

ETİMOLOJİK YÖNTEMLE KUR'AN ARAPÇASI

Dr. Erdiñç Tekbaş

بسم الله الرحمن الرحيم
Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

ETİMOLOJİK YÖNTEMLE KUR'AN ARAPÇASI

Etimolojik Yöntemle Kur'an Arapçası

Dr. Erdinç Tekbaş

HAKKIMDA

Erdinç Tekbaş, farklı dünyaları keşfetmeyi seven, eşyanın hakikatini anlamak ve anlatmak isteyen bir ilim talibi... Naim Tatlıcı, onun kendisiyle özdeşleşmiş müstear adı... Elektronik-haberleşme lisans ve yüksek lisans, kamu yönetimi yüksek lisans, sosyoloji doktora ve ilahiyat önlisans eğitiminden sonra, yakın zamanda keşfettiği ve çok sevdiği etimoloji, ona bu kitabın yolunu açtı.

Eserleri: Etimolojik Keşifler, Tablet Fıkralar ve Nükteler, Ticari Cemaatler, Akla Takılanlar Ya da Aklın Takıldıkları (E-kitap), Âyetlerin İzinde Kur'an'ı Anlamak (E-kitap), Değişen Toplumsal Yapıda Karakter (Bölüm yazarı), Toplumsal Sorunlara Sosyolojik Bakışlar (Bölüm yazarı)

ISBN: 978-605-85802-2-0

İnternet Sitesi: www.aklatakilanlar.com

İletişim: erditekbass@hotmail.com

Ankara, Kasım 2025

© Bu kitabın her türlü yayın hakkı Dr. Erdinç Tekbaş'a aittir. Kaynak gösterilmeksizin herhangi bir bölümü hiçbir şekilde alıntılanamaz, kopyalanamaz, herhangi bir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

İÇİNDEKİLER

HAKKIMDA.....	2
İÇİNDEKİLER	3
SUNUŞ	7
YÖNTEM.....	9
BÖLÜM 1: İSİMLER.....	13
1.1. Belirli ve Belirsiz İsimler	14
1.2. Eril ve Dişil İsimler	17
1.3. Tekil-İkil-Çoğul İsimler	25
1.3.1. Kurallı Çoğullar	26
1.3.2. Kuralsız Çoğullar	31
1.4. Harekesine/Durumuna Göre İsimler.....	34
BÖLÜM 2: ZAMİRLER.....	40
2.1. Ayrık Zamirler.....	41
2.1.1. Ayrık Özne Zamirleri	41
2.1.2. Ayrık Nesne Zamirleri	60
2.2. Bitişik Zamirler.....	60
2.2.1. Bitişik Özne Zamirleri.....	60
2.2.2. Bitişik Nesne Zamirleri	61
BÖLÜM 3: ÜÇ HARFLİ MÂZİ FİİLLER-FORM I	73
BÖLÜM 4: ÜÇ HARFLİ MUZARİ FİİLLER-FORM I.....	88
BÖLÜM 5: ÜÇ HARFLİ GELECEK ZAMAN FİİLLERİ-FORM I	101
BÖLÜM 6: ÜÇ HARFLİ EMİR FİİLLERİ-FORM I	105
6.1. Doğrudan Emir	105
6.2. Dolaylı Emir	112
BÖLÜM 7: KÖK HARFLERİ BULMA YÖNTEMİ.....	119
BÖLÜM 8: İSİM VE SIFAT TAMLAMALARI.....	134
8.1. İsim Tamlamaları.....	134
8.2. Sıfat Tamlamaları	136
BÖLÜM 9: İŞARET İSİMLERİ.....	140
BÖLÜM 10: İLGİ ZAMİRLERİ.....	146
10.1. Genel/Ortak İlgil Zamirleri.....	147
10.2. Özel İlgil Zamirleri.....	149

BÖLÜM 11: İSİM VE FİİL CÜMLELERİNDE OLUMSUZLUK.....	154
11.1. İsim Cümlelerinde Olumsuzluk.....	154
11.2. Fiil Cümlelerinde Olumsuzluk	155
11.2.1. Mâzî Fiillerde Olumsuzluk	155
11.2.2. Muzari Fiillerde Olumsuzluk.....	163
11.2.3. Emir Kipinde Olumsuzluk	170
BÖLÜM 12: İSİMLERİN HALLERİ	177
12.1. İsimlerde İrâb.....	178
12.2. Cer Hali.....	183
12.2.1. İsim Tamlamaları	183
12.2.2. Cer Edatları	183
12.2.3. Cer Etkisi Yapan İsimler.....	198
12.3. Nasb Hali	207
BÖLÜM 13: FİİLLERİN HALLERİ	210
13.1. Fiillerde İrâb	210
13.2. Nasb Hali	210
13.3. Cezm Hali	217
13.3.1. Cezm Edatları.....	217
13.3.2. Cezm Eden Şart Edatları.....	219
BÖLÜM 14: SORU EDATLARI	222
BÖLÜM 15: ATIF EDATLARI	232
BÖLÜM 16: NİDÂ EDATLARI	239
BÖLÜM 17: İSTİSNÂ EDATLARI	243
BÖLÜM 18: ŞART EDATLARI	248
BÖLÜM 19: İNNE VE KÂNE İLE BENZERLERİ	259
19.1. İnne ve Benzerleri.....	259
19.2. Kâne ve Benzerleri	264
BÖLÜM 20: TÜMLEÇLER VE DURUM ZARFI	268
20.1. Tümleçler.....	268
20.1.1. Nesne.....	268
20.1.2. Kökteş Tümleç	269
20.1.3. Sebep Tümleci	271
20.1.4. Zarf Tümleci	273
20.1.5. Beraberlik Tümleci	274
20.2. Durum (Hal) Zarfı	275
BÖLÜM 21: KURALLI VE KURALSIZ FİİLLER	279

21.1. Kuralı Fiiller	281
21.2. Kuralsız Fiiller	282
21.2.1. Hemzeli (Mehmûz) Fiiller	282
21.2.2. İkinci Harfin Şeddeli Olduğu (Muza'af) Fiiller	284
21.2.3. Misâl Fiiller	287
21.2.4. İç Boş (Ecvef) Fiiller	290
21.2.5. Noksan (Nâkıs) Fiiller	301
21.2.6. (İlleti) Katlanmış (Lefif) Fiiller	307
BÖLÜM 22: ÜÇ HARFLİ YALIN EDİLGİN FİİLLER	312
BÖLÜM 23: FİİLLERDE HİKÂYE KİPİ	318
23.1. Mazi Zamanın Hikâyesi	318
23.2. Muzari Zamanın Hikâyesi	319
23.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi	321
BÖLÜM 24: ÜÇ HARFLİ YALIN FİİLLERDE MASTARLAR	323
BÖLÜM 25: ASIL VE TÜREMİŞ İSİMLER	332
25.1. Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller	333
25.2. Niteleme Sıfatları	340
25.3. Mübalağalı Etken Sıfat Fiiller	341
25.4. Zaman ve Mekân Bildiren İsimler	344
25.5. Üstünlük ve Karşılaştırma İsimleri	345
25.6. Araç-Gereç İsimleri	348
25.7. Küçültme İsimleri	350
25.8. İlgi ve Aidiyet İsimleri	351
BÖLÜM 26: HAYRET İFADELERİ	355
BÖLÜM 27: PEKİŞTİRME ÖRNEKLERİ	359
27.1. İnne ve Enne Edatları ile Pekiştirme	359
27.2. Lâm ile Pekiştirme	360
27.3. Nûn ile Pekiştirme	361
27.4. قد Edatı ile Pekiştirme	362
27.5. Ayırık Özne Zamirleri ile Pekiştirme	363
27.6. ب Harfi ile Pekiştirme	364
27.7. Kelimelerin Öne veya Arkaya Alınması	364
BÖLÜM 28: ÖVGÜ VE YERĞİ FİİLLERİ	368
BÖLÜM 29: DÖRT HARFLİ FİİLLER	371
BÖLÜM 30: İLAVELİ FİİLLER	377

BÖLÜM 31: FORM II FİİLLER	384
BÖLÜM 32: FORM III FİİLLER	396
BÖLÜM 33: FORM IV FİİLLER.....	405
BÖLÜM 34: FORM V FİİLLER	420
BÖLÜM 35: FORM VI FİİLLER.....	433
BÖLÜM 36: FORM VII FİİLLER	442
BÖLÜM 37: FORM VIII FİİLLER	449
BÖLÜM 38: FORM IX FİİLLER	462
BÖLÜM 39: FORM X FİİLLER.....	465
BÖLÜM 40: İSİM-FİİLLER	477
BÖLÜM 41: TEMYİZ	480
BÖLÜM 42: BEDEL.....	483
BÖLÜM 43: SAYILAR	485
BÖLÜM 44: GÜNLER, AYLAR VE MEVSİMLER	505
BÖLÜM 45: RENKLER	510
BÖLÜM 46: ORGANLAR	514
BÖLÜM 47: EN ÇOK KULLANILAN KELİMELEER	518
BÖLÜM 48: AYET, HADİS VE DUA ÖRNEKLERİ	532
VEDA VAKTİ	612
KAYNAKÇA.....	613

SUNUŞ

Kur'an-ı Kerîm ile her mümin çeşitli derecelerde hemhâl oluyor. Kimi her gün bildiği sureleri okuyor, kimi her hafta vefat etmiş yakınlarına Yâsin okuyor, kimi de Ramazan ayında hatim indiriyor. Bunlar güzel ameller... Ancak gelin, kritik soruyu en başta soralım: Acaba öncelikle dirilere hitap eden Kur'an'ı ne kadar anlamaya çalışıyoruz?

Sosyal medyada yapılan bir röportajda, vatandaşlardan kelime-i şehadet getirilmesi ve anlamının söylenmesi istenmişti. Çoğu kelime-i şehadeti başarıyla söylemiş, ancak iş anlamını söylemeye gelince tereddüde düşmüştü. Kur'an'ı anlamayı bırakın, Müslüman olmanın şartı kelime-i şehadetin anlamını söyleyemiyorsak, büyük bir sorunla karşı karşıyayız demektir. Bunu sadece yaşadığımız döneme has bir sorun diye de düşünmeyelim, zira dertli şair Mehmet Akif Ersoy içinde yaşadığı dönemdeki çelişkileri şöyle hicvetmekteydi:

***“Lafzı muhkem yalnız anlaşılan, Kur'an'ın;
Çünkü kaydında değil hiçbirimiz mânânın;
Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakınız yaprağına;
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin;
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!”***

Şüphesiz ki, kendimiz, geçmişlerimiz veya dinleyenler için Kur'an okumak güzel bir davranış, ancak Kur'an'ı sadece lafzi yönüyle ele alarak “anlama”yı göz ardı etmek, İslam'ın gönderiliş gayesine ne derece uygun olabilir?

Herkesin Arapçayı öğrenmesi mümkün olamayacağına göre, “insanlara Kur'an'ı anlayabilmeleri için daha kolay yöntemler sunamaz mıyız?” sorusu bir süredir zihnimi meşgul ediyordu. Bunun için 2022 yılında “Âyetlerin İzinde Kur'an'ı Anlamak” adlı kitabı yazdım. Ancak geçen süre zarfında kitabı bazı açılardan gözden geçirmem durumunda daha faydalı olacağı kanaatine vardım, 2025 yılının Kasım ayında bu kitabı bitirmek nasip oldu.

Okuyacağınız bu kitap inşallah yararlı ve istifadeli olur; kitabı beğenirseniz, aklatakılanlar.com sitesi ile bu kitabı sevdiklerinizle paylaşmanızdan ve duanızda bana

da yer ayırmanızdan memnuniyet duyarım. Hatam olmuşsa, iletmenizi istirham ederim.

Bu vesileyle, kitabımı tamamlamamı sağlayan Yüce Rabbime hamdediyor; yoğun çalışma tempomu hoşgörülle karşılayan kıymetli eşime ve çocuklarıma teşekkür ediyorum.

Kasım 2025

Dr. Erdinç Tekbaş

YÖNTEM

Bu kitapta nasıl bir yöntem izlenmiştir?

Kur'an'ı anlama ve anlatabilmeye yönelik hayırlı ve güzel iş yapan herkesten Allah razı olsun. Benim yaptığım da bu inşa çabalarına bir tuğla ile katkıda bulunmaktır. Bu kitapta, konuları Türkçe kavramlar ile sade ve anlaşılır bir üslûp kullanarak, kelimeler arasında etimolojik bağlantılar kurarak ve doğrudan ayetler üzerinden örnekler vererek açıklamaya çalıştım.

Kur'an'ı anlamak neden bizim için daha kolay?

Türkçenin Kur'an'ı anlamada diğer dillere göre büyük avantajı var. Zira birçok kelimenin Arapçadan Türkçeye geçmiş olması bizim kelime anlamını çözmemizi oldukça kolaylaştırıyor. İki farklı sureden örnek verelim:

Asr Suresi 1-3. ayetler

وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ

Asra and olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.

Vel-'asr(i) İnne-l-insâne lefi husr(in) İllâ-llezhîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâti ve tevâsav bilhakki ve tevâsav bi-ssabr(i)

“Asr”, “insan”, “illâ”, “salih”, “hak” ve “sabır” Türkçede olup da burada birebir yer alan kelimeler.

“Husr” “hüsran”ı, “âmenû” “iman”ı, “amilû” “amel”i, “tevâsav” “tavsiye”yi hatırlatıyor.

Teğâbun Suresi 1-2. Ayet

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Yusebbihu li(A)llâhi mâ fî-ssemâvâtî vemâ fî-l-ard(i)^(s) lehu-lmulku ve lehu-lhamd(u)^(s) ve huve ‘alâ kulli şey-in kadîr(un) Huve-lleẓî halekakum feminkum kâfirun ve minkum mu/min(un)^(c) va(A)llâhu bimâ ta’melûne basîr(un)

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ı tesbih eder. Mülk O’nundur, hamd O’nadır. O her şeye kadirdir. Sizi yaratan O’dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mümindir. Allah yaptıklarınızı görendir.

“Yusebbihu” bize “tesbih”i, “haleka” “Halık”ı; “ta’melûne” “a’mel”i hatırlatıyor.

“Semâvât”, Türkçede de kullanıyoruz, semânın çoğuludur.

“Ard”, “arz” aynı kelime zaten. Türkçede de kullanıyoruz.

“Mülk”, “hamd”, “külli”, “şey”, kadîr”, “kâfir”, “mümin” hepimizin bildiği kelimeler.

“Basîr” ile aynı kökten gelen “basiret” de Türkçede yer alıyor.

Bu kitap bize ne kazandırabilir?

Bu kitap ile esas amaçlanan Arapça öğretmek, konuşabilme ve yazabilmeyi sağlamak değil -kuşkusuz onlara da faydası olacaktır-, Kur’an okuyanların Kur’an’ı önemli ölçüde anlayabilir hale gelmelerine yardımcı olmaktır. Bu açıdan, amaca özel bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Avantaj olarak belirtirsek, Arapça öğrenen birinin yaşadığı zorlukların birçoğunu bu kitabı okuyanlar yaşamayacaktır.

Bu kitabı bitirdiğinizde,

- Kur’an’ı belli ölçüde anlayabilir hale gelecek,

- Çokça okuduğunuz sureleri ve duaları tamamen anlayabilecek,
- Kur'an'daki birçok kelimenin zaten Türkçede kullandığımız kelimeler olduğunu hayretle görecek,
- Dini kavramları daha derin biçimde anlayacak,
- Temel Arapça bilgisine sahip olacak,
- Osmanlı Türkçesine aşina olacak,
- Etimolojinin zevkli bir bilim dalı olduğunu görecek,
- Arapçada kelime kalıplarının ve kelime türetmenin ne kadar hoş olduğunu fark edecek ve
- Genel kültürünüzü artıracaksınız.

Kitabın faydasını kalıcı hale getirebilmek için neler önerirsiniz?

Bunun için, kitapta biraz ilerledikten sonra,

- Kur'an meali sitelerine girerek, ayetin aslı ve mealini birlikte okuyun, karşılaştırma yaparak kelime bilginizi artırın. Hatta birden çok meale bakarak, aynı kelimeye farklı yazarlarca nasıl farklı anlamlar yüklenebildiğini fark edin.
- Kur'an okurken, kelime bazında renklendirilmiş mealli mushaflardan okumayı tercih edin.
- İnternet sitelerinde "kırk meal" çalışması içeren çok güzel videolar var. Bunları izleyin/dinleyin, bir ayeti duyar duymaz meallendirmeye çalışın ve sonra Türkçesi söylendiğinde doğru anlayıp anlamadığınızı görün.
- Bazı uzmanlara göre, Arapçadaki 125 kelimeyi öğrendiğinizde Kur'an'da geçen kelimelerin % 50'sini, 500 kelimeyi öğrendiğinizde Kur'an'da geçen kelimelerin % 80'ini anlar hale geliyorsunuz. Gerek bu kitapta, gerekse başka kaynaklarda yer alan, Kur'an'da en çok geçen kelime ve fiilleri anlamlarıyla öğrenmeye çalışın.
- Arapça bir kelimeyi duyunca kök harfleri çıkarabilmeyi öğrenin.

- Arapça-Türkçe-Etimoloji arasında zihin yolculuğu yapmaya çalışın.

Kitaba çalışırken dikkat etmemiz gereken bir husus var mıdır?

- İlk okuyuşta gramer kurallarının detaylarını öğrenmeye yoğunlaşmayın, onlar zamanla oturacaktır.
- Önce kelimelerin, sonra cümlelerin anlamlarına odaklanın.
- Anlamanın getirdiği zevki daha fazla öğrenmeye motivasyon kaynağı yapın.
- Kitaptaki bilgilerin yerleşmesi için mümkünse bir kere daha okuyun.

Rabbim ifademizi tesirli, istifadenizi de bol eylesin.

BÖLÜM 1: İSİMLER

HAZIRLIK

- Namazda “Esselamualeykümverahmetullah” şeklinde selam verirken bir arkadaşımıza selam verirken “Selamunaleyküm” diyoruz. “Esselamu” ile “Selamun”un farkı nedir, düşünmüş müydünüz?
- Türkçeye “El” ön eki ile Arapçadan intikal eden birçok kelime bulunmaktadır: Elbette, elâlem, Elhamdülillah, elvedâ, elinsaf, elhâsıl, elâmân... Duanın sonunda “El-Fatiha” diyoruz. “El” ön eki neyi ifade ediyor olabilir?
- Cemîl-cemîle, edîb-edîbe, kâtib-kâtibe, melîh-melîha, me'mûr-me'mûre, merhûm-merhûme, mu'allim-mu'allime, mü'min-mü'mine, mürebbî-mürebbiye, nazîf-nazîfe, şâir-şâire, hâkim-hâkime, mühendis-mühendise, makbul-makbule... Arapçadan Osmanlı Türkçesine intikal etmiş bu kelimelerin bazılarını hâlâ kullanıyoruz. Bu farklılığın sebebi ne olabilir?
- Arapçada ahdar ve hadrâ, ikisi de yeşil demektir. Peygamber Efendimizin kabr-i şerîfinin üzerindeki yeşil kubbeye “Kubbe-i Hadrâ” diyorken Yeşilay’a “Hilal-i Ahdar” diyoruz. Ahmer ve hamrâ, ikisi de kırmızı/kızıl demektir. Kızılay’ın önceki ünvanı “Hilâl-i Ahmer” iken İspanya’daki meşhur “kırmızı/kızıl saray” “Elhamrâ Sarayı”dır. Farklı kullanımın sebebi ne olabilir?
- Hacerü'l esved ne anlama geliyor olabilir?
- Parlak anlamına gelen “Zehrâ” ile “Ezher” kelimelerinin ortak noktası ne olabilir?
- Ebeveyn ve Haremeyn kelimelerindeki “eyn” eki ne anlama geliyor olabilir?

Arapçada üç farklı kelime çeşidi bulunmaktadır. İsim, Fiil ve Harf (Edat/İlgeç).

1) İsim: Herhangi bir varlığı veya kavramı gösteren kelimelere isim denir:

الشَّجَرَةُ ağaç, الْعِلْمُ ilim, الْقَلَمُ kalem gibi...

2) Fiil: Zamana bağlı olarak bir işi, oluşu veya eylemi bildiren kelimelerdir: نَصَرَ

yardım etti gibi...

3) Harf: Tek başına anlam ifade etmeyen ve diğer kelimelerle anlam kazanan edat,

bağlaç gibi kelimelerdir: “Hakkında” anlamına gelen عَنْ harfi gibi...

Bu bölümde isimlerden bahsedeceğiz. Arapçada isimler farklı açılardan sınıflandırılmaktadır. Bunu “**BoSCH Formülü**” olarak belirtebiliriz.

B: Belirli-Belirsiz olmasına göre

O

S: Sayısına göre (Tekil-İkil-Çoğul)

C: Cinsiyetine göre (Eril-Dişil)

H: Harekesine² göre (Üstün-Esre-Ötre³)

1.1. Belirli ve Belirsiz İsimler

İsimler, belirli ve belirsiz olmak üzere ikiye ayrılır⁴.

- Belirsiz isimler, genel anlam belirten isimlerdir. Belirsiz isimlerin sonu istisnalar⁵ dışında tenvin ile biter.

¹ Arapça uzmanı Salih Zeki Keş'in videosunda yer almaktadır.

² “Durumuna göre” demek aslında daha doğru olur.

³ Arapçada üstün için fethâ, esre için kesrâ ve ötre için dâmme kullanılmaktadır.

⁴ Belirli isimlere “marife”, harf-i ta'rif ال almayan belirsiz isimlere ise “nekra” adı verilir.

⁵ آخِر “Diğer” ve أَوَّل “İlk, önceki” gibi...

- Belirli isimler ise belirli bir kişiye, yere, nesneye vb. verilen özel isimlerdir. Belirsiz isimlerin başına elif ve lâm harfleri **ال** getirilerek bu isimlerin belirli olması sağlanır⁶.

Ör: **مُدَّرْسٌ** herhangi bir öğretmen, **الْمُدَّرْسُ** tanınan ve bilinen özel bir öğretmendir.

Bu tıpkı İngilizcedeki “I saw a plane-Bir uçak gördüm” ile “I saw the plane-O uçağı gördüm” arasındaki anlam farklılığı gibi düşünülebilir⁷.

Arap alfabesindeki 28 harfin 14 tanesi “şemsî”, 14 tanesi “kamerî”dir. Arapçada “şems” güneş, “kamer” ay anlamına gelir. Kamerî harflerde **القَمَرُ** El-kameru” örneğinde olduğu gibi ön ek “El” olarak okunurken, şemsî harflerde **الشَّمْسُ** Eş-şemsu” örneğinde olduğu gibi daha sonraki kelimenin ilk harfine uygun olarak değiştirilerek okunur.

Soru: Harfin kamerî mi, şemsî mi olduğunu bilmenin kolay bir yolu yok mudur?

Bazıları “DeNSiZ ŞaRLaTaN” tamlamasını öneriyor. Ancak benim bulduğum tamlama densiz olmadığı için daha edepli☺:

“TaRLaSıZ ŞaDaN”

Bu ifadedeki sessiz harfler, “şemsî harfleri” belirtiyor.

6 **أحمد** Ahmed ve **حامد** Hamid gibi özel isimler veya **بَلَدُكَ** “senin belden” veya **بَيْتِي** “benim evim” gibi tamlamalar doğası gereği belirli olduğundan **ال** almazlar.

7 Elbette, elâlem, Elhamdülillah, elvedâ, elinsaf, elhâsıl, elâmân... Bunlar, “El” takısı kullandığımız Arapçadan dilimize geçen kelimelerden sadece birkaçı... Öte yandan, Arapçadan Batı dillerine geçip tekrar Türkçeye “Al” takısı ile gelenler de var: Alkali, alkol, algoritma... Özellikle El-Hârizmî'nin adından türeyerek algoritma (algorithme) olarak intikal eden kelime, ne yazık ki tarihimizle aramızdaki bağlantıyı ortadan kaldırarak gerçekleşen bir dönüşüm... Amiral de aynı anlamsız süreci yaşamış. Farklı kaynaklarda amiral sözcüğünün, Emirü'l-mâ (Suların emiri), Emirü'l-bahr (Denizlerin emiri) ve Emirü'l-rahl (Taşımacılık filosu emiri) tamlamaları ile bağlantılı olduğu düşünülüyor. Fakat Batı dillerinde ikinci kelime düşüyor, kelimenin anlamı ortadan kalkıyor, Fransızcadan “amiral” olarak Türkçeye intikal ediyor. Halbuki amiral'deki “al” boşta kalan “el” takısından başka bir şey değil... Bir de Arapçadan Batı dillerine geçip orada kalanlarda var: El-kîmiyâ'dan “alchemy”, el-cebr'den “algebra”, el-iksir'den “elixir”...

Ör: رَحْمَةً ve آيَةً, كِتَابٌ, عَذَابٌ, أَجْرٌ Kur'an'da yer alan belirsiz isimlerdendir.

Ör: الرَّسُولُ ve الْمُيِّنُ, الْكِتَابُ, الْعَذَابُ, الْبَلَدُ Kur'an'da yer alan belirli isimlerdendir.

Kadr Suresi 1. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

İnnâ enzelnâhu fî leyleti-lkadr(i)⁸

Şüphesiz Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik.

“İnnâ” “Şüphesiz Biz” anlamına gelir.

El-Kadr ile “özel” bir gecenin belirtildiğini anlamış oluyoruz.

Kevser Suresi 1. Ayet

إِنَّا آعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

İnnâ a'taynâke-lkevser(a)

(Resûlüm!) Kuşkusuz Biz sana Kevser'i verdik.

El-Kevser “Peygamberimize cennette bahşedilen nehir” anlamına gelmekle birlikte yine Peygamberimize lütfedilen nübüvvet, hikmet, ilim, çok sayıda ümmet, tevhid vb. mânevî nimetler şeklinde de yorumlanmıştır.

8 Aşına olmanız açısından ayetlerde ileride göreceğimiz bazı kelimeleri de renklendirdim. Ancak burada İnnâ ile El-Kadr kelimelerine odaklanmanız yeterlidir.

İhlâs Suresi 2. Ayet

اللَّهُ الصَّمَدُ

(A)llâhu-ssamed(u)

Allah Samed'dir.

Rabbimizin güzel isimlerinden olan Es-Samed ismi, “Her şey kendisine muhtaç olduğu halde, kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan” anlamına gelir.

Yûnus Suresi 47. Ayet

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ

Velikulli ummetin rasûl(un)...

Her ümmetin bir peygamberi vardır...

Burada belirli bir peygamberden -örneğin Hz. Muhammed'den- değil, genel olarak peygamberlerden bahsedilmektedir.

1.2. Eril ve Dişil İsimler

Arapçada isimler, eril ve dişil olarak ikiye ayrılır⁹. Bir kelimenin dişil mi, eril mi olduğu sıfat tamlamaları, fiil çekimleri ve zamirler gibi birçok yerde önem arz etmektedir.

Aşağıdaki tablolarda dişil kelime kategorilerine yer verilmiş olup bunların dışındaki diğer tüm isimler erildir.

⁹ Eril olanlara müzekker, dişil olanlara müennes denir.

Tablo-1.1. Kadın İsimleri

Örnekler	
زَيْنَبُ Zeyneb/Zeynep	خَدِيجَةُ Hadîce/Hatice
عَائِشَةُ Aişe/Ayşe	مَرْيَمُ Meryem

Mâide Suresi 114. Ayet

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ...

Kâle 'îsâ-bnu meryeme...

Meryem oğlu İsa dedi ki:...

Tablo-1.2. Kadınları Belirten İsimler

Örnekler	
بِنْتُ Kız çocuğu	أُمُّ Anne
إِمْرَأَةٌ Kadın	أَخْتُ Kız kardeş

Kasas Suresi 9. Ayet

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ

Vekâleti-mraetu fir'avne...

Firavun'un karısı dedi ki...

Hareke **حَرَكَهٌ**, “hareket” demektir. Hareke, harfi hareketlendirir.

Şedde **شَدَّةٌ** ise, “kuvvetlendirme, şiddetlendirme”den gelir, harfi çift olarak okuttuğu için kuvvetlendirir.

Sonlarındaki **ة** yuvarlak Te harfine dikkat edin.

Tablo-1.3. Yuvarlak Te Harfi **ة ile Biten İsimler¹⁰**

Örnekler	
مُعَلِّمَةٌ Kadın öğretmen	مَدِينَةٌ Şehir
مُسْلِمَةٌ Kadın Müslüman	كَبِيرَةٌ Büyük
مُؤْمِنَةٌ Kadın mümin	صَغِيرَةٌ Küçük
كَاتِبَةٌ Kadın kâtip	طَبِيبَةٌ Kadın doktor
طَيِّبَةٌ İyi	مَائِدَةٌ Sofra
كَلِمَةٌ Kelime	جَنَّةٌ Cennet
فَقِيرَةٌ Fakir	لَيْلَةٌ Gece
نَظِيفَةٌ Temiz	سَفِينَةٌ Gemi

¹⁰ Tâ-i merbûta

Kelime Sonundaki Yuvarlak Te Harfi ة yukarıda belirtildiği gibi eril isimleri dişil hale dönüştürmede kullanılır. Ancak aynı zamanda cins olarak belirtilen isimleri tekil hale dönüştürmede kullanılır.

Ör: شَجَرٌ Ağaç (cins olarak), شَجْرَةٌ Bir ağaç

Yûsuf Suresi 30. Ayet

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ...

Vekâle nisvetun fi-lmedîneti...

Şehirdeki (birtakım) kadınlar dedi ki...

Tekvîr Suresi 13. Ayet

وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ

Ve-izâ-lcennetu uzlifet

Cennet yaklaştırıldığı zaman

Bakara Suresi 30. Ayet

إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

İnnî câ'ilun fi-l-ardi halîfe(ten)

Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim.

Halife “birinin yerine geçen, halef” demektir. Kalfa da aynı anlama gelmektedir, sadece telaffuz farklılığı vardır. Ustadan sonra onun yerine geldiği için, yani onun halifesi olduğu için “kalfa” denmiştir.

Tablo-1.4. Sonu Uzun Elif¹¹ İle Biten Dişil İsimler

Örnekler	
سَوْدَاءُ Siyah	بَيْضَاءُ Beyaz
خَضْرَاءُ Yeşil	زَرْقَاءُ Mavi
صَفْرَاءُ Sarı	حُمْرَاءُ Kırmızı
صَحْرَاءُ Sahra	سَمْرَاءُ Esmer

Sâffât Suresi 46. Ayet

بَيْضَاءُ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ

Beydâe lezzetin lişşâribîn(e)

Bembeyaz, içenlere lezzet (veren bir içki).

Tekvîr Suresi 11. Ayet

وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ

Ve-izâ-ssemâu kuşitat

Gök sıyrılıp açıldığı zaman

Tevbe Suresi 60. Ayet

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ...

İnnemâ-ssadekâtu lilfukarâ-i...

Sadakalar ancak şunlar içindir: Fakirler...

11 Elif-i memdûde denir. İstisnalar dışında sonunda uzun elif ء bulunan isimler dişil olarak kabul edilir. Bunlar, genelde sıfat anlamı taşır.

Tablo-1.5. Sonu Kısa Elif¹² İle Biten Dişil İsimler

Örnekler	
كُبْرَى En büyük	صُغْرَى En küçük
سُفْلَى Daha sefil	حُسْنَى En güzel
بُشْرَى Müjde	عُسْرَى Zor

Tâ-Hâ Suresi 23. Ayet

لِرُّيْكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى

Linuriyeke min âyâtinâ-**lkubrâ**

ki sana **en büyük** âyetlerimizden gösterelim

Hûd Suresi 74. Ayet

...وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَى...

...vecâet-hu-**lbuşrâ**...

...kendisine **müjde** gelince...

12 Elif-i maksure denir. İsimlerin sonunda noktasız ع şeklinde yazılan ve kendisinden önceki harf üstünlü olduğu için elif olarak okunan bu harf o ismin dişil olduğunu gösterir. Kısa elif daha çok derecelendirilmiş sıfatlarda (daha güzel, en güzel gibi) kullanılır. Örneğin, أَكْبَرُ erirken, كُبْرَى dişildir. “Allahu Ekber” ve Haticetül Kübrâ” dendiğini hatırlayalım.

Bazı isimler dişil alametli olduğu halde erkek isimdir: يَحْيَى مُوسَى gibi.

Tablo-1.6. Bazı Ülke, Şehir ve Kabile İsimleri

Örnekler	
مِصْرُ Mısır	قُرَيْشُ Kureys
مَكَّةُ Mekke	الشَّامُ Şam

Rûm Suresi 2. Ayet

غُلِبَتِ الرُّومُ

Gulibeti-rrûm(u)

Rumlar yenildiler

Tablo-1.7. Vücudun Çift Organları

Örnekler	
يَدٌ El	عَيْنٌ Göz
رِجْلٌ Ayak	أُذُنٌ Kulak

Yûsuf Suresi 84. Ayet

وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزَنِ...

...vebyaddat 'aynâhu mine-lhuzni...

...hüzünden gözlerine ak düştü...

Tablo-1.8. Bazı Semâî Dişil İsimler¹³

Örnekler	
نَارٌ Ateş	دَارٌ Ev, yurt
الشَّمْسُ Güneş	الأَرْضُ Yeryüzü
الْحَرْبُ Savaş	حَاجِبٌ Kaş
نَفْسٌ Nefis/can	سَمَاءٌ Gökyüzü
رِيحٌ Rüzgâr	جَهَنَّمَ Cehennem
فِرْدَوْسٌ Firdevs	رُوحٌ Ruh

Kehf Suresi 107. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا

İnne-lleżîne âmenû ve'amilû-ssâlihâti kânet lehum cennâtu-lfirdevsi nuzulâ(n)

İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar için Firdevs cennetleri konak olmuştur.

Şems Suresi 1. Ayet

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا

Ve-şşemsi ve duhâhâ

Andolsun güneşe ve onun ışığına

¹³ Dişil kabul edilmelerinin sebebinin bilinmediği, semâî olarak (işitilerek) dişil olduğu öğrenilen bazı kelimeler de vardır.

1.3. Tekil-İkil-Çoğul İsimler

Arapçada isimler sayı bakımından; tekil, ikil ve çoğul olmak üzere üçe ayrılır¹⁴:

- **Tekil:** Tek bir varlığı belirten isimlerdir. Mu'allim, tabîb, recûl (adam), kalem, kitab, mekteb, mescid, dâr (ev, yurt), **جَبَلٌ** dağ, **بَحْرٌ** deniz, **أَجَلٌ** ecel gibi...
- **İkil:** Arapçada isimlerin ikil yapılması için tekil halinin son harfi ötreli ise, **ان** harfleri (elif ve nûn=+an) eklenir¹⁵. Osmanlı Türkçesinde ikil kelimelerin sonunda “eyn” eki kullanılmıştır.

Tablo-1.9. Türkçede İkil İsimlere Örnekler

Tekil	İkil
Eb (Baba) Vâlid (Baba)	Ebeveyn: İki baba (Anne ve baba) Vâlideyn: İki baba (Anne ve baba)
Harem	Haremeyn: İki Harem (Mekke ve Medine'nin çevresinde belirli alana kadar olan yasak bölge)
Hasan	Hasaneyn: İki Hasan (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin)

Kehf Suresi 32. Ayet

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

Vadrib lehum meşelen raculeyni...

Onlara (şu) iki adamı örnek ver:...

¹⁴ Tekil olanlara müfred, ikil olanlara müsennâ ve çoğul olanlara cem' denir.

¹⁵ Son harfi üstünlü veya esreli ise, **َيْنِ** harfleri (yâ ve nûn=+eyn) eklenir.

Beled Suresi 8-10. Ayetler

أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ۚ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۚ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ۚ

Elem nec'al lehu 'ayneyn(i) Ve lisânen ve şefeteyn(i) Ve hedeynâhu-nnecdeyn(i)

Biz ona iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi? Ona (hak ve bâtlı şeklinde) iki sarp yolu göstermedik mi?

- **Çoğul:** Arapçada ikiden fazla sayıda olan isimlere denir. Kurallı ve kurlsız olmak üzere ikiye ayrılır¹⁶.

1.3.1. Kurallı Çoğullar

Kurallı çoğullar¹⁷ eril ve dişil olarak ikiye ayrılır.

1.3.1.1. Kurallı Eril Çoğullar

Kurallı eril çoğul elde etmek için kelimenin tekil haline **ون** (ûn)¹⁸ harfleri eklenir.

Tablo-1.10. Kurallı Eril Çoğullara Örnekler

Tekil	Çoğul
Hâzır	Hâzırûn/Hâzırîn (Hazır bulunanlar)
Kâtib	Kâtibûn/Kâtibîn (Yazıcılar)
Me'mûr	Me'mûrûn/Me'mûrîn (Memurlar)
Mu'allim	Mu'allimûn/Mu'allimîn (Öğretmenler)
Muhakkik	Muhakkikûn/Muhakkikîn (Tahkîk edenler)
Mü'min	Mü'minûn/Mü'minîn (Müminler)
Münâfık	Münâfıkûn/Münâfıkîn (Münâfıklar)
Müslim	Müslimûn/Müslimîn (Müslümanlar)
Müsrif	Müsrifûn/Müsrifîn (İsraf edenler)
Sâdık	Sâdıkûn/Sâdıkîn (Sâdıklar)

16 Bazı tekil isimlerin birden fazla kalıpta kurlsız çoğulu veya hem kurallı hem de kurlsız çoğulu bulunabilir. Ör: Nebî-Nebîyyûn/Enbiyâ

17 Cem'-i sâlim denir.

18 Son harfi üstünlü veya esreli ise, **ين** (în) harfleri eklenir. Son harfin harekesi neye göre değişiyor, bu konuda daha sonra bilgi verilecektir.

Âl-i İmrân Suresi 28. Ayet

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ...

Lâ yettehizi-lmu/minûne-lkâfirîne evliyâe min dûni-lmu/minîn(e)...

Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin....

Tablo-1.11. Kur'an'dan eril çoğul kelimelere örnekler

Örnekler	
عَالَمُونَ Alemler	نَازِرُونَ Bakanlar
فَاسِقُونَ Fâsıklar	عَالِمُونَ Bilenler
مُصْلِحُونَ Islah ediciler	مُفْسِدُونَ Fesatçılar
حَافِظُونَ Koruyanlar	مُسْتَهْزِئُونَ İstihza (Alay) edenler
مُحْسِنُونَ İyilik yapanlar	مُتَّقُونَ Takva sahipleri
رَاكِعُونَ Rüku edenler	صَادِقُونَ Doğru sözlüler
سَالِمُونَ Sâlim olanlar	ضَّالُّونَ Sapmışlar
خَاسِرُونَ Ziyana uğrayanlar	مُجْرِمُونَ Cürüm işleyenler

1.3.1.1. Kurallı Dişil Çoğullar

Kurallı dişil çoğul elde etmek için kelimenin tekil halinin sonuna “+ât” eki getirilerek yapılan çoğuldur. Eğer sözcük dişil te'si ile bitiyorsa, önce kelimenin sonundaki dişil te'si atılır, sonra “+ât” eki getirilir.

Tablo-1.12. Kurallı Dişil Çoğullara Örnekler

Tekil	Çoğul
الطالبة Kız öğrenci	الطالبات Kız öğrenciler
مؤمنة Kadın mümin	مؤمنات Kadın müminler
المهندسة Kadın mühendis	المهندسات Kadın mühendisler

Tablo-1.13. Türkçedeki Kurallı Dişil Çoğullara Örnekler

Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
hikâye	hikâyât	Muhâbere	Muhâberât
idhâl	idhâlât	muhâkeme	muhâkemât
ihrâc	ihrâcât	muhâsebe	muhâsebât
inâyet	inâyât	müşkil	müşkilât
inkılâb	inkılâbât	şikâyet	şikâyât
istihsâl	istihsâlât	ta'lîm	ta'lîmât
kâ'in	kâ'inât	tebeddül	tebeddülât
kemâl	kemâlât	tedris	tedrîsât
ma'lûm	ma'lûmât	teşkil	teşkilât
mektûb	mektûbât	tezâhür	tezâhürât
meşrûb	meşrûbât	tulû'	tulû'ât
mevcûd	mevcûdât	vârid	vâridât
mu'allime	mu'allimât	vukû'	vukû'ât

Bakara Suresi 168. Ayet

...وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ...

...velâ tettebi'û hutuvâti-şşeytân(i)...

...ve şeytanın adımlarını izlemeyin/ittibâ etmeyin.

Hadîs-i Şerîf

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

İnnemâ'l-a'mâlû bi'n-niyyât

Ameller ancak niyetlere göredir.

Niyetlenmek, “Bir şeyi kalbiyle yapmaya karar vermek” anlamına gelir.

Ahzâb Suresi 35. Ayet

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ
وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ
وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا
عَظِيمًا

İnne-lmuslimîne velmuslimâti velmu/minîne velmu/minâti velkânitîne
velkânitâti ve-ssâdikîne ve-ssâdikâti ve-ssâbirîne ve-ssâbirâti velhâşî'îne
velhâşî'âti velmutesaddikîne velmutesaddikâti ve-ssâ-imîne ve-ssâ-imâti
velhâfızîne furûcehum velhâfızâti ve-zzâkirîna(A)llâhe keşîran ve-zzâkirâti
e'adda(A)llâhu lehum mağfiraten veecran 'azîmâ(n)

Şüphe yok ki, Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar; mümin erkekler ve mümin kadınlar; itaat eden erkekler ve itaat eden kadınlar; özü-sözü doğru erkekler ve özü-sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler ve sabreden kadınlar; (gönülden Allah'a) saygı duyan erkekler ve (gönülden Allah'a) saygı duyan

kadınlar; sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar; oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça zikreden erkekler ve Allah'ı çokça zikreden kadınlar (var ya); (işte) Allah onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat **hazırlamıştır.**

Bu âyet, âdeta çoğul kelimelerin uygulaması gibi... Eril kelimelerin “în” ile, dişil kelimelerin “ât” ile bittiğine dikkat ediniz. Âyette geçen kelimelerin çoğuna âşinayız.

Hûd Suresi 123. Ayet

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...

Veli(A)llâhi gaybu-ssemâvâti vel-ardi

Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir.

Tablo-1.14. Kur'an'dan Dişil Çoğul Kelimelere Örnekler

Örnekler	
جَنَّاتُ Cennetler	ظُلُمَاتُ Karanlıklar
سَمَوَاتُ Gökler	آيَاتُ Âyetler
كَلِمَاتُ Sözler	مُسْلِمَاتُ Kadın müslümanlar
طَيِّبَاتُ Güzeller	صَالِحَاتُ İyi işler
خَيْرَاتُ Hayırlar	عَابِدَاتُ Kadın ibadet edenler

1.3.2. Kuralsız Çoğullar

Kuralsız çoğullar¹⁹, tekil isimlerin yapıları değiştirilerek elde edilen çoğullardır.

Hadis-i Şerif

إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ

“Şüphesiz Allah sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. O sadece sizin kalplerinize ve amellerinize bakar.” (Müslim, Birr ve sıla, 34)

Sûver “suretler”, emvâl “mallar”, “kulûb” kalpler, a'mâl “ameller” demektir.

“yenzuru” “nazara-baktı” fiilinin geniş zaman halidir. Türkçe’de de “bakmak-nazar etmek” olarak kullanıyoruz.

Bir cümleyi onlarca farklı şekilde ifade edebilirsiniz: “ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar.” yerine “dış görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz” olarak da yazılabilirdi.

Aşağıda bazı kelimelerin kuralsız çoğullarına yer verilmektedir.

19 Cem‘-i mükesser de (kırık çoğul) denir, kırık denmesinin nedeni çoğul halin ismin sonuna harf ilave edilerek değil, kelimenin asıl şeklinin belli kalıplara göre kırılarak yapılmasından kaynaklanır. Bu tür çoğul yapmanın kesin bir kuralı olmadığından bir kelimenin hangi çoğul kalıbına sokulacağı belli olmaz. Bu tür kuralsız çoğullar semâidir, yani işitilerek ya da sözlüğe bakılarak öğrenilebilir. İngilizce bilenler, kuralsız çoğulları “foot-feet” ve “mouse-mice” örneklerinden hatırlar.

Tablo-1.15. Kuralsız Çoğullara Örnekler

Tekil	Çoğul
رَجُلٌ Adam	رِجَالٌ Adamlar
الْجَبَلُ Dağ	الْجِبَالُ Dağlar
عِلْمٌ İlim	عُلُومٌ İlimler
الْمَرْأَةُ Kadın	النِّسَاءُ Kadınlar
وَرَقٌ Kağıt	أَوْرَاقٌ Kağıtlar
الْقَلَمُ Kalem	الْأَقْلَامُ Kalemler
الْبِنْتُ Kız	الْبَنَاتُ Kızlar
كِتَابٌ Kitap	كُتُبٌ Kitaplar
مَدْرَسَةٌ Okul	مَدَارِسٌ Okullar
التِّلْمِيزُ Öğrenci	التِّلَامِيذُ Öğrenciler
عَبْدٌ Kul	عِبَادٌ Kullar

Âl-i İmrân Suresi 140. Ayet

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ

...vetilke-l-eyyâmu nudâviluhâ beyne-nnâsi...

...bu günleri böyle aranızda döndürürüz...

Eyyâm, yevm (gün) kelimesinin çoğuludur.

Eyyâm için “hâ” tekil zamiri kullanılmıştır.

Aklı olmayan kuralsız çoğullar (günler, nehirler, kapılar vb.), tekil olarak değerlendirilir.

En'âm Suresi 95. Ayet

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى...

İnna(A)llâhe fâliku-lhabbi ve-nnevâ(s)...

Şüphesiz Allah, taneyi ve çekirdeği yarıp filizlendirendir.

Bu bölümün sonunda kuralsız çoğul kalıplara ve örnek kelimelere yer vereceğiz. Bir kalıptan diğer kalıba nasıl geçiş yapıyoruz, örneklerle açıklayalım.

Arapçada kelime kökenlerinin büyük çoğunluğu 3 harfe dayanır. 3 harfli kalıplarda, temsili harfler F (Fe), ‘ (Ayn) ve L (Lâm)’dır.

Kalıplara alışabilmek “Ef’âl” kalıbını esas alarak çoğul kelime türetmeye bazı örnekler yapalım.

Tekil hali: F (Fe) + ‘ (Ayn) + L (Lâm)

Çoğul hali: E veya A + F (Fe) + ‘ (Ayn) + Â + L (Lâm)

“Ef’âl” kalıbındaki “E” harfi kendisinden sonraki harfin “ince” veya “kalın” olmasına göre “E” veya “A” olarak gelir.

Ör: Hüküm kelimesinin çoğulunu bulmaya çalışalım.

Hüküm kelimesinde F=**H**, ‘=**K**, L=**M** olur, 4. ilave harf ise Â’dır.

Burada H harfi kalın olduğu için “A” harfi koyarız: A+**H+K+Â+M**

Ör: Levn (renk) kelimesinin çoğulunu bulmaya çalışalım.

F=**L**, ‘=**V**, L=**N** olur, 4. Harf ise Â’dır.

Çoğulu için başına “E” gelir: E+**L+V+Â+N**

Ör: ‘Aded (sayı) kelimesinin çoğulunu bulmaya çalışalım.

F=’, ‘=**D**, L=**D** olur, 4. Harf ise Â’dır.

Çoğulu için başına “A” gelir: A+’+**D**+Â+**D**

Ör: Nûr نور kelimesinin çoğulunu bulmaya çalışalım.

F=**N**, ‘=**V**, L=**R** olur, 4. Harf ise Â olur.

Çoğulu için başına “E” gelir: E+**N**+**V**+Â+**R**

“Nûr”un çoğulunun nasıl “envâr” olduğunu anlayabilmek için nûrdaki 9 harfini gözden kaçırmayalım.

1.4. Harekesine/Durumuna Göre İsimler

Bu sınıflandırma, irâb kavramıyla ilişkilidir. İrâb konusunu şu aşamada tamamen anlamak biraz zor olabilir, bu konuyu ileride ele alacağız. Ancak, çok kısa bir giriş yapmamızda yarar var.

Arapçada kelimelerin büyük bir kısmının sonu (son harekesi veya son harfi), cümledeki yerlerine veya başlarına gelen bir edâta göre değişikliğe uğrar, başka bir ifadeyle çekimlenir. Bu değişikliğe “irâb” adı verilir. Bu değişiklik yapılmazsa, Türkçedeki “derse girdim” ile “dersi girdim” örneğinde olduğu gibi anlam bozulması meydana gelir.

Arapçada isimler, cümlede üç farklı konumda/durumda bulunur: Ref, nasb ve cer. Eylemi gerçekleştiren isim olan özne ref konumunda, eylemden etkilenen isimler ise nasb veya cer konumunda olurlar. Aşağıdaki tabloda yer aldığı üzere, “tâlib” ismi; son harfinin harekesi damme olduğunda ref halinde (merfû), fethâ olduğunda nasb halinde (mansûb) ve kesrâ olduğunda cer halinde (mecrûr) olur.

Tablo-1.16. Merfû, Mansûb ve Mecerûr Örneği

Anlamı	Örnek
Öğrenci geldi. (Merfû)	جَاءَ الطَّالِبُ
Öğrenciyi gördüm. (Mansûb)	رَأَيْتُ الطَّالِبَ
Öğrenciye selam verdim. (Mecerûr)	سَلَّمْتُ عَلَى الطَّالِبِ

ALİŞTIRMA

- Arapçada kelimelerin büyük çoğunluğu 3 asli/kök harften oluşur. Örneğin, **كَتَبَ** ke-te-be fiili “yazdı” anlamına gelmektedir. K-T-B kökünden türemiş ve Türkçeye geçmiş birçok kelime bulunmaktadır: Kitap, kütüphane, kâtip, mektep, mektup... Aşağıdaki tablolarda tekillerdeki 3 kök harfi tespit ederek tablonun üstünde yer alan çoğul kalıplarına yerleştirmeye çalışın. Sadece kalıplara nasıl yerleşiyor, aşına olun, ezberlemeyin.

Ef'âl		Fu'alâ'	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
'aded	a'dâd	câhil	cühelâ
gayr	ağyâr	edîb	üdebâ
kavl	akvâl	fakîr	fukarâ
kavm	akvâm	garîb	gurebâ
kısm	aksâm	halîfe	hulefâ
mesel	emsâl	şâ'ir	şu'arâ
varak	evrâk	şehîd	şühedâ
vasf	evsâf	sâlih	sulehâ
veled	evlâd	şerîk	şürekâ
sebeb	esbâb	sefîh	süfehâ
şahs	eşhâs	vekîl	vükelâ
nehr	enhâr	âlim	ulemâ
şekl	eşkâl	vezir	vüzerâ

Mefâ'il		Fu'ûl	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
maksad	makâsıd	asl	usûl
ma'rifet	ma'ârif	batn	butûn
medrese	medâris	burc	burûc
memleket	memâlik	deyn	düyûn
menzil	menâzil	emr	umûr
meclis	mecâlis	fazl	fuzûl
menkıbe	menâkıb	fen	fünûn
mertebe	merâtib	fer'	furû'
mezheb	mezâhib	feyz	füyûz
masraf	masârif	had	hudûd
menfa'at	menafi'	hak	hukûk
		şehr	şuhûr

Fi'âl		Fu'âl	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
'abd belde cebel cennet kebîr kerîm racûl	'ibâd bilâd cibâl cinân kibâr kirâm ricâl	fâcir hâc hâkim kâfir kâtib tâcir	füccâr huccâc hükkâm küffâr küttâb tüccâr

Fa'ale		Fe'â'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
âciz âmil fâcir hâdim tâlib vâris	'aceze amele fecere hademe talebe verese	acîb akîde delîl garîb netîce vazîfe latife	acâ'ib akâ'id delâ'il garâ'ib netâ'ic vazâ'if letâ'if

Fu'al		Efîlâ'	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
cümle devlet ümmet zümre suret	cümel düvel ümem zümer suver	ganî karîb nebî sadîk safî şakî velî	ağniyâ akribâ enbiyâ asdikâ asfiyâ eşkiyâ evliyâ

Fe'âlâ		Fu'lân	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
meziyye	mezâyâ	râhib	ruhban

Fevâ'il		Fe'âlil	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
âlem dâire fâide lâzıme şâhid hâdis kâ'ide	avâlim devâir fevâid levâzım şevâhid havâdis kavâ'id	asker cevher defter dirhem silsile unsur	asâkir cevâhir defâtir derâhim selâsil anâsır

Efile		Fi'al	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
libâs lisân misâl silâh metâ'	elbise elsine emsile esliha emti'a	fitne hikmet illet millet ni'met	fiten hikem ilel milel ni'am

Fi'lân		Efâ'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
ah nâr sabî	ihvân nîrân sıbyân	hadîs 'âcîb ustûre	ehâdîs u'cûbe esâtîr

Fe'âlîl		Mefâ'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
sultân şeytân	selâtîn şeyâtîn	meşhûr miftâh	meşâhîr mefâtîh

Fu'âl		Eful	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
kâdî	kudât	nefs	enfüs

Fa'îl		Fâ'ile	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
'abd	'abîd	ilâh	âlihe

Fu'ul		Tefâ'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
kitâb resûl sebîl tarîk	kütüb rusul sübul turuk	tefsîr teklîf timsâl	tefâsîr tekâlîf temâsîl

Efâ'il		Fevâ'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
akreb ekber	akârib ekâbir	kânûn târîh	kavânîn tevârîh

Arapçada çoğul olarak kullanıldıkları hâlde, Osmanlı Türkçesinde tekil olarak kullanılan bazı kelimeler bulunmaktadır.

Ör: Amele, ahhâb, elbise, esnâf, eşkiyâ, talebe, evlâd...

Yukarıdaki tablolardan hareketle;

Ahkâm-ı Kur'aniyye, düvel-i muazzama, fakîr-fukarâ, garîb-gurabâ, ketm-i verese davaları, 'ibâdullah, El-Milel ve'n-Nihal, Şevâhidü'n-Nübüvve, Düyûn-u Umumiye, Dârü'l-aceze, Cemiyet-i Akvâm, yürüyen aksam, letâif-i aşere, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye, Sultanü's-şuarâ, ulemâ, şühedâ, tüccâr, evrâk, havâdis, hademe, eşkâl, Safvetü't-Tefâsir, sıbyân/sübyan mektepleri, Ahilik, İhvân-ı müslimîn, Selâtîn camileri, anâsır-ı erbaa, devlet ricâli, efrâdını câmi' ağıyarını mâni' olanlar, Levnî, kelâm-ı kibâr, Kütüb-ü sitte, Zümer suresi

ne anlama gelir, çözebilir misiniz?

BÖLÜM 2: ZAMİRLER

HAZIRLIK

- “Sen Mevlâ’yı seven de, Mevlâ seni sevmez mi?” Mevlâ, “sahip, efendi, dost, yardımcı” gibi anlamlara gelir.
- Ene, Nahnu, Ente, Enti, Hiye, Huve, Entum, Entunne, Hum ve Hunne Arapça zamirlerden bazılarıdır.
 - Enâniyet ve enâyî kelimeleri hangi zamirden türemiş olabilir?
 - Hüviyet kelimesi hangi zamirden türemiş olabilir?
 - Mahiyet kelimesi hangi zamirden türemiş olabilir?
- İhlâs, Felâk ve Nâs surelerinin başını hatırlayalım. “Kul” ile başlar, Kur’an’da çokça geçen bu ifade ne anlama gelmektedir?

İsmin yerini tutan kelimelere “zamir” denir. Zamirler, “o, onun, ona, onların, onlar, senin, ben” gibi bir ismin yerine kullanılan kelimelerdir. Türkçeden hatırlamak gerekirse, “İşçiler ikramiyelerini aldılar. O gün onlar çok sevinçliydi.” ifadesinde, ikinci cümlede kullanılan “onlar” kelimesi şahıs zamiridir.

Arapçada şahıs zamirleri, ayrık ve bitişik zamirler olarak ikiye ayrılır¹. Ayrık zamirler, bir fiile, isme veya harfe bağlanmadan/bitişmeden ayrı olarak kullanılan zamirlerdir. Bitişik zamirler ise, bir isme, fiile veya harfe eklenen zamirlerdir.

Ayrık özne zamirleri ile başlayalım.

2.1. Ayrık Zamirler

2.1.1. Ayrık Özne Zamirleri

Ayrık özne zamirleri², cümlede fâil/özne olarak kullanılan zamirlerdir: Ben, sen, o gibi... Türkçede ismin yalın hâline karşılık gelir ve genelde cümle başında bulunurlar.

Arapçada zamirler, bazı açılardan Türkçedekinden farklıdır. İngilizcedeki he/she, him/her ayrımında olduğu gibi Arapçada da isim ve zamirlerde erillik ve dişilik vardır. Kişi sayısı açısından da tekil, ikil ve çoğul halleri mevcuttur.

Aşağıdaki tabloda ayrık özne zamirlerine yer verilmiştir³. Arapçada fiil çekimi 3. şahıstan 1. şahsa doğru yapıldığından, zamirler de aynı biçimde gösterilmiştir.

1 Ayrık zamirlere munfasıl zamir, bitişik zamirlere muttasıl zamir denir.

2 Merfû munfasıl zamir denir.

3 Kolaylık açısından başlangıçta 1. şahıs (tekil-çoğul), 2. şahıs eril (tekil-çoğul) ve 3. şahıs eril (tekil ve çoğul) çekimlere odaklanabilirsiniz.

Tablo-2.1. Ayrık Özne Zamirleri

Çoğul	İkil	Tekil	
هُمْ (Hum) Onlar (erkek)	هُمَا (Humâ) O ikisi (erkek)	هُوَ (Huve) O (erkek)	3. Şahıs Eril
هُنَّ (Hunne) Onlar (kadın)	هُمَا (Humâ) O ikisi (kadın)	هِيَ (Hiye) O (kadın)	3. Şahıs Dişil
أَنْتُمْ (Entum) Siz (erkek)	أَنْتُمَا (Entumâ) Siz ikiniz (erkek)	أَنْتَ (Ente) Sen (erkek)	2. Şahıs Eril
أَنْتُنَّ (Entunne) Siz (kadın)	أَنْتُمَا (Entumâ) Siz ikiniz (kadın)	أَنْتِ (Enti) Sen (kadın)	2. Şahıs Dişil
نَحْنُ (Nahnu) Biz	نَحْنُ (Nahnu) Biz ikimiz	أَنَا (Ene) Ben	1. Şahıs Eril-Dişil

Kadın ve erkeklerden oluşan bir topluluk için eril zamir kullanılır.

Şimdi ayrık özne zamirlerinin detaylarına girelim.

“Ene” أَنَا “ben” demektir.

“enâ-enâ” biçiminde yazılırken, “ene” diye okunur. Enâniyet ve enâyî kelimeleri de “Ene”den türemiştir. Enâniyet اِنَانِيَّت “benlik, her şeyi kendi benliğine dayandırma, bencillik” anlamlarında kullanılır. Enâyî ise, “ene”den türetilmiş olup Arapçada kullanılmamaktadır. Günümüz Türkçesinde saf anlamında kullanılsa da, esas anlamı “kendini bir şey zanneden, cahil ve bayağı kimse” demektir.

Mü'minûn Suresi 52. Ayet

وَأَنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ

Ve-inne hâzihi ummetukum ummeten vâhideten **ve enâ** rabbukum fettekûn(i)

“Şüphesiz bu (insanlar) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir; **ben de** sizin Rabbinizim. Öyle ise, benden sakının.”

Nâzi'ât Suresi 24. Ayet

فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى

Fekâle **enâ** rabbukumu-l-a'lâ

“Ben, sizin en yüce Rabbinizim!” dedi.

“Ente” **أَنْتَ** “sen” demektir.

Orucun önemi ile ilgili zayıf da olsa bir hadis rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayet ile “ene” ve “ente”yi zihnimize kolayca yerleştirebiliriz.

Cenâb-ı Hak nefse “Men ene vemâ ente? (Ben kimim ve sen nesen?)” demiş.

Nefis, “Ene ene, ente ente (Ben benim, Sen Sensin)” diye cevap vermiş.

Rabbimiz azap vermiş, cehenneme atmış ve tekrar sormuş.

Nefis yine “Ene ene, Ente ente” cevabını vermiş. Çok çeşitli azaplara rağmen, nefis enâniyetten vazgeçmemiş.

Rabbimiz nefsi aç bırakarak sormuş: “Men ene vemâ ente?”

Nefis hizaya gelmiş ve “Ente Rabburrahîm ve ene abduke'l-âciz (Sen benim Rahim olan Rabbimsin ve ben de senin âciz bir kulunum)” demiş.

Bakara Suresi 32. Ayet

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Kâlû subhâneke lâ 'ilme lenâ illâ mâ 'allemtenâ(s) inneke ente-l'alîmu-lhakîm(u)

Melekler: “Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin” dediler.

Ayetlerde çok sık geçen “İnne” kelimesi “şüphesiz, gerçekten, elbette, muhakkak, çünkü, zira” gibi anlamlara gelmektedir. İnneke “şüphesiz sen”, innehu “şüphesiz o”, innî “şüphesiz ben” ve innâ “şüphesiz biz” anlamına gelir.

Bakara Suresi 286. Ayet (Âmene-rrasûlu 2. ayet)

... أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

... ente mevlânâ fensurnâ 'ale-lkavmi-lkâfirîn(e)

... Sen bizim mevlâmızsin. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

Mevlânâ, “bizim mevlâmız” anlamındadır. Molla, “mevlâ-efendi” sözcüğünden alıntıdır. Veliahd/veliaht, “sözün sahibi, söz verilmiş olan”, velinimet “nimetin sahibi” müşteri anlamındadır.

Bakara Suresi 127. Ayet

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Ve-iz yerfe'u ibrahîmu-lkavâ'ide mine-lbeyti ve-ismâ'îlu rabbenâ tekabbel minnâ(s) inneke ente-ssemî'u-l'alîm(u)

Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor, (şöyle diyorlardı:) “Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.”

Bakara Suresi 128. Ayet

إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

... inneke ente-ttevâbu-rrahîm(u)

... zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.

Bakara Suresi 129. Ayet/Mâide Suresi 118. Ayet

إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ...

... inneke ente-l'azîzu-lhakîm(u)

Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.”

Âl-i İmrân Suresi 8. Ayet

إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ...

... inneke ente-lvehhâb(u) ⁴

... Şüphesiz lütfu en bol olan sensin.

Mâide Suresi 109. Ayet

إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ...

... inneke ente 'allâmu-lguyûb(i)

... şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin.

Guyûb, gaybın çoğuludur.

⁴ Özneler dışında, özellikle ayet sonlarında gelen Rabbimizin güzel isimlerinin anlamlarını da öğrenmeye çalışalım.

A'râf Suresi 89. Ayet

وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

...veente hayru-lfâti/hîn(e)

... Sen fethedenlerin (açanların/hükmedenlerin) en hayırlısısın.

Fâti'hîn kelimesinin fâti'h kelimesinin çoğulu olduğuna dikkat edelim.

A'râf Suresi 151. Ayet/ Enbiyâ Suresi 83. Ayet

وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

... veente erhamu-rrâhimîn(e)

...Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin!

A'râf Suresi 155. Ayet

أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ

... ente veliyyunâ fağfir lenâ verhamnâ(s) veente hayru-lğâfirîn(e)

... Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en hayırlısısın!

Hûd Suresi 87. Ayet

... إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

... inneke leente-lhalîmu-rraşîd(u)

(Hz. Şuayb'a hitaben) "...Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!"

Halim (hilm) ve raşid (rüşd), Türkçede de kullandığımız kelimeler...

Tâ-Hâ Suresi 68. Ayet

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى

Kulnâ lâ tehaf inneke ente-l-a'lâ

“Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin.”

Mü'minûn Suresi 29. Ayet

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

Vekul rabbi enzilnî munzelen mubâraken veente hayru-lmunzilîn(e)

Ve de ki: Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Sen, konuk edenlerin en hayırlısıdır.

Enbiyâ Suresi 89. Ayet

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

Vezekeriyyâ iz nâdâ rabbehu rabbi lâ teẓernî ferden veente hayru-lvârişîn(e)

Zekeriyya'yı da (an). Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen, vârislerin en hayırlısıdır, (her şey sonunda senindir).

Enbiyâ Suresi 87. Ayet (Hz. Yunus'un Duası)

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

...Lâ ilâhe illâ ente subhâneke innî kuntu minez zâlimîn.

Senden başka ilâh yoktur. Sen her türlü noksanlıktan uzaksın. Şüphesiz ben kendine yazık edenlerden oldum.

5 Şeddeli harfin harekesi kesra/esre olduğunda bu hareke harfin altına da şeddenin altına da konabilir. Burada kesra/esre harekesi harfin üzerinde de yer almıştır.

Peygamberimiz (SAV), “Yûnus’un balığın karnındaki duası **لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ**

سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ şeklinde idi. Sıkıntıya düşmüş ve başı belâya duçar olmuş hangi müslüman bu duayı yaparsa, Allah Teâlâ mutlaka onun duasını kabul buyurur.” buyurmuştur.

İnnî, “şüphesiz ben” olarak ayette yer alıyor.

Seyyidül İstiğfar Duası

Peygamberimizin (SAV), “Seyyidü’l-istiğfar” (İstiğfarın en üstünü) diye nitelediği dua şöyledir:

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ

“Allahümme ente Rabbî lâ ilahe illâ ente halaktenî ve ene abduke ve ene alâ ahdike ve vâ’dike mes’tetâtu eûzu bike min şerri mâ sanâtu ebû’u leke bi-nîmetike aleyye ve ebû’u bizenbî fağfirlî feinnehû lâ yağfiruz-zunûbe illâ ente”

“Allah’ım! Sen benim Rabbimsin. Sen’den başka ilâh yoktur. Beni Sen yarattın. Ben Sen’in kulunum. Ezelde Sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden Sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları Sen’den başka affedecek yoktur.”

Resûl-i Ekrem Efendimiz sözlerine devamla şöyle buyurur: “Her kim, bu Seyyidü’l istiğfarı sevabına ve faziletine bütün kalbiyle inanarak gündüz okur da, o gün akşam olmadan ölürse Cennetlik olur. Yine her kim sevabına ve faziletine gönülden inanarak gece okur da, sabah olmadan ölürse Cennetlik olur.”

“Nahnu” نَحْنُ “biz” demektir. 2 ve fazlası kişi için kullanılır.

Hucurât Suresi 10. Ayet

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...

İnnemâ-lmu/minûne ihvetun...

Mü'minler ancak kardeşirler...

مَا ve إِنَّ birleşince, sınırlandırma edatı olur ve “ancak, yalnız” anlamı verir.

Bakara Suresi 11. Ayet

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ

Ve-izâ kîle lehum lâ tufsidû fi-l-ardi kâlû innemâ nahnu muslihûn(e)

Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, “Biz ancak ıslah edicileriz” derler.

İnnemâ, “ancak” anlamına gelir.

Muslih (ıslah edici) kelimesindeki S-L-H harflerini yakalayalım: Islah, sulh, sâlih...

Bakara Suresi 14. Ayet

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزُونَ

Ve-izâ leku-lleżîne âmenû kâlû âmennâ ve-izâ hâlev ilâ şeyâtînihim kâlû innâ me'akum innemâ nahnu mustehzi-ûn(e)

(Bu münafıklar) müminlerle karşılaştıkları vakit “(Biz de) iman ettik” derler. (Kendilerini saptıran) şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise: “Biz sizinle beraberiz, biz onlarla ancak alay edicileriz” derler.

Türkçede de kullandığımız müstehzi (istihza/alay eden) kelimesini hatırlayalım. Mustehziûn, “alay edenler” demektir.

Bakara Suresi 133. Ayet

وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

...nahnu lehu muslimûn(e)

...biz, O'na teslim olanlarız!

Muslimûn içindeki S-L-M kökünden teslim, tesellüm, silm, sâlim, selâm, selîm, İslâm kelimelerini fark ediyoruz.

Âl-i İmrân Suresi 52. Ayet

نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَآشَهِدُ بِأَنَا مُسْلِمُونَ

...nahnu ensâru(A)llâhi âmennâ bi(A)llâhi veşhed bi-ennâ muslimûn(e)

“Allah'ın yardımcılarını biziz; biz Allah'a inandık, bizim gerçekten müslümanlar olduğumuza şahit ol”

Mekke'den Medine'ye hicret edenlere “muhacir”, Medine'de yardımcı olanlara da “ensâr” dendiğini hatırlayın. Nasr suresindeki nasr “yardım”, Nasreddin Hoca'daki Nasreddin (aslı Nasîrüddin) ise “dinin yardımcısı” anlamına geliyor. N-S-R kökünü unutmayalım.

“Entum” أَنْتُمْ “siz” demektir. 2 kişi için “entumâ” kullanılırken, 2'den fazla kişi için “entum” kullanılır.

Fâtır Suresi 15. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ

Yâ eyyuhâ-nnâsu entumu-lfukarâu ila(A)llâh(i)...

Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız...

Fakir ve fukara Türkçede de kullanılıyor.

Âl-i İmrân Suresi 99. Ayet

...وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ...

... veentum şuhedâ(u)...

..... sizler şâhitlersiniz

Şühedanın “şâhitler” anlamına geldiğini görüyoruz. Şehîd ile şâhid aynı kökten (Ş-H-D) geliyor, şehîd, şâhide göre daha kuvvetli bir şâhitlik belirtiyor.

Zuhruf Suresi 71. Ayet

... وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

... ve-entum fihâ hâlidûn(e)

...ve sizler orada ebedî kalacaksınız.

Kâfirûn Suresi 3. Ayet

وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ

Velâ entum ‘âbidûne mâ a’bud(u)

Siz de, benim kulluk etmekte olduğuma (Allah’a) kulluk ediciler değilsiniz.

Ayette geçen “âbidûn-kulluk ediciler”, Türkçede isim olarak kullanılan “Âbidin”i çağrıştırmıyor mu? ‘Abd, ma’bûd, ma’bed, ibâd, ibadet, ubudiyet hep aynı (‘A-B-D) kökünden...

Bakara Suresi 92. Ayet

...وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ

...veentum zâlimûn(e)

...siz zalimlersiniz.

Bu arada kısaca Arapçada cümle türlerinden bahsedelim. İsimle başlayan cümleler “isim cümlesi” olarak, fiille başlayan cümleler “fiil cümlesi” olarak adlandırılır. İsim cümleleri, bir durumu, bir varlığın nasıl olduğunu haber verir, bir hüküm bildirir. İsim cümlelerinde özne (mubteda⁶) ve yüklem (haber⁷) olarak iki öge bulunur. Yukarıdaki ayette özne “entum”, yüklem “zâlimûn”dur. Fiil cümleleri ise, genellikle zamana bağlı olayları anlatır ve fiil ile başlar. Fiil cümlelerinde fiil, özne (fâ'il) ve nesne (mef'ûl) olarak üç öge bulunur. Aşağıda da fiil cümlesine bir örneğe yer verilmiştir.

Bakara Suresi 251. Ayet

...وَقَتْلَ دَاوُدَ جَالُوتَ...

...ve **katele** dâvûdu câlûte...

...ve Davud Calut'u **öldürdü**...

“Huve” **هُوَ** eril “o” demektir. Hazırcevap olması ile tanınan Necip Fazıl Kısakürek bir şehirde konferans verirken kürsüye bir hıyar atılmış. Üstad, istifini bozmadan hıyarı alıp, havaya kaldırarak seslenmiş: “Biri hüviyet cüzdanını düşürmüş, gelip alsın.” Büyüklerimiz bilir, eskiden kimlik belgesine “nüfus hüviyet cüzdanı” denirdi. Acaba hüviyet nereden geliyor? Burada “huve”nin de Türkçeye geçiş yaptığını görüyoruz. “Huve+iyyet (matar eki)”ten geliyor. Kelimesi kelimesine “O'luk” olarak çevrilebilir, ancak “kimlik” anlamına geliyor.

İhlâs Suresi 1. Ayet

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

Kul **huva**(A)llâhu ehad(un)

De ki: **O,** Allah birdir.

Burada birçok âyetin başında geçen “Kul” kelimesinin “De ki” anlamına geldiğini görüyoruz.

6 Cümleye kendisiyle başlandığı için mubteda denmiştir.
7 Öznenin durumunu haber verdiği için bu ad verilmiştir.

Bakara Suresi 29. Ayet/En'âm Suresi 101. Ayet

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

... ve **huve** bikulli şey-in 'alîm(un)

... **O** her şeyi hakkıyla bilendir.

Bakara Suresi 37. Ayet

إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

... innehu **huve**-ttevvâbu-rrahîm(u)

... Çünkü **O**, tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.

Bakara Suresi 137. Ayet

وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

... ve **huve**-ssemî'u-l'alîm(u)

.... **O** işitendir, bilendir.

Bakara Suresi 163. Ayet

وَالَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Ve-ilâhukum ilâhun vâhid(un)^(s) lâ ilâhe illâ huve-rrahmânu-rrahîm(u)

Sizin ilâhınız bir tek Allah'tır. **O'ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmândır, Rahîmdir.**

Âl-i İmrân Suresi 62. Ayet

وَأَنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

... ve-inna(A)llâhe le **huve**-l'azîzu-lhakîm(u)

... Muhakkak ki Allah, evet **O**, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

Âl-i İmrân Suresi 150. Ayet

... وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ

... vehuve hayru-nnâsirîn(e)

... O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.

Bakara Suresi 255. Ayet (Âyetelkürsi)

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Allâhu lâ ilâhe illâ huve-lhayyu-lkayyûm(u) ... vehuve-l'aliyyu-l'azîm(u)

Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, Hayy (ezelî ve ebedî hayat sâhibi olan)'dır, Kayyum (bütün varlıklar kendisiyle kaim olan)'dur.... O, pek yücedir, pek büyüktür.

El-Hayy, “Hayat sahibi” anlamına gelir. El-Kayyum, “varlığı ve bekası kendi zâtından olan”, “devamlı kaim olan”, “her şeyi ayakta tutan, varlıklarını devam ettiren” gibi anlamları içerir. Allah kendi zatı ile kaimdir, daimdir, bâkidir. Ancak diğer bütün varlıklar O'nunla kaimdir, yani O'nunla devam eder ve varlığını O'nun izni ve kudreti ile devam ettirir. Bütün evrenin ayakta durması “El-Kayyum” isminin bir tecellisidir.

Mâide Suresi 120. Ayet

... وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

... vehuve 'alâ külli şey-in kadîr(un)

... O, her şeye hakkıyla kadirdir.

A'râf Suresi 87. Ayet/Yûnus Suresi 109. Ayet

... وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ

..... vehuve hayru-lhâkimîn(e)

... O hükmedenlerin en hayırlısıdır.

En'âm Suresi 18. Ayet

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

Ve huve-lkâhiru fevka 'ibâdihi vehuve-lhakîmu-lhabîr(u)

O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

Allah'ın El-Hakîm ismi içindeki H-K-M kök harflerinden türemiş bir çok kelime var: Hüküm, hikmet, mahkûm, hâkim, hakem, mahkeme, hükümet, muhakeme...

El-Habîr ismi de bize çok tanıdık bir isim. H-B-R kök harflerinden türemiş haber, muhabir, istihbarat, ihbar, muhbir gibi kelimeleri kullanıyoruz.

En'âm Suresi 57. Ayet

قُلْ ... وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ

Kul.... ve huve hayru-lfâsilîn(e)⁸

De ki ... O, doğru hüküm verenlerin (hakkı batıldan ayırt edenlerin) en hayırlısıdır.

Fasletmek “ayırarak, çözmek, hükme varmak” gibi anlamlara gelirken, zıt anlamlısı vasletmek “iki şeyi birbirine ulaştırıp bağlamak, kavuşturmak, bitiştirmek” anlamına gelir. Türkçede fasıl “tiyatro oyununda ayrı perdeleri”, fasıla ise “aralık”ı ifade eder.

Tevbe Suresi 104. Ayet

... وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

... veenna(A)llâhe huve-ttevâbu-rrahîm(u)

... Gerçekten Allah, (işte) O tevbeleri kabul edicidir, çok merhametlidir.

8 Bir konuyu çözenin, hükme bağlayanın “ayırma” ile nasıl bir ilişkisi olabilir? Burada çok güzel bir incelik var, aynı incelik Türkçede de mevcut... Hepimiz kökeninin farkında olmadan “yargı” kavramını kullanıyoruz. Yargı, Eski Türkçe “yargu”dan, o da “yarmak”tan gelir. Adaletle hükmetmek için, hakkı batıldan ayırmak için, kılı kırk “yarmak” gerekmez mi? İşte Rabbimiz fasledenlerin en hayırlısıdır.

En'âm Suresi 62. Ayet

... وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ

... ve huve esra'u-lhâsibîn(e)

... ve O hesap görenlerin en süratli olanıdır.

Arapça seri' (çabuk, hızlı), esra' (en çabuk, en hızlı) ve sürat aynı kökten (S-R-') gelmektedir. Bir arkadaşımızla yürürken hızlı yürümek istediğimizde “seri yürüyelim” deriz.

Sebe' Suresi 39. Ayet

قُلْ ... وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

Kul ve huve hayru-rrâzikîn(e)

De ki: O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

“Râzikîn” içinde gizlenmiş rızık kelimesini görmüşsünüzdür.

Sâd Suresi 67. Ayet

قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ

Kul huve nebeun 'azîm(un)

De ki: O büyük bir haberdir.

Kur'anda Nebe' suresi de bulunmaktadır. “Haber” anlamına gelir. Nebî, “haber veren”, enbiyâ ise “nebiler” demektir. Nübüvvet (peygamberlik) de aynı kökten gelir.

“Hiye” هِيَ dişil olarak “o” demektir.

“Mahiyet” kelimesinin daha önce nereden geldiğini hiç düşünmüş müydünüz? “Mâ huve”, eril olarak “o nedir?” anlamına gelirken, “mâ hiye” de dişil anlamda “o nedir?” demektir. Lafzî olarak “ne'lik” gibi bir anlamı olan bu kelime, “bir şeyin ne olduğunu belirleyen asıl unsur, nitelik” anlamına geliyor.

Kadr Suresi 5. Ayet

سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ

Selâmun hiye hattâ matla'i-lfeci(i)

O (gece), fecrin doğuşuna (gün ağarana) kadar selâmettir.

Selâm, “barış, huzur, saadet, sağlık, esenlik, af, mağfiret” gibi mânâları kapsar. Nisa suresi 86. âyette “Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha iyisiyle selam verin veya aynıyla karşılık verin...” buyrulmaktadır. “Barış ve esenlik sizin üzerinize olsun, benden size bir zarar gelmez” ifadesi ne kadar güzel değil mi? Sâlim, selim, teslim, silm, müslüman hep bu kelime ile irtibatlı. “S-L-M” kök harfleri hemen belli oluyor değil mi? Peygamberler için kullanılan aleyhisselâm “Selâm, O’nun üzerine olsun” demektir. İngilizcede “Peace be upon him” ifadesi kullanılıyor. Selâm aynı zamanda Allah’ın en güzel isimlerinden olup, “her türlü ayıp ve noksandan uzak bulunan, kullarını huzur ve selâmete erıştiren” anlamlarına geliyor. Namazdan çıkarken, meleklerle, insan ve cin tüm müslümanlara niyet ederek sağa ve sola selâm veriyor ve namaz sonrasında yine selâmı vurguluyoruz: “Allahümme ente’sselâm ve minke’sselâm tebârekte ve teâleyte yâ ze’lcelâli ve’l-ikrâm (Allah'ım! Sen Selâm’sın. Selâm da Senden’dir. Ey celâl ve ikrâm sâhibi! Sen münezzehsin, Sen yücesin).”

Bakara Suresi 70. Ayet

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ...

Kâlû-d’u lenâ rabbeke yubeyyin lenâ mâ hiye...

“Rabbine bizim adımıza yalvar da, mahiyetini (onun ne olduğunu/onun nasıl olduğunu) bize bildirsin...” dediler.

“Hum” هُمْ eril olarak “onlar” demektir.

Bakara Suresi 12. Ayet

... آلا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ

Elâ innehum humu-lmufsidûne....

Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir...

F-S-D kökünden Türkçede de kullandığımız fesâd, ifsâd ve müfsid kelimelerini unutmayalım.

Bakara Suresi 25. Ayet

... وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

... vehum fihâ hâlidûn(e)

.... Ve onlar orada ebedî kalıcılardır.

Bakara Suresi 27. Ayet

... أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

.... ulâ-ike humu-lhâsirûn(e)

... İşte zarara uğrayanlar onlardır.

H-S-R kökünden gelen kelimelerden hasar ve hüsrânı hatırlayalım.

Bakara Suresi 177. Ayet

... وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

... veulâ-ike humu-lmuttekûn(e)

...İşte onlar takva sahipleridir.

Bakara Suresi 254. Ayet

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

..... velkâfirûne humu-zzâlimûn(e)

Kâfirler (yok mu)... Onlar zâlimdirler.

Mâide Suresi 80. Ayet

... وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ

... vefi-l'azâbi hum hâlidûn(e)

...onlar azâb içerisinde devamlı olarak kalıcıdır.

Sâffât Suresi 42. Ayet

فَوَاكِهَ وَهُمْ مُكْرَمُونَ

Fevâkih(u)(s) vehum mukramûn(e)

Türlü meyveler... Onlar ikram görenlerdir (edilenlerdir).

Mukramûn (İkrâm edilenler) kelimesinin hatırlattıkları... Kerem, kerim, ikrâm, kerâmet, ikramiye, ekrem, kirâm, kerime, mükerrerem...

“Hunne” هُنَّ dişil olarak “onlar” demektir.

Bakara Suresi 187. Ayet

... هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ

...hunne libâsun lekum veentum libâsun lehun(ne)...

...Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz....

Elbise, libâsın çoğuludur. Libâs Türkçede de kullanılır.

“Entunne” أَنْتُمْ dişil olarak “siz” demektir.

“Enti” أَنْتِ dişil olarak “sen” demektir.

“Humâ” هُمَا hem dişil, hem de eril olarak “o ikisi” demektir.

“Entumâ” أَنْتُمَا hem dişil, hem de eril olarak “siz ikiniz” demektir.

2.1.2. Ayrık Nesne Zamirleri

Ayrık nesne zamirleri⁹, bitişik nesne zamirlerinin başına iyyâ (إِيَّا) ön eki getirilmiş hâlidir. Ayrık nesne zamirleri ile bitişik nesne zamirleri aynı olduğundan ilgili kısımda detaylıca yer verelim.

2.2. Bitişik Zamirler

2.2.1. Bitişik Özne Zamirleri

Bitişik özne zamirleri¹⁰, mazi¹¹ ve muzari¹² fiile bitişen ve fâil yerinde kullanılan zamirlerdir. Bu zamirlere mazi ve muzari fiillerden bahsederken ayrıntılı olarak yer vereceğiz.

Aşağıdaki tabloda bir örnekle konuyu açıklığa kavuşturalım. Mazi fiillerde, fiilin sonuna bitişen ekler bitişik özne zamirlerini oluşturmaktadır.

9 Mansûb munfasıl zamirler denir.

10 Merfû muttasıl zamirler denir.

11 Geçmiş zamanı belirtir.

12 Şimdiki zaman veya geniş zamanı belirtir.

Tablo-2.2. كَتَبَ Fiilinin Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
كَتَبُوا Onlar yazdılar	كَتَبَا O ikisi yazdı	كَتَبَ O yazdı	3. Şahıs Eril
كَتَبْنَ Onlar yazdılar	كَتَبَتَا O ikisi yazdı	كَتَبَتْ O yazdı	3. Şahıs Dişil
كَتَبْتُمْ Siz yazdınız	كَتَبْتُمَا Siz ikiniz yazdınız	كَتَبْتَ Sen yazdın	2. Şahıs Eril
كَتَبْتُنَّ Siz yazdınız	كَتَبْتُمَا Siz ikiniz yazdınız	كَتَبْتِ Sen yazdın	2. Şahıs Dişil
كَتَبْنَا Biz yazdık	كَتَبْنَا Biz ikimiz yazdık	كَتَبْتُ Ben yazdım	1. Şahıs Eril-Dişil

Ayrık özne zamirleri ile bitişik özne zamirleri arasındaki bazı benzerlikler hatırlamamızda kolaylık sağlayabilir:

Entunne Ketebtunne

Entum Ketebtum

Entumâ Ketebtumâ

Ente Ketebte

Enti Ketebti

Nahnu Ketebnâ

2.2.2. Bitişik Nesne Zamirleri

Bitişik nesne zamirleri¹³, fiillere, isimlere veya harflere bitişik biçimde kullanılan zamirlerdir.

¹³ Mansûb muttasıl zamirler denir.

Bu zamirler,

- Fiille birleşince cümlede nesne görevi görürler.
- İsimle birleşince tamlayan görevi görürler, iyelik zamirleri oluştururlar.
- Cer harfine eklendiğinde ise, zamir ismin farklı hallerinde bulunur.

Tablo-2.3. Ayrık Özne ve Bitişik Nesne Zamirleri

Bitişik Nesne Zamirleri	Ayrık Özne Zamirleri	
هُ	هُوَ	O (Eril)
هَا	هِيَ	O (Dişil)
هُمَا	هُمَا	O İki (Ortak)
هُمْ	هُمْ	Onlar (Eril)
هُنَّ	هُنَّ	Onlar (Dişil)
كَ	أَنْتَ	Sen (Eril)
كِ	أَنْتِ	Sen (Dişil)
كُما	أَنْتُمَا	Siz İkiniz (Ortak)
كُمْ	أَنْتُمْ	Siz (Eril)
كُنَّ	أَنْتُنَّ	Siz (Dişil)
ي	أَنَا	Ben (Ortak)
نَا	نَحْنُ	Biz İkimiz (Ortak)
نَا	نَحْنُ	Biz (Ortak)

Fiillerle birlikte kullanımına (nesne haline) örnek verelim.

Ör: كَتَبَهُمْ “onları yazdı” anlamına gelir.

Tablo-2.4. Bir Mazi Fiilde Bitişik Nesne Zamirleri

Çoğul	İkil	Tekil	
كَتَبَهُمْ	كَتَبَهُمَا	كَتَبَهُ	3. Şahıs Eril
كَتَبَهُنَّ	كَتَبَهُمَا	كَتَبَهَا	3. Şahıs Dişil
كَتَبَكُمْ	كَتَبَكُمَا	كَتَبَكَ	2. Şahıs Eril
كَتَبَكُنَّ	كَتَبَكُمَا	كَتَبَكِ	2. Şahıs Dişil
كَتَبْنَا	كَتَبْنَا	كَتَبَنِي	1. Şahıs Eril-Dişil

Meryem Suresi 22. Ayet

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا

Fe fentebezet bihi mekânen kasiyyâ(n)

Böylece O (Meryem), ona hamile kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi.

Ha-me-le “hamile kaldı” fiilinin sonundaki “t” harfi bitişik özne zamirini, yani öznenin üçüncü dişil şahıs olduğunu gösteriyor.

Sonrasındaki “hu” eki ise, bitişik nesne zamiri oluyor.

H-M-L kökünden gelen bazı kelimeler: Hamal, hamil, hamile, tahammül, hamle, ihtimal...

Fetih Suresi 3. Ayet

وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا

Ve yensuraka(A)llâhu nasran ‘azîzâ(n)

Ve sana Allah, şanlı bir zaferle yardım eder.

Hac Suresi 66. Ayet

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ

Vehuvellezi ahyâkum sümme yumîtukum sümme yuhyîkum^(k) inne-l-insâne lekefûr(un)

O'dur ki size hayat verdi, sonra sizi öldürür, sonra yine sizi diriltir. Gerçekten insan çok nankördür.

“Kum” ekinin bitişik nesne zamiri olarak “sizi” anlamını verdiğini görüyoruz.

Kadr Suresi 1. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

İnnâ enzelnâhu fi leyleti-lkadr(i)

Şüphesiz Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik.

Burada bitişik özne zamiri “nâ” eki “Biz indirdik” anlamı verirken bitişik nesne zamiri “hu” eki de “onu” anlamı vermektedir.

İsimlerle birlikte kullanımına (iyelik zamiri haline) örnek verelim.

Ör: بَيْتُهُ “Onun evi”, كَلَامُكَ “Senin sözün” anlamına gelir.

Rab ve kitap isimlerine bitişik zamirler uygulandığında ortaya çıkan iyelik zamirlerine aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-2.5. İyelik Zamirlerine Örnek

Kitap	Rab	Bitişik Zamirler
كِتَابُهُمْ Onların Kitabı	رَبُّهُمْ Onların Rabbi	هُمْ
كِتَابُهُنَّ Onların Kitabı	رَبُّهُنَّ Onların Rabbi	هُنَّ
كِتَابُهُ Onun Kitabı	رَبُّهُ Onun Rabbi	هُ
كِتَابُهَا Onun Kitabı	رَبُّهَا Onun Rabbi	هَا
كِتَابُكُمْ Sizin Kitabınız	رَبُّكُمْ Sizin Rabbiniz	كُمْ
كِتَابُكُنَّ Sizin Kitabınız	رَبُّكُنَّ Sizin Rabbiniz	كُنَّ
كِتَابُكَ Senin Kitabın	رَبُّكَ Senin Rabbin	كَ
كِتَابُكِ Senin Kitabın	رَبُّكِ Senin Rabbin	كِ
كِتَابِي Benim Kitabım	رَبِّي Benim Rabbim	ي
كِتَابُنَا Bizim Kitabımız	رَبُّنَا Bizim Rabbimiz	نَا

Mâide Suresi 55. Ayet

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

İnnemâ veliyyukumu(A)llâhu verasûluhu vellezîne âmenû-llezîne yukîmûne-
ssalâte veyu/tûne-zzekâte vehum râki'ûn(e)

Sizin dostunuz ancak Allah'tır, O'nun Resûlüdür ve Allah'ın emirlerine boyun
eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir.

Cer harfleri ile birlikte kullanımına (ismin farklı hallerine) örnek verelim.

Ör: مِنْكَ = مِنْ + كَ "Senden", عَلَيْهِ = عَلَى + هُ "Onun üstünde" demektir.

Zamirlerin cümledeki yerlerine göre sonları değişmez. Ancak, burada
“aleyhu” yerine “aleyhi” olmasının sebebi, önceki harfin ي olmasından
dolayı kolay okunabilmesi içindir.

Bakara Suresi 5. Ayet

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ulâ-ike 'alâ huden min rabbihim ve ulâ-ike humu-lmuflihûn(e)

İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de
ancak onlardır.

“Min” harfi “-den, -dan” anlamı katar, Rabbihim “Rableri” demektir.
Min+Rabbihim “Rablerinden” anlamına gelmiş oluyor.

Bakara Suresi 7. Ayet

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Hatema(A)llâhu ‘alâ kulûbihim ve‘alâ sem‘ihim ve‘alâ ebsârihim ğişâve(tun)
velehum ‘azâbun ‘azîm(un)

Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır.

“Hâteme” mazi fiili “mühürledi, bitirdi” demektir. Arkasından gelen Allah lafzı özneyi/fâili belirtmektedir. Hatim “mühürleme, bitirme, tamamlama” demektir. Hatim etmek, “Kur’an’ı baştan sona okuyup bitirmek” demektir. Hitâm bulmak, “son bulmak” demektir. Hâtem, “mühür, son” gibi anlamlara gelir. Mühür (hâtem), genelde yazıların altına basılıp sözü bitirir ve son sözün söylendiği belgeleri geçerli hale getirir. Kur’an’da Peygamberimiz için geçen hâtemü’n-nebiyyîn ifadesi (el-Ahzâb 33/40), Hz. Muhammed’in hem nübüvveti nihayete erdiren son peygamber olduğunu, hem de bütün peygamberleri tasdik eden (onların nübüvvetini mühürleyen) ilâhî bir mühür olduğunu belirtmektedir.

Yâsîn Suresi 3. Ayet

إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ

İnneke lemine-lmurselîn(e)

Kuşkusuz sen gönderilmiş elçilerdensin.

Bu konuyu ileride göreceğiz. Başına “İnne” gelmiş olan cümlede artık ayırık özne zamiriyle başlanmaz, onun yerine bitişik nesne zamiri kullanılır.

Bakara Suresi 10. Ayet

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

Fî kulûbihim meradun fezâdehumu(A)llâhu merada(n) velehum 'azâbun elîmun
bimâ kânû yekzibûn(e)

Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır.
Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır.

“Meradun” olarak yazılan kelime bizim bildiğimiz “maraz”, yani hastalık.

الْأَرْضِ harfi Türkçeleşirken bazen “d”, bazen “z” biçiminde Türkçeleşiyor.

Arz (Dünya), رَمَضان Ramazan “z” ile Türkçeleşirken, صَرْب darp etme, darbe,

darphane vb. kelimelerdeki darp, قَاضِي Kâdı “d” ile Türkçeleşmiştir. Gelelim

bizi tarih derslerinde gülümseten kazaskere... Hiç kaz asker olur mu? Aslında

قَاضِي عَسْكَر Kâdı+asker=“Asker (ordu) kadısı” iken kazaskere dönüşmüş.

Bakara Suresi 2. Ayet

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Żâlîke-lkitâbu lâ raybe fîhi huden lilmuttekin(e)

O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

“Fî” harfi “-de, da, içinde” anlamı vermektedir.

Şimdi 2.1.2. bölümünde kısaca yer verdiğimiz ayrık nesne zamirlerinin tümünü tabloda görelim. Ayrık nesne zamirlerinin, bitişik nesne zamirlerinin başına iyyâ (إِيَّا) ön eki getirilmiş hâli olduğunu belirtmiştik.

Tablo-2.6. Ayırık Özne, Bitişik Nesne ve Ayırık Nesne Zamirleri

Ayırık Nesne Zamirleri	Bitişik Nesne Zamirleri	Ayırık Özne Zamirleri	
إِيَّاهُ	هُ	هُوَ	3. Şahıs Eril Tekil
إِيَّاهُمْ	هُمْ	هُمْ	3. Şahıs Eril Çoğul
إِيَّاهَا	هَا	هِيَ	3. Şahıs Dişil Tekil
إِيَّاهُنَّ	هُنَّ	هُنَّ	3. Şahıs Dişil Çoğul
إِيَّاكَ	كَ	أَنْتَ	2. Şahıs Eril Tekil
إِيَّاكُمْ	كُمْ	أَنْتُمْ	2. Şahıs Eril Çoğul
إِيَّاكِ	كِ	أَنْتِ	2. Şahıs Dişil Tekil
إِيَّاكُنَّ	كُنَّ	أَنْتُنَّ	2. Şahıs Dişil Çoğul
إِيَّايَ	ي	أَنَا	1. Şahıs Eril-Dişil Tekil
إِيَّانَا	نَا	نَحْنُ	1. Şahıs Eril-Dişil Çoğul

Ayırık nesne zamiri kullanmamızın yararını aşağıdaki örneklerde görelim.

Ör: **اللَّهُ عَلَيَّ** وَهَبَنِي cümlesi “Allah Ali’yi bana bağışladı” anlamına gelir.

Bu cümlede “Ali” yerine “o” zamirini kullanmak istediğimizde cümle “Allah onu bana bağışladı” haline dönüşür.

Bu durumda fiile eklenecek bitişik nesne zamiri yerine “onu” için ayırık nesne zamiri kullanılabilir.

Sonuçta cümle şu hale gelir: **اللَّهُ إِيَّاهُ** وَهَبَنِي – “Allah onu bana bağışladı.”

Allah lafzını başa da alabiliriz, o zaman cümle şu hale gelir: **اللَّهُ وَهَبَنِي إِيَّاهُ**

Fâtiha Suresi 5. Ayet

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyâke na'budu ve İyyâke nesta'in(u)

(Rabbimiz!) Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileriz.

Ayette نَعْبُدُكَ “Sana kulluk ederiz” yerine bitişik nesne zamiri ك' nin fiilin sonundan alınıp ayrık nesne zamiri halinde cümle başında kullanıldığını görüyoruz: إِيَّاكَ نَعْبُدُ Anlam “Yalnız Sana kulluk ederiz” olarak değişir.

Ayrık nesne zamirleri fiilden önce kullanıldığı zaman vurguyu üzerine çekip “yalnız, ancak” anlamı kazanırlar.

Bakara Suresi 172. Ayet

...وَأَشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

...veşkurû li(A)llâhi in kuntum İyyâhu ta'budûn(e)

...Allah'a şükredin, eğer sadece O'na kulluk ediyorsanız.

Tüm zamirleri bir tabloda göstererek, bu bölümü bitirelim.

Tablo-2.7. Tüm Zamirler

Ayrık Nesne Zamirleri	Bitişik Nesne Zamirleri	Mazi Fiilde Bitişik Özne Zamirleri	Ayrık Özne Zamirleri	
إِيَّاهُ	هُ	(X)	هُوَ	O (Eril)
إِيَّاهَا	هَا	تْ	هِيَ	O (Dişil)
إِيَّاهُمَا	هُمَا	ا	هُمَا	O İkisi (Ortak)
إِيَّاهُمْ	هُمْ	وا	هُمْ	Onlar (Eril)
إِيَّاهُنَّ	هُنَّ	نَ	هُنَّ	Onlar (Dişil)
إِيَّاكَ	كَ	تَ	أَنْتَ	Sen (Eril)
إِيَّاكِ	كِ	تِ	أَنْتِ	Sen (Dişil)
إِيَّاكُمَا	كُمَا	تُمَا	أَنْتُمَا	Siz İkiniz (Ortak)
إِيَّاكُمْ	كُمْ	تُمْ	أَنْتُمْ	Siz (Eril)
إِيَّاكُنَّ	كُنَّ	تُنَّ	أَنْتُنَّ	Siz (Dişil)
إِيَّايَ	ي	تُ	أَنَا	Ben Ortak
إِيَّانَا	نَا	نَا	نَحْنُ	Biz İkimiz (Ortak)
إِيَّانَا	نَا	نَا	نَحْنُ	Biz Ortak

Bölüm sonlarında Kur'an'da en çok geçen 3 kök harfli fiillere ve Türkçeye geçen kelimelere yer vereceğiz.

ق و ل Kaf-Vav-Lam

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
“Dedikodu, boş söz” anlamında kullanılan kılûkal, kıle “denildi” ve kâle “dedi”nin birleşmesinden oluşturulmuştur. “Değer vermemek, sözünü etmeye değer saymamak” anlamındaki kâle almamak, yine bu fiilden gelmektedir.	Dedi, söyledi	قَالَ
	Kavl: Söz, görüş	قَوْلٌ
	Kâil: Söyleyen	قَائِلٌ
	Mukâvele: Sözleşme	مُقَاوَلَةٌ
	Kâlû belâ: “evet dediler”	قَالُوا بَلَى

ك و ن Kef-Vav-Nun

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Yâsîn Suresi 82. ayetinde “Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.” buyrulmakta olup, ayette geçen “Kün fe yekûn” ifadesi “Allah ‘Ol’ der ve o da hemen oluverir” anlamında dilimize de yerleşmiştir.	Oldu	كَانَ
	Kâin: Olan, meydana gelen	كَانُنْ
	Kâinât: Olanlar	كَائِنَاتٌ
	Mekân: Olma yeri	مَكَانٌ
	Yekûn, topyekûn: Olur, eder	يَكُنْ
Tekvîn, yaratma anlamına gelirken, tekevvün oluşum demektir.	Kevn: Varlık	كَوْنٌ

BÖLÜM 3: ÜÇ HARFLİ MÂZİ FİLLER-FORM I

HAZIRLIK

- Arapçada fiillerin büyük çoğunluğu 3 asli/kök harften oluşur.
- **نَصَرَ** nasara fiili “yardım etti” anlamına gelmektedir. Bu kökten türemiş ve Türkçeye geçmiş birçok kelime bulunmaktadır: Mansûr, ensâr, nusret...
- **وَجَدَ** vecede fiili “buldu” anlamına gelmektedir. Bu kökten türemiş ve Türkçeye geçmiş birçok kelime bulunmaktadır: Vecd, vücûd, vicdan, mevcûd...
- **خَرَجَ** harace fiili “çıktı” anlamına gelmektedir. Bu kökten türemiş ve Türkçeye geçmiş birçok kelime bulunmaktadır: Hariç, hariciye, huruç, ihraç, ihracat, mahreç, istihraç... Arapçada ç harfi bulunmadığına göre, belirtilen kelimelerdeki 3 asli harfi bulabilir misiniz?
- **سَأَلَ** se'ele fiili “sordu/istedi” anlamına gelmektedir. Bu kökten türemiş ve Türkçeye geçmiş birçok kelime bulunmaktadır: Mes'ele, layüs'el, mes'ûl...

Zamana bağlı olarak bir iş, bir oluş ve bir hareket bildiren kelimelere fiil denir. “Koştı, koşuyor, koşacak, koş” gibi kelimeler fiil grubuna giren kelimelerdir.

Türkçemizde fiillerin emir kipleri esas alınarak, bu köklerin sonuna bazı ekler ilave edilir: yap-mak, yap-tır-mak... gibi. Bu kökler söz içinde değişikliğe uğramazlar. Yerine göre değişikliğe uğrayan yalnız sondaki eklerdir. Onun için Türkçeye “son eklemeli/bitişimli dil” denir.

Arapçada ise fiiller, başına, ortasına veya sonuna bazı harfler ilave edilerek çekilir; bu çekim ve ilavelerde fiillerin kök harfleri kaybolmaz, yalnız bu harflerin yerleri ve harekeleri değişikliğe uğrar. İşte bu şekilde fiiller bükülerek çekildiği için Arapçaya “bükümlü/bükünlü/tasrifli/çekimli dil” denir.

Arapçada fiillerin büyük çoğunluğu 3 harften, az bir kısmı da 4 harften oluşur.

3 harfli fiillerin en temel kalıbı olarak **فعل** kullanılmaktadır¹. Bu kalıbın ilk harfini

ف, orta/ikinci harfini **ع** ve son harfini **ل** olarak belirtebiliriz². İlk ve son harfin

harekesi üstün/fethâ olur, ancak ikinci harf üç harekeyi de alabilir: **فَعْلَ فَعَلَّ فَعِلَ**

4 harflilerin **فعلل** kalıbında bir lââm daha bulunmaktadır.

Kalıbı oluşturan harflere “aslî/kök harfler” ve bu harflerin dışındakilere “ilave/ek harfler” denilmektedir. Bütün harfleri, orijinal kök harf olan fiillere yalın³ fiil diyeceğiz. Kök harflerine başka harf ilave edilmiş olanlara ise “(harf) ilaveli⁴ fiil” denir.

Arapçada fiiller, zaman bakımından geçmiş (mazi) fiil, şimdiki-geniş zaman (muzari) fiil ve emir fiil olarak üçe ayrılır.

Arapçada fiillerin;

- Cinsiyet bakımından eril ve dişil,
- Sayı bakımından tekil, ikil ve çoğul,

1 Arapçadan gelen fiil kelimesinin (fi'l), Arapçada iş, eylem, amel anlamına geldiğini belirtelim.

2 Bu en temel fiil formunu Form I olarak ifade edeceğiz.

3 Arapçada mücerred fiil denir.

4 Arapçada mezîd fiil denir, bu fiiller için “(harfi) artırılmış fiil”, “türemiş fiiller” de kullanılabilmektedir.

- Şahıs bakımından 3. şahıs, 2. şahıs ve 1. şahıs

olup olmadıkları göz önüne alınarak çekimleri yapılır.

Mazi fiil, geçmiş zamandaki bir durum ve olayı gösteren fiildir: “Gitti, oturdu, yazdı” gibi...

Mazi fiillerin en temel hali 3. şahıs-eril haldir. Bu çekimde fiile ek takılmadığından gizli zamir olarak da tanımlanmaktadır. 3. şahıs-dişil halde de sadece dişilik işareti **ت** eklenir, bu da gizli zamir olarak tanımlanmaktadır. Diğerleri için fiil sonuna ekler getirmek suretiyle farklı şahıslar için çekim yapılır.

Bitişik özne zamirleri bölümünde, cümle içerisinde “ente” ve “nahnu” gibi ayrık özne zamiri kullanmadan fiile takılan ekten öznenin kim olduğunu anlayabildiğimizi belirtmiştik. Bitişik özne zamirleri, fiillere bitişen ve özne yerinde kullanılan zamirler olup aşağıdaki tabloda kırmızı renk ile gösterilmiştir.

“Ketebe” fiili tablomuzu hatırlayalım⁵.

Tablo-3.1. كَتَبَ Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
كَتَبُوا ⁶ Onlar yazdılar	كَتَبَا O ikisi yazdı	كَتَبَ O yazdı	3. Şahıs Eril
كَتَبْنَ Onlar yazdılar	كَتَبَتَا O ikisi yazdı	كَتَبَتْ O yazdı	3. Şahıs Dişil
كَتَبْتُمْ Siz yazdınız	كَتَبْتُمَا Siz ikiniz yazdınız	كَتَبْتَ Sen yazdın	2. Şahıs Eril
كَتَبْتُنَّ Siz yazdınız	كَتَبْتُمَا Siz ikiniz yazdınız	كَتَبْتِ Sen yazdın	2. Şahıs Dişil
كَتَبْنَا Biz yazdık	كَتَبْنَا Biz ikimiz yazdık	كَتَبْتُ Ben yazdım	1. Şahıs Eril-Dişil

⁵ Kolaylık açısından başlangıçta 1. şahıs (tekil-çoğul), 2. şahıs eril (tekil-çoğul) ve 3. şahıs eril (tekil ve çoğul) çekimlere odaklanabilirsiniz.

⁶ Bu Elif okunmaz, kelime ayırıcı işlevini görür. Kur'an'da bu Elif'in yazılmadığı yerler de vardır.

Tablo-3.2. Fiilinin Mazi Çekimi⁷

Çoğul	İkil	Tekil	
قَالُوا Onlar dediler	قَالَ O ikisi dedi	قَالَ O dedi	3. Şahıs Eril
قُلْنَ Onlar dediler	قَالَتَا O ikisi dedi	قَالَتْ O dedi	3. Şahıs Dişil
قُلْتُمْ Siz dediniz	قُلْتُمَا Siz ikiniz dediniz	قُلْتَ Sen dedin	2. Şahıs Eril
قُلْتُنَّ Siz dediniz	قُلْتُمَا Siz ikiniz dediniz	قُلْتِ Sen dedin	2. Şahıs Dişil
قُلْنَا Biz dedik	قُلْنَا Biz ikimiz dedik	قُلْتُ Ben dedim	1. Şahıs Eril-Dişil

Nûh Suresi 5. Ayet

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا

Kâle rabbi innî de'avtu kavmî leylen ve nehârâ(n)

(Nuh) dedi ki: “Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece ve gündüz (imana) davet ettim.

Meryem Suresi 19. Ayet

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ...

Kâle innemâ enâ rasûlu rabbiki...

(Cebrail) “Ben ancak Rabbinin elçisiyim...” dedi.

⁷ Aslında Kâle fiilinin kök harfleri ق و ل 'dir. و harfi nereye gitti, neden ل geldi, bunu daha sonra anlatacağız. Şimdilik böyle ezberleyelim.

Yûsuf Suresi 30. Ayet

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ...

Vekâle nisvetun fi-lmedîneti...

Şehirdeki (birtakım) kadınlar.... dediler.

Burada özne “kadınlar” olmasına rağmen fiil eril kipte kullanılmıştır. Bu tarz başka örnekler de bulunmaktadır. Bu kullanım, erken dönem Arapçasının standart bir özelliği olup hiçbir zaman ortadan kalkmamıştır. Bu tür kullanımların hikmetine yönelik alimlerin değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Nisâ Suresi 154. Ayet

وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا...

... vekulnâ lehumu-dhulû-lbâbe succeden...

... onlara: “Bu kapıdan secde ederek girin” dedik...

Tablo-3.3. نَصَرَ Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
نَصَرُوا Onlar yardım ettiler	نَصَرَا O ikisi yardım etti	نَصَرَ O yardım etti	3. Şahıs Eril
نَصَرْنَ Onlar yardım ettiler	نَصَرَتَا O ikisi yardım etti	نَصَرَتْ O yardım etti	3. Şahıs Dişil
نَصَرْتُمْ Siz yardım ettiniz	نَصَرْتُمَا Siz ikiniz yardım ettiniz	نَصَرْتَ Sen yardım ettin	2. Şahıs Eril
نَصَرْتُنَّ Siz yardım ettiniz	نَصَرْتُمَا Siz ikiniz yardım ettiniz	نَصَرْتِ Sen yardım ettin	2. Şahıs Dişil
نَصَرْنَا Biz yardım ettik	نَصَرْنَا Biz ikimiz yardım ettik	نَصَرْتُ Ben yardım ettim	1. Şahıs Eril-Dişil

Enfâl Suresi 74. Ayet

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

...vellezîne âvev venasarû ulâ-ike humu-lmu/minûne hakkâ(an)(c) lehum
mağfıratun verizkun kerîm(un)

...ve o kimseler ki, (muhacirleri) barındırdılar ve yardım ettiler. İşte onlar gerçek
müminlerdir. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.

Tablo-3.4. كَانَ Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
كَانُوا Onlar idiler	كَانَا O ikisi idi	كَانَ O idi	3. Şahıs Eril
كَانَ Onlar idiler	كَانَتَا O ikisi idi	كَانَتْ O idi	3. Şahıs Dişil
كُنْتُمْ Siz idiniz	كُنْتُمَا Siz ikiniz idiniz	كُنْتَ Sen idin	2. Şahıs Eril
كُنْتِ Siz idiniz	كُنْتُمَا Siz ikiniz idiniz	كُنْتِ Sen idin	2. Şahıs Dişil
كُنَّا Biz idik	كُنَّا Biz ikimiz idik	كُنْتُ Ben idim	1. Şahıs Eril-Dişil

Âl-i İmrân Suresi 67. Ayet

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Mâ kâne ibrahîmu yehûdiyyen velâ nasrâniyyen velâkin kâne hanîfen muslimen ve mâ kâne mine-lmuşrikîn(e)

İbrahim, ne yahudi, ne de hristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslüman idi; müşriklerden de değildi.

Burada kullanılan مَا kelimesi كَانَ fiilinin anlamını olumsuz hale çevirmektedir.

Tablo-3.5. ذَهَبَ Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
ذَهَبُوا Onlar gittiler	ذَهَبَا O ikisi gitti	ذَهَبَ O gitti	3. Şahıs Eril
ذَهَبْنَ Onlar gittiler	ذَهَبَتَا O ikisi gitti	ذَهَبَتْ O gitti	3. Şahıs Dişil
ذَهَبْتُمْ Siz gittiniz	ذَهَبْتُمَا Siz ikiniz gittiniz	ذَهَبْتَ Sen gittin	2. Şahıs Eril
ذَهَبْتُنَّ Siz gittiniz	ذَهَبْتُمَا Siz ikiniz gittiniz	ذَهَبْتِ Sen gittin	2. Şahıs Dişil
ذَهَبْنَا Biz gittik	ذَهَبْنَا Biz ikimiz gittik	ذَهَبْتُ Ben gittim	1. Şahıs Eril-Dişil

Yûsuf Suresi 17. Ayet

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا...

Kâlu yâ ebânâ innâ zehebna...

Dediler ki: “Ey babamız, gerçek şu ki, biz gittik...”

Tablo-3.6. آمَنَ Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
آمَنُوا Onlar iman ettiler	آمَنَا O ikisi iman etti	آمَنَ O iman etti ⁸	3. Şahıs Eril
آمَنَ Onlar iman ettiler	آمَنَتَا O ikisi iman etti	آمَنَتْ O iman etti	3. Şahıs Dişil
آمَنْتُمْ Siz iman ettiniz	آمَنْتُمَا Siz ikiniz iman ettiniz	آمَنْتَ Sen iman ettin	2. Şahıs Eril
آمَنْتُمْ Siz iman ettiniz	آمَنْتُمَا Siz ikiniz iman ettiniz	آمَنْتِ Sen iman ettin	2. Şahıs Dişil
آمَنَّا Biz iman ettik	آمَنَّا Biz ikimiz iman ettik	آمَنْتُ Ben iman ettim	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-3.7. خَرَجَ Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
خَرَجُوا Onlar çıktılar	خَرَجَا O ikisi çıktı	خَرَجَ O çıktı	3. Şahıs Eril
خَرَجْنَ Onlar çıktılar	خَرَجَتَا O ikisi çıktı	خَرَجَتْ O çıktı	3. Şahıs Dişil
خَرَجْتُمْ Siz çıktınız	خَرَجْتُمَا Siz ikiniz çıktınız	خَرَجْتَ Sen çıktın	2. Şahıs Eril
خَرَجْتُمْ Siz çıktınız	خَرَجْتُمَا Siz ikiniz çıktınız	خَرَجْتِ Sen çıktın	2. Şahıs Dişil
خَرَجْنَا Biz çıktık	خَرَجْنَا Biz ikimiz çıktık	خَرَجْتُ Ben çıktım	1. Şahıs Eril-Dişil

8 Aslında bu fiil ileride göreceğimiz Form IV sınıfına giren ilaveli fiildir, ancak Kur'an'da çokça yer aldığı için burada yer verilmiştir.

Mâide Suresi 61. Ayet

وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا
كَانُوا يَكْتُمُونَ

Ve-izâ câûkum kâlû âmennâ vekad dehalû bilkufri vehum kad ħaracû bih(i)(c)
va(A)llâhu a'lemu bimâ kânû yektumûn(e)

Size geldiklerinde: "İman ettik" derler. Oysa onlar inkârla girmişler ve yine onunla çıkmışlardır. Allah onların gizlemekte olduklarını daha iyi bilir.

قَدْ edatı hem mâzi, hem de muzâri fiilin başına gelebilir. Mazi fiillerin başına geldiğinde kesinlik, muzari fiillerin başına geldiğinde de genelde ihtimal anlamı katar. Kur'an'da birçok ayette mazi fiilin başında bu edat yer almaktadır.

Tablo-3.8. سَأَلَ Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
سَأَلُوا Onlar sordular	سَأَلَا O ikisi sordu	سَأَلَ O sordu ⁹	3. Şahıs Eril
سَأَلْنَ Onlar sordular	سَأَلَتَا O ikisi sordu	سَأَلَتْ O sordu	3. Şahıs Dişil
سَأَلْتُمْ Siz sordunuz	سَأَلْتُمَا Siz ikiniz sordunuz	سَأَلْتَ Sen sordun	2. Şahıs Eril
سَأَلْتُنَّ Siz sordunuz	سَأَلْتُمَا Siz ikiniz sordunuz	سَأَلْتِ Sen sordun	2. Şahıs Dişil
سَأَلْنَا Biz sorduk	سَأَلْنَا Biz ikimiz sorduk	سَأَلْتُ Ben sordum	1. Şahıs Eril-Dişil

⁹ Bu fiil "istemek" anlamına da gelir. "Sormak" da zaten bilgi istemektir.

Nisâ Suresi 153. Ayet

...فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَى أَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ...

...fekad seelû mûsâ ekbera min zâlike...

Şüphesiz onlar Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişlerdi.

Tablo-3.9. **أَمَرَ** Filinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
أَمَرُوا Onlar emrettiler	أَمَرَا O ikisi emretti	أَمَرَ O emretti	3. Şahıs Eril
أَمَرْنَ Onlar emrettiler	أَمَرَتَا O ikisi emretti	أَمَرَتْ O emretti	3. Şahıs Dişil
أَمَرْتُمْ Siz emrettiniz	أَمَرْتُمَا Siz ikiniz emrettiniz	أَمَرْتَ Sen emrettin	2. Şahıs Eril
أَمَرْتُنَّ Siz emrettiniz	أَمَرْتُمَا Siz ikiniz emrettiniz	أَمَرْتِ Sen emrettin	2. Şahıs Dişil
أَمَرْنَا Biz emrettik	أَمَرْنَا Biz ikimiz emrettik	أَمَرْتُ Ben emrettim	1. Şahıs Eril-Dişil

“Vecede” fiiline geçmeden meşhur bir fıkrayı hatırlayalım. Temel, Arabistan’a gittiğinde öğle arası bir lokantaya gider ve menüden kuru fasulye yemeğini seçer. Garson yemeği getirmeye gittiğinde, Temel yan masada bir Arap müşterinin de kuru fasulye yediğini, ancak tanelerini bulabilmek için büyük çaba sarf ettiğini görür ve dikkatlice izlemeye başlar. En sonunda birkaç kuru fasulye tanesi bulan Arap müşteri sevinçle bağırır: “Vecedtu, vecedtu (Buldum, buldum)...”. Temel, “vecedtu”nun “kuru fasulye” anlamına geldiğini zanneder. Kendi yemeği geldiğinde bakar ki, aynı durum kendisi için de geçerli... Kuru fasulye bulabilene aşk olsun. Temel, büyük çabalar sonucunda bir kuru fasulye tanesi bulur ve sevinçle bağırır: “Ben de buldum bir vecedtu.”

Tablo-3.10. وَجَدَ Filinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
وَجَدُوا Onlar buldular	وَجَدَا O ikisi buldu	وَجَدَ O buldu	3. Şahıs Eril
وَجَدْنَ Onlar buldular	وَجَدَتَا O ikisi buldu	وَجَدَتْ O buldu	3. Şahıs Dişil
وَجَدْتُمْ Siz buldunuz	وَجَدْتُمَا İkiniz buldunuz	وَجَدْتَ Sen buldun	2. Şahıs Eril
وَجَدْتُنَّ Siz buldunuz	وَجَدْتُمَا İkiniz buldunuz	وَجَدْتِ Sen buldun	2. Şahıs Dişil
وَجَدْنَا Biz bulduk	وَجَدْنَا Biz ikimiz bulduk	وَجَدْتُ Ben buldum	1. Şahıs Eril-Dişil

A'râf Suresi 28. Ayet

...قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا...

...kâlû vecednâ 'aleyhâ âbâenâ va(A)llâhu emeranâ bihâ...

...“Biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretti” derler...

Vecednâ kelimesindeki nâ eki bitişik özne zamiridir.

Emeranâ kelimesindeki nâ eki bitişik nesne zamiridir.

Tablo-3.11. فَعَلَ Filinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
فَعَلُوا Onlar yaptılar	فَعَلَا O ikisi yaptı	فَعَلَ O yaptı	3. Şahıs Eril
فَعَلْنَ Onlar yaptılar	فَعَلَتَا O ikisi yaptı	فَعَلَتْ O yaptı	3. Şahıs Dişil
فَعَلْتُمْ Siz yaptınız	فَعَلْتُمَا Siz ikiniz yaptınız	فَعَلْتَ Sen yaptın	2. Şahıs Eril
فَعَلْتُنَّ Siz yaptınız	فَعَلْتُمَا Siz ikiniz yaptınız	فَعَلْتِ Sen yaptın	2. Şahıs Dişil
فَعَلْنَا Biz yaptık	فَعَلْنَا Biz ikimiz yaptık	فَعَلْتُ Ben yaptım	1. Şahıs Eril-Dişil

Enbiyâ Suresi 59. Ayet

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِإِلَهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ

Kâlû **men** fe'ale hâzâ bi-âlihetinâ **innehu** lemine-zzâlimîn(e)

"İlahlarımıza bunu **kim** yaptı? **Şüphesiz o** zalimlerden biridir" dediler.

Türkçedeki fiil kelimesi de Fe'ale fiilinden gelmektedir.

Tablo-3.12. قَرَأَ Filinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
قَرَأُوا Onlar okudular	قَرَأَا O ikisi okudu	قَرَأَ O okudu	3. Şahıs Eril
قَرَأْنَ Onlar okudular	قَرَأَتَا O ikisi okudu	قَرَأَتْ O okudu	3. Şahıs Dişil
قَرَأْتُمْ Siz okudunuz	قَرَأْتُمَا Siz ikiniz okudunuz	قَرَأْتَ Sen okudun	2. Şahıs Eril
قَرَأْتِنَّ Siz okudunuz	قَرَأْتُمَا Siz ikiniz okudunuz	قَرَأْتِ Sen okudun	2. Şahıs Dişil
قَرَأْنَا Biz okuduk	قَرَأْنَا Biz ikimiz okuduk	قَرَأْتُ Ben okudum	1. Şahıs Eril-Dişil

Kıyâme Suresi 18. Ayet

فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ

Fe-izâ kara/nâhu fettebi' kur-âneh(u)

O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et.

Tablo-3.13. أَخَذَ Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
أَخَذُوا Onlar aldılar	أَخَذَا O ikisi aldı	أَخَذَ O aldı	3. Şahıs Eril
أَخَذْنَ Onlar aldılar	أَخَذَتَا O ikisi aldı	أَخَذَتْ O aldı	3. Şahıs Dişil
أَخَذْتُمْ Siz aldınız	أَخَذْتُمَا Siz ikiniz aldınız	أَخَذْتَ Sen aldın	2. Şahıs Eril
أَخَذْتُنَّ Siz aldınız	أَخَذْتُمَا Siz ikiniz aldınız	أَخَذْتِ Sen aldın	2. Şahıs Dişil
أَخَذْنَا Biz aldık	أَخَذْنَا Biz ikimiz aldık	أَخَذْتُ Ben aldım	1. Şahıs Eril-Dişil

Bakara Suresi 63. Ayet

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ ...

Ve-iz ehaẓnâ mişâkakum...

Hani bir zamanlar sizden sağlam bir söz almıştık...

Türkçede de ahzükabz (alma ve tutma), ahize (alıcı), misak (sağlam söz) kelimelerini biliyoruz.

ر ب ب Ra-Be-Be

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Türkçede “sahipler” veya “bir işten iyi anlayan kimse” anlamında kullanılan erbâp da “rab” kelimesinin çoğuludur.	Bir şeyin sahibi oldu, yetiştirdi	رَبَّ
	Mürebbî: Erkek eğitimci	مُرَبِّی
	Mürebbiye: Kadın eğitimci	مُرَبِّیَّة
	Rabb: Sahip olan, terbiye eden	رَبُّ
	Rabbâni: Rabla ilgili, kendini Rabbine vermiş kimse	رَبَّانِی
	Terbiye: Eğitim	تَرْبِیَّة

ا ت ي Elif-Te-Ye

Anlamı	Arapçası
Geldi	آتَى
Verdi	آتَى
Îtâ: Verme, ödeme	إِيتَاء
Âtî: Gelecek	آتِی
Âtiyye: Hediye	عَطِیَّة
Teâtî: Karşılıklı alma ve verme	تَعَاطَى

BÖLÜM 4: ÜÇ HARFLİ MUZARİ FİİLLER-FORM I

HAZIRLIK

- Muzari fiil; şimdiki veya geniş zamandaki bir olayı veya durumu gösteren fiile denir.
- Aşağıdaki kelimelerden hareketle fiillerin anlamını tahmin etmeye ve kelimelerdeki 3 asli harfi çıkarmaya çalışın.

Kelimeler	Muzari hali	Mazi hali
Kâtil, katliâm, maktul, kıtâl	يَقْتُلُ	قَتَلَ
Zâkir, zikir, mezkûr, müzekkere, müzakere	يَذْكُرُ	ذَكَرَ
‘İbadet, â’bid, ma’bûd, ma’bed, ‘ubûdiyet	يَعْبُدُ	عَبَدَ
Nâzır, manzara, münazara, nezaret, sarfınazar, nazar	يَنْظُرُ	نَظَرَ
Cülûs, meclis	يَجْلِسُ	جَلَسَ
Darp, darphane, darbe, mızrap, darbimesel	يَضْرِبُ	ضَرَبَ
Zulüm, zâlim, mazlum	يَظْلِمُ	ظَلَمَ
‘Âlim, ‘ulemâ, ‘ilim, mu’allim, i’lâm, ‘allâme, ma’lûm	يَعْلَمُ	عَلِمَ
Fâtih, fetih, miftah, siftah, fütuhât	يَفْتَحُ	فَتَحَ

Muzari fiil; şimdiki veya geniş zamandaki bir olayı veya durumu gösteren fiile denir. Geçmiş zamanı gösteren mazi kipi, Arapça fiillerin temel formu olup, buna harf eklemek veya eksiltmek suretiyle muzari ve emir kiplerine geçiş yapılır.

Muzari fiil, **أ-ت-ي-ن** harflerinden¹ biri ile başlar, 3 harfli fiillerde bu harflerin harekesi üstündür.

Bunları rahatça öğrenmek için **نَأَيْتُ** “Ne-e-y-tu” veya **أَتَيْنَ** “E-te-y-ne” olarak formülleştirilen kelimeleri ezberleyebilirsiniz.

Muzari fiilin şimdiki zamanı mı, geniş zamanı mı ifade ettiğini nasıl bileceğiz?

Zamanı belirten bir zarf kullanıldıysa kolayca anlaşılabilir. Örneğin, “**الآن** şimdi” şimdiki zaman için kullanılırken, “**كُلِّ** her” geniş zaman için kullanılır.

Kökü 3 harfli olan bir mazi fiili (3. Şahıs eril) muzariye çevirmek için,

- Mazi fiilin başına muzari yapma harfi olan üstün harekeli **ي** getirilir.
- Muzari yapma harfinden sonraki harfin harekesi ise daima cezm olur.
- Fiilin son harfinin harekesi ötre olur.
- Ortadaki harflerin harekesi değişikliğe uğrar, ancak bunun bir kuralı yoktur.

3'lü fiilin mazi ve muzaride orta harekesi 6 ana kalıpta (bâbda) gösterilir.

¹ Muzâraat harfleri de denir.

Eğer Arapça öğreniyorsanız, bir fiilin hangi kalıpta olduğunu ve maziden muzariye nasıl dönüştüğünü bilmeniz gerekir. Ancak bizim için gerekmiyor. Zira bizim amacımız “Arapça konuşma ve yazma” değil, “Kur'an'ı anlama” olduğu için, örneğin “ketebe” fiilinin “yektubu” olarak mı, “yektibu” olarak mı dönüşeceğini şu anda bilmemiz gerekmiyor. Kur'an'da bu fiili “yektubu” olarak gördüğümüzde bunun “yazar/yazıyor” anlamında olduğunu bilmemiz yeterli, zaten okumalarımız arttıkça muzâri halinin “yektubu” olduğu zihnimize zaman içinde yerleşecektir.

Tablo-4.1. Bâblara Göre Harekeleme (Ü: Üstün, E: Esre, Ö: Ötre)

Örnek Muzari	Mevzun (Örnek) Mazi	Anlamı	Muzari Kalıbı	Mazi Vezni (Kalıbı)	Bâb (Ana Kalıp) ²
يَكْتُبُ	كَتَبَ	Yazmak	يَفْعُلُ Ötre	فَعَلَ Üstün	1.
يَنْصُرُ	نَصَرَ	Yardım etmek			
يَخْرُجُ	خَرَجَ	Çıkmak			
يَأْخُذُ	أَخَذَ	Almak			
يَقْتُلُ	قَتَلَ	Öldürmek			
يَذْكُرُ	ذَكَرَ	Zikretmek			
يَعْبُدُ	عَبَدَ	İbadet etmek			
يَأْمُرُ	أَمَرَ	Emretmek			
يَسْجُدُ	سَجَدَ	Secde etmek			
يَطْلُبُ	طَلَبَ	Talep etmek			
يَشْكُرُ	شَكَرَ	Şükretmek			

2 Soru: Bâb ile vezin arasında ne fark vardır? Bâbı “ana kalıp”, vezni “kalıp” olarak ifade edebiliriz. Bâb, ana kalıp olarak adını mastardan alır. Vezin ise bu ana kalıbın altındaki fiil kalıplarını ifade etmektedir. Bir vezinde (mazi, muzari kalıpta vb.) aslı harflere hangi harf ve hangi hareketler ilâve edilmişse, türetilen yeni fiillerde aynı yerlere, aynı harf ve hareketler ilâve edilir. Vezne (kalıba) göre türetilen fiiller için de mevzun (örnek) tabiri kullanılmaktadır.

يَدْخُلُ	دَخَلَ	Girmek			
يَنْظُرُ	نَظَرَ	Bakmak			
يَخْلُقُ	خَلَقَ	Yaratmak			
يَجْلِسُ	جَلَسَ	Oturmak			
يَضْرِبُ	ضَرَبَ	Vurmak			
يَرْجِعُ	رَجَعَ	Dönmek			
يَظْلِمُ	ظَلَمَ	Zulmetmek			
يَعْقِلُ	عَقَلَ	Akletmek	يَفْعَلُ Esre	فَعَلَ Üstün	2.
يَغْلِبُ	غَلَبَ	Galip gelmek			
يَعْرِفُ	عَرَفَ	Bilmek/Tanımak			
يَعْرِضُ	عَرَضَ	Arz etmek			
يَنْزِلُ	نَزَلَ	İnmek			
يَذْهَبُ	ذَهَبَ	Gitmek			
يَفْتَحُ	فَتَحَ	Açmak			
يَسْأَلُ	سَأَلَ	Sormak			
يَصْنَعُ	صَنَعَ	Yapmak			
يَلْعَنُ	لَعَنَ	Lanet etmek	يَفْعَلُ Üstün	فَعَلَ Üstün	3.
يَبْعَثُ	بَعَثَ	Göndermek			
يَجْعَلُ	جَعَلَ	Kılmak/Yapmak			
يَمْنَعُ	مَنَعَ	Yasaklamak			
يَقْرَأُ	قَرَأَ	Okumak			

يَعْلَمُ	عَلِمَ	Bilmek	يَفْعَلُ Üstün	فَعِلَ Esre	4.
يَجَلُّ	وَجَلَ	Korkmak			
يَشْهَدُ	شَهِدَ	Şahit olmak			
يَشْرَبُ	شَرِبَ	İçmek			
يَعْمَلُ	عَمِلَ	Yapmak			
يَسْمَعُ	سَمِعَ	İşitmek			
يَفْهَمُ	فَهِمَ	Anlamak			
يَحْسُنُ	حَسَنَ	Güzel olmak	يَفْعَلُ Ötre	فَعِلَ Ötre	5.
يَقْبَحُ	قَبَحَ	Çirkin olmak			
يَكْبُرُ	كَبُرَ	Büyümek			
يَحْسِبُ	حَسِبَ	Saymak	يَفْعَلُ Esre	فَعِلَ Esre	6.
يَرِثُ	وَرِثَ	Varis olmak			

Örnek olarak, **عِلِمَ** mazi fiilinin muzarisi **يَعْلَمُ** fiilinin çekimini yapalım:

Tablo-4.2. عِلِمَ Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَعْلَمُونَ Onlar biliyorlar	يَعْلَمَانِ O ikisi biliyorlar	يَعْلَمُ O biliyor ³	3. Şahıs Eril
يَعْلَمْنَ Onlar biliyorlar	تَعْلَمَانِ O ikisi biliyorlar	تَعْلَمُ O biliyor	3. Şahıs Dişil
تَعْلَمُونَ Siz biliyorsunuz	تَعْلَمَانِ Siz ikiniz biliyorsunuz	تَعْلَمُ Sen biliyorsun	2. Şahıs Eril
تَعْلَمْنَ Siz biliyorsunuz	تَعْلَمَانِ Siz ikiniz biliyorsunuz	تَعْلَمِينَ Sen biliyorsun	2. Şahıs Dişil
نَعْلَمُ Biz biliyoruz	نَعْلَمُ Biz ikimiz biliyoruz	أَعْلَمُ Ben biliyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Münâfikûn Suresi 1. Ayet

... وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ ...

... va(A)llâhu **ya'lemu** inneke lerasûluhu...

...Allah **senin elbette** kendisinin peygamberi olduğunu **biliyor.**

³ Burada sadece şimdiki zaman çevirisine yer versek de geniş zamanı içerdiğini de unutmayalım.

Tablo-4.3. قَالَ Fiilinin Muzâri Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَقُولُونَ Onlar diyorlar	يَقُولَانِ O ikisi diyorlar	يَقُولُ O diyor	3. Şahıs Eril
يَقُلْنَ Onlar diyorlar	تَقُولَانِ O ikisi diyorlar	تَقُولُ O diyor	3. Şahıs Dişil
تَقُولُونَ Siz diyorsunuz	تَقُولَانِ Siz ikiniz diyorsunuz	تَقُولُ Sen diyorsun	2. Şahıs Eril
تَقُلْنَ Siz diyorsunuz	تَقُولَانِ Siz ikiniz diyorsunuz	تَقُولِينَ Sen diyorsun	2. Şahıs Dişil
نَقُولُ Biz diyoruz	نَقُولُ Biz ikimiz diyoruz	أَقُولُ Ben diyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Kâf Suresi 30. Ayet

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

Yevme **nekûlu** licehenneme heli-mtele/ti ve **tekûlu** hel min mezîd(in)

O gün, cehenneme “Doldun mu?” **deriz.** O da, “Daha var mı?” **der.**

“Daha var mı?” diyen cehennem dişil bir kelime olduğu için özneye uygun biçimde fiilin 3. şahıs (dişil) çekimi “tekûlu” olarak gelmiştir.

Tablo-4.4. قَرَأَ Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَقْرُؤُونَ Onlar okuyorlar	يَقْرَأَانِ O ikisi okuyor	يَقْرَأُ O okuyor	3. Şahıs Eril
يَقْرَأْنَ Onlar okuyorlar	تَقْرَأَانِ O ikisi okuyor	تَقْرَأُ O okuyor	3. Şahıs Dişil
تَقْرُؤُونَ Siz okuyorsunuz	تَقْرَأَانِ İkiniz okuyorsunuz	تَقْرَأُ Sen okuyorsun	2. Şahıs Eril
تَقْرَأْنَ Siz okuyorsunuz	تَقْرَأَانِ İkiniz okuyorsunuz	تَقْرَأَيْنِ Sen okuyorsun	2. Şahıs Dişil
نَقْرَأُ Biz okuyoruz	نَقْرَأُ Biz ikimiz okuyoruz	أَقْرَأُ Ben okuyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

İsrâ Suresi 71. Ayet

...فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرُؤْنَ كِتَابَهُمْ...

...femen ûtiye kitâbehu biyemînihi feulâ-ike yakraûne kitâbehum...

... kimlerin kitapları (amel defterleri) sağından verilirse işte onlar kitaplarını okurlar...

Tablo-4.5. كَتَبَ Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَكْتُبُونَ Onlar yazıyorlar	يَكْتُبَانِ O ikisi yazıyor	يَكْتُبُ O yazıyor	3. Şahıs Eril
يَكْتُبْنَ Onlar yazıyorlar	تَكْتُبَانِ O ikisi yazıyor	تَكْتُبُ O yazıyor	3. Şahıs Dişil
تَكْتُبُونَ Siz yazıyorsunuz	تَكْتُبَانِ Siz ikiniz yazıyorsunuz	تَكْتُبُ Sen yazıyorsun	2. Şahıs Eril
تَكْتُبْنَ Siz yazıyorsunuz	تَكْتُبَانِ Siz ikiniz yazıyorsunuz	تَكْتُبِينَ Sen yazıyorsun	2. Şahıs Dişil
نَكْتُبُ Biz yazıyoruz	نَكْتُبُ Biz ikimiz yazıyoruz	أَكْتُبُ Ben yazıyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Yûnus Suresi 21. Ayet

إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ

...inne rusulenâ yektubûne mâ temkurûn(e)

...Şüphesiz elçilerimiz (melekler) kurmakta olduğunuz tuzakları yazıyorlar.

Tablo-4.6. نَصَرَ Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَنْصُرُونَ Onlar yardım ediyorlar	يَنْصُرَانِ O ikisi yardım ediyorlar	يَنْصُرُ O yardım ediyor	3. Şahıs Eril
يَنْصُرْنَ Onlar yardım ediyorlar	تَنْصُرَانِ O ikisi yardım ediyorlar	تَنْصُرُ O yardım ediyor	3. Şahıs Dişil
تَنْصُرُونَ Siz yardım ediyorsunuz	تَنْصُرَانِ Siz ikiniz yardım ediyorsunuz	تَنْصُرُ Sen yardım ediyorsun	2. Şahıs Eril
تَنْصُرْنَ Siz yardım ediyorsunuz	تَنْصُرَانِ Siz ikiniz yardım ediyorsunuz	تَنْصُرِينَ Sen yardım ediyorsun	2. Şahıs Dişil
نَنْصُرُ Biz yardım ediyoruz	نَنْصُرُ Biz ikimiz yardım ediyoruz	أَنْصُرُ Ben yardım ediyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Fetih Suresi 3. Ayet

وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا

Ve yensuraka(A)llâhu nasran 'azîzâ(n)

Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder.

Tablo-4.7. سَأَلَ Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَسْأَلُونَ Onlar soruyorlar	يَسْأَلَانِ O ikisi soruyor	يَسْأَلُ O soruyor	3. Şahıs Eril
يَسْأَلْنَ Onlar soruyorlar	تَسْأَلَانِ O ikisi soruyor	تَسْأَلُ O soruyor	3. Şahıs Dişil
تَسْأَلُونَ Siz soruyorsunuz	تَسْأَلَانِ Siz ikiniz soruyorsunuz	تَسْأَلُ Sen soruyorsun	2. Şahıs Eril
تَسْأَلْنَ Siz soruyorsunuz	تَسْأَلَانِ Siz ikiniz soruyorsunuz	تَسْأَلِينَ Sen soruyorsun	2. Şahıs Dişil
نَسْأَلُ Biz soruyoruz	نَسْأَلُ Biz ikimiz soruyoruz	أَسْأَلُ Ben soruyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

İsrâ Suresi 85. Ayet

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ...

Veyes-elûneke 'ani-rrûh(i)

Sana ruh hakkında soruyorlar.

Soru: Eklerin mazi fiillerde fiilin sonuna, muzari fiillerde fiilin başına gelmekte olduğunu kolayca nasıl hatırlarız?

Kur'an'ı anlamaya yönelik güzel çalışmaları olan petrol mühendisi Dr. Abdülaziz Abdurrahim'den yararlanarak şu örnekleri verebiliriz (Biz mühendisler, alanımızdan farklı konulara el atmayı seviyoruz).

Aşağıdaki resimde görüldüğü gibi yanımızdan iki aracın geçmiş olduğunu farz edelim. Araçlar “geçmiş” olduğundan, ancak aracın arkasına bakarak otomobil, jip, kamyon vb. olduğuna (yani ne/kim olduğuna) karar verebiliriz. Aynı biçimde, mazi fiilin arkasına bakarak özneyi teşhis edebiliriz.

Şekil-4.1. Mazi Fiil-Özne İlişkisi

Şimdi muzari fiil için, size doğru iki aracın yaklaşmakta olduğunu farz edelim. Araçlar şu anda sizin karşınızda olduğundan, aracın ön tarafına bakarak otomobil, jip, kamyon vb. olduğuna (yani ne/kim olduğuna) karar verebiliriz. Aynı biçimde, muzari fiilin önüne bakarak özneyi teşhis edebiliriz.

Şekil-4.2. Muzari Fiil-Özne İlişkisi

ام ن Elif-Mim-Nun

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
مَنْ أَمَنَ بِالْقَدَرِ أَمِنَ مِنَ الْكَدَرِ Men âmene bi-lkaderi emine mine-lkederi Kadere iman eden, kederden emin olur. Türkçede kullandığımız “aman vermek, aman dilemek” fiillerindeki aman da emândan gelir.	Emin oldu, güvendi	أَمِنَ
	İman etti, inandı	آمَنَ
	Eman: Güvence	أَمَانٌ
	Âmennâ: İnandık Âmentü: İnandım	آمَنَّا آمنتُ
	Âmin: Kabul eyle	أَمِينَ
	Emânet: Eminlik	أَمَانَةٌ
	Emin: Güvenilir erkek	أَمِينٌ
	Emîne: Güvenilir kadın	أَمِينَةٌ
	Emn: Emniyet, güven	أَمْنٌ
	İmân: İnanma	إِيمَانٌ
	Me'mûn: Emniyet verilmiş	مَأْمُونٌ
	Mü'min: İman eden	مُؤْمِنٌ
	Te'mîn: Güven verme, sağlama	تَأْمِينٌ
	Te'mînât: Güvence	تَأْمِينَاتٌ

BÖLÜM 5: ÜÇ HARFLİ GELECEK ZAMAN FİİLLERİ-FORM I

Arapçada gelecek zaman fiilinin oluşturulması çok kolaydır. Muzarinin başına gelen “سَ se” ve “سَوْفَ sevf” gelecek zaman harfleridir. سَ yakın gelecek, سَوْفَ uzak gelecek için kullanılır. Fiilin sonunda herhangi bir değişiklik olmaz.

Ra'd Suresi 42. ayet

وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقِبِيَ الدَّارِ...

... veseya'lemu- lkuffâru limen 'ukbâ-ddâr(i)

... Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!

Yûnus Suresi 31. Ayet

وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ...

... vemen yudebbiru-l-emr(a)(c) feseyekûlûna(A)llâh(u)(c) fekul efelâ tettekûn(e)

Bütün işleri kim idâre ediyor? Hemen “Allah” diyeceklerdir. Öyleyse de ki: “O halde Allah'tan sakınmaz mısınız?”

Tablo-5.1. جَعَلَ Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَجْعَلُونَ Onlar kılıyorlar	يَجْعَلَانِ O ikisi kılıyor	يَجْعَلُ O kılıyor ¹	3. Şahıs Eril
يَجْعَلْنَ Onlar kılıyorlar	يَجْعَلَانِ O ikisi kılıyor	تَجْعَلُ O kılıyor	3. Şahıs Dişil
تَجْعَلُونَ Siz kılıyorsunuz	تَجْعَلَانِ Siz ikiniz kılıyorsunuz	تَجْعَلُ Sen kılıyorsun	2. Şahıs Eril
تَجْعَلْنَ Siz kılıyorsunuz	تَجْعَلَانِ Siz ikiniz kılıyorsunuz	تَجْعَلِينَ Sen kılıyorsun	2. Şahıs Dişil
نَجْعَلُ Biz kılıyoruz	نَجْعَلُ Biz ikimiz kılıyoruz	أَجْعَلُ Ben kılıyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Talâk Suresi 7. Ayet

... لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَّا أَتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

... Lâ yukellifu(A)llâhu nefsen illâ mâ âtâhâ(c) seyec'alu(A)llâhu ba'de 'usrin yusrâ(n)

... Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir zorluğun ardından bir kolaylık yaratacaktır.

Meryem Suresi 96. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

İnne-ilezîne âmenû ve'amilû-ssâlihâtî seyec'alu lehumu-rrahmânu vuddâ(n)

Şüphesiz îmân edip sâlih ameller işleyenler için Rahmân bir sevgi yaratacaktır.

¹ Etmek, yapmak ve yaratmak anlamlarında da kullanılır.

Tekâsür suresi 3. Ayet

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

Kellâ sevfe ta'lemûn(e)

Hayır! İleride bileceksiniz!

En'âm Suresi 67. Ayet

لِكُلِّ نَبَاٍ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ

Likulli nebe-in mustekarr(un)(c) vesevfe ta'lemûn(e)

Her bir haber için kararlaştırılmış bir zaman vardır. Siz de ileride bileceksiniz.

Ankebut Suresi 66. Ayet

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

Liyekfurû bimâ âteynâhum veliyetemette'û(s) fesevfe ya'lemûn(e)

Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve sefa sürsünler bakalım!

Fakat ileride bileceklerdir.

ع ل م Ayn-Lam-Mim

Anlamı	Arapçası
Bildi	عَلِمَ
Öğretti	عَلَّمَ
Alâmet	عَلَامَةٌ
Âlem	عَالَمٌ
Âlim: Bilgin 'Ulemâ: Âlimler	عَالِمٌ عُلَمَاءُ
Alîm: Çok iyi bilen	عَلِيمٌ
Allâm/Allâme: Çok iyi bilen	عَلَّامٌ
İ'lâm: Bildirme	إِعْلَامٌ
İlim: Bilme 'Ulûm: İlimler	عِلْمٌ عُلُومٌ
Ma'lûm: Bilinen Ma'lûmât: Bilinenler	مَعْلُومٌ
Mu'allim/Mu'allime: Öğreten, öğretmen	مُعَلِّمٌ
Ta'allüm: Öğrenme	تَعَلُّمٌ
Ta'lîm: Öğretme	تَعْلِيمٌ

BÖLÜM 6: ÜÇ HARFLİ EMİR FİİLLERİ-FORM I

Emir, bir işin olmasını veya yapılmasını istemektir. Bir emri karşımızda bulunan kişiye (2. şahsa) veriyorsak “doğrudan emir”, gıyabında bir kişiye (3. şahsa) veriyorsak “dolaylı emir” deriz.

6.1. Doğrudan Emir

Doğrudan emir¹ kipi, muzari fiillerin 2. şahıs çekiminden elde edilir, bunun için tabloda belirtilen şu yöntem izlenir.

Tablo-6.1. Doğrudan Emir Kipinin Elde Edilmesi

Muzari fiilin 2. Şahıs çekimi alınır.					
تَأْكُلُ	تَأْخُذُ	تَقُولُ	تَفْتَحُ	تَجْلِسُ	تَنْصُرُ
Muzari fiilin ilk harfi atılır.					
كُلْ	خُذْ	قُولْ	فَتْحْ	جَلِسْ	نُصْرْ
Sonraki harf harekeliyse, fiilin sonu cezm edilir. Özel Durumlar: أَخَذَ ve أَمَرَ fiillerinin baştaki hemzeleri dikkate alınmaz. قَالَ fiilinin illetli و harfi düşer.			Kalan ilk harf cezmlı ise, başına bir ا getirilir. Fiilin ikinci harfinin harekesine bakılır: - Bu hareke ötre ise, ا ötre ile harekelenir. - Bu hareke ötre değilse, ا esre ile harekelenir.		
			اِفْتَحْ	اِجْلِسْ	اَنْصُرْ
			Son harfin harekesi cezm yapılır.		
كُلْ	خُذْ	قُلْ	اِفْتَحْ	اِجْلِسْ	اَنْصُرْ

¹ Emr-i hâzır

Doğrudan emrin başına gelen “Elif” geçiş hemzesidir, cümledeki durumuna göre okunmayabilir.

Ör:

Bakara Suresi 47. Ayet

يَا بَنِي إِسْرَءِيلَ اذْكُرُوا Yâ benî isrâ-île-żkurû/Ey İsrailoğulları! Hatırlayın.

A'râf Suresi 138. Ayet

يَا مُوسَى اجْعَلْ Yâ mûsâ-c'al/Ey Musa! Yap...

Şimdi كَتَبَ fiilinin tüm şahıslar için doğrudan emir çekimini yapalım.

Tablo-6.2. كَتَبَ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Fiilin muzari 2. şahıs çekimini alalım			
تَكْتُبُونَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	2. Şahıs Eril
تَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبِينَ	2. Şahıs Dişil
Başlarındaki muzâraat harflerini atalım			
كُتُبُونَ	كُتُبَانِ	كُتُبُ	2. Şahıs Eril
كُتُبْنَ	كُتُبَانِ	كُتُبِينَ	2. Şahıs Dişil
Tekil eril durum cezmlenir. Dişil çoğul hariç sonlarındaki ن atılır. Eril çoğulun düşen ن harfi yerine ا harfi gelir.			
كُتُبُوا	كُتُبَا	كُتُبْ	2. Şahıs Eril
كُتُبْنَ	كُتُبَا	كُتُبِي	2. Şahıs Dişil
Sonraki harf cezmlı olduğundan, başa ا koyarız. Orta harfin harekesi ötre olduğundan, emir fiilinin başına ötreli ا ekleriz.			
اُكْتُبُوا	اُكْتُبَا	اُكْتُبْ	2. Şahıs Eril
اُكْتُبْنَ	اُكْتُبَا	اُكْتُبِي	2. Şahıs Dişil
Siz yazın	Siz ikiniz yazın	Sen yaz	

Âl-i İmrân Suresi 53. Ayet

رَبَّنَا أَمَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ

Rabbenâ âmennâ bimâ enzelte vetteba'nâ-rrasûle fektubnâ me'a-şşâhidîn(e)

Rabbimiz! Biz senin indirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Bizi şahitlerle birlikte yaz!

Şimdi ikil formlara yer vermeden bazı fiillerin doğrudan emir çekimlerine de yer verelim.

Tablo-6.3. نَصَرَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
أَنْصُرُوا	أَنْصُرْ	2. Şahıs Eril
أَنْصُرْنَ	أَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
Siz yardım edin	Sen yardım et	

Bakara Suresi 286. Ayet

فَأَنْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ...

...fensurnâ 'ale-lkavmi-lkâfirîn(e)

... kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.

Tablo-6.4. نَظَرَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
أَنْظُرُوا	أَنْظُرْ	2. Şahıs Eril
أَنْظُرْنَ	أَنْظُرِي	2. Şahıs Dişil
Siz bakın	Sen bak	

Sâffât Suresi 73. Ayet

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ

Fenzur keyfe kâne ‘âkibetu-lmunzerîn(e)

Uyarılanların âkıbetinin nasıl olduğuna **bir bak!**

Keyfe “nasıl” anlamına gelir.

Âkıbet, Türkçede de yer alıyor.

“Fenzur” fiili bize hemen “nazar” kelimesini hatırlatıyor.

A'râf suresi 84. Ayet

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ

Veemtarnâ ‘aleyhim metarâ(an)^(e) **fenzur** keyfe kâne ‘âkibetu-lmucrimîn(e)

Onların üzerine şiddetli bir (azap) yağmuru yağdırdık. **Bak**, günahkârların sonu nasıl oldu?

Mücrim, Türkçede de yer alıyor. Cereme ve cürüm kelimelerinin de aynı kökten geldiğini fark ediyoruz değil mi?

Kur'an'ın üslubuna aşına olunca anlamak çok rahat hale geliyor. Bir önceki ayetteki “Fenzur keyfe kâne ‘âkibetu-lmunzerîn” ile “Fenzur keyfe kâne ‘âkibetu-lmucrimîn” ayetinin aslında aynı kalıpta olduğunu görüyoruz.

Tablo-6.5. فَتَح Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
اِفْتَحُوا	اِفْتَحْ	2. Şahıs Eril
اِفْتَحْنَ	اِفْتَحِي	2. Şahıs Dişil
Siz açın	Sen aç	

Şu'arâ Suresi 118. Ayet

فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتَحًا...

Feftah beynî vebeynehum fethan...

Artık, benimle onların arasında hüküm ver/arasını ayırarak aç...

Fetih, “açma” anlamına gelir. Fâtih, fettâh, miftah, siftah, fatiha hep bu kökten gelir.

Tablo-6.6. دَخَلَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
أَدْخُلُوا	أَدْخُلْ	2. Şahıs Eril
أَدْخُلْنَ	أَدْخُلِي	2. Şahıs Dişil
Siz girin	Sen gir	

Zuhruf Suresi 70. Ayet

أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُخْبَرُونَ

Udhulû-lcennete entum ve ezvâcukum tuhberûn(e)

Siz ve eşleriniz cennete girin, sevinç içinde ağırlanacaksınız.

D-H-L kökünden gelen “dahil olmak”, “girmek” demektir. İthal (idhal), ithalat, duhul, müdahil hep aynı kökten gelen kelimelerdir.

Ezvâc, “eşler” demektir. Zevc, zevce, izdivaç kelimelerini aklımıza getirelim.

Tablo-6.7. ذَهَبَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
إِذْهَبُوا	إِذْهَبْ	2. Şahıs Eril
إِذْهَبْنَ	إِذْهَبِي	2. Şahıs Dişil
Siz gidin	Sen git	

Nâzi'ât Suresi 17. Ayet

إِذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ

İzheb ilâ fir'avne innehu tağâ

Firavun'a git! Çünkü o çok azdı.

Mezhep kelimesi de Z-H-B kökünden gelmekte olup “gidilen yol” demektir.

Tağut ve tuğyan kelimeleri de “tağâ” fiilinden gelmektedir.

Tablo-6.8. قَالَ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Çoğul	Tekil	
قُولُوا	قُلْ	2. Şahıs Eril
قُلْنَ	قُولِي	2. Şahıs Dişil
Siz söyleyin	Sen söyle	

Hucurât Suresi 14. Ayet

وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا...

...ve lâkin kûlû eslemnâ...

...fakat “teslim olduk” deyin...

Tablo-6.9. أَكَلْ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Çoğul	Tekil	
كُلُوا	كُلْ	2. Şahıs Eril
كُلْنَ	كُلِي	2. Şahıs Dişil
Siz yiyin	Sen ye	

A'râf Suresi 31. Ayet

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

Yâ benî âdeme **huzû** zînetekum 'inde kulli mescidin ve **kulû** veşrabû **velâ tusrifû**(e)
innehu lâ yuhibbu-lmusrifîn(e)

Ey Adem oğulları! Her mescide gidişinizde süslerinizi **alın**, **viyin**, **için** ve israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.

“Benî âdem” Adem oğulları anlamına geldiği gibi “benî isrâil” de İsrail oğulları anlamına gelir.

Zinet ve külli kelimelerini Türkçede de kullanıyoruz.

“İçin!” anlamına gelen fiil Ş-R-B kökünden gelmektedir. Şerbet, şarap, meşrubat, şurup, meşrep hep aynı kökten Türkçeye geçen kelimelerdir. Aynı yolda, aynı eğilimde olanları ifade eden meşrep kelimesi de “içme, içme yeri” anlamına gelir. Kısacası, aynı biçimde veya aynı yerde içenlerin, yani kaynağı bir olanların meşrebi de bir olmuş oluyor.

Nahl Suresi 69. Ayet

ثُمَّ كُلِّي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Şumme **kulî** min kulli-şşemerâti **fesluki** subule rabbiki zûlulâ(en)(e) yahrucu min butûnihâ şerâbun **muhtelifun elvânuhu** **fihî şifâun linnâs(i)(k)** inne fî zâlike leâyeten likavmin yetefekkerûn(e)

“Sonra meyvelerin her birinden **ye** ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına **gir**” diye ilham etti. Onların karınlarından **renkleri çeşitli** bir şerbet (bal) çıkar ki, **onda insanlar için şifa vardır**. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.

Ayetin içindeki kelimelere bakalım: Külli, semere, muhtelif, elvân, şifâ, nâs, kavim, âyet... hepsi bildiğimiz kelimeler.

“Bir yola girmek” anlamına gelen S-L-K kökünden türeyen fiilin Türkçede de kullanımları vardır: Sülûk, meslek, sâlik. Meslek, “girilen yol” demektir. Mezhep, meşrep ve meslek arasındaki kalıp benzerliği dikkatinizi çekmiştir.

Tablo-6.10. **قرأ** Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Çoğul	Tekil	
اقْرَأُوا	اقْرَأْ	2. Şahıs Eril
اقْرَأْنَ	اقْرَأِي	2. Şahıs Dişil
Siz okuyun	Sen oku	

Alak Suresi 1. Ayet

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

İkra/ bi-ismi rabbike-**İleẓî ħalak(e)**

Yaratan Rabbinin adıyla **oku!**

K-R-E kökünden gelen “okumak” fiilinden gelen kelimeler: Kırâat, kâri, kurrâ...

Ĥ-L-K kökünden gelen fiil “yaratmak” anlamına gelir. Bu fiilden türemiş bazı kelimeleri hatırlayalım: Hâlık, mahluk, halk, hilkat, ahlâk.

6.2. Dolaylı Emir

3. şahıslara yönelik emir kipidir². “Otursun”, “okusun”, “Ayşe her gün ödevlerini yapsın” gibi emirler dolaylı emre örnektir.

² Emr-i gâ’ib

Tablo-6.11. كَتَبَ Fiilinin Dolaylı Emir Çekimi

Fiilin muzari 3. şahıs çekimini alalım.			
يَكْتُبُونَ	يَكْتُبَانِ	يَكْتُبُ	3. Şahıs Eril
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	3. Şahıs Dişil
Tekil 3. şahısların sonu cezmlenir. Dişil çoğul hariç sonlarındaki ن atılır. Eril çoğulun düşen ن harfi yerine ا harfi gelir.			
يَكْتُبُوا	يَكْتُبَا	يَكْتُبْ	3. Şahıs Eril
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبَا	تَكْتُبْ	3. Şahıs Dişil
Başına emir lâmi ل getirilir.			
لِيَكْتُبُوا	لِيَكْتُبَا	لِيَكْتُبْ	3. Şahıs Eril
لِيَكْتُبْنَ	لَتَكْتُبَا	لَتَكْتُبْ	3. Şahıs Dişil
Onlar yazsınlar	O ikisi yazsınlar	O yazsın	

لِ edatı, dolaylı emir verirken kullanıldığında, muzari fiilin sonunu cezmler eder.

Dolaylı emirin başına ف - و - ثَم harflerinden biri gelirse, ل lâmi harfi cezmlili okunur ve bu harflerle beraber tek hece olarak söylenir:

وَلِيَكْتُبْ , فَلِيَكْتُبْ , ثُمَّ لِيَكْتُبُوا gibi...

Bakara Suresi 282. Ayet

وَلِيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ...

...velyektub beynekum kâtibun bil'adli(i)...

...Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın...

Ayet neredeyse Türkçe diyebiliriz: K-T-B kökünden fiil “yazmak” anlamına geliyordu, “kâtibun-kâtip” ve “adl-adalet” anlamına gelir.

Haşr Suresi 18. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû-ttekû(A)llâhe **veltenzur** nefsun mâ kaddemet ligad(in)^(s) **vettekû(A)llâh(e)**^(e) inna(A)llâhe habîrun bimâ ta'melûn(e)

Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna **baksın**. **Allah'a karşı gelmekten sakının**. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

“vettekû(A)llâh(e)” emir fiili ile ittikâ, takva ve muttaki kelimeleri arasındaki ilişkiye dikkat edelim.

Tablo-6.12. **فَتَحْ** Fiilinin Dolaylı Emir Çekimi

Fiilin muzari 3. Şahıs çekimini alalım.			
يَفْتَحُونَ	يَفْتَحَانِ	يَفْتَحُ	3. Şahıs Eril
يَفْتَحْنَ	تَفْتَحَانِ	تَفْتَحُ	3. Şahıs Dişil
Tekil 3. şahısların sonu cezimlenir. Dişil çoğul hariç sonlarındaki ن atılır. Eril çoğulun düşen ن harfi yerine ا harfi gelir.			
يَفْتَحُوا	يَفْتَحَا	يَفْتَحُ	3. Şahıs Eril
يَفْتَحْنَ	تَفْتَحَا	تَفْتَحُ	3. Şahıs Dişil
Başına emir lâmi ل getirilir.			
لِيَفْتَحُوا	لِيَفْتَحَا	لِيَفْتَحُ	3. Şahıs Eril
لِيَفْتَحْنَ	لَتَفْتَحَا	لَتَفْتَحُ	3. Şahıs Dişil
Onlar açsınlar	O ikisi açsınlar	O açsın	

Tablo-6.13. عَبَدَ Fiilinin Dolaylı Emir Çekimi

Çoğul	Tekil	
لِيَعْبُدُوا	لِيَعْبُدْ	3. Şahıs Eril
لِيَعْبُدْنَ	لِتَعْبُدْ	3. Şahıs Dişil
Onlar kulluk etsinler	O kulluk etsin	

Kureyş Suresi 3. Ayet

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ

Felya'budû rabbe hâzâ-lbeyt(i)

Artık bu evin Rabbine kulluk etsinler.

Beytin Türkçede de ev anlamına geldiğini biliyoruz.

'A-B-D fiili "kulluk etti, ibadet etti" anlamına gelir. Bu kökten, 'âbid, 'abd, ma'bûd, ibadet, ma'bed ve ubudiyyet kelimelerini biliyorsunuz.

Tablo-6.14. أَكَلَ Fiilinin Dolaylı Emir Hali

Çoğul	Tekil	
يَأْكُلُوا	لِيَأْكُلْ	3. Şahıs Eril
لِيَأْكُلْنَ	لِتَأْكُلْ	3. Şahıs Dişil
Onlar yesinler	O yesin	

Nisâ Suresi 6. Ayet

وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ

vemen kâne fakîran **felye/kul** bilma'rûf(i)

Fakir olan da marufa (ihtiyaca ve örfeye uygun) uygun bir şekilde **yesin**.

Fakir ve maruf Türkçede de kullanılıyor.

Tablo-6.15. **نَظَرَ** Fiilinin Dolaylı Emir Hali

Çoğul	Tekil	
لِيَنْظُرُوا	لِيَنْظُرْ	3. Şahıs Eril
لِيَنْظُرْنَ	لَتَنْظُرْ	3. Şahıs Dişil
Onlar baksınlar	O baksın	

Abese Suresi 24. Ayet

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ

Felyenzuri-l-insânu ilâ ta'âmih(i)

İnsan, yediğine **bir baksın!**

Taam az da olsa Türkçede de kullanılır.

Tevbe Suresi 82. Ayet

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Felyedhakû kalîlen **velyebkü** keşîran cezâen bimâ kânû yeksibûn(e)

Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az **gülsünler**, çok **ağlasınlar!**

ضَحِكَ fiili “güldü”, **بَكَى** fiili “ağladı” anlamına gelmektedir.

Keşîr “çok”, kesret “çokluk” demektir.

Cezâ, “iyi veya kötü karşılık” anlamına gelir. Türkçede genelde olumsuz anlamda kullanılmaktadır.

Tablo-6.16. عَلِمَ Fiilinin Mazi, Muzâri ve Emir Halleri

Emir		Muzari	Mazi	
	Tekil Çoğul	Tekil Çoğul	Tekil Çoğul	
Dolaylı Emir (3. Şahıs Emir)	لِيَعْلَمْ O bilsin لِيَعْلَمُوا Onlar bilsinler	يَعْلَمُ O biliyor يَعْلَمُونَ Onlar biliyorlar	عَلِمَ O bildi عَلِمُوا Onlar bildiler	3. Şahıs Eril
	لَتَعْلَمْ O bilsin لَيَعْلَمَنَّ Onlar bilsinler	تَعْلَمُ O biliyor يَعْلَمَنَّ Onlar biliyorlar	عَلِمَتْ O bildi عَلِمَنَّ Onlar bildiler	3. Şahıs Dişil
Doğrudan Emir (2. Şahıs Emir)	اعْلَمْ Sen bil اعْلَمُوا Siz bilin	تَعْلَمُ Sen biliyorsun تَعْلَمُونَ Siz biliyorsunuz	عَلِمْتَ Sen bildin عَلِمْتُمْ Siz bildiniz	2. Şahıs Eril
	اعْلَمِي Sen bil اعْلَمَنَّ Siz bilin	تَعْلَمِينَ Sen biliyorsun تَعْلَمَنَّ Siz biliyorsunuz	عَلِمْتِ Sen bildin عَلِمْتُنَّ Siz bildiniz	2. Şahıs Dişil
İstek Kipi (1. Şahıs Emir)	لِأَعْلَمْ Ben bileyim لِنَعْلَمْ Biz bilelim	أَعْلَمُ Ben biliyorum نَعْلَمُ Biz biliyoruz	عَلِمْتُ Ben bildim عَلِمْنَا Biz bildik	1. Şahıs Eril- Dişil

ق و م Kaf-Vav-Mim

Anlamı	Arapçası
Ayakta durdu, ayağa kalktı	قَامَ
İkame/İkamet: Bir şeyi hakkını vererek yapma, durma	أَقَامَةً
İstikamet: Dik durma, düz gitme	إِسْتِقَامَةً
Kaim: Kalkan, duran	قَائِمٌ
Kâmet	قَامَةً
Kavim/Akvam: Bir bölgede yaşayanlar, duranlar	أَقْوَمُ قَوْمٌ
Kavvâm: Bakan, himaye eden	قَوَّامٌ
Kayme: Bir şeyin yerine kâim olan şey; kâğıt para	قَائِمَةٌ
Kayyim: Belli bir işin görülmesi için tâyin edilen kimse	قَيِّمٌ
Kayyum: “Her şeyin devamı kendisine bağlı olan” Allah'ın güzel ismi	قَيُّومٌ
Kıvâm: Bir şeyin kendine göre en uygun derecesi	قِوَامٌ
Kıyâm: Durma, kalkışma	قِيَامٌ
Kıyâmet: Ölülerin dirilmesi, ayağa kalkması	قِيَامَةٌ
Kıymet: Değer	قِيَمَةٌ
Makâm: Durulan yer, Kaymakâm: Kâim-i makâm	مَقَامٌ
Mukâvemet: Karşı durma	مُقَاوَمَةٌ
Mukîm: Devamlı	مُقِيمٌ
Müstakim: Doğru	مُسْتَقِيمٌ
Takvîm	تَقْوِيمٌ

BÖLÜM 7: KÖK HARFLERİ BULMA YÖNTEMİ

Sadece kök harflerinden oluşan fiillere yalın (mücerred) fiil denir.

Yalın fiil üç harfli veya dört harfli olur.

Arapça kelimelerin kökeninin büyük çoğunluğunu “3 harfliler” oluşturmaktadır. Hiç “3 harflileri” göreniniz oldu mu? 😊 Çoğumuz eminim ilk kez görecektir. Korkmadan ve endişeye kapılmadan onlarla muhatap olabileceğinizi düşünüyorum. Ne kastettiğimizi daha iyi anlamak için bir misalle açıklayalım:

3 harfli ع-ل-م (‘Ayn-lâm-mim) kökünü ele alalım. Mazi fiil olarak “bildi” anlamına gelmektedir. Bu kökten türeyen ve Türkçede de kullanılan bazı kelimeler şu şekildedir:

Tablo-7.1. ع-ل-م Kökünden Türeyen Bazı Kelimeler

Anlamı	
Âlim (Bilgin)	عَالِمٌ
Alîm (Hakkıyla bilen)	عَلِيمٌ
Allâm (Çok bilen)	عَلَّامٌ
Allâme (Çok bilgili)	عَلَّامَةٌ
İ'lâm (Bildirme)	إِعْلَامٌ
İsti'lâm (Bilgi isteme)	إِسْتِعْلَامٌ
Ma'lûm (Bilinen)	مَعْلُومٌ
Mu'allim (Ta'lîm eden, öğretene)	مُعَلِّمٌ
Ta'lîm (Öğretim)	تَعْلِيمٌ

Yeni fiiller türetilirken bu aslî harflere yeni harfler ilave edilir. İlave edilen harfler, fiillerin anlamlarını da etkiler. 3 harfli fiiller ile harf ilavesi yapılarak türetilen fiillerin örneklerine aşağıda yer verilmektedir:

1. **3 harfli yalın fiiller:** **فَعَلَ** yaptı, **ذَهَبَ** gitti, **كَتَبَ** yazdı, **جَلَسَ** oturdu, **نَصَرَ** yardım etti... gibi fiillerdir.
2. **4 harfli (3+1) fiiller:** **كَاتَبَ** yazıştı, **رَتَّبَ** tertip etti, **أَنْزَلَ** indirdi, **بَشَّرَ** müjdeledi... gibi fiillerdir.
3. **5 harfli (3+2) fiiller:** **تَكَثَّرَ** arttı, **إِحْمَرَّ** kırmızı oldu, **انْقَطَعَ** kesildi, **اجْتَمَعَ** toplandı, **انْكَسَرَ** kırıldı... gibi fiillerdir.
4. **6 harfli (3+3) fiiller:** **اسْتَرْحَمَ** merhamet istedi, **اسْتَخْدَمَ** kullandı, **اسْتَغْفَرَ** bağışlanmak istedi, **اسْتَقْبَلَ** yöneldi... gibi fiillerdir.

Kur'an okurken bir kelimenin ne anlama geldiğini nasıl bileceğiz?

Bunun için üç yönden ilerlememiz gerekiyor:

- * Asli/kök harfi bulabilmek,
- * Bulduğumuz kökün anlam çerçevesine aşına olmak,
- * Kullanılan kelimenin özne, nesne, sıfat, fiil vb. olup olmadığına giderek aşına olmak.

Örnekler verelim.

Ör: أَقْرَبَاءُ “Akraba” kelimesini ele alalım.

- 1) Bunun K-R-B kök harflerinden geldiğini buluyoruz.
- 2) Bu kökün anlam çerçevesinin “yakın olma” ile ilgili olduğunu zihnimize yerleştirdikten sonra bir daha unutmuyoruz.
- 3) Sonra zaman içinde aynı kökten gelen akraba, kurbiyet, takriben, kurban gibi kelimeler arasında nasıl bir farklılık olduğunu öğreniyoruz. Örneğin, akraba “yakınlar” demekken, ürünlerin üstünden yazan takriben kelimesinin “yaklaşık olarak” anlamına gelmesinde olduğu gibi.

Ör: مُبَارَكٌ “Mübârek” kelimesini ele alalım.

- 1) Bunun B-R-K kök harflerinden geldiğini buluyoruz.
- 2) Bu kökün anlam çerçevesinin “bereket” ile ilgili olduğunu zihnimize yerleştirdikten sonra bir daha unutmuyoruz.
- 4) Sonra zaman içinde aynı kökten gelen tebrik etmek gibi kelimeleri öğreniyoruz. Reklam için değil, farkındalık için güncelden bir örnek verelim: Birçok kişi bir şirketin adını neden “Al Baraka” koymuşlar diyebilir? İngilizce formatta yazdıkları için gerçekten fark edilmiyor. Ancak kök harflere bakınca, aslında “El-Bereket” olduğunu fark ediyorsunuz.

Ör: مَسْكَنٌ “Mesken” kelimesini ele alalım.

- 1) Bunun S-K-N kök harflerinden geldiğini buluyoruz.
- 2) Bu kökün anlam çerçevesinin “sakin olma, yerleşme, rahatlama” ile ilgili olduğunu zihnimize yerleştirdikten sonra bir daha unutmuyoruz.
- 3) Sonra zaman içinde sükûn, iskân, teskin gibi kelimeler arasında nasıl bir farklılık olduğunu öğreniyoruz. Sükûn “durma, hareketsiz kalma, rahatlık” anlamına gelirken, iskân “yerleştirme, ev sahibi etme” ve teskin “sakinleştirme, rahatlatma” anlamına gelmektedir.

Ör: مَكْتُوبٌ “Mektûb” kelimesini ele alalım.

- 1) Bunun K-T-B kök harflerinden geldiğini buluyoruz.
- 2) Bu kökün anlam çerçevesinin “yazma” ile ilgili olduğunu zihnimize yerleştirdikten sonra bir daha unutmuyoruz.
- 3) Sonra zaman içinde kâtib كَاتِبٌ , kitâb كِتَابٌ , kitâbe كِتَابُهُ ve mekteb مَكْتَبٌ gibi kelimeler arasında nasıl bir farklılık olduğunu öğreniyoruz.

Ör: مَعْبُدٌ “Ma’bed” kelimesini ele alalım.

- 1) Bunun ‘A-B-D kök harflerinden geldiğini buluyoruz.
- 2) Bu kökün anlam çerçevesinin “kulluk etme” ile ilgili olduğunu zihnimize yerleştirdikten sonra bir daha unutmuyoruz.
- 3) Sonra zaman içinde âbid عَابِدٌ , ibâdet عِبَادَتٌ , ma’bud مَعْبُودٌ ve ubûdiyyet عِبُودِيَّةٌ gibi kelimeler arasında nasıl bir farklılık olduğunu öğreniyoruz.

“Mesken” kelimesinde neden “M” harfini değil de “S-K-N” harflerini kök harf olarak tahmin ettik? Kur’an’daki kelimelerin veya Türkçede yaygın biçimde kullanılan Arapça kelimelerin anlamını çözebilmek için asli/kök harfleri tespit edebilmeye yönelik bir formül yok mudur?
% 90-95’in üzerinde isabetle bizi doğru sonuca götürecek bir formül vereceğim.

Aslî harflerin dışındaki harfler (yani eklenen harfler), 10 tanedir:

Hemze (أ), Elif (ا), Te (ت), Sin (س), Mîm (م), Nun (ن), Vav (و), Ye (ي), He (ه), Lâm (ل). Lâm ve He nadiren eklenen harflerdir.

Bu ilâve harfler, akılda daha kolay kalması için **أَلْيَوْمَ تَنْسَاهُ** “bugün sen onu unutursun” deyimi ile kodlanmıştır. Ama biz unutmuyoruz tabii 😊. Bu harfler aşağıdaki durumlarda ilave harf sayılır.

- Hemze **أ** sadece kelime başında ilave olur: **أَفْكَارٌ** efkâr, **إِخْرَاجٌ** ihrac...
- Te **ت** kelime başında, ortasında ve sonunda ilave olarak bulunabilir: **تَشْكِيلٌ** teşkîl, **إِنْتِظَارٌ** intizâr, **شِكَايَتٌ** şikâyet... İfti’âl kalıbında gelen “intikam, imtizaç, iktisat, intihal, intihar, imtiyaz” gibi “İxT” formatı ile başlayan kelimelerde “T” ilave harftir.
- Sin **س** ist-, müst- ses grubuyla başlayan kelimelerde ilave harf olur: **إِسْتِثْقَالٌ** istiskâl, **مُسْتَقْبَلٌ** müstakbel...
- Mim **م** harfi en çok kelime başında ilave harf olur: **مَحْكَمَةٌ** ma’lûm, **مَعْلُومٌ** mahkeme...
- Nun **ن** harfi in-, mün- ses gruplarıyla başlayan kelimelerde ortada, -ân ile biten kelimelerde ise sonda ilave olur: **إِنْكَسَارٌ** inkisar, **مُنْكَسِرٌ** münkesir, **عِرْفَانٌ** irfân... Ancak, ifti’âl kalıbında gelen “intikam, intihal, intihar” gibi İxT” formatı ile başlayan kelimelerde “T” harf kesinlikle ilave harf olduğundan, “in-“ ile başlıyor diye hemen “N” harfini atmamalıdır.
- Elif **ا** kelime içinde “uzun a (â)” sesini karşılamak için kullanılır, bu da ilave harftir: **مَاهِرٌ** mâhir, **مُخَابِرٌ** muhâbir...
- Ye **ي** harfi kelime içinde “î” sesini karşıladığında ilave olur: **تَعْلِيمٌ** ta’lîm, **فَقِيرٌ** fakîr...

- Vav و harfi kelime içinde “û” sesini karşıladığında ilave olur: مَعْلُومٌ ma'lûm, مَجْهُولٌ mechûl...
- He ه harfi kelime sonunda Arapçadaki “kapalı te harfi” yerine kullanıldığında ilave olur: مَدْرَسَه medrese, كِتَابَه kitabe...
- Aslî harflerin şeddeli olarak okunması halinde de sadece bir harf eklenmiş sayılır. Meselâ تَشْكُرُ kelimesinde şeddeli okunan ك “kef” harfinin bir tanesi eklemidir.
- Ek olduğu düşünülebilecek bu harflerin, o kelimenin aslî harflerinden de olabileceği ihtimali gözden kaçırılmamalıdır. Meselâ, اَمْوَاتٌ kelimesinde و ت harfleri aslî harflerdir.
- Asli harflerin sırası bozulmaz. Örneğin, تَشْكُرُ fiilinin asli harfleri Ş-K-R olur, K-Ş-R veya R-K-Ş olmasını beklemeyiz.

Şimdi yukarıdaki ipuçlarını daha pratik hale getirelim.

- 1) Aşağıdaki durumlarda genellikle ilave harf kullanımı olduğunu unutmuyoruz:
 - a. س “S” özellikle –ist, -müst ile başlayanlarda,
 - b. ن “N” özellikle in-, mün- ile başlayanlarda,
 - c. م “M” özellikle kelime başında,
 - d. ه “H” kelime sonunda “kapalı te” yerine kullanıldığında,

e. ت “T” “İxT...” şeklindeki kelimelerde

2) Şeddeli harfin birini atıyoruz.

3) Notları hazırlarken, öncelikle atılabilecek harfleri “herkesin unutmayacağı şekilde nasıl kodlayabilirim” diye düşünürken, aklıma “**aL HeMeN SaT**” şeklinde bir motto geldi. Sessiz harflere yönelik bu mottoyu kullanabilirsiniz.

Yalnız ل ve ه , çoğunlukla asli harf olduğundan, tersten okuyarak denemek daha doğru sonuç verecektir.

KÂR ETMEK İSTİYORSAK, BUNU KESİNLİKLE UNUTMUYORUZ 😊

“**aL HeMeN SaT**”

4) Kelime başında hemze ء ilave olur.

5) Uzatma için kullanılan Elif ا harfi, Ye ي harfi ve Vav و harfi atılır.

6) Kök harflerin sırası değişmez.

7) Kelime içinden bir harf çıkarıldığında, asıl mânâ bozulmuyorsa çıkarılan o harf eklemedir. Meselâ, “H-K-M” kökünden türetilen “hâkim” kelimesinden ا harfini çıkarsak geriye yine “H-K-M” kalır. Anlam bozulmadığından ا ilave harftir. Ancak diğer harflerinden birini çıkarırsak, anlam bozulur. Dolayısıyla bunlar aslî harflerdir.

Kök harfler konusunda çabuk ilerleme sağlayabilmek için <http://kurankelimeleri.com>
<https://corpus.quran.com/verbs.jsp>
sitelerini öneriyorum.

Şimdi bazı örnekler yapalım:

1) شَهَادَةٌ Şehâdet

ه “H” kelime sonunda “kapalı te” yerine kullanıldığında ilave harf olduğunu biliyoruz. Onu atalım.

Uzatma yapan Elif ا ilave harftir, onu atalım.

Geriye “Ş-H-D” harfleri kaldı. “Ş-H-D” harflerini daha önceki bilgilerimizden şâhid-şehid ile bağlantılı olacağını tahmin edebiliriz. Çıkarımımızın doğruluğunu kontrol edelim. Sözlüğe baktığımızda, “şehâdet”in “tanıklık etti” anlamına gelen شَهِدَ “şehide” fiilinden türediğini görüyoruz. Yukarıdaki sitelerde “Şın-he-dal” kökünü seçerek, hangi kullanımların Kur'an'da geçtiğini görebilirsiniz.

2) إِشْتِرَاكٌ İştirâk

“aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. “T” harfine odaklanalım. Çünkü “İxT” formatında T ilave harfti, “T” harfini atalım.

Kelime başında hemze ا ilave olur, onu atalım.

Uzatma yapan Elif ا ilave harftir, onu atalım.

Geriye “Ş-R-K” harfleri kaldı. “Ş-R-K” harflerinin daha önceki bilgilerimizden şirk ile bağlantılı olacağını tahmin edebiliriz. Nitekim sözlüğe baktığımızda, iştirâkin شَرِكَ “ortak oldu” fiilinden türeyip “ortak olma” anlamına geldiğini ve şirk, şirket, müşrik, şerik, müşterek kelimelerinin hep bu kökten türediğini görüyoruz.

3) اِنْقِلَابْ İnklâb

Sessiz harflerin “N-K-L-B” olduğunu görüyoruz. “aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. “N” harfine odaklanalım. Kelime “İn” ile başladığı için “N” harfini atalım.

Kelime başında hemze ؤ ilave olur, onu atalım.

Uzatma yapan Elif ا ilave harftir, onu atalım.

“K-L-B” harflerinin daha önceki bilgilerimizden değişim-dönüşüm ile bağlantılı olacağını tahmin edebiliriz. Nitekim, kökü “değiştirdi, çevirdi” anlamına gelen قَلَبْ fiiline dayanmaktadır. “Kalb”, “mukallib” vb. kelimeler bu kökten gelmektedir.

Bir sahabi, Peygamberimizin hanımı Hz. Ümmü Seleme’ye “Ey mü’minlerin annesi! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem senin yanında bulunduğu zamanlarda en çok hangi duayı okurdu?” diye sorduğunda şöyle cevap alır: “Çoğu zaman ‘Yâ Mukallibe’l-kulûb! Sebbit kalbî alâ dînîk (Ey kalpleri halden hale çeviren (Allah’ım)! Kalbimi dinin üzere sabit kıl)’ diye dua ederdi.”

Bakınız burada “Sebbit (Sabit kıl)” fiilini ele alalım.

Şeddeli olduğu için “B” harfinin birini atalım.

Geriye “S-B-T” harfleri kaldı. Bize “sabit” ile ilişkili olduğunu hissettiriyor değil mi? Sözlüğe baktığımızda, “sabit”in “şâbit ثَابِت kalıcı” sözcüğünden geldiğini

ve onun da Arapça ثَبَّتْ kaldı” fiilinden geldiğini görüyoruz. Sebât, isbât (ispat), sübût, müsbet (müspet) ve tesbit (tespit) kelimeleri de aynı kökten geliyor.

4) تَحَقُّقُ Tahakkuk

Şeddeli harfin birini atıyoruz.

“aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. “T” harfine odaklanalım. “T” harfini atalım.

Geriye “H-K-K” harfleri kalıyor. Bize hemen “hukuk”u hatırlattı. Tahakkukun “gerçekleşme” anlamına geldiğini ve “حَقَّ” doğru ve gerçek idi” fiilinden türediğini görüyoruz. Tahkik, istihkak, hukuk, hakkaniyet hep aynı kökten...

5) كِتَابَهُ Kitâbe

“aL HeMeN SaT”ı hemen uygulayalım. ه harfini atalım, zira kelime sonunda “kapalı te” harfi yerine kullanıldığında ilave harf olduğunu yukarıdaki ilkelerden biliyoruz.

Uzatma yapan Elif ا ilave harftir, onu atalım.

Geriye “K-T-B” harfleri kalıyor. Bu kökten gelen kelimelere yukarıda örnekler vermiştik, fiil ve ilgili kelimeleri siz tahmin edin bakalım.

6) اِنْكِسَارُ İnkisâr

“aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. “N” harfine odaklanalım, zira kelime “İn” ile başladığında ilave harf “N” oluyor ve atıyorduk.

Kelime başında hemze ا ilave olur, onu atalım.

Uzatma yapan Elif ا ilave harftir, onu atalım.

Bu durumda “K-S-R” kök harflerine ulaşırız. İnkisârın “kırılma” anlamına geldiğini, “كَسَرَ” kıldı” fiilinden geldiğini ve kesir, küsûr kelimelerinin de aynı kökten geldiğini öğreniyoruz.

Bu arada kırmada kullandığımız “keser” Türkçe kökenli ☺

7) مَعْلُومٌ Ma'lûm

“aL HeMeN SaT”ı hemen uygulayalım. Baştaki “M” harfine odaklanalım, zira “M”nin kelime başında çoğunlukla ilave harf olduğunu biliyoruz.

Vav و harfi genellikle kelime içinde “û” sesini karşıladığında ilave olur.

Geriye “A-L-M” harfleri kaldı. Ma'lûmun “عَلِمَ” bildi” fiilinden türediğini biliyoruz.

8) أَفْكَارٌ Efkâr

Kelime başında hemze أ ilave olur, onu atalım.

Uzatma yapan Elif ا ilave harftir, onu atalım.

Geriye “F-K-R” kaldı. Nitekim fikir (fıkr) de “فَكَرَ” düşündü” fiilinden türemiştir. Efkâr da “fikirler” anlamına gelir. Tefekkür, mütefekkir, mefkûre vb. birçok kelime bu kökten türemiştir.

9) إِنْتِقَالٌ İntikâl

Kelime başında hemze ا ilave olur, onu atalım.

Sessiz harflerin “N-T-K-L” harfleri olduğunu buluyoruz. **“aL HeMeN SaT”**ı uygulayalım. “N” ve “T” harfinden biri ilave olabilir. Acaba hangisi? “İn” ile başladığı için N harfini mi yoksa, “İxT” ile başladığımız için T harfini mi atacağız? Daha önce belirttiğimiz üzere, “İxT” kullanımında “T”nin kesinlikle ilave harf olduğunu biliyoruz. Öyleyse, “T” harfini atacağız.

Uzatma yapan Elif **ا** ilave harftir, onu atalım.

Bu durumda “N-K-L” kök harflerine ulaşırız. İntikâl “taşınma” demek, **نَقَلَ** taşıdı” fiilinden türemiştir. Nakil, menkûl hep aynı kökten...

10) مُكْرَمٌ Mükrem

“aL HeMeN SaT”ı hemen uygulayalım. “M” harfine odaklanalım. Ancak hangi “M”ye bakacağız? “M”nin kelime başında çoğunlukla ilave harf olduğunu bildiğimizden, onu atabiliriz.

Geriye K-R-M harfleri kalıyor. **كُرِمَ** yüceldi” köküne erişiyoruz. Mükrem “ağırlanmış, ikrâm edilmiş” anlamına geliyor.

11) تَشْكِيلٌ Teşkîl

“aL HeMeN SaT”ı hemen uygulayalım. Söz konusu harfler içinde “T” ilave harf olduğundan atalım.

Uzatma için kullanılan Ye **ي** harfi atılır.

Geriye “Ş-K-L” harfleri kaldı. Teşkîl, “şekillendirme” anlamına gelmekte olup, **شَكَلَ** den türemiştir. Teşekkül, eşkâl, teşkilât gibi kelimeler aynı kökten geliyor.

12) مَعَاهِدَهُ Mu'âhede

“Sözleşme” anlamında kullandığımız bu kelime için **“aL HeMeN SaT”**₁ uygulayalım. ه harfi kelime sonunda “kapalı te” harfi yerine kullanıldığından atılır.

م harfinin kelime başında çoğunlukla ilave harf olduğunu biliyoruz. Onu da atalım.

Uzatma yapan Elif ا ilave harftir, onu atalım.

Bu durumda geriye “A-H-D” kalır. Nitekim mu'âhede, “عَهْدَ” söz verdi” fiilinden türemiştir. Ahit, taahhüt, müteahhit, veliaht gibi kelimeler hep aynı kökten geliyor.

13) مُتَوَكِّلٌ Mütevekkil

“Tevekkül eden” anlamına gelen bu kelimenin harflerine bakalım: “M-T-V-K-K-L”.

Şeddeli olduğu için “K” harfinin birini atalım.

“aL HeMeN SaT”₁ uygulayalım. Buna göre, “T” ve “M”yi atabiliriz.

Geriye “V-K-L” harfleri kaldı. “وَكَّلَ” güvendi” fiilinden tevekkül “güvenme, birine işini havale etme” kelimesi türemiştir. Vekâlet, vekil kelimeleri de aynı kökten gelmektedir.

حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ Hasbünallahu ve Ni'mel Vekîl” duası,

Peygamber Efendimizin en kritik anlarda ve Hz. İbrahim'in ateşe atılırken okuduğu duadır. Bu duanın sık sık okunması tavsiye olunmuştur. “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir” anlamına gelir. O'nun vekil olması,

işlerimizin O'na havale edilmesi, O'na olan güven ve tevekkülün bir ifadesidir.

14) مُسْتَشَار Müsteşâr

“İstişâre edilen, danışman” anlamında kullandığımız bu kelimeye dikkat edelim, biraz farklı olacak.

“**aL HeMeN SaT**”ı uygulayalım. “Müst- veya İst-” durumunda “S” harfini atıyorduk. “M” başta iken “M” harfini atıyorduk ve genel olarak “T” harfini atıyorduk.

Geriye “Şın-Elif-Ra” kalıyor. Burada Elif ا harfini de çıkarsak iki harfe düşmüş olacağız. İlerdeki bölümlerde göreceğimiz üzere burada kelimenin kök harfleri aslında “ش و ر Ş-V-R” iken müsteşâr kelimesinde و harfi ا harfine dönüşmüştür. İşâret, istişâre, şûrâ, müşâvir, meşveret kelimeleri aynı köktendir. Meşveret kelimesinde gerçek kök harfleri yer almaktadır.

خ ر ج Kh-Ra-Cim

Anlamı	Arapçası
Çıktı	خَرَجَ
Çıkardı	أَخْرَجَ
Çıkarmaya çalıştı	اسْتَخْرَجَ
Harâc: Haraç	خَرَجٌ
Harc: Ücret	خَرْجٌ
Hâric: Çıkan	خَارِجٌ
Hurûc: Çıkma	خُرُوجٌ
İhrâc: Çıkarma	إِخْرَاجٌ
Mahrec: Çıkılan yer	مَخْرَجٌ
Muhrec: Çıkarılan	مُخْرَجٌ
Muhric: Çıkaran	مُخْرِجٌ

ت ب ع Te-Be-Ayn

Anlamı	Arapçası
Tâbi oldu, birinin izinde gitti	تَبَعَ
Tâbi kıldı, peşine taktı	أَتْبَعَ
İttibâ: Uyma, tâbi olma	إِتِّبَاعٌ
Metbû': Kendisine uyulan	مَتَّبُوعٌ
Tâbi: Uyan, tabi olan	تَابِعٌ
Tebâ': Tâbi olma, uyma	تَبَاعٌ

BÖLÜM 8: İSİM VE SIFAT TAMLAMALARI

8.1. İsim Tamlamaları

En az iki ismin yan yana gelerek anlamca birbirini tamamlamalarına isim tamlaması denir.

İsim tamlamasının birinci ögesi tamlanan¹, ikinci ögesi de tamlayandır².

İki isimden daha fazla ismin yan yana gelerek birbirini tamamlamasına ise “zincirleme isim tamlaması” denir.

Arapça tamlamalarda Türkçedekinin tam tersi biçimde, önce tamlanan, sonra tamlayan gelir.

Tablo-8.1. İsim Tamlaması Örnekleri

Örnekler	Türkçesi
نَصْرُ اللَّهِ	Allah'ın yardımı (Bakara/214)
أُولُوا الْعِلْمِ	İlim sahipleri (Âl-i İmrân/18)
جُنُودُ رَبِّكَ	Rabbi'nin orduları (Müddessir/31)
لَيْلَةُ الْقَدْرِ	Kadir gecesi (Kadr/2)
مَلِكُ النَّاسِ	İnsanların meliki (Nâs/2)
وَعْدُ اللَّهِ	Allah'ın vaadi (Nisâ/122)
Tamlayan kelimeyi belirli hale getirmek için başında ال takısı olabilir. Ancak zamir ve özel isim tamlayan olduğunda ال takısı gelmez. Tamlayanın harekesi esre olur.	Tamlanan kelime ال takısı ve tenvin almaz. Tamlananın harekesi ref, nasb ve cer konumunda olmasına göre değişir.

¹ Muzâf denir.

² Muzâfun ileyh denir.

Tabloda yer alan “جُنُودُ رَبِّكَ” Rabbinin orduları” tamlaması zincirleme isim tamlaması olup, “Rab” kelimesi kendinden önceki kelimenin tamlayanı iken, kendinden sonraki kelimenin tamlananıdır.

Fâtiha suresi 4. Ayet

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

Mâliki yevmi-ddîn(i)

Din gününün sahibidir.

“Mâliki yevmi-ddîn” zincirleme isim tamlamasıdır. Mâlik, M-L-K fiil kökünden gelmekte olup mülk, melek, emlâk, istimlâk, müstemleke, meleke, melik, memluk, mülki, mülkiye, temlik, temellük gibi birçok kelime bu kökten gelir.

“Yevm” kelimesini Türkçede daha çok yevmiye (gündelik) ile biliyoruz.

Hâkka Suresi 40. Ayet

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ

İnnehu lekavlu rasûlin kerîm(in)

Muhakkak ki o (Kur'an), şerefli bir elçinin sözüdür.

“Allah'ın izni, Peygamberin kavliyle...” diye başlayan güzel talebi hepimiz biliyor.

Şûrâ Suresi 40. Ayet

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا...

Ve cezâu seyyi-etin seyyi-etun mişluhâ(s)...

Bir kötülüğün cezası onun benzeri bir kötülüktür.

Seyyie/seyyiat ve onun zıt anlamlısı olan hasene/hasenat kullandığımız kelimelerdir.

Mişl kelimesini misil olarak biliyoruz. Aynı kökten gelen birçok kelime var: ecrimisil, mesel, darbimesel, emsal, mesela, misal, temsil, timsal.

Tebbet Suresi 2. Ayet

مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ

Mâ ağnâ 'anhu **mâluhu** vemâ keseb(e)

(Onun) malı ve kazandığı ona bir yarar sağlamadı.

Yukarıdaki ayette olduğu gibi zamirler de tamlayan olabilir, ancak zamir olduğu için esre almamıştır.

Bakara Suresi 39. Ayet

...أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ...

... ulâ-ike **ashâbu-nnâr(i)(s)**...

...işte onlar **ateş ehlidirler**...

8.2. Sıfat Tamlamaları

Arapçada isimlerin arkasından gelerek, onları şekil, renk, durum, sayı vb. açılardan niteleyen kelimelere sıfat denir: Yeşil, kalın, ince, küçük, büyük vb.

İsim ve sıfat tamlamasını yalnızca tamlayan kelimenin niteliğinden ayırt ederiz; tamlayan isimse isim tamlaması, sıfatsa sıfat tamlaması olur.

İsim tamlamasında bu zorunluluk olmasa da, sıfat tamlamasında sıfat ile tamlanan³ isim arasında “cinsiyet, sayı, belirlilik ve irâb” bakımından uyum olmak durumundadır.

³ Mevsûf

Yâsîn Suresi 60. Ayet

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

... innehu lekum 'aduvvun mubîn(un)

...çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

'Aduvvun, “düşman” demektir. Bu kelimeyi Türkçede de kullandığımız aynı kökten gelen adavet (düşmanlık) kelimesi ile kodlayalım.

İnşikâk Suresi 8. Ayet

فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا

Fesevfe yuhâsebu hisâben yesîrâ(n)

Kolay bir hesaba çekilecek

H-S-B fiil kökü içinde “hesabın” gizlendiğini fark ediyoruz. Hesap, muhasebe, muhasip, mahsup gibi kelimeler bu kökten türemiş kelimelerdir.

Kâri'a Suresi 7. Ayet

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ

Fehuve fi 'îşetin râdiye(tin)

Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır.

Râdiye, “razı olan” demektir. Rıza, razı, terâzi, murtaza, tarziye, rıdvan aynı kökten gelen kelimelerdir.

“عَاشَ yaşadı” fiilinden türemiş maaş (yaşamak için gerekli olan şeyler) ve maişet (geçim, geçim kaynağı) kelimelerini biliyoruz.

Kâri'a Suresi 11. Ayet

نَارٌ حَامِيَةٌ

Nârun hâmiye(tun)

(O,) kızgın bir ateştir.

“Kızgın” anlamına gelen hâmiye kelimesi ile aynı kökten gelen hamiyet “namus, din, vatan gibi üstün değerleri koruma, bunların saldırıya uğramasından dolayı kızma” anlamına gelir. Kendi yakınıni korumayı ifade eden hami ve himaye kavramları da aynı anlam grubundandır.

Kâri'a Suresi 4-5. Ayetler

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ

Yevme yekûnu-nnâsu kelferâşi-lmebsûs(i) Ve tekûnu-lcibâlu ke'ihni-lmenfûş(i)

O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan/sağa sola dağılmış/yayılmış kelebekler gibi olacaktır. Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır.

“Elferâşi-lmebsûs” ve “el’ihni-lmenfûş” sıfat tamlamaları durumundadır.

“Ke” edatı “gibi” anlamı vermektedir.

الْقَلَمُ جَدِيدٌ ile الْقَلَمُ الْجَدِيدُ arasında nasıl bir anlam farkı vardır?

“Belirli” ismin olduğu sıfat tamlamasında sıfat “belirli” olurken, isim cümlesinde yüklem “belirsiz”dir.

Bu durumda الْقَلَمُ الْجَدِيدُ “Yeni kalem” ve الْقَلَمُ جَدِيدٌ “Kalem yenidir” anlamına gelir.

ك ف ر Kef-Fe-Ra

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Küfrü benimseyene “fitrî yeteneğini köreltip örten” anlamında kâfir denilir. Tohumu toprağa eken ve böylece onu örtüp gizleyen çiftçiye küffâr denildiği gibi, kılıcı örttüğü için kınına, aydınlığı örttüğü için geceye, yıldızları örttüğü için buluta da kâfir denir. Kefârete, günah ve hataları örttüğü için bu isim verilmiştir.	(Bir şeyi) örttü	كَفَّرَ
	Kâfir: İnkâr eden Kefere: Kâfirler	كَافِرٌ كَفَرَةٌ
	Kefâret: İşlenmiş bir günahın affı için yapılması gereken şey	كَفَّارَةٌ
	Küffâr: Kâfirler	كُفَّارٌ
	Küfrân: Nankörlük	كُفْرَانٌ
	Küfür: İnkâr, nankörlük	كُفْرٌ
	Tekfir: Kâfir sayma	تَكْفِيرٌ

ب ي ن Be-Ye-Nun

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Beynelmilel, milletlerarası demektir. Eski saray ve konaklarda haremle selâmlık bölümleri arasında bulunan ve her iki tarafa da kapısı olan dâire veya odaya da “iki şeyin arasında olan” anlamında mâbeyn denir.	Bir şeyden ayrı hale geldi	بَانَ
	Açık oldu	بَيَّنَّ
	Beyân: Açıklama, ilân etme, ifade etme Beyânât: Beyânlar	بَيَانٌ بَيَانَاتٌ
	Beyn: İki şeyin arası	بَيْنٌ
	Beyyine: Delil	بَيِّنَةٌ
	Mübin: Apaçık	مُبِينٌ
	Tebyîn: Açıkça anlatma	تَبْيِينٌ

BÖLÜM 9: İŞARET İSİMLERİ

Nesne ve kavram isimlerinin yerini işaret anlamıyla tutan kelimelere “işaret zamiri” diyoruz. Kendilerinden sonra gelen ismi, işaret yoluyla belirten kelimelere ise işaret sıfatları diyoruz. İşaret ismi yalnız başına kullanıldığında zamir, bir ismin önüne geldiğinde sıfat olur. Yakın için (Bu/Bunlar) ve uzak için (Şu/Şunlar, O/Onlar) kullanılan işaret isimleri aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo-9.1. İşaret İsimleri

	Çoğul	İkil	Tekil	
Yakın İçin Kullanılan İşaret İsimleri	هَؤُلَاءِ	هَذَانِ هَذَيْنِ	هَذَا	Eril
		هَئَانِ هَئَيْنِ	هَذِهِ	Dişil
Uzak İçin Kullanılan İşaret İsimleri	أُولَئِكَ	ذَانِكَ ذَيْنِكَ	ذَلِكَ	Eril
		تَانِكَ تَيْنِكَ	تِلْكَ	Dişil

Tablo-9.2. Kısaltılmış İşaret İsimleri Tablosu

	Çoğul	Tekil	
Yakın İçin Kullanılan İşaret İsimleri	هَؤُلَاءِ Bunlar	هَذَا Bu	Eril
		هَذِهِ Bu	Dişil
Uzak İçin Kullanılan İşaret İsimleri	أُولَئِكَ Şunlar/Onlar	ذَلِكَ Şu/O	Eril
		تِلْكَ Şu/O	Dişil

Mü'minûn Suresi 52. Ayet

وَأَنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ

Ve-inne **hâzihi ummetukum** ummeten vâhideten ve enâ rabbukum fettekûn(i)
Şüphesiz **sizin bu ümmetiniz** tek bir ümmettir. Ben de Rabbinizim. Öyleyse benden sakının.

Bu ayette geçen ümmet, vahid ve Rab kelimelerini önceden biliyoruz.

Âl-i İmrân Suresi 51. Ayet

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

İnna(A)llâhe **rabbî verabbukum** fa'budûh(u)(k) **hâzâ** sirâtun mustakîm(un)
Şüphesiz Allah, **benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir.** Öyleyse O'na ibadet edin.
İşte bu, doğru yoldur.

Fatiha'da geçen "sirâtun mustakîm" sıfat tamlaması burada da yer alıyor. Türkçede de kullanılan müstakim, "istikametli, doğru, dosdoğru" anlamını ifade ediyor.

Rahmân Suresi 43. Ayet

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ

Hâzihi cehennemu-lletî yukezzibu bihâ-lmucrimûn(e)

İşte bu, suçluların yalanladıkları cehennemdir.

Mürselât Suresi 38. Ayet

هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ...

Hâzâ yevmu-lfasl...

Bu, ayırma (hüküm) günüdür...

Hâzâ kalıplaşmış bazı ifadelerin içinde eskiden kullanılırdı. Örneğin, maahâza (me'a+hâzâ) "Bununla birlikte" anlamına gelmektedir.

Nisâ Suresi 78. Ayet

وَإِنْ تُصِيبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

ve-in tusibhum hasenetun yekûlû hâzihi min 'indi(A)llâh ve-in tusibhum seyyi-etun yekûlû hâzihi min 'indik(e) kul kullun min 'indi(A)llâh

Onlara bir iyilik gelse: “Bu, Allah katındandır!” derler. Ama onlara bir kötülük gelse: “Bu senin katındandır (yüzündendir)!” derler. De ki: “Hepsi Allah katındandır”

İnd kelimesi “Allah indinde din ancak İslam’dır” ayetinde yer aldığı üzere “kat, yan, nezd” anlamında kullanılmaktadır.

Hicr Suresi 71. Ayet

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي...

Kâle hâulâ-i benâtî...

Dedi: “İşte onlar benim kızlarımdır....”

Bint “kız çocuğu” anlamında olup “benât” çoğuludur.

Âl-i İmrân Suresi 119. Ayet

هَآ أَنْتُمْ أَوْلَاءُ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ...

Hâ entum ulâ-i tuhibbûnehum velâ yuhibbûnekum...

İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz.

Yakın için kullanılan işaret zamirlerinin başına gelen هَآ “işte” anlamına gelir.

Bakara Suresi 2. Ayet

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ۚ فِيهِ

Zâlîke-lkitâbu lâ raybe **fihi**

O kitap (Kur'an); **onda** asla şüphe yoktur.

Zâlîke, tilke vb. isimlerin sonundaki “ke لَ” yerine, işaret edilene göre “kunne, kum, kunne” vb. ekler de gelebilir. “Zâlikum” gibi...

Yûsuf Suresi 32. Ayet

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ

Kâlet fezâlikunne-llezi lumtunnenî fih(i)...

Kadın dedi ki: “**İşte** hakkında beni kınadığınız kişi **budur**....”

Bakara Suresi 5. Ayet

أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ulâ-ike 'alâ huden min rabbihim ve **ulâ-ike humu-lmuflihûn(e)**

İşte onlar, Rablerinden gelen **bir hidayet üzeredirler** ve **işte onlar**, evet onlardır kurtuluşa erenler...

Muflihûn “kurtuluşa/felâha erenler” demektir. Felâh ve iflâh aynı F-L-H kökünden gelir.

Bakara Suresi 134. Ayet

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ...

Tilke ummetun kad hâlet...

Onlar bir ümmetti, gelip geçti....

Tablo-9.3. Kısaltılmış İşaret İsimleri Tablosu

Bazı İşaret Sıfatları					
ثُمَّ	كَذَلِكَ	هَكَذَا	وَهُنَالِكَ	وَهُنَاكَ	هُنَا
Orada Oraya	Bunun gibi Bu da öyle	Bunun gibi Bu da öyle	Orada	Şurada	Burada

İnsan Suresi 20. Ayet

وَإِذَا رَأَيْتَ ثُمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا

Ve-izâ raeyte **şemme** raeyte na'îmen ve mulken kebîrâ(n)

Ve gördüğün zaman **orada** bir nimet ve pek büyük bir mülk görürsün.

Tekvîr Suresi 21. Ayet

مُطَاعٍ ثُمَّ أَمِينٍ

Mutâ'in **şemme** emîn(in)

Orada (kendisine) itaat edilen, güvenilendir.

Ahzâb Suresi 11. Ayet

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا

Hunâlike-btuliye-lmu-minûne vezulzilû **zilzâlen şedîdâ(n)**

İşte orada mü'minler imtihân edilmiş ve **şiddetli bir sarsıntı** ile sarsılmışlardı.

Zilzâl, “zelzele, sarsıntı, deprem” demektir.

Şedîd, “şiddetli, sert, güçlü” gibi anlamlara gelir.

Hâkka Suresi 35. Ayet

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَهُنًا حَمِيمٌ

Feleyse lehu-lyevme **hâhunâ** hamîm(un)

Bu sebeple, bugün **burada** onun candan bir dostu **yoktur**.

ش ي ا Şin-Ye-Elif

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
	Diledi	شَاءَ
Mâfiş (mâ fihi şey'), argoda "yok, bitti, kalmadı" anlamında kullanıldığı gibi "yok gibi hafif olan" yumurtalı bir hamur tatlısını da belirtir.	İnşallah: İn+şâe+Allah "Allah dilerse" demektir.	إِنْ شَاءَ اللَّهُ
	Mâfiş: Mâ fihi şey' "onda hiçbir şey yok" demektir.	مَا فِيهِ شَيْءٌ
Beleş ise, "bilâ şey"den gelmekte olup, "karşılıksız, bedava" demektir.	Maşallah: Mâ+şâe+Allah Mâ-şâ'e'llāhu kân "Allah'ın dilediği olur" söyleyişinin kısaltılmış şeklidir.	مَا شَاءَ اللَّهُ
	Şey: Nesne, şey Eşya: Şeyler	شَيْءٌ أَشْيَاءٌ

ر س ل Ra-Sin-Lam

Anlamı	Arapçası
Gönderdi	أَرْسَلَ
İrsaliye: Gönderme belgesi	إِرْسَالِيَّةٌ
Mürsel: Gönderilen	مُرْسَلٌ
Resûl: Elçi	رَسُولٌ
Risâlet/Risâle: Mesaj, kitapçık	رِسَالَةٌ

BÖLÜM 10: İLGİ ZAMİRLERİ

HAZIRLIK

- **There are ten people who protest the new rules.**
Yeni kuralları protesto eden on kişi var.
- **My sister who is twelve years old is good at maths.**
On iki yaşındaki kız kardeşim matematikte iyidir.
- **This hotel which was built in 1889 is a significant landmark of this city.**
1889'da yapılan bu otel, bu şehrin önemli bir simgesidir.
- **The book that he bought is interesting.**
Onun aldığı kitap ilginç.

Yan cümleyi ana cümleye bağlayan “who, which, that” vb. bağlaçların yer aldığı yukarıdaki cümleleri İngilizce kitaplarından hepimiz hatırlarız. İngilizcede “relative pronouns” olarak bilinen bu zamirlere Arapçada “ism-i mevsûl”, Türkçede “ilgi zamirleri” denir. Bu bölümde ilgi zamirlerini göreceğiz.

İlgi zamirleri, arkasından gelen cümleyi öncesindeki cümle ya da kelimeye bağlayan bağlaçlardır. Kendinden sonrakiler öncekinin açıklaması niteliğindedir. Tek başına bir anlam ifade etmeyen ilgi zamirleri, ancak kendisinden sonra bulunan yan cümleyle birlikte bir anlam kazanmaktadır. Türkçeye, “-en, -an, -dığı” gibi eklerle aktarılır.

İlgi zamirleri ikiye ayrılmaktadır.

10.1. Genel/Ortak İlgi Zamirleri

Dişil-eril, tekil-çoğul gibi ayrımı bulunmayan, her durumda aynı biçimde kullanılan ilgi zamirleridir¹.

مَنْ “Men” insanlar için, مَا “mâ” genellikle insanlardan başka varlıklar için kullanılır.

أَيُّ “Eyyü”, diğerleri kadar yaygın olmasa da her iki varlık türü için de kullanılır.

$$\begin{aligned} \text{فِيمَا} &= \text{فِي} + \text{مَا} \\ \text{مِمَّا}, \text{مِمَّنْ} &= \text{مِنْ} + \text{مَا} \\ \text{مِمَّنْ} &= \text{مِنْ} + \text{مِنْ} \end{aligned}$$

Yûnus Suresi 17. Ayet

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْمُجْرِمُونَ

Femen azlemu mimmeni-fterâ ‘ala(A)llâhi keziben ev kezzebe bi-âyâti(h)(e)
innehu lâ yuflihu-lmucrimûn(e)

Artık, Allah’a karşı yalan uydurandan veya O’nun âyetlerini yalanlayanndan daha zâlim kimdir? Şüphe yok ki (böyle) suçlular asla kurtuluşa ermezler.

كَذَبَ fiili “yalan söyledi” anlamına gelir. Kizb (yalan), kezzâb (çok yalancı) ve tekzip (yalanlama) bu fiilden gelir.

¹ Müşterek İsm-i Mevsûller

Şu'arâ Suresi 169. Ayet

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ

Rabbi neccinî veehli mimmâ ya'melûn(e)

Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar.

Tâ-Hâ Suresi 6. Ayet

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى

Lehu mâ fi-ssemâvâtî ve mâ fi-l-ardi ve mâ beynehumâ ve mâ tahte-şşerâ

Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar, hep O'nundur.

Hadis-i Şerif

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

“Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların salim olduğu/zarar görmediği kimsedir.” (Müslim, İmân, 65; Buhârî, İmân, 4.)

Saff Suresi 1. Ayet

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Sebbeha li(A)llâhi mâ fi-ssemâvâtî ve mâ fi-l-ard(i)(s) ve huve-l'azîzu-lhakîm(u)

Göklerde ve yerde ne varsa (Göklerde ve yerdekilerin hepsi) Allah'ı tesbih etmiştir/eder/etmektedir. O, üstündür, hikmet sahibidir.

10.2. Özel İlgi Zamirleri

Dişil-eril, tekil-ikili-çoğul kullanımları farklı olan ilgi zamirleridir². Hem insanlar, hem de diğer varlıklar için kullanılır.

Tablo-10.1. Özel İlgi Zamirleri

Çoğul	İkil	Tekil	Özel İlgi Zamirleri
الَّذِينَ	الَّذَانِ الَّذَيْنِ	الَّذِي	Eril
الَّلَّوَاتِي الَّلَّاتِي الَّلَّائِي	الَّلَّتَانِ الَّلَّتَيْنِ	الَّتِي	Dişil

Ra'd Suresi 29. Ayet

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ...

Elleżîne âmenû ve'amilû-ssâlihâti...

İman edip salih ameller işleyenler...

Zümer Suresi 9. Ayet

...قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ...

... kul hel yestevî-İleżîne ya'lemûne velleżîne lâ ya'lemûn(e)...

...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir/eşit olur mu?...

إِسْتَوَى fiili “doğru/düzgün hale geldi” anlamına gelir. Bu kökten gelen **إِسْتَوَى** fiili ise “birbirine denk geldi, istila etti, yerleşti, kuruldu” anlamlarına gelir.

² Hâss İsm-i Mevsûller

Fussilet Suresi 34. Ayet

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ...

Velâ testevî-lhasenetu velâ-sseyyi-e(tu)(c) idfa' billetî hiye ahsenu...

İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde defet/sav...

سَوَى “doğru/düzgün hale geldi” anlamına gelir. Seviye “düz/eşit olma”, müsavi “denk, bir, eşit”, müsavat “eşitlik”, tesviye “düzleme, eşitleme, dengeleme”, seyyanen “eşit olarak” anlamına gelir.

دَفَعَ “defetti” anlamına gelir. Defolmak, defetmek, müdafaa, müdafî bu fiilden gelmektedir.

حَسُنَ “iyi/güzel oldu” anlamına gelir. Hasen “güzel”, ahsen “daha güzel/en güzel” demektir. Hüsün, Hasan, Hüseyin, Hüsniye, hasenât, mehâsin, tahsin, ihşan ve istihsan bu fiilden türeyen kelimelerdir.

Saff Suresi 2. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ

Yâ eyyuhâ-lleżine âmenû lime tekûlûne mâ lâ tef'alûn(e)

Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?

Kureyş Suresi 3-4. ayetler

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ

Felya'budû rabbe hâzâ-lbeyt(i) Elleżî et'amehum min cû'in ve âmenehum min hâvf(in)

Öyleyse kendilerini açken doyuran ve korku içindeyken güven veren bu Ev'in (Kabe'nin) Rabbine kulluk etsinler.

Mâ'ûn Suresi 1. Ayet

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ

Era-eyte-llezi yukezzibu bi-ddîn(i)

Dini yalanlayanı gördün mü?

Meryem Suresi 96. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

İnne-lleziîne âmenû ve'amilû-ssâlihâtî seyec'alu lehumu-rrahmânu vuddâ(n)

İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için Rahman (olan Allah), (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.

وَدَّ fiili “sevdi, istedi” anlamına gelir. Rabbimizin Vedûd ismi “çok seven” demektir.

Alak Suresi 1-2. Ayetler

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ

İkra/ bi-ismi rabbike-llezi hâlak(e) Haleka-l-insâne min 'alak(in)

Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir “alak”tan (aşılanmış yumurtadan, (rahim duvarına yapışan) embriyodan) yarattı.

İkra’ “kara’e-okudu” fiilinin emir kipidir. “Rabbinin adıyla oku” ifadesini yan cümle ile açmamız durumunda “Ellezi hâlak-Yaratan” nitelemesine erişmiş oluyoruz.

2. Ayet gramer açısından çok açık durumda. Diyanet tefsirinde, “sözlükte ‘yapışmak, asılmak, sevgi, ilgi, pıhtılaşmış kan, kan emen kurtçuk’ gibi anlamlara gelen 2. âyetteki ‘alak’ ile aşılanmış yumurtanın ana rahminin iç cidarına asılı vaziyetinin (zigot) kastedildiği anlaşılmaktadır.” tespiti yapılmaktadır.

Alak, Arapça “عَلَقَ” asıldı” fiilinden gelmektedir. “Konuyu muallakta bırakmayalım” derken, “askıda bırakmayalım” demiş oluyoruz. Kur'an henüz nazil olmadan, Cahiliye devrinde meşhur Arap şairlerinin en beğenilmiş şiirleri Kâbe'nin duvarına altınla yazılıp asılırdı. Buna muallakât (asılı şeyler) denirdi. Muallakât şairlerinden biri olan İmrulkays'ın kız kardeşi Hûd suresinde yer alan “Ve denildi ki: ‘Ey yer, suyunu yut. Ey gök, suyunu tut.’ Su çekildi, iş bitirildi ve gemi Cûdî'ye oturdu. Ve ‘Zâlimler gürûhu Allah'ın rahmetinden uzak olsun.’ denildi.” âyetini işitince, doğruca Kâbe'ye vardı ve “Artık kimsenin söyleyecek bir şeyi kalmadı. Bu belâgat karşısında kardeşimin şiiri de duramaz” diyerek, kardeşinin en üstte asılı bulunan kasidesini duvardan indirmiştir.

Bazı mealler “alak” içerisine sevgi ve ilgi kavramını da katmaktadır. Burada, ilgi ve asılma arasındaki ilişkiye de değinmekte yarar var. İlgi, “iki şey arasındaki bağ”dır; ilgi zamiri, “bağlama zamiri”dir; ilgili, “bir bağlantısı bulunan” demektir. Hatta argodaki asılmak “karşı cinsin ilgisini çekmek için rahatsız edici davranışlarda bulunmak” demek olup, ilgi çekme ile bağlantılı bir fiildir.

Buraya dikkat edelim. İmplantasyon, İngilizce implant “ekme, aşılama” sözcüğünden alıntıdır. Diş hekimine implant tedavisi yaptırdığımız zaman, aslında “diş ekimi” yaptırmış oluyoruz. Biyolojik açıdan, bebek oluşumuna geldiğimizde, embriyo, gebeliğin ilk döneminde bir tohumun toprağa ekilmesine benzer tarzda anne rahmine tutunur. Başarılı bir gebeliğin olmamasının nedenlerinden biri de embriyo implantasyonunun gerçekleşmemesi, yani embriyonun ana rahmine tutunmakta/yapışmakta/asılmakta başarısız olmasıdır. Yapışmak, asılmaktan gelen “alak” kelimesinin bu ayette kullanılmış olması sizce de manidar değil mi?

<https://www.tupbebek.com/blog/embriyo-tutunmasi-implantasyon-2-embriyoya-ait-problemler>

ارض Elif-Ra-Dad

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Arziyye “yere ait, yer bedeli” gibi anlamlara gelir. Zamanla anlam kayması olmuş ve “ticaret eşyasını saklamaya yarar depo” anlamında ardiye olarak kullanılmaya başlanmıştır.	(Toprak) yeşillik veya bitki örtüsü açısından gelişt, verimli ve gür hale geldi	أَرْضَ
	Arz: Yeryüzü, toprak, ülke	أَرْضُ
	Arazi: Yeryüzü parçası	أَرَاظِي

ك ل ل Kef-Lâm-Lâm

Anlamı	Arapçası
(Görme gücü anlamında) fersiz idi veya oldu (Deve ile ilgili) bitkin oldu	كَلَّ
Küllî: Hep, bütün	كُلِّي
Küll: Bütün, hep, hepsi, her	كُلُّ
Külliyât: Bütün, hepsi birden	كُلِّيَّاتُ
Küllîye: Bütünlük	كُلِّيَّةٌ
Küllîyen: Tamamen, büsbütün	كُلِّيًّا

ع ذ ب Ayn-Zal-Be

Anlamı	Arapçası
Azap verdi	عَذَّبَ
Azap: Ahirette çekilecek ceza	عَذَابٌ
Mu'azzeb: Azap çeken	مُعَذَّبٌ
Mu'azzib: Azap veren	مُعَذِّبٌ
Ta'zib: Azap verme	تَعْذِيبٌ

BÖLÜM 11: İSİM VE FİİL CÜMLELERİNDE OLUMSUZLUK

11.1. İsim Cümlelerinde Olumsuzluk

İsim cümlelerinde olumsuzluk bazı edatlarla sağlanır. Aşağıdaki tabloda bunlara yer verilmiştir.

Tablo-11.1. İsim Cümlelerinde Olumsuzluk Edatları

İsim Cümlelerinde Olumsuzluk Edatları		
لَا	مَا مَا...بِ	لَيْسَ لَيْسَ...بِ

Nûr Suresi 58. Ayet

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ...

...leyse 'aleykum velâ 'aleyhim cunâhun ba'dehun(ne)...

Bunların dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır.

Cunâh, “günah” demektir.

Hac Suresi 10. Ayet

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

Žâlîke bimâ kaddemet yedâke veenna(A)llâhe leyse bizallâmin lil'abîd(i)

İşte bu, önceden yapıp ettiklerin yüzündendir (denilir). Elbette Allah kullarına haksızlık edici değildir.

ب harfi olumsuzluğu pekiştirmektedir.

Yûsuf Suresi 31. Ayet

مَا هَذَا بَشَرًا...

...mâ hâzâ beşeran...

...bu bir beşer değildir...

Şu'arâ Suresi 114. Ayet

وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ

Vemâ enâ bitâridi-lmu/minîn(e)

Ben mü'minleri (yanımdan) asla kovucu da değilim.

Tardetmek hâlen kullandığımız bir fiildir.

Bakara Suresi 182. Ayet

فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ...

...felâ işme 'aleyh(i)...

...artık ona bir günah yoktur....

11.2. Fiil Cümlelerinde Olumsuzluk

11.2.1. Mâzî Fiillerde Olumsuzluk

Mazi fiillerde üç farklı yöntemle olumsuz anlam verilebilir.

- “Mâ” olumsuzluk edatının kullanılması
- “Lem” cezm edatının kullanılması
- “Lemmâ” cezm edatının kullanılması

11.2.1.1. “Mâ” olumsuzluk edatının kullanılması

Arapça fiiller olumsuz hâle çevrilirken mâzî fiilin başına ما olumsuzluk edatı getirilir¹.

Fiilin son harekesinde veya yapısında herhangi bir değişiklik yapılmaz.

Ör: مَا كَتَبْتُ yazmadım, مَا ذَهَبَ gitmedi, مَا شَرِبْتُمْ içmediniz, مَا وَجَدْنَا

bulmadık

Tablo-11.2. Mâzî Fiilin Olumsuz Hali

Çoğul	Tekil	
مَا كَتَبُوا Onlar yazmadılar	مَا كَتَبَ O yazmadı	3. Şahıs Eril
مَا كَتَبْنَ Onlar yazmadılar	مَا كَتَبَتْ O yazmadı	3. Şahıs Dişil
مَا كَتَبْتُمْ Sizler yazmadınız	مَا كَتَبْتَ Sen yazmadın	2. Şahıs Eril
مَا كَتَبْتُنَّ Sen yazmadın	مَا كَتَبْتِ Sen yazmadın	2. Şahıs Dişil
مَا كَتَبْنَا Biz yazmadık	مَا كَتَبْتُ Ben yazmadım	1. Şahıs Eril-Dişil

Hâkka Suresi 28. Ayet

مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيهِ

Mâ agnâ ‘annî mâliyah

Malım bana bir fayda vermedi.

¹ Mâ en-nâfiye - مَا النَّافِيَةُ

Yûnus Suresi 5-6. Ayetler

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ
وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ
إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَتَّقُونَ

Huve-llezi ce'ale-şşemse diyâen velkamera nûran vekadderahu menâzile
lita'lemû 'adede-ssinîne velhisâb(e)(e) mâ haleka(A)llâhu zâlike illâ bilhakk(i)(e)
yufassilu-l-âyâti likavmin ya'lemûn(e)

İnne fi-htilâfi-lleyli ve-nnehâri vemâ haleka(A)llâhu fi-ssemâvâti vel-ardi leâyâtin
likavmin yettekûn(e)

Güneşi bir ışık, ayı bir nur yapan, yılların sayısını ve (vakitlerin) hesabını
bilmeniz için ayı belli menzillere göre düzenleyen O'dur. Allah bunları ancak hak
üzere yaratmıştır. Bilen bir topluluk için ayetlerini etraflıca açıklıyor.

Gerçekten, gece ile gündüzün art arda gelişinde ve Allah'ın göklerde ve yerde
yarattığı şeylerde korkup sakınan bir topluluk için elbette ayetler vardır.

Birinci “mâ”, olumsuzluk edatı, ikinci “mâ” ilgi zamiri olarak yer almıştır.

“Mâ”, olumsuzluk edatı da ilgi zamiri de olabildiğine göre hangi amaçla kullanıldığını nasıl anlayabiliriz?

“Mâ” Kur'an'da 2000'den fazla yerde geçmektedir. Doğru anlamı çıkarmak bağlamı göz önüne almakla mümkün olur. Ancak yine de bazı ipuçlarına dikkat etmemiz işimizi kolaylaştırır.

“Mâ” bir isim, bir fiil veya bir işaret isminden sonra gelirse ilgi zamiri olabilir.

Ör: Ya'lemu mâ yusirrûne vemâ yu'linûn(e)/gizlediklerini de açıkladıklarını da bilir.

Kulû min tayyibati mâ razeknakum/Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyin

Hâzâ mâ keneztum li-enfusikum/İşte bu sizin kendiniz için biriktirdiklerinizdir.

“Mâ” cer harfinden önce gelirse ilgi zamiri olabilir.

Ör: Huve-llezi haleka lekum mâ fi-l-ardi cemi'an/Yeryüzünde bulunanların tümünü sizin için yaratan O'dur.

“Mâ” fiilin ve öznenin başına geldiğinde anlamı olumsuzlaştırır.

Ör: vema yeş'urûn(e)/ama farkında değillerdir

vema hum bimu/minin(e)/ ama onlar inanmış değillerdir.

“Mâ” “illâ” ile kullanıldığında “ancak” anlamını verir.

Ör: Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil'âlemin(e)/Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.

11.2.1.2. Kesin Olumsuzluk Durumu

Muzâri fiilin başına لَمْ takısı getirilip, fiilin son harfinin cezm edilmesiyle gerçekleşir².

Ör: لَمْ يَنْصُرْ oturmadı, لَمْ يَجْلِسْ yardım etmedi

² Cahd-1 mutlak

Tablo-11.3. “Lem” cezm edatına örnek

Çoğul	Tekil	
لَمْ يَنْصُرُوا	لَمْ يَنْصُرْ	3. Şahıs Eril
لَمْ يَنْصُرْنَ	لَمْ تَنْصُرْ	3. Şahıs Dişil
لَمْ تَنْصُرُوا	لَمْ تَنْصُرْ	2. Şahıs Eril
لَمْ تَنْصُرْنَ	لَمْ تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
لَمْ نَنْصُرْ	لَمْ أَنْصُرْ	1. Şahıs Eril-Dişil

Bakara Suresi 260. Ayet

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَظْمَنَ قَلْبِي

Ve-iz kâle ibrahîmu rabbi erinî keyfe tuhyi-lmevtâ^(s) kâle eve lem tu/min^(s) kâle belâ ve lîâkin liyatme-inne kalbî^(s)...

Hani İbrahim, “Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster” demişti. (Allah ona) “İnanmadın mı yoksa?” deyince, “Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için” demişti....

“Ve-iz ...” biçiminde kullanım birçok ayette geçiyor ve genelde “Hani... /Hatırla ki...” biçiminde meallendiriliyor.

A'râf Suresi 23. Ayet

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Kâlâ rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve-in lem tağfir lenâ veter/hamnâ lenekûnenne mine-lhâsirîn(e)

(Âdem ile eşi) dediler ki: **Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.**

İbrahim Suresi 24. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا...

Elem tera keyfe daraba(A)llâhu meşelen...

Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi:...

“Lem tera” “görmedin” anlamına gelirken başına gelen “E” harfi soru cümlesine çevirmektedir: “Görmedin mi?” Fîl suresinin başını hatırlayın.

Beled Suresi 8. Ayet

أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ

Elem nec'al lehu ‘ayneyn(i)

Biz ona iki göz vermedik mi?

Fecr Suresi 8. Ayet

أَلَيْ لَمْ يُخْلَقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ

Elletî **lem yuħlak** mişluhâ fî-lbilâd(i)

Ki şehirler içinde onun bir benzeri **yaratılmamıştı.**

Bilâd, beldeler demektir.

11.2.1.3. Değişebilir Olumsuzluk Durumu

Bu olumsuzluk, ilk iki olumsuzluktan farklıdır. Fiilin anlamını geçmişten konuşma anına kadar olumsuz yapar, ancak bu olumsuzluk sonrasında değişebilir. Türkçeye “henüz ...medi, ..madı” şeklinde çevrilir. Muzâri fiilin başına **لَمَّا** takısı getirilip, fiilin son harfinin cezm edilmesiyle gerçekleşir³.

Ör: **لَمَّا يَنْصُرْ** henüz yardım etmedi, **لَمَّا يَجْلِسْ** henüz oturmadı,

Tablo-11.4. Değişebilir Olumsuzluğa Örnek

Çoğul	Tekil	
لَمَّا يَنْصُرُوا	لَمَّا يَنْصُرْ	3. Şahıs Eril
لَمَّا يَنْصُرْنَ	لَمَّا تَنْصُرْ	3. Şahıs Dişil
لَمَّا تَنْصُرُوا	لَمَّا تَنْصُرْ	2. Şahıs Eril
لَمَّا تَنْصُرْنَ	لَمَّا تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
لَمَّا نَنْصُرْ	لَمَّا أَنْصُرْ	1. Şahıs Eril-Dişil

Yûnus Suresi 39. Ayet

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ

Bel **kezzebû** bimâ **lem yuhîtû bi'ilmihî** **velemmâ ye/tihim te/vîluh(u)^(e)...**

Hayır, onlar **ilmini kavrayamadıkları** **ve henüz yorumu kendilerine gelmemiş** olan şeyi **yalanladılar.**

3 Cahd-i müstağrak

Bu ayette hem “lem” hem de “lemmâ”nın kullanımını görüyoruz.

“lem yuhîtu bi’ilmihî” tek başına “ilmini kavrayamadılar” demektir. Yuhîtu fiili, “ihata ederler, kuşatırlar, kavrarlar” anlamlarına gelir. Muhit (çevre, kuşatan) kelimesi de bu fiille aynı kökten gelir.

Tevil kelimesini Türkçede de kullanıyoruz.

Cum’a Suresi 3. Ayet

وَأَخْرَيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Ve âharîne minhum lemmâ yelhakû bihim^(t) ve huve-l’azîzu-lhakîm(u)

ve henüz kendilerine katılmamış olan diğerlerine de... O, Azîzdir, Hakîmdir.

لَحِقَ fiili “birine katıldı” anlamına gelir. Lâhika “ek, ilave” ve ilhak etmek “katmak, bağlamak, eklemek” demektir.

Sâd Suresi 8. Ayet

بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابٍ

...bel lemmâ yezûkû ‘azâb(i)

Hayır! Onlar azabımı henüz tatmadılar.

ذَاقَ fiili “tatmak” anlamına gelir. Kök harfleri Z-V-K’dir. Zevk “tatma” demektir.

Ancak aşağıdaki ayetten görüleceği üzere لَمَّا edatı mâzî fiilin önüne geldiğinde “...dığı zaman, ..diği zaman, ..dığında, ..diğinde” anlamı verir. Buna dikkat edelim.

Neml Suresi 13. Ayet

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ

Felemmâ câet-hum âyâtunâ mubsiraten kâlû hâzâ sihrun mubîn(un)

Nitekim âyetlerimiz kendilerine gerçeği gösterecek biçimde gelince, “Bu apaçık bir sihirdir” dediler.

11.2.2. Muzari Fiillerde Olumsuzluk

Muzâri fiil olumsuz yapılırken başına ما veya لا olumsuzluk edatlarından biri getirilir⁴.

لا olumsuzluk edatı⁵ daha yaygın olarak kullanılır.

Ör: يَكْتُبُ yazar/yazıyor

ما يَكْتُبُ yazmıyor

لا يَكْتُبُ yazmaz

11.2.2.1. Şimdiki Zamanda Olumsuzluk

Başına ما gelmiş olan muzâri kipi “şimdiki zamanın olumsuzu”nu belirtir.

Ör: ما يَكْتُبُ yazmıyor, ما يَفْتَحُ açmıyor, ما يَشْرِبُ içmiyor, ما يَنْصُرُ yardım etmiyor ...

⁴ لا genel bir olumsuzluk belirtir, ما bir olguyu olumsuzlar.

⁵ Lâ en-nâfiye لَا النَّافِيَّة

Tablo-11.5. Şimdiki Zamanın Olumsuzuna Örnek

Çoğul	Tekil	
ما يَنْصُرُونَ	ما يَنْصُرُ	3. Şahıs Eril
ما يَنْصُرْنَ	ما تَنْصُرُ	3. Şahıs Dişil
ما تَنْصُرُونَ	ما تَنْصُرُ	2. Şahıs Eril
ما تَنْصُرْنَ	ما تَنْصُرِينَ	2. Şahıs Dişil
ما نَنْصُرُ	ما أَنْصُرُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Necm Suresi 3. Ayet

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ

Vemâ yentiku ‘ani-lhevâ

O, hevadan (kendi istek, düşünce ve tutkularına göre) söylemiyor.

Yentiku fiilinin نَطَقَ fiilinden (N-T-K harflerinden) geldiğini fark etmişsinizdir.

نَطَقَ “konuştu” anlamına gelir. Nutk (Türkçede nutuk) da “konuşma” anlamına geliyor. Mantık da “söz söyleme (sanatı)” anlamına gelir. İnsanları diğer varlıklardan ayıran en önemli özellik düşünme yetisi/logos/mantıktır. Bu aynı zamanda insanlar arasındaki iletişimi sağlayan konuşma kabiliyetini mümkün kılan sebeptir. İslam felsefecileri, logosu “iç nutuk (düşünme)” ve “dış nutuk (konuşma yetisi)” olmak üzere ikiye ayırmışlardır.

11.2.2.2. Geniş/Gelecek Zamanda Olumsuzluk

Başına **لا** gelmiş olan muzâri kipi⁶, “geniş veya gelecek zamanın olumsuzu”nu belirtir.

Ör: **لا يَكْتُبُ** yazmaz/yazmayacak, **لا يَفْتَحُ** açmaz/açmayacak, **لا يَنْصُرُ** yardım etmez/etmeyecek...

Tablo-11.6. Geniş/Gelecek Zamanın Olumsuzuna Örnek

Çoğul	Tekil	
لا يَنْصُرُونَ	لا يَنْصُرُ	3. Şahıs Eril
لا يَنْصُرْنَ	لا تَنْصُرُ	3. Şahıs Dişil
لا تَنْصُرُونَ	لا تَنْصُرُ	2. Şahıs Eril
لا تَنْصُرْنَ	لا تَنْصُرِينَ	2. Şahıs Dişil
لا نَنْصُرُ	لا أَنْصُرُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Bakara Suresi 12. Ayet

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ

Elâ innehum humu-lmufsidûne velâkin lâ yeş'urûn(e)

Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, **lâkin** anlamazlar/onlar **bunun** farkında değildir.

Şuur, Arapça insan ve hayvan vücudundaki saç/kılı ifade eden “şa'r” kelimesinden gelmektedir. Şuur, bu kökten “ince, kılı kıldan ayıracak, kılı kırk yaracak şekilde düşünmek/duymak; bir şeyi inceliklerini kavrayarak bilmek” anlamındadır. Şâir de “şuur sahibi” olarak, bu açıdan “ince, kılı kırk yaracak şekilde düşünen/duyan; bir şeyi inceliklerini kavrayarak bilen” anlamına gelir. Şiir, incelikle kavranılan, düşünülen, duyulan şeyi ifade ederken, meş'ar bu

6 Nefy-i istikbâl

duyuşun gerçekleştiği yeri ifade etmektedir. Hac ibadeti esnasında gidilmesi gereken bir yer olan Meş'aru'l-Harâm'ın meş'ar olarak nitelendiğine dikkat etmek gerekir. Şiâr ise, ince hissediş/düşünüş/kavrayış/inanıştaki ayırıcı özelliğe verilen addır. Şeâir de, şiârın çoğuludur. Bu nedenle, ezan gibi bir beldenin Müslüman oluşunun belirtisi olarak görülen ayırıcı özelliklere/sembollere de şeâir denmiştir.

Nisâ Suresi 124. Ayet

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا

Vemen **ya'mel** mine-ssâlihâti min zekerin ev unşâ vehuve mu/minun **feulâ-ike**
yedhulûne-lcennete velâ **yuzlemûne** nakîrâ(n)

Erkek olsun kadın olsun, her kim mümin olarak iyi işler **yaparsa**, **işte onlar**
cennete **girerler** ve zerre kadar (bir çekirdeğin arkasındaki bir çukurcuk kadar)
haksızlığa uğramazlar.

Ya'mel fiilinin içine gizlenmiş amel kelimesi bize bakıyor.

Şu'arâ Suresi 88. Âyet

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ

Yevme **lâ yenfe'u** **mâlun** **velâ** benûn(e)

O gün ki **ne** **mal** fayda verir, **ne de** oğullar(evlâtlar)

Yenfe'u “Nun-Fe-Ayn **نَفَعَ** Fayda verdi” fiilinden geliyor. Türkçede kullandığımız
menfaat ve nâfi (yararlı) da aynı kökten...

Benûn “oğullar” demek... Benî İsrâil “İsrâiloğulları yani kadın-erkek Hz.
Yakub'un soyundan gelenler” Benî Âdem “Âdemoğulları yani kadın-erkek Hz.
Âdem'in soyundan gelenler” demek.

11.2.2.3. Gelecek Zamanda Kesin Olumsuzluk Durumu

Muzâri fiilin başına لَنْ takısı getirilirse, hem fiilin sonunu üstün yapar, hem de kesin olumsuzluk anlamı vererek işin gelecekte kesinlikle meydana gelmeyeceğini belirtir⁷.

Ör: لَنْ يَنْصُرَ asla yardım etmeyecek, لَنْ أَشْرَبَ asla içmeyeceğim

Tablo-11.7. Len Edatının Kullanımı

Çoğul	İkil	Tekil	
لَنْ يَنْصُرُوا	لَنْ يَنْصُرَا	لَنْ يَنْصُرَ	3. Şahıs Eril
لَنْ يَنْصُرْنَ	لَنْ تَنْصُرَا	لَنْ تَنْصُرَ	3. Şahıs Dişil
لَنْ تَنْصُرُوا	لَنْ تَنْصُرَا	لَنْ تَنْصُرَ	2. Şahıs Eril
لَنْ تَنْصُرْنَ	لَنْ تَنْصُرَا	لَنْ تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
لَنْ نَنْصُرَ	لَنْ نَنْصُرَ	لَنْ أَنْصُرَ	1. Şahıs Eril-Dişil

Yukarıdaki tabloda, أَنْتَ، أَنْتُمَا، هُمَا، هُمْ، أَنْتُمْ zamirlerine ait 7 fiil çekiminde (muzarisi nun ile biten fiil kiplerinde (Ef'âlü-l hamse/Beş fiil))” fiillerin sonlarındaki ن harfi düşmüştür. “Yedi fiil” değil de, “beş fiil” denmesinin nedeni, “ن” harflerinin düştüğü 3 çekimin aynı olmasıdır. Dolayısıyla birbirinden farklı 5 fiil çekiminde “ن” düştüğü için bu adı almıştır.

7 Te'kid-i Nefy-i İstikbal

Ayrıca **أَنْتُمْ** ile **هُمْ** çekimlerinde düşen “ن”un yerine bir “ا” getirilmiştir. Bu “ا”e yalnızca şekil olarak yer verilir, telaffuz edilmez.

Tablo-11.8. Gelecek Zamanda Kesin Olumsuzluğa Örnek

Çoğul	Tekil	
لَنْ يَكْتُبُوا	لَنْ يَكْتُبَ	3. Şahıs Eril
لَنْ يَكْتُبَنَّ	لَنْ تَكْتُبَ	3. Şahıs Dişil
لَنْ تَكْتُبُوا	لَنْ تَكْتُبَ	2. Şahıs Eril
لَنْ تَكْتُبَنَّ	لَنْ تَكْتُبِي	2. Şahıs Dişil
لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ أَكْتُبَ	1. Şahıs Eril-Dişil

Nisâ Suresi 52. Ayet

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا

Ulâ-ike-lleżîne le'anehumu(A)llâh(u)^(s) vemen yel'ani(A)llâhu felen tecide lehu nasîrâ(n)

İşte bunlar Allah'ın lanetlediği kimselerdir. Allah kime lanet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın.

Beled Suresi 5. Ayet

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ

Eyahsebu en len yakdira 'aleyhi ehad(un)

İnsan, hiç kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

Bakara Suresi 61. Ayet

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا
تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِيهَا وَبَصَلَهَا...

Ve-iż kultum yâ mûsâ **len nasbira** ‘alâ ta’âmin vâhidin fed’u lenâ rabbeke **yuhric**
lenâ mimmâ tunbitu-l-ardu min baklihâ vekişşâ-ihâ ve **fûmihâ** ve’adesihâ
vebesalihâ(s)...

Hani, “Ey Mûsâ! Biz bir çeşit yemeğe **asla katlanamayız/sabredemeyiz**. Bizim için
Rabbine dua et de, bize yerin bitirdiği şeylerden sebze, salatalık, **sarımsak**,
mercimek **ve soğan çıkarsın**” demiştiniz...

Nasbira (S-B-R), yuhric (H-R-C), tunbitu (N-B-T) asli harflerini artık bakar
bakmaz görüyoruz. Nebete “bitti, yetişti” demektir. Nebât, “yerden bitme şey”
demektir. Yani Türkçedeki “bitki” ile aynı anlamı ifade ediyor.

Bakara Suresi 24. Ayet

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ
أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

Fe-in lem tefalû **velen tefalû** fetteku-nnâra-lletî vekûduha-nnâsu velhicâra(tu)(s)
u’iddet ilkâfirîn(e)

Bunu yapamazsanız **-ki elbette yapamayacaksınız-** yakıtı, insanlar ve taşlar olan
cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.

Hicâr, taş anlamına gelen “hacer”in çoğuludur.

Âl-i İmrân Suresi 85. Ayet

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Vemen yebteği ğayra-l-islâmi dînen **felen yukbele minhu** vehuve fi-l-âhirati mine-lhâsirîn(e)

Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki) **kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek** ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır.

Yukbele fiili içindeki K-B-L (kabul) kök harflerini çıkarmışsınızdır.

Hâsirîn daha önce geçmişti, hüsrana/zarara/ziyana uğrayanları belirtiyor. Türkçe hasar da aynı kökten geliyor.

11.2.3. Emir Kipinde Olumsuzluk

Bir eylemin yapılmasını istemeye “emir” demiştik. Bu da karşıdaki muhataba yapılan (doğrudan) emir ve üçüncü şahıslara yönelik (dolaylı) emir olarak ikiye ayrılmıştı. Bir eylemin yapılmamasını veya terkedilmesini istemeye de “nehy” denmektedir. Bu da doğrudan yasaklama ve dolaylı yasaklama olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

11.2.3.1. Doğrudan Yasaklama

Doğrudan yasaklama⁸, karşıdaki muhataptan bir işin yapılmamasını istemektir. Muzâri fiilin 2. şahıs kiplerinin başına olumsuz emir edatı “لا” getirilip, sonunun cezmlili hale getirilmesiyle yapılır.

لا bir fiili olumsuz anlama getirmekte kullanılıyordu. Şimdi yasaklama için de kullanıldığını görüyoruz. Birbirinden nasıl ayıracağız?

* Olumsuzluk لا s1, başına geldiği muzari fiilde değişiklik yapmaz.

* Ancak yasaklama لا s1, başına geldiği muzari fiilin sonunu cezm eder.

⁸ Nehy-i hâzır

Tablo-11.9. Doğrudan Yasaklamaya Örnekler

Çoğul	Tekil	
لَا تَنْصُرُوا	لَا تَنْصُرْ	2. Şahıs Eril
لَا تَنْصُرَنَّ	لَا تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
Siz yardım etmeyin	Sen yardım etme	

Tablo-11.10. Doğrudan Yasaklamaya Örnekler

Çoğul	Tekil	
لَا تَكْتُبُوا	لَا تَكْتُبْ	2. Şahıs Eril
لَا يَكْتُبَنَّ	لَا تَكْتُبِي	2. Şahıs Dişil
Siz yazmayın	Sen yazma	

Bakara Suresi 41. Ayet

وَأْمِنُوا بِمَا أُنزِلَتْ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا
بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ

Veâminû bimâ enzeltu musaddikan limâ me'akum velâ tekûnû evvele kâfirin
bih(i)s) velâ teşterû bi-âyâtî şemenen kalîlen ve-ıyyâyê fettekûn(i)

Yanınızda olanı (Tevrat'ın aslını) tasdik edici olarak indirdiğime (Kur'an'a) iman
edin. Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Âyetlerimi az bir karşılık ile
satmayın, yalnız benden korkun.

Musaddikan, “tasdik edici olarak” anlamına geliyor. Musaddık içindeki S-D-K harflerini tasdik içinde de aynen görüyoruz.

Enzeltu “indirdim” anlamına geliyor, “bimâ enzeltu” olduğunda “indirdiğime” biçimine dönüşüyor.

Nahl Suresi 89. Ayet ve Bir Hadis-i Şerîf

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ

...ve nezzelnâ ‘aleyke-lkitâbe tibyânen likulli şey-in vehuden verahmeten ve buşrâ lilmuslimîn(e)

... Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.

Büşra, “müjde” anlamına gelir. Burada müjdeleme ile ilgili şu hadisi zikredebiliriz:

يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا، وَبَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا

“Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”

Fussilet Suresi 37. Ayet

لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ...

...lâ tesjudû lişşemsi velâ lilkameri...

Güneşe de, aya da secde etmeyin.

Yâsîn Suresi 76. Ayet

فَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

Felâ yahzunke kavluhum^(m) innâ na'lemu mâ yusirrûne vemâ yu'linûn(e)

(Resûlüm!) O halde onların sözleri sakın seni üzmesin/hüzünlendirmesin. Kuşkusuz biz, onların gizlemekte olduklarını da, açığa vurduklarını da biliyoruz.

“Yahzunke” fiilinin içindeki H-Z-N harfleri bize tebessüm ediyor. Bu kökten hüznün, hazin ve mahzun kelimeleri geliyor.

Bakara Suresi 152. Ayet

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ

Feżkurûnî eżkurkum veşkurû lî velâ tekfurûn(i)

Şu halde beni anın ki ben de sizi anayım ve bana şükredin, bana karşı nankörlük etmeyin.

Zikretmek (anmak) Z-K-R, şükretmek Ş-K-R ve küfretmek (nankörlük etmek) K-F-R kök harflerinden geliyor.

Secde Suresi 23. Ayet

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَءِيلَ

Velekad âteynâ mûsâ-lkitâbe felâ tekun fî miryetin min likâ-ih(i)^(s) vece'alnâhu huden libenî isrâ-îl(e)

Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı vermiştik, şimdi sen ona kavuşmaktan kuşku içinde olma. Onu İsrailoğullarına yol gösterici kılmıştık.

Likâ, Osmanlı Türkçesinde de “kavuşma” anlamında kullanılır. Mülâki olmak “kavuşmak” demektir. Mülâkat kelimesi de buradan gelir.

11.2.3.2. Dolaylı Yasaklama

Dolaylı yasaklama⁹, üçüncü şahsa yönelik olumsuz emir demektir. Muzâri fiilin 3. şahıs kiplerinin başına olumsuz emir edatı “لا” Lâ” getirilip, sonunun cezmlî hale getirilmesiyle yapılır.

Ör: لَا يَنْصُرُ yardım etmesin

⁹ Nehy-i gâ'ib

Tablo-11.11. Dolaylı Yasaklamaya Örnekler

Çoğul	Tekil	
لَا يَنْصُرُوا	لَا يَنْصُرُ	3. Şahıs Eril
لَا يَنْصُرْنَ	لَا تَنْصُرُ	3. Şahıs Dişil
Onlar yardım etmesinler	O yardım etmesin	

Tablo-11.12. Dolaylı Yasaklamaya Örnekler

Çoğul	Tekil	
لَا يَكْتُبُوا	لَا يَكْتُبُ	3. Şahıs Eril
لَا يَكْتُبْنَ	لَا تَكْتُبُ	3. Şahıs Dişil
Onlar yazmasınlar	O yazmasın	

Tâ-Hâ Suresi 117. Ayet

فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى

Fekulnâ yâ âdemu inne hâzâ ‘aduvvun leke velizevcike felâ yulhricennekumâ mine-lcenneti feteşkâ

Bunun üzerine dedik ki: “Ey Âdem! Bu gerçekten sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutsuz olursun.

Felâ yulhricennekumâ, ifadesinde “enne”nin vurgu için kullanıldığını ve “sakın” anlamı verdiğini görüyoruz. “kumâ” ise ikil zamir olarak Hz. Adem ve eşini belirtiyor.

Yûnus Suresi 65. Ayet

وَلَا يَخْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Velâ yahzunke kavluhum^(m) inne-l’izzete li(A)llâhi cemî’â(an)^(c) huve-ssemî’u-l’alîm(u)

Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü izzet bütünüyle Allah’ındır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

Yâsîn Suresi 76. Ayet

فَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

Felâ yahzunke kavluhum^(m) innâ na'lemu mâ yusirrûne vemâ yu'linûn(e)

(Resûlüm!) **O halde** onların sözleri **sakın seni üzmesin**. Kuşkusuz biz, onların gizlemekte olduklarını da, açığa vurduklarını da biliyoruz.

Giriş kısmı bir önceki ayetin girişiyle hemen hemen aynı.

Yusirrûne içindeki S-R-R (Sır) harflerini fark etmişsinizdir, **أَسَرَّ** fiili “gizledi” anlamına gelir.

Yu'linûn(e) içindeki 'A-L-N (İlân) harflerini fark etmişsinizdir, **أَعْلَنَ** fiili “açığa vurdu, ilan etti” anlamına gelir. Alenilik de buradan gelir.

MEŞHUR BİR FIKRA

İşine geleni yapmak isteyen, işine gelmeyenden de türlü bahanelerle kaçınan uyanık kişilerle ilgili Nisâ Suresi 43. âyete atıf yapan meşhur bir fıkradan bahsedelim.

Bektaşî'ye “Neden namaz kılmıyorsun?” diye sormuşlar.

“Cenab-ı Allah Kur'an'da

...يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ

Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû lâ takrabû-ssalâte...Ey iman edenler! ...**namaza yaklaşmayın**’ buyuruyor” cevabını vermiş. Etrafindakiler,

“Ama o âyetin devamını niye okumuyorsun, devamında

...يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى

Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû lâ takrabû-ssalâte **veentum sukârâ...**

Ey iman edenler! **Siz sarhoş iken..... namaza yaklaşmayın**’

deniyor” diye hatırlattıkları zaman, Bektaşî cevap vermiş:

“Ben hafız değilim, o kadarını bilemiyorum”

BÖLÜM 12: İSİMLERİN HALLERİ

HAZIRLIK

Arapçada cer edatları olarak bilinen edatlar bulunmaktadır: Bi, min, ilâ, 'alâ, fi gibi. Bunların bazıları Türkçede de kullanılmaktadır:

- Bilâhare (sonra, sonradan), bilâkis (aksine, tersine), bilfiil (filen), bilhâssa (özellikle), bilmukabele (karşılık olarak), bilumûm (genellikle), bizzat (şahsen, zatiyla)...
- İlelebed (ebediyete kadar), ilâyevmilkiyâme (kıyamet gününe kadar)...
- “Âh mine'l aşk”, “Ne gelmişse aşktan gelmiştir.” gibi bir anlamı kısaca anlatmak için edebiyatta kullanılır. Şeyh Galib'in Terci-i Bend'inin tekrarlanan bölümünde meşhur beyti bulunmaktadır.

“Âh mine'l aşkı ve hâlâtihî,

Ahraka kalbî bi-harârâtihi.”

“Âh(lar olsun)! Hararetiyle kalbimi yakıp kavuran aşktan ve onun (türli) hâllerinden (çektiklerim)...”

- Alelâde (âdet olduğu üzere), binâenaleyh (üzerine bina ederek, bundan dolayı), alelacele (acelece, acele biçimde), alâküllihâl (her durumda), selâmünaleyküm (selâm üzerinize olsun)...
- Fîlhakika (hakikatte), Fî târihinde (bir zamanlar, eskiden, geçmişte) ... Fî târihinde deyimi, fî harfinin eskiden târihlerin başına konmasından doğmuştur. “Fîtarihi / tarihinde” tabiri olmuş “fî tarihinde”.

Cer edatı olmamakla birlikte cer etkisi yapan bazı isimler, yer ve zaman zarfları da bulunmaktadır: Ma'a, beyn, kabl, fevk, kabl gibi. Bunların bazıları Türkçede de kullanılmaktadır:

- Maahaza (bununla birlikte), maalesef (esefle), maiyet (birliktelik)...
- Beynelmilel (Milletler arası), mabeyn (Arada olan (oda))...
- Hissikablelvuku (önsezi)...
- Fevkalade (olağanüstü)...

12.1. İsimlerde İrâb

Arapçada birçok kelimenin sonu, cümledeki yerlerine veya başlarına gelen bir edata göre değişikliğe uğrar. Bu değişiklik, hareke veya harf değişmesi ile olur. Buna irâb adı verilir¹. İrâb ile isimlerin sonu daha çok cümledeki yerine göre değişirken, fiillerin sonu başlarına gelen bir edattan dolayı değişir.

Arapçada kelimeler son kısımlarının değişip değişmemesine göre 3 sınıfta ele alınmaktadır:

- **Sonu hiçbir zaman değişmeyenler²:** Harekesi hiç değişmeyen ve her konumda aynı biçimde yazılıp okunan kelimelerdir. Kelimelerin çok az bir kısmını oluştururlar. Bazı isimler, zamirler, işaret isimleri, ilgi zamirleri ve harfler bu sınıfa girer. **كَبْرَى, ذِكْرَى, هُوَ, هِيَ, هَذِهِ, هَذَا** gibi...

- **Sonu kısmen değişenler³:** Bu kelimeler, istisnalar dışında kesra ve tenvin almazlar.

Mecrûr durumlarda, kesra yerine fetha ile harekelenirler.

Belirsiz olarak kullanıldıklarında, tenvin yerine tek hareke ile harekelenirler.

Ör: Merfû durumda **إِبْرَاهِيمُ** olan İbrâhîm ismi, mansûb halde **إِبْرَاهِيمَ** olarak kullanılır, ancak mecrûr halde de kesra almaz ve yine **إِبْرَاهِيمَ** olarak kullanılır.

- **Sonu değişenler⁴:** Bu kelimeler, cümle içindeki konumuna göre farklı harekeleri alabilir. Arapçada kelimelerin büyük çoğunluğu bu sınıfa girer. Kelimenin sonu cümledeki yerine göre veya başına gelen bir edata göre değişebilir.

¹ İrâbın avantaj ve dezavantajları nelerdir?

Sesli harfleri bulunan alfabelerle yazılan metinler doğru okunup anlaşılabilir. Bir dilde irâb olmaması, dilin okunma, yazılma ve öğrenilmesinde avantaj sağlar.

Ancak Arapçada kullanılan harfler sessiz olduğundan, ancak irâb ile doğru okuma gerçekleşebilir. İrâb, isimlerin, cümle içinde özne, nesne vb. hangi görevde bulunduğunu gösterir ve farklı anlamların ifadesine imkân sağlar. Anlatım inceliği ve zenginliği sağlaması da irâbın avantajı olarak görülebilir.

² Bu kelimelere mebnî denir.

³ Bu kelimelere gayrimunsarif denir.

⁴ Bu kelimelere mureb, irâb özelliğine sahip olanlar denir.

Aşağıdaki tabloda bu değişime bir örnek verebiliriz.

Tablo-12.1. Sonu Değişen Kelimelere Örnek

Sonu kısmen değişen أَحْمَدُ ismi	Sonu tamamen değişen مُحَمَّدُ ismi
جَاءَ أَحْمَدُ Ahmed geldi.	جَاءَ مُحَمَّدُ Muhammed geldi.
رَأَيْتُ أَحْمَدَ Ahmed'i gördüm.	رَأَيْتُ مُحَمَّدًا Muhammed'i gördüm.
سَلَّمْتُ عَلَى أَحْمَدَ Ahmed'e selam verdim.	سَلَّمْتُ عَلَى مُحَمَّدٍ Muhammed'e selam verdim.

Türkçede isimleri isimlere, fiillere ve edatlara bağlayan ve diğer kelimelerle ilişki kurarak isimlerin cümlede görev kazanmasını sağlayan eklere isim hâl ekleri denir. İsimlerin bu ekleri alarak yüklendikleri görevlere ismin hâlleri denir. İsmi hâlleri şunlardır:

- Yalın (Nominatif) Hâl
- Belirtme (İsmi -i) Hâli
- Yönelme (İsmi -e) Hâli
- Bulunma (İsmi -de) Hâli
- Ayrılma (İsmi -den) Hâli

Bu konuya bir örnekle giriş yaparsak konunun daha iyi anlaşabileceğini düşünüyorum.

“Yılan adamı öldürdü.” ve “Adam yılanı öldürdü.” cümlelerinde fiillerin aynı olduğunu, ancak özne ve nesnelerin yer değiştirdiğini görüyoruz. Burada özneler ismin yalın halinde, nesneler ismin -i halinde bulunmaktadır.

Benzer biçimde, aşağıdaki tabloda yer verildiği gibi yukarıdaki cümleleri Arapça olarak yazdığımızda, sadece kelimelerin sonundaki hareketin değişmesi ile özne ve nesnenin

değiştirilebileceğini görüyoruz. Ötre ile harekelenenler özneyi, üstün ile harekelenenler nesneyi belirtmektedir. İki harekenin farklı olması anlamı tam tersine çevirmektedir.

Tablo-12.2. Özne-Nesne Değişimi

Türkçe	Arapça
Yılan adamı öldürdü	قَتَلَ الرَّجُلُ الثَّعْبَانُ
Adam yılanı öldürdü	قَتَلَ الثَّعْبَانُ الرَّجُلَ

Tevbe Suresi 3. Ayet

...أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ...

...enna(A)llâhe berî-un mine-lmuşrikîne(ل) verasûluh(u)(c)...

...şüphesiz Allah müşriklerden uzaktır, Elçisi de.

İrâbın ne kadar önemli olduğunu bu ayetten anlayabiliriz. Son kelime olan “rasûluhu”, “rasûlihi” olarak okunsa ayetin anlamı tamamen bozularak -haşa- “şüphesiz Allah müşriklerden ve elçisinden uzaktır” anlamına gelir.

İsimler merfû, mansûb ve mecrûr⁵ hallerde olabilir.

Fiiller merfû, mansûb ve meczûm hallerde olabilir.

Arapçada isimlerin hangi öge konumunda olduğunu, ismin son harfinin harekesinden veya son ekinden/harflerinden anlarız. Son harfin harekesi veya son ek/harfler, kelimenin cümle içindeki yerinin değişmesine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Arapçada isimler cümle içinde üç durumda bulunabilirler:

⁵ Arapça öğreten İngilizce kitaplarda merfû için nominatif, mansûb için akuzatif ve mecrûr için genitif kelimeleri kullanılmaktadır.

- **Merfû (Ref hali):** Cümle içinde bir ismi merfû (tekillerde dâmme harekeli) halde yazmamız **özne** olarak kullandığımızı gösterir.
- **Mansûb (Nasb hali):** Cümle içinde bir ismi mansûb (tekillerde fethâ harekeli) halde yazmamız **nesne** olarak kullandığımızı gösterir⁶.
- **Mecrûr (Cer hali):** Cümle içinde bir ismi mecrûr (tekillerde kesrâ harekeli) halde yazmamız **cer harfinden sonra gelen veya isim tamlamasında tamlayan durumunda olan** bir isim kullandığımızı gösterir.

Aşağıdaki tablolarda üç farklı halde isimlerin kullanımını görüyoruz. Kurallı eril çoğulda irâb “harflerin değişimi” ile gerçekleşirken, kurallı dişil çoğulda “harekelerin değişimi” ile gerçekleşmektedir.

Tablo-12.3. Merfû, Mansûb ve Mecrûr Örneği

Mecrûr	Mansûb	Merfû	
مُعَلِّمٍ	مُعَلِّمًا	مُعَلِّمٌ	Tekil Örnek
مُعَلِّمَيْنِ	مُعَلِّمَيْنِ	مُعَلِّمَانِ	İkil Örnek
مُعَلِّمِينَ	مُعَلِّمِينَ	مُعَلِّمُونَ	Kurallı Eril Çoğul Örnek
مُعَلِّمَاتٍ	مُعَلِّمَاتٍ	مُعَلِّمَاتُ	Kurallı Dişil Çoğul Örnek
رُسُلٍ	رُسُلًا	رُسُلٌ	Kuralsız Çoğul Örnek

Arapçada beş ismin i'râbı farklıdır. Bunlara esmâ'ü'l-hamse denir. أَخ “erkek kardeş”, أَب “baba”, فُو “ağız”, حَمَّ “kayınpeder”, ذُو “sahip olma” demektir. Bu beş isim,

⁶ Bir isim için merfû veya mecrûr hal kullanılamıyorsa mansûb hal kullanılır.

merfû durumunda ötre yerine 9; mansûb durumda üstün yerine 1 ve mecrûr durumda esre yerine ي harfi alır.

Tablo-12.4. Merfû, Mansûb ve Mecrûr Örneği

İsim tamlaması (-ın, -in hali)	Mecrûr (-den, - dan hali)	Mecrûr (-de, -da hali)	Mecrûr (-e, -a hali)	Mansûb (-ı, -i hali)	Merfû (Yalın hal)
بَابُ صَفِّ بَابُ الصَّفِّ sınıfın kapısı	مِنْ صَفِّ مِنْ الصَّفِّ sınıftan	فِي صَفِّ فِي الصَّفِّ sınıfta	إِلَى صَفِّ إِلَى الصَّفِّ sınıfa	صَفِّ الصَّفِّ sınıfı	صَفِّ الصَّفِّ sınıf

Tablo-12.5. Merfû, Mansûb ve Mecrûr Örneği

Ayet Örnekleri	
Duhân Suresi 57. Ayet ...ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ... zâlike huve-lfevzu-l'azîm(u) ...İşte bu, büyük kurtuluştur.	Merfû
Nebe' Suresi 36. Ayet جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءٌ حِسَابًا Cezâen min rabbike 'atâen hisâbâ(n) (Bunlar) Rabbinden bir mükâfat ve yeter bir bağış olarak (verilir).	Mansûb
Mutaffifîn Suresi 5. Ayet لِيَوْمٍ عَظِيمٍ Liyevmin 'azîm(in) Büyük bir gün için	Mecrûr

12.2. Cer Hali

İsimler hangi durumlarda mecrûr hale gelirler, örneklerle görelim.

12.2.1. İsim Tamlamaları

İsim tamlamasının tamlayan kısmındaki isimler daima cer halinde olurlar. İsim tamlamalarından daha önce bahsetmiştik.

Nâs Suresi 3. Ayet

إِلَهِ النَّاسِ

İlâhi-**nnâs(i)**

İnsanların ilahına

12.2.2. Cer Edatları

Tek başına anlam ifade etmeyen ve diğer kelimelerle anlam kazanan kelimelerin harf olarak tanımlandığını belirtmiştik. Cer, şart, atıf, istisna, nida, tarif vb. birçok harf çeşidi bulunmaktadır.

Cer harfleri (edatları) önüne geldikleri isme “yönelme (-e, -a), ayrılma (-den, -dan), bulunma (-de, -da), ile, üzerinde” gibi anlamlar katan ve önüne geldikleri ismin sonunu esre/kesrâ yapan harfler veya harf öbekleridir.

Tablo-12.6. Cer Harfleri

Anlamları	Cer Harfleri
• ile ⁷ • -e, -a	بِ
Türkçede ayrılma durumu: -den, -dan	مِنْ
Türkçede yönelme durumu: -e, -a, -ye, -ya	إِلَى
• -den, -dan • Hakkında	عَنْ
Üzerinde, üzerine, -e, -a, -ye, -ya	عَلَى
• Ait olma • Sebep bildirme: için	لِ
Türkçede bulunma durumu: -de, -da, içinde	فِي
Benzetme için: gibi	كَ
... kadar, ta ki	حَتَّى
Yemin bildirir	ت ب و

إِلَى ve عَلَى edatlarına iyelik ekleri eklendiğinde ileynâ ve ‘aleyküm örneğinde olduğu gibi araya “y” harfi girer.

هُ ve هُنَّ, هُمَا, هُمْ edatları إِلَى ve فِي, فِي ve هُنَّ, هُمَا, هُمْ edatları zamirlerine etki ederek zaminin ilk harfini kesrâlı hale getirirler.

إِلَيْهِمْ ve بِهِ, فِيهِمَا, عَلَيْهِمْ gibi...

⁷ Temel anlamları tabloda gösterildiği gibi olsa da, farklı anlamlar kazanabileceğini de bilelim.

Fâtiha Suresi 1. Ayet

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm(i)

Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla.

Sâffât Suresi 84. Ayet

إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

İz câe rabbehu bikalbin selîm(in)

Hani o, Rabbine arınmış bir kalp ile gelmişti.

Nasr Suresi 3. Ayet

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

Fesebbih bihamdi rabbike vestağfirh(u)(c) innehu kâne tevâbâ(n)

Artık Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Şüphesiz O tevbeleri çok kabul edendir.

Yâsîn Suresi (25. Ayet)

إِنِّي أَمِنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ

İnnî âmentu birabbikum fesme'ûn(i)

Şüphesiz ben, Rabbinize iman ettim, beni dinleyin.

Fil Suresi 1. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

Elem tera keyfe fe'ale rabbuke bi-ashâbi-lfil(i)

Rabbinin, fil sâhiblerine nasıl/ne yaptığını görmedin mi?

Felâk Suresi 1. Ayet

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

Kul e'ûzu birabbi-lfelak(i)

De ki: Sabahın Rabbine sığınırım.

Nâs Suresi 1. Ayet

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

Kul e'ûzu birabbi-nnâs(i)

De ki: İnsanların Rabbine sığınırım,

Alâk Suresi 12. Ayet

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ

Ev emera bi-ttakvâ

Ya da takvayı/takva ile emrettiyse...

Asr Suresi 3. Ayet

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

İllâ-ilezîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâti ve tevâsav bilhakki ve tevâsav bi-ssabr(i)

Ancak iman edip salih ameller işleyenler, birbirlerine hakki tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesna.

Hâkka Suresi 41. Ayet

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ

Vemâ huve bikavli şâ'ir(in)(c) kalilen mâ tu/minûn(e)

Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!

İstiâze

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Eûzu billahi mineş-şeytânirracîm.

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım.

İstiâze, "sığınma" demektir. Fussilet suresi 36. Ayette "Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." buyrulmaktadır.

Bakara Suresi 5. Ayet

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ulâ-ike 'alâ huden min rabbihim ve ulâ-ike humu-lmuflihûn(e)

İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.

Bakara Suresi 8. Ayet

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

Vemine-nnâsi men yekûlu âmennâ bi(A)llâhi ve bilyevmi-l-âhiri vemâ hum bimu/minîn(e)

İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler.

Kehf Suresi 29. Ayet

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ...

Vekuli-lhakku min rabbikum...

Ve de ki: Hak, Rabbinizden dir.

Bakara Suresi 257. Ayet

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
أُولِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Allâhu veliyyu-lleżîne âmenû yuħricuhum mine-zzulumât(i) ilâ-nnûr(i) velleżîne
keferû evliyâuhumu-ttâğûtu yuħricûnehum mine-nnûri ilâ-zzulumât(i) ulâ-ike
ashâbu annâr(i)(s) hum fihâ hâlidûn(e)

Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan nura çıkarır. Kâfirlerin
velileri ise tâğûttur. Onları nurdan karanlıklara çıkarırlar. Onlar
cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.

Veli, evliya, tağut, zulûmat, nur, ashab hep bildiğimiz kelimeler.

Nasr Suresi 2. Ayet

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

Ve raeyte-nnâse yedhulûne fi dîni(A)llâhi efvâcâ(n)

Ve insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman

İnşirâh Suresi 8. Ayet

وَالِى رَبِّكَ فَارْغَبْ

Ve-ilâ rabbike fergab

Ve yalnızca Rabbine rağbet et/yönel.

R-G-B kökünden rağbet, Ragıp, Regaip kelimeleri geliyor.

Mürselât Suresi 22. Ayet

إِلَى قَدَرٍ مَّعْلُومٍ

İlâ kaderin ma'lûm(in)

Belli bir ölçüye/süreye **kadar**.

Hadis-i Şerîf

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ»

İbni Abbas'dan (Allah ondan razı olsun) rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: **Sıhhat** ve boş vakit.”

Bakara Suresi 219. Ayet

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ

Yes-elûneke **'ani**-lhamri velmeysir(i)

Sana içki ve kumar **hakkında** sorarlar...

En'âm Suresi 106. Ayet

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ

İttebi' mâ ûhiye ileyke min rabbik(e)(s) lâ ilâhe illâ hu(ve)(s) vea'rid **'ani**-lmuşrikîn(e)

Rabbinden sana vahyolunana uy. **O'ndan başka tanrı yoktur.** Müşriklerden yüz çevir.

Bakara Suresi 217. Ayet

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

Yes-elûneke 'ani-şşehri-lharâmi kitâlin fih(i)

Sana haram ayda savaşmayı/savaşma hakkında soruyorlar.

Radıyallahu anh

Peygamberimizin arkadaşlarından bahsedilirken, isminin yanına (RA) yazılır. Bu “Radıyallahu anh-Allah ondan razı olsun” demektir. Hanım sahabilerden bahsedilirken “radıyallahu anha”, ikiden çok erkek kişiden bahsedilirken “radıyallahu anhum (Allah onlardan razı olsun)” denir.

Bakara Suresi 148. Ayet

... إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

... inna(A)llâhe alâ külli sey-in kadîr(un)

... Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

Fâtiha Suresi 2. Ayet

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Elhamdu li(A)llâhi rabbi-l'âlemîn(e)

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.

Salavât

اللهم صلّ على سيّدنا محمد وعلى آل سيّدنا محمد

Allahümme salli 'alâ seyyidinâ Muhammedin ve 'alâ âli seyyidinâ Muhammed.

Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e (Muhammed üzerine) ve Efendimiz Muhammed'in âline (âilesi üzerine) salât eyle.

Salât (çoğulu salavât) nedir? Kur'an'da "Allah ve melekleri Peygambere salât ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selâm verin." (Ahzâb suresi 56.ayet) buyrulmaktadır. Salâtın, namaz, dua, rahmet, destek gibi anlamları bulunmaktadır. Peygambere Allah'ın salât etmesi, rahmet etmesi; meleklerin ve bizim salât etmemiz de onun için rahmet duası etmemiz anlamına gelir. Fiilin ortak anlamı olması gerektiğinden hareket edenlerin yaptığı bir başka yoruma göre de, "Allah ve melekleri Peygamberi destekliyorlar, siz de onu destekleyin..." denmiş oluyor.

Bakara Suresi 2. Ayet

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Zâlike-lkitâbu lâ raybe fihi huden lilmuttekin(c)

O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

ل cer harfi normalde ل olarak yer alır. Ancak bir zamire eklenince ل olarak okunur.

Ör: لِنَفْسِهِ "kendi nefsi için" Neml Suresi 92. Ayet

لَهُمَا "o ikisi için" Kasas Suresi 24. Ayet

Bakara Suresi 274. Ayet

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Elleżine yunfikûne emvâlehum billeyli ve-nnehâri sirran ve'alâniyeten felehum
ecruhum 'inde rabbihim velâ havfun 'aleyhim velâ hum yahzenûn(e)

Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların
mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.

Yunfikûne “infak etmek, harcamak, sarf etmek” fiilinin muzari halidir.

Emvâl, “mallar” demektir.

Leyl “gece”, nehâr “gündüz” demektir. Her kışın bir baharı, her gecenin bir
nehârı vardır.

Sirran ve'alâniyeten tamlamasında sirran “sırlı/gizli olarak” ve 'alâniyeten
“alenî/açık olarak” anlamına gelir.

Ecrum yani “onların ecirleri/mükâfatları” ifadesindeki ecr Türkçede de
mevcuttur, ücret de aynı kökten gelir.

Havf Türkçede de yer alır, tasavvuf ıstılahında “havf ve recâ-korku ve ümit”
tamlaması meşhur bir ifadedir.

Yahzenûn, “hüzünlenmek” fiilinin muzari halidir, fiil içindeki H-Z-N (hüzün) çok
açık biçimde gözüktüyor.

“Li” harfî, isme bitiştiği zaman “li” şeklinde okunurken, birinci tekil şahıs
dışındaki şahıs zamirlerine bitiştiğinde “le” şeklinde okunur.

Ör: لَهُمْ لَهُ لَكُمْ لِدِينِهِ

Bakara Suresi 286. Ayet (Âmenerresulü)

لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ...

...lehâ mâ kesebet ve'aleyhâ mektesebet...

...kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir...

لِهَا = هَا
عَلَيْهَا = هَا

Bakara Suresi 284. Ayet

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

li(A)llâhi mâ fî-ssemâvâti vemâ fî-l-ard(i)

Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır.

Asr Suresi 1-2. Ayet

وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ

Vel-'asr(i) inne-l-insâne lefi ħusr(in)

Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir.

Yukarıdaki ayette 9 harfi yemin için kullanılmıştır. Peki 9 harfinin bağlaç mı, yemin harfi mi olduğu nasıl anlaşılır?

Bağlaç 9 ismi etkilemez.

Ancak yemin harfi 9 ismi mecrur yapar.

Ör: وَالْأَرْضَ “yeri” Tevbe Suresi 36. Ayet

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ “Göğe ve Tarık'a and olsun” Târik Suresi 1. Ayet

Bakara Suresi 201. Ayet

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Veminhum men yekûlu rabbenâ âtinâ fi-ddunyâ haseneten vefi-l-âhîrati
haseneten vekınâ ‘azâbe-nnâr(i)

Onlardan bir kısmı da: “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi ateşin azabından koru!” derler.

Buradaki kelimelere hep aşınayız, en zor olan “kınâ-bizi koru” ifadesindeki “kı”
وَقَى filinin emir halidir. Baştaki ve sondaki harfler düştüğü için tek harf kalmıştır.

Hûd Suresi 112. Ayet

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ...

Festakim kemâ umirte...

Emrolunduğun gibi dosdoğru ol...

İbn Abbas, Peygamberimize bu ayetten daha zorlu bir ayet inmediğini, bu yüzden Peygamberimizin “Beni Hûd suresi ihtiyarlattı.” dediğini bildirir.

Yukarıdaki ayette “gibi” anlamına gelen ك cer harfini görüyoruz. ك harfinin cer harfi mi, yoksa zamir mi olduğunu nasıl bilebiliriz?

Ör: Cer harfi ك ismin başına eklenir ve ismi mecrûr yapar.

كَمَا ظَنَنْتُمْ “sandığınız gibi” Cin Suresi 7. Ayet

Ancak zamir olarak ك daima bir kelimenin sonuna eklenir.

وَيَسْأَلُونَكَ “sana soruyorlar” İsrâ Suresi 85. Ayet

Tekâsür Suresi 2. Ayet

حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ

Hattâ zurtumu-lmekâbir(a)

Kabirlere varıncaya **kadar** ziyaret ettiniz...

Kadr Suresi 5. Ayet

سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ

Selâmun **hiye** **hattâ** matla'i-lfecd(i)

O (gece), tan yerinin ağarmasına **kadar** bir esenliktir.

Hicr Suresi 99. Ayet

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

Va'bud rabbeke **hattâ** ye/tiyeke-lyakîn(u)

Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye **kadar** Rabbine ibadet et!

Duhâ Suresi 1-2. Ayet

وَالضُّحَىٰ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ...

Ve-dduhâ **velleyli** **izâ secâ**...

Kuşluk vaktine ve **sükûna** erdiğinde geceye **yemin** olsun ki,

Târık Suresi 1. Ayet

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ

Ve-ssemâ-i **ve-ttârik(i)**

Göge ve Târık'a **and** olsun;

Yûsuf Suresi 91. Ayet

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ أَثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ

Kâlû ta(A)llâhi lekad âseraka(A)llâhu ‘aleynâ ve-in kunnâ lehâti-în(e)

“Allah’a yemin olsun; gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Biz ise kesinlikle hata edenlerdik” dediler.

Hâtiîn (Hâtiûn), “hata edenler” demek olup kök harflerinden anlamı çıkarabiliyoruz.

Bazı fiillerin anlamı, birlikte kullanıldığı cer harfi ile değişir.

Ör: جَاءَ ve آتَى fiilleri “gelmek” anlamına gelirken ب cer harfi ile birlikte kullanılınca “getirmek” anlamına gelirler.

Aşağıda ayetlerden örnekler verelim.

Ör: Birinci ayette تَاب fiili “tevbe etmek” anlamına gelirken ikinci ayetteki gibi عَلَى cer harfi ile birlikte kullanılınca “tevbeyi kabul etmek” anlamına gelir.

Tablo-12.7. Cer Harfleri İle Anlam Değişmesi

Nûr Suresi 31. Ayet	Bakara Suresi 37. Ayet
...وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا...	...فَتَابَ عَلَيْهِ...
...vetûbû ila(A)llâhi cemî'an...	...fetâbe ‘aleyh(i)(c)...
Hep birlikte Allah'a tevbe edin...	...Bunun üzerine (Allah da) tevbesini kabul etti....

Ör: Birinci ayette رَغِبَ fiili “yönelmek, dilemek” anlamına gelirken ikinci ayetteki gibi عَنْ cer harfi ile birlikte kullanılınca “yüz çevirmek” anlamına gelir.

Tablo-12.8. Cer Harfleri İle Anlam Değişmesi

Kalem Suresi 32. Ayet	Meryem Suresi 46. Ayet
...إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ	قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ
...innâ ilâ rabbînâ râğibûn(e)	Kâle erâğibun ente 'an âlihethî yâ ibrahîm(u)(s)...
...Şüphesiz biz Rabbimize yönelenleriz.	Dedi ki: "Ey İbrahim! Yoksa sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviricisin?..."

Ör: Birinci ayette شَهِدَ fiili “şahit olmak” anlamına gelirken ikinci ayetteki gibi عَلَى cer harfi ile birlikte kullanılınca “aleyhinde şahit olmak” anlamına gelir.

Tablo-12.9. Cer Harfleri İle Anlam Değişmesi

Bakara Suresi 185. Ayet	En'âm Suresi 130. Ayet
فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ	قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا
femen şehide minkumu-şşehra felyesumh(u)	kâlû şehidnâ 'alâ enfusinâ
Öyleyse sizden kim bu aya şahit olursa (erişirse) artık onu oruçla geçirsin.	Onlar: “Kendi aleyhimize şahitlik ederiz” derler.

Aşağıda “oruç tutmak” fiilinin mazi halini görüyoruz.

Tablo-12.10. صَامَ Fiilinin Mazi Hali

Çoğul	Tekil	
هُمْ صَامُوا	هُوَ صَامَ	3. Şahıs Eril
هُنَّ صُمْنَ	هِيَ صَامَتْ	3. Şahıs Dişil
أَنْتُمْ صُمْتُمْ	أَنْتَ صُمْتَ	2. Şahıs Eril
أَنْتُنَّ صُمْتُنَّ	أَنْتِ صُمْتِ	2. Şahıs Dişil
نَحْنُ صُمْنَا	أَنَا صُمْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

12.2.3. Cer Etkisi Yapan İsimler

Cer harfi olmasalar da isim ve zamirler üzerine aynı etkide bulunan başka kelimeler de bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu yer ve zaman zarfıdır.

Genellikle isim tamlamasının tamlanan kısmını oluştururlar ve son harfleri, istisnalar dışında daima fetha ile harekelidir.

Tamlayanları olan isimler ise, hep kendilerinden sonra gelir ve daima mecrûr olurlar.

Tablo-12.11. Yer ve Zaman Zarfları

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
Beraber, birlikte, ile	مَعَ	Önünde ⁸	أَمَامَ
Yanında, katında	عِنْدَ	Arasında ⁹	بَيْنَ
Önce ¹⁰	قَبْلَ	Arkasında ¹¹	خَلْفَ
Sonra	بَعْدَ	Üstünde	فَوْقَ
Bazı, bir kısım	بَعْضُ	Altında ¹²	تَحْتَ
Her, bütün ¹³	كُلِّ	Ötesinde	وَرَاءَ
Daha aşağı, ... dışında	دُونِ	Çevresinde ¹⁴	حَوْلَ
Başka	مِنْ دُونِ غَيْرِ	Tarafında	لَدُنْ لَدَى

⁸ İmam da aynı köktendir, “öncü, önder, önde duran” gibi anlamları vardır.

⁹ Eskiden Anadolu’da ara odaya “arada olan” anlamında “mâbeyn” denirdi. “Beynelmilel” yerine şimdilerde “milletlerarası/uluslararası” tabiri kullanılıyor. Tasavvufta müminin içinde bulunması gereken hal, “Beyne’l-havf ve’r-recâ-Korku ile ümit arasında” olarak değerlendirilir.

¹⁰ Hissikablelvuku “Vukuundan/olmasından önce hissetme, önsezi” kelimesini hatırlayabiliriz.

¹¹ Halife kelimesi ile de bağlantılıdır.

¹² Osmanlı Türkçesinde tahtelbahr “denizaltı”, tahtelarız “yeraltı” ve tahteşşuurun “bilinçaltı” olarak kullanıldığını biliyoruz. Ya İstanbul’daki Tahtakale? Tahta kale ile ancak oyun oynanır, savunma yapılabilir mi? “Tahte’l-Kal’a” tamlaması “Kalealtı” anlamına geliyor. Bizans döneminden kalma bir kalenin çevresindeki bölgeyi ifade etmektedir. Ancak zamanla halk arasında Tahtakale’ye dönüşmüş.

¹³ İsim tamlamalarında tamlayıcı belirsiz olduğunda “her” anlamında, tamlayıcı belirli ise “bütün” anlamına gelir: Her insan **كُلِّ إِنْسَانٍ** Bütün insanlar **كُلِّ النَّاسِ**

¹⁴ Türkçede de “havalı” kelimesi kullanılır. Sakarya havalisinde “Sakarya yöresinde, çevresinde” gibi...

Kıyâme Suresi 5. Ayet

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ

Bel yurîdu-l-insânu liyefcura emâmeh(u)

Fakat insan önündekini (kıyameti) yalanlamak ister./Fakat insan önünde (gelecekte) de günâh işlemek ister.

Yurîdu, “أَرَادَ” irade etti, istedi” fiilinin muzari halidir. Türkçedeki irâde, murâd, mürîd bu kökten gelir.

Nisâ Suresi 146. Ayet

... فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا

... feulâ-ike me'a-lmu/minîn(e)(s) vesevfe yu/ti(A)llâhu-lmu/minîne ecran 'azîmâ(n)

...İşte onlar mü'minlerle beraberdir ve Allah, mü'minlere ileride (pek) büyük bir mükâfât verecektir.

Müminin, 'azim, ecr bildiğimiz kelimeler.

Ahkâf Suresi 12. Ayet

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً...

Vemin kablihi kitâbu mûsâ imâmen ve rahme(ten)...

Ondan önce de bir rehber ve rahmet olarak Musa'nın kitabı vardır....

Ayet adeta Türkçe: Kitâb, Mûsâ, imâm ve rahmet.

Kâf Suresi 6. Ayet

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ...

Efelem yenzurû ilâ-ssemâ-i fevkahum...

Üstlerindeki göğe bakmazlar mı?...

Bakara Suresi 255., Tâ-hâ Suresi 110., Enbiyâ Suresi 28., Hac Suresi 76. âyetler

...يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ...

...ya'lemu mâ beyne eydîhim ve mâ hâlfehum..

... Onların önlerindeki ve arkalarındaki (geçmiş ve geleceklerini) bilir.

“Beyne eydîhim” tamlaması lafzen “onların ellerinin arasındaki” anlamına geliyor, “ön taraf” için kullanılıyor.

Yâsîn Suresi 9. Ayet

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا...

Vece'alnâ min beyni eydîhim sedden ve min hâlfihim sedden...

Biz hem önlerinden bir set, hem arkalarından bir set çektik....

Sedd bildiğimiz “set”.

Bakara Suresi 43. Ayet

...وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ

... verke'û me'a-rrâki'in(e)

... rükû edenlerle birlikte rükû edin.

Hem fiilde hem de isimde ر-ك-ع harflerini görüyoruz.

Bakara suresi 87. Ayet

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ...

Velekad âteynâ mûsâ-lkitâbe vekaffeynâ min ba'dihî bi-rrusul(i)(c) ...

Andolsun, biz Musa'ya kitabı verdik ve ardından peşpeşe elçiler gönderdik.

Bakara Suresi 113. Ayet

...فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

...fe(A)llâhu yahkumu beynehum yevme-lkiyâmeti fîmâ kânû fîhi yahtelifûn(e)

... Artık Allah, kıyamet günü anlaşmazlığa düştükleri hususlarda aralarında hüküm verecektir.

Yahkumu, “hüküm verdi” fiilinin muzari halidir.

Yahtelifûn, “ihtilafa düştü” fiilinin muzari halidir.

Mülk Suresi 19. Ayet

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ...

Eve lem yerav ilâ-ttayri fevkahum sâffâtin ve yakbidn(e)...

Üstlerinde sıra sıra kanat açıp kapayarak uçan kuşları görmüyorlar mı?...

Sâffât bir sureye de isim olmuştur. “Saf saf duranlar, sıra sıra dizilmiş olanlar” gibi anlamı bulunmaktadır.

Hadîs-i Şerîf

الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ

Cennet annelerin ayakları altındadır.

Ümmehât, “ümm-anne” kelimesinin çoğuludur.

Akdem “ayaklar” anlamına gelmekte olup, tekili kademdir. Kadem “Öncelik, adım, ayak” anlamına gelir. Sırta kadem basmak “ortalıktan kaybolmak”, kademe “basamak”, kıdem “önde olma”, kadîm “önce olan, eski” ve mukaddime “önsöz” anlamına geliyor. Kıdemli olan “bir kademe, bir adım, bir ayak” önde olmuş oluyor.

Fetih Suresi 18. Ayet

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ...

Lekad radiya(A)llâhu 'ani-lmu/minîne iz yubâyi'ûneke tahte-şşecerati...

Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur...

رَضِيَ “razı oldu” demektir. Dâd harfi, bazen “d” bazen “z” olarak Türkçeye geçmiştir: Rıza, rıdvan, terazi, murtaza, razı.

Tevbe Suresi 72. Ayet

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

Ve'ada(A)llâhu-lmu/minîne velmu/minâti cennâtin tecrî min tahtihâ-l-enhâru hâlidîne fihâ vemesâkine tayyibeten fi cennâti 'adn(in) veridvânun mina(A)llâhi ekber(u) zâlîke huve-lfevzu-l'azîm(u)

Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, altlarından ırmaklar akan, içlerinde sonsuza kadar kalacakları cennetler ve Adn cennetinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah'ın hoşnutluğuysa (rızası ise) hepsinden daha büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.

Enhâr, “nehirler” (N-H-R) demektir.

Mesâkine, “meskenler” (S-K-N) demektir.

Tayyib, “güzel” demektir.

Ridvânun, “rıdvan, rıza” demektir.

Ekber, “en büyük” olduğunu biliyoruz.

Fevz, “kurtuluş, zafer” demektir. Fevzi ismi kullanılıyor.

Bakara Suresi 153. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

Yâ eyyuhe-llezhîne âmenû-ste'inû bi-ssabri ve-ssalât(i)(c) inna(A)llâhe me'a-ssâbirîn(e)

Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.

Me'a edatını Türkçede “maalesef-esefle” şeklinde kullanıyoruz.

Sabır, salât, sâbirîn bilinen kelimeler.

“Yardım isteme” anlamına gelen istiâne de Türkçede kullanılıyor.

Âl-i İmrân 19. Ayet

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...

İnne-ddîne 'inda(A)llâhi-l-islâm(u)...

Şüphesiz Allah indinde (katında) din İslâm'dır.

Tüm kelimeleri bilinen bir ayet.

Kehf Suresi 65. Ayet

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

Fevecedâ 'abden min 'ibâdinâ âteynâhu rahmeten min 'indinâ ve'allemnâhu min ledunnâ 'ilmâ(n)

Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

Vecede fiilinin “buldu” anlamına geldiğini belirtmiştik.

'İbâd “kullar” demektir. 'İbâdinâ “kullarımız” anlamına gelir.

Tekvir Suresi 20. Ayet

ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ

Ži kuvvetin 'inde ži-l'arşı mekîn(in)

(Bu elçi,) Bir güç sahibidir, arşın sahibi katında şerefli dir.

Türkçede ži/zü olarak rastlayacağımız kelime sahiplik belirtir. Ziruh, Zülkarneyn, Zülfikâr ve zilyet örnek olarak verilebilir.

Nahl Sûresi 96. Ayet

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ...

Mâ 'indekum yenfed(u)^(s) vemâ 'inda(A)llâhi bâk(in)^(k)...

Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır....

Sondaki “bâk” kelimesinin bâki ile bağlantılı olduğunu tahmin edebiliyoruz.

Yunus suresi 102. Ayet

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ

Fehel yentezirûne illâ mişle eyyâmi-lleżîne ħalev min kablihîm(c) kul fentezirû innî me'akum mine-lmuntezirîn(e)

Onlar sadece, kendilerinden önce gelip geçenlerin başlarına gelen (azap dolu) günlerin benzerini mi bekliyorlar? De ki: “Bekleyin bakalım, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.”

Türkçeye intikal etmiş intizar etmek, “beklemek” anlamına gelir. Bu durum da yentezirûne fiilinin “bekliyorlar” ve muntezirîn kelimesinin “bekleyenler” anlamına geldiğini çok rahat şekilde görüyoruz.

Bakara suresi 56. Ayet

ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Summe be'aśnâkum **min ba'di mevtikum** le'allekum teşkurûn(e)

Sonra, şükredesiniz diye **ölümünüzün ardından** sizi tekrar dirilttik.

Amentü içinde yer alan “ba's ba'de'l-mevt-ölümünden sonra dirilme” ifadesini hatırlıyoruz. Fiil halini ayette görüyoruz.

“Teşkurûn” fiili içindeki Ş-K-R harflerinden anlamının şükretmek ile ilgili olduğunu çözüyoruz. Şükür, şükran, teşekkür, müteşekkir kelimelerini biliyoruz.

Şu'arâ suresi 25. Ayet

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْمِعُونَ

Kâle limen havlehu elâ testemi'ûn(e)

(Firavun), **etrafındakilere** “Duymuyor musunuz?” **dedi.**

Havl kelimesinden gelen havali kelimesi de Türkçede “yöre, çevre, etraf” anlamında kullanılır: “Kırşehir havalisinde”

Mü'minûn suresi 7. ayet

فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ

Femeni-btegâ **verâe zâlike** feulâ-ike humu-l'âdûn(e)

Ama **bunun ötesine** gitmek isteyen olursa, işte onlar haddi aşanlardır.

Hucurât Suresi 12. Ayet

...إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ...

...inne **ba'da**-zzanni ism(un)(s)...

...Çünkü zannın **bir kısmı** günahtır...

En'âm Suresi 70. Ayet

لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ...

...leyse lehâ min dûni(A)llâhi veliyyun velâ şefî'un...

O kimse için Allah'tan başka ne dost vardır, ne de şefaatçi.

Dûn hem “başka” hem de “aşağı” anlamına gelir. Türkçede madun, dünya kelimelerinde geçer.

Veli, şefî' kelimeleri çok açık.

Kâf Suresi 17. Ayet

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ

İz yetelakkâ-lmutelakkiyâni 'ani-lyemîni ve 'ani-şşimâli ka'id(un)...

Sağında ve solunda oturan iki yazıcı/alıcı/kaydedici (melek) kaydederlerken...

Ka'id(un) قَعَدَ “oturdu” anlamındaki fiilden gelmektedir. Kâide ve mütekâid (emekli anlamında) bu kökten gelmektedir.

Hâkka Suresi 19. Ayet

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَؤُلَاءِ أَقْرَأُ كِتَابِيهِ

Fe-emmâ men ûtiye kitâbehu biyemînihi feyekûlu hâumu-kraû kitâbiyeh

İşte o vakit, kitabı sağından/sağ elinden verilmiş olan kimse der ki: “Alın, kitabımı okuyun.”

Burada kitap ile kastedilen “amel defteri” olup, amel defterinin sağ taraftan verilmesi dünya hayatında Allah'ın emrine uygun, dürüst ve erdemli bir hayat yaşandığını gösterir. Sicili temiz kişi, bu mutluluğunu “Alın, kitabımı okuyun” diyerek başkalarıyla paylaşır.

Hâkka Suresi 25. Ayet

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيهِ

Ve emmâ men ûtiye **kitâbehu** **bişimâlihi** feyekûlu yâ leytenî lem ûte kitâbiyeh

Kitabı **solundan/sol elinden** verilmiş olan ise, der ki: “Keşke kitabım bana verilmeseydi...”

Kişinin amel defterinin sol tarafından verilmesi onun dünya hayatında Allah'ın emrine uygun hareket etmediğini, dürüst ve erdemli bir hayat yaşamadığını gösterir. Sicili bozuk bu kişi cezalandırılacağını anlar ve amel defterinin kendisine verilmemiş olmasını arzu eder. Ancak çok geçtir, dünyada elinde olan zenginlik, makam, güç vb. ne varsa hepsi yok olup gitmiştir.

Kehf Suresi 18. Ayet

...وَنُقَلِّبُهمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ...

...ve **nukallibuhum** **zâte-lyemîni** ve **zâte-şşimâl(i)**...

Biz onları **sağa** ve **sola** döndürüyorduk.

قَلَبَ fiili “bir şeyi tersine çevirdi, alt üst etti” anlamına gelir. Kalp, inkılap, kulp

kelimeleri bu kökten gelmektedir. “Nukallibu” fiilini çözmüş oluyoruz.

12.3. Nasb Hali

Buradaki alt başlıklara başka yerlerde ayrıntılı olarak yer vereceğiz. Ancak hangi durumlarda isimler mansub hale gelirler, kısaca yer verelim.

- Fiil cümlesinde meful konumundaki isimler

Rûm Suresi 11. Ayet

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

(A)llâhu yebdeu-l**halka**...

Allah **yaratmayı** ilkin yapar...

- İsimden önce “İnne ve benzerleri”nin yer aldığı durumlar

Âl-i İmrân Suresi 19. Ayet

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...

İnne-ddîne ‘inda(A)llâhi-l-islâm...

Allah katında din, şüphesiz İslam'dır...

- İsimden önce istisnâ harfinin gelmesi

Müzzemmil Suresi 2. Ayet

قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا

Kumi-lleyle illâ kalîlâ(n)

Az bir kısmı dışında geceleyin (ibadete) kalk.

- İsimden önce mutlak olumsuzluk (Lâ en-Nâfiye li'l-cinsi) belirten Lâ'nın gelmesi

Kehf Suresi 39. Ayet

لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ...

...lâ kuvvete illâ bi(A)llâh(i)...

...Kuvvet, ancak Allah'ındır...

س م و Sin-Mim-Vav

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Sümeyye “Semâcık veya küçük Semâ” anlamına gelir. Esâme de aynı kökten gelmekte olup, yeniçerilerin ana kütükte yazılı olan isim ve künyelerini belirtir.	Yükseldi, yüceldi	سَمَا
	İsimlendirdi	سَمَّى
	İsim: Bir şeyin, nesnenin ayırt edici işareti Esmâ: İsimler	إِسْمُ الْأَسْمَاءُ
	Müsemmâ: İsimlendirilen	مُسَمَّى
	Semâ: Gök Semâvat: Gökler	سَمَاءُ السَّمَاوَاتُ
	Semâvî: Gökle ilgili, göksel	سَمَائِي
	Tesmiye: İsimlendirme	تَسْمِيَة

ي و م Ye-Vav-Mim

Anlamı	Arapçası
Bir şeyi günler içinde yaptı	يَاوَمَ
Yevm: Gün, belli bir zaman dilimi Eyyâm: Günler	يَوْمَ أَيَّامَ
Yevmiye: Günlük	يَوْمِيَّة

BÖLÜM 13: FİİLLERİN HALLERİ

13.1. Fiillerde İrâb

İsimlerde irâb konusuna önceki bölümde değinmiştik. Fiillerde irâba ise burada değineceğiz.

Mazi fiillerin sonu, başlarına gelen bir edattan veya herhangi bir sebepten dolayı değişmez.

Ancak muzari fiillerin –dişil çoğul kipi hariç- sonları değişir. Bu değişim, başlarına gelen cezm veya nasb edatları ile gerçekleşir.

Arapçada muzari fiiller merfû, mansûb ve meczûm olabilmektedir:

- **Ref Durumu:** Muzari fiil herhangi bir ön ek/edat almadığında ref durumunda (merfû) olur. Fiil ötre ile biter.

Ör: يَكْتُبُ

- **Nasb Durumu:** Muzari fiilin başına nasb edatlarından biri geldiğinde nasb durumunda (mansûb) olur. Fiil üstün ile biter. Dişil çoğullar dışındaki muzari fiilin 5 sigasında, fiillerin sonundaki “nun”lar düşer.

Ör: يَكْتُبُ

- **Cezm Durumu:** Muzari fiilin başına cezm edatlarından biri geldiğinde cezm durumunda (mezcûm) olur. Fiil cezm ile biter. Dişil çoğullar dışındaki muzari fiilin 5 sigasında, fiillerin sonundaki “nun”lar düşer. Sonu illetli olan fiillerde illet harfi düşer.

Ör: يَكْتُبُ

13.2. Nasb Hali

Nasb edatları muzari fiilin başına geldiğinde fiili mansub yaparlar. Tabloda bu edatlara yer verilmektedir.

Tablo-13.1. Nasb Edatları

Anlamları	Nasb Edatları
Sebep bildirir: –mesi için, –ması için –sın, –sin, –sun, –sün diye ... nedeniyle –den dolayı	كَيْ لِكَيْ لِ
Mastar anlamı verir: –mek, –mak –meyi, –mayı	أَنْ
Bir işin gelecekte asla yapılmayacağını ifade eder: –meyecek, –mayacak	لَنْ
Öyleyse, o takdirde, o zaman anlamı verir.	إِذَنْ
–e kadar, ta ki anlamlarına gelir.	حَتَّى
Sebep bildiren فَ muzari fiilin başına gelince fiil nasb edilir.	فَ

Nasb edatları kullanıldığında

- * Muzari fiilin son harfinin ötre harekesi üstüne çevrilir.
- * Muzari fiilin sonunda bulunan ان, ون, ين eklerindeki nûn'lar düşer.
- * Muzari fiilin 3. ve 2. çoğul dişil formlarındaki nûnları fiile bitişik özne zamiri olmaları dolayısıyla hiçbir zaman düşmezler.

1 Nûn-u nisve denir.

Tablo-13.2. Len Edatı

Çoğul	İkil	Tekil	
لَنْ يَنْصُرُوا	لَنْ يَنْصُرَا	لَنْ يَنْصُرَ	3. Şahıs Eril
لَنْ يَنْصُرْنَ	لَنْ تَنْصُرَا ²	لَنْ تَنْصُرَ	3. Şahıs Dişil
لَنْ تَنْصُرُوا	لَنْ تَنْصُرَا	لَنْ تَنْصُرَ	2. Şahıs Eril
لَنْ تَنْصُرْنَ	لَنْ تَنْصُرَا	لَنْ تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
لَنْ نَنْصُرَ	لَنْ نَنْصُرَ	لَنْ أَنْصُرَ	1. Şahıs Eril-Dişil

Bakara Suresi 67. Ayet

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُؤًا
قَالَ أَعُودُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

Ve-iż kâle mûsâ likavmihi inna(A)llâhe ye/murukum **en tezbehû** bekara(ten)(s)
kâlû etettehizunâ huzuvâ(en)(s) kâle e'ûzu bi(A)llâhi **en ekûne** **mine**-lcâhilîn(e)

Hani Musa kavmine: “Allah, bir inek **kesmenizi** emretmektedir” demişti. Onlar:
“Bizimle alay mı ediyorsun!” dediler. O da: “Cahillerden **olmaktan** Allah'a
sığınırım” dedi.

ذَبَحَ fiili “kesti” anlamına gelir. Mezbaha “kesim yeri” demektir.

İstiaze, “Eûzü billâhi mine's-şeytânî'r-racîm, neûzü billâh, esteîzü billâh,
maâzallah, el-iyâzü billâh” gibi Allah'tan yardım ve ilticâ talep eden sözlerden
biriyle Allah'a sığınma” anlamına gelir. Eûzü “sığınırım”, neûzü “sığınınız”
anlamındadır.

2 Kitaplarda yer verilen ef'âlü-l hamse ne demektir? Dikkat ederseniz, tabloda 7 fiil çekiminde “nun” düşmüştür. Ancak, “nun” harflerinin düştüğü 3 çekim birbiri ile aynıdır. Dolayısıyla birbirinden farklı 5 fiil çekiminde “nun” düştüğü için bu adı almıştır. “Gelecek Zamanda Kesin Olumsuzluk Durumu” Bölümünde de bu konudan bahsetmiştik.

Nisâ Suresi 99. Ayet

فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ...

Feulâ-ike 'asa(A)llâhu en ya'fuve 'anhum(c)...

İşte bunları Allah'ın bağışlaması umulur.

عَسَى “belki, umulur ki, olabilir ki” anlamı verir.

Mümteherine Suresi 3. Ayet

لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Len tenfe'akum erhâmukum velâ evlâdukum(c) yevme-lkiyâmeti yefsilu beynekum(c) va(A)llâhu bimâ ta'melûne basîr(un)

Kıyamet günü akrabalarınız ve çocuklarınız size asla yarar sağlamaz. (Allah) aranızı ayırır. Allah yaptıklarınızı görmektedir.

نَفَعَ fiili “fayda verdi” demektir. Nâfi, menfaat, intifa kullandığımız kelimelerdir.

Daha önce geçen “yefsilu” “fasl eder, ayırır” demektir.

عَمِلَ fiili “çalıştı, yaptı” gibi anlamlara gelir. Türkçedeki kelimelere bakalım:

Amel, ameliyat, imal, suistimal, amele, mamul, muamele, teamül.

Basîr, Allah'ın güzel isimlerindendir. Basiret de aynı kökten gelir.

Tâ-Hâ Suresi 33-34. Ayet

كِي نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا

Key nusebbihake keşîrâ(n) venežkurake keşîrâ(n)

Ki seni çokça tesbih edelim ve seni çokça analım.

Hadîd Suresi 23. Ayet

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

Likeylâ te/sev 'alâ mâ fâtekum velâ tefrahû bimâ âtâkum^(k) va(A)llâhu lâ yuhibbu kulle muhtâlin fehûr(in)

Elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarımayasınız diye (böyle yaptık.) Çünkü Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez.

Türkçede fahur “çok övünen, çok böbürlenen” demektir. F-H-R kökünden kelimeleri kullanıyoruz: Fahrunnisâ, Fahri, Fahreddin, iftihar.

Lâ yuhibbu “sevmez” anlamına gelmekte olup H-B-B kökünden türemiş bazı kelimeler şunlardır: Habip, ahbap, muhip, mahbup, hubb, muhabbet.

Hicr Suresi 99. Ayet

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

Va'bud rabbeke hattâ ye/tiyeke-lyakîn(u)

Ve yakîn sana gelinceye kadar Rabbine ibadet et.

Yakîn, “kesin, sağlam bilgi” anlamında kullanılır.

Tâ-Hâ Suresi 2. Ayet

مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ

Mâ enzelnâ 'aleyke-lkur-âne litesşkâ

Kur'ân'ı sana sıkıntıya düşesin diye indirmedik.

شَقِيَ fiili “başarısız, bedbaht, sıkıntılı, mutsuz olmak” anlamına gelir. Şekâvet, şaki ve eşkıya da buradan gelir.

Nisâ Suresi 165. Ayet

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

Rusulen mubeşşirîne vemunzirîne **li-ellâ yekûne** linnâsi ‘ala(A)llâhi hucetun ba’de-rrusul(i)^(e) vekâna(A)llâhu ‘azîzen hakîmâ(n)

Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah’a karşı bir bahaneleri/delilleri **olmasın**. Allah, izzet ve hikmet sahibidir.

Mubeşşirîne (müjdeleyiciler) kelimesinden büşrâ, beşaret, tebşir kelimelerini, munzirîne (uyarıcılar) kelimesinden nezir ve inzar kelimelerini çıkarıyoruz.

Hüccet “delil” demektir.

Bu ayette, **لِئَلَّا** yerine kısaca **لِ+أَنَّ+لا** kullanıldığını görüyoruz.

Tâ-Hâ Suresi 73. Ayet

إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا...

İnnâ âmennâ birabbînâ **liyağfira lenâ...**

Doğrusu biz, hatalarımızı... **bağışlaması için** Rabbimize iman ettik.

Nisâ Suresi 73. Ayet

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا

yâ leytenî kuntu me’ahum **feefûze** fevzen ‘azîmâ(n)

Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı **kazansaydım!**

A'râf Suresi 189. Ayet

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا...

Huve-Ilezi halekakum min nefsin vâhidetin vece'ale minhâ zevcehâ liyeskune ileyhâ(s)...

Sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de (Havva'yı) ondan yaratan O'dur.

Liyeskune “sükun bulsun” demektir. S-K-N kökünden gelen bazı kelimeler: İskân, mesken, meskûn, sakın, sükunet, teskin, müsekkîn. Sükun bulma, “huzur bulma, dinginleşme” anlamına gelir.

Fetih Suresi 5. Ayet

لِيَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفَّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا

Liyudhile-lmu/minîne velmu/minâti cennâtin tecrî min tahtihâ-l-enhâru hâlidîne fihâ ve yukeffira ‘anhum seyyi-âtihim(e) ve kâne zâlîke ‘inda(A)llâhi fevzen ‘azîmâ(n)

(Bütün bu lütuflar) mümin erkeklerle mümin kadınları, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyması, onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.

Yukeffira fiilinde yer alan K-F-R kök harflerinin oluşturduğu كَفَّرَ fiili “örttü” anlamına geliyordu. Zaten kefare, “işlenmiş bir günah, suç veya kabahatin affı için dince verilmesi veya yapılması gereken şey” demektir.

En'âm Suresi 52. Ayet

...فَتَطْرُدْهُمْ فَتَكُونُ مِنَ الظَّالِمِينَ...

...fetatrudehum fetekûne mine-zzâlimîn(e)

...O halde onları kovarsan zalimlerden olursun.

Tardetmek fiilini biliyorsak bu ayetin anlamını da çözdük demektir.

Sebep belirten ilk cümlede “emir, yasak, soru, temenni, dua, beyan ve olumsuzluk ifadesi” bulunursa, **ف** atıf harfi ile başlayan ikinci cümlelerin fiili nasb edilir.

Ankebût Suresi 40. Ayet

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

...ve **mâ kâna**(A)llâhu **liyazlimehum** velâkin kânû enfusehum yazlimûn(e)

...Allah, onlara **zulmediyor** **değildi**, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

Bir cümlede **ل** den önce olumsuz olarak **كَانَ** veya benzerlerinden biri geçerse **ل** olumsuzluğu kuvvetlendirir.

13.3. Cezm Hali

Cezm, “bir fiilin sonunun ‘sükûn’ ile harekelenmesi veya ‘sükûn’ harekesinin yerine geçecek başka bir alâmeti barındırması durumudur”.

13.3.1. Cezm Edatları

Her fiil kipi için cezm söz konusu değildir; başında cezm edatı bulunan muzâri fiiller ile emir veya yasaklama kipine dönüşen muzâri fiiller meczûmdurlar.

Tablo-13.3. Cezm Edatları

Anlamları	Cezm Edatları ³
Bir işin geçmişte yapılmadığını bildirir: -medi, -madı	لَمْ
Bir işin henüz gerçekleşmediğini bildirir: Henüz... -medi, -madı	لَمَّا
Emir Lâm'ı, üçüncü şahıslara emir vermek veya onlara bir şey yapmayı önermek için kullanılır: Yapsın, etsin	لِ
Yasaklama Lâ'sı, ikinci ve üçüncü şahıslara yasaklama için kullanılır: - Yapma, etme - Yapmasın, etmesin	لَا

Cezm edatları kullanıldığında

- * Muzari fiilin son harfinin ötre harekesi cezme dönüşür.
- * Muzari fiilin sonunda bulunan **ان, ون, ين** eklerindeki nûn'lar düşer.
- * Muzari fiilin 3. ve 2. çoğul dişil formlarındaki nûn'lar fiile bitişik özne zamiri olmaları dolayısıyla hiçbir zaman düşmezler.

Mâide Suresi 44. Ayet

... وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

... **vemen lem yahkum** bimâ enzela(A)llâhu feulâ-ike humu-lkâfirûn(e)

.... **Kim** Allah'ın indirdiği (hükümler) ile **hükmetmezse** işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.

3 Tabloda şart edatı olarak kullanılan cezme edatlarına yer verilmemiş olup “Şart Edatları” Bölümünde yer verilecektir.

Cum'a Suresi 3. Ayet

وَأَخْرَيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Ve âharîne minhum lemmâ yelhakû bihim(t) ve huve-l'azîzu-lhakîm(u)

Ve henüz kendilerine katılmamış bulunan başkalarına da... O yücedir, hikmet sahibidir.

لِحَقِّ fiili “birine katıldı” anlamına gelir. Lâhika “ek, ilave” ve ilhak etmek “katmak, bağlamak, eklemek” demektir.

Talâk Suresi 7. Ayet

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ...

Liyunfik zû se'at(in)(s) min se'atihi...

İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin...

Kasas Suresi 7. Ayet

وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي...

...velâ teâfî velâ tahzenî(s)...

...Korkma ve üzülme...

13.3.2. Cezm Eden Şart Edatları

Şart edatları kendi içinde iki gruba ayrılır: Cezm eden şart edatları ve cezm etmeyen şart edatları.

Cezm eden şart edatları, hem şart cümlesindeki hem de cevap cümlesindeki muzâri fiilleri cezm ederler.

Şart edatlarına ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak yer vereceğimizden sadece bir örnek verelim.

İsrâ Suresi 54. Ayet

...إِنْ يَشَأْ يُرْحَمَكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ...

... in yeşe/ yerhamkum ev in yeşe/ yu'azzibkum...

...Dilerse size merhamet eder ve dilerse azap eder...

ع م ل Ayn-Mim-Lam

Anlamı	Arapçası
Çalıştı, yaptı, işledi, emek sarfetti	عَمِلَ
Aksülamel: Tepki, reaksiyon	عَكْسُ الْعَمَلِ
Amel: İş A'mâl: Ameller	عَمَلٌ أَعْمَالٌ
Ameliyyât: Yapılan işlemler, operasyonlar	عَمَلِيَّاتٌ
Âmil: Amel eden erkek Âmile: Amel eden kadın Amele: Amel edenler	عَامِلٌ عَامِلَةٌ عَمَلَةٌ
İ'mâl: Yapma	إِعْمَالٌ
İsti'mâl: Kullanım Su-i isti'mâl: Kötüye kullanma	إِسْتِعْمَالٌ
Ma'mûl: Yapılmış, işlenmiş	مَعْمُولٌ
Mu'âmele: İşlem	مُعَامَلَةٌ
Teâmül: Yapılageliş	تَعَامُلٌ

ج ع ل Cim-Ayn-Lam

Anlamı	Arapçası
Yarattı, kıldı	جَعَلَ
Yaratan, icad eden	جَاعِلٌ

BÖLÜM 14: SORU EDATLARI

Aşağıdaki tabloda Arapçadaki temel soru edatlarına yer verilmiştir.

Tablo-14.1. Soru Edatları

Anlamları	Arapçası	Anlamları	Arapçası
Niçin?	لِمَ لِمَاذَا	Ne? Neyi?	مَا مَاذَا
Nasıl?	كَيْفَ	Kim?	مَنْ
Hangi?	أَيُّ	Nerede? Nereye?	أَيْنَ
Ne zaman?	مَتَى أَيَّانَ	Kaç?	كَمْ
Nasıl? Nereden?	أَنَّى	mi?, mı?	أَمْ هَلْ
Kime aittir? Kimindir?	لِ + مَنْ = لِمَنْ	Ne hakkında?	عَنْ + مَا عَمَّ عَمَّا
		Yoksa?	أَمْ

Tâ-Hâ Suresi 17. Ayet

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى

Vemâ tilke biyemînike yâ mûsâ

Su sağ elindeki nedir, ey Musa?

Yemîn, “sağ el” demektir. Yemin etme için bu kelimenin kullanılması, yemin ederken kişilerin sağ ellerini kullanmaları olarak yorumlanmaktadır.

Tâ-Hâ Suresi 95. Ayet

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ

Kâle fe**mâ** hatbuke yâ sâmiriyy(u)

(Musa) Dedi ki: “Ya senin amacın **nedir** ey Samiri?”

Enbiyâ Suresi 38., Mülk Suresi 25., Neml Suresi 71., Sebe’ Suresi 29. ve Yâsîn Suresi 48. Ayetler

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Ve yekûlûne **metâ** hâzâ-lva’du in kuntum sâdikîn(e)

“Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu vaat **ne zaman** (gerçekleşecek)?” diyorlar.

Mâide Suresi 4. Ayet

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ...

Yes-elûneke **mâzâ** uhille **lehum**...

Kendilerine **neyin** helal kılındığını **sana soruyorlar**.

Âl-i İmrân Suresi 70. Ayet

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ

Yâ ehle-lkitâbi **lime** **tekfurûne** bi-âyâtî(A)llâhi **veentum teşhedûn(e)**

Ey Kitap ehli! (Gerçeğe) **şahit olduğunuz hâlde**, **niçin** Allah'ın âyetlerini **inkâr ediyorsunuz?**

Bu ayette geçen bütün kelimeleri biliyoruz.

İnfitâr Suresi 6. Ayet

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ

Yâ eyyuhâ-l-insânû mâ ġarrake birabbike-lkerîm

Ey insan! O Kerîm (çok cömert olan) Rabbine karşı seni aldatan nedir?

Padişahların Cuma namazına giderken kendilerine söyledikleri ikaz ne güzeldir: “Mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var.” Ġarra fili “aldattı” anlamına geliyor. Ayetteki, Mâ Ġarrake “seni ne aldattı?/seni aldatan nedir?” anlamına gelmiş oluyor. Gurur, aynı kökten gelmekte olup, “aldatma; aldanma” gibi anlamlara gelir. Mağrur olan, kendini aldatıyor demektir. Türkçede de gurur, “kendini beğenme, büyüklük taslama, boş şeylerle övünme” gibi olumsuz anlamlarda kullanıldığı gibi, olumlu anlamda “övünme” gibi kullanılır da olmuştur.

Nebe’ Suresi 1. Ayet

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ

‘Amme yetesâelûn(e)

Birbirlerine neyi (ne hakkında) sorup duruyorlar?

Mü’min Suresi 16. Ayet

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

... limeni-lmulku-lyevm(e) li(A)llâhi-lvâhidi-lkakhâr

... “Bugün mülk kimindir? Bir olan, Kahhar olan Allah'ındır.”

Tekvîr Suresi 26. Ayet

فَإِنَّ تَذَهَبُونَ

Fe-eyne tezhebûn(e)

O halde nereye gidiyorsunuz?

Neml Suresi 69. Ayet

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ

Kul **sîrû** fî-l-ardi **fenzurû** **keyfe** kâne 'âkibetu-lmucrimîn(e)

De ki: “Yeryüzünde **dolaşın da** suçluların sonunun **nasıl** olduğuna **bir bakın**.”

Mücrim, “cerame **جَرَمَ** suç işledi” fiilinden türemiştir. Türkçede de cerame “suç, günah” anlamında kullanılır, “işin ceremesini biz çekiyoruz” deriz. Cürüm de “suç” anlamında kullanılır.

Şu'arâ Suresi 92. Ayet

وَقِيلَ لَهُمْ آيِنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ

Vekîle lehum **eyne** mâ kuntum ta'budûn(e)

Ve onlara: “Tapmakta olduklarınız **nerede?**” **denilir**.

Kıyâme Suresi 10. Ayet

يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ آيِنَ الْمَفَرِّ

Yekûlu-l-insânü **yevme-izîn** **eyne**-lmefer(ru)

O gün insan, “**Kaçacak yer** **neresi?**” der.

Meferr kelimesi içindeki firar (F-R-R) harflerini görüyor olmalıyız.

Zuhruf Suresi 87. Ayet

وَلَيْنِ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ

Vele-in seeltehum **men** halakahum **leyekûlunna**(A)llâh(u)^(s) fe-ennâ yu/fekûn(e)

Onlara kendilerini **kimin** yarattığını sorsan, **kesinlikle “Allah” diyeceklerdir**. O halde **nasıl** (Allah'a kulluktan) çeviriliyorlar?

Bakara Suresi 115. Ayet

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Veli(A)llâhi-lmeşriku velmağrib(u)^(e) feeynemâ tuvellû feşemme
vechu(A)llâh(i)^(e) inna(A)llâhe vâsi'un 'alîm(un)

Doğu da batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çepeçevre kuşatan ve her şeyi bilendir.

Maşrik ve mağrib kelimelerini Türkçede kullanıyoruz.

Duhân Suresi 13. Ayet

أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ

Ennâ lehumu-zzîkrâ ve kad câehum rasûlun mubîn(un)

Onlar için öğüt almak nerede? Oysa kendilerine açıklayıcı bir peygamber gelmişti.

Zîkrânın bir anlamı da “öğüt alma, ibret alma”dır.

Meryem Suresi 20. Ayet

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا

Kâlet ennâ yekûnu lî ğulâmun velem yemsesnî beşerun velem eku beġiyyâ(n)

Dedi ki: “Bana bir insan dokunmadığı ve ben iffetsiz bir kadın olmadığım halde benim nasıl bir oğlum olabilir?”

Tûr Suresi 32. Ayet

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ

Em te/muruhum ahlâmuhum bihâzâ^(e) em hum kavmun tâġûn(e)

(Yoksa) Bunu onlara akılları mı emrediyor, yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?

Tâġûn, tuġyan ve taġut ile aynı kökten geliyordu.

Kehf Suresi 19. Ayet

...كَمْ لَبِئْتُمْ...

...kem lebiştum...

... “Ne kadar kaldınız?” ...

“Kem” aynı zamanda “nice” anlamında da kullanılır.

Kasas Suresi 58. Ayet

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا...

Vekem Ehleknâ min karyetin batirat me'îsetehâ(s)...

Biz, refah ((bol) geçim) içinde şırmamış nice şehirleri helak ettik....

Ehleknâ içinde H-L-K kökünü, yani helâk kelimesini görmüşsünüzdür. Tehlike, aynı kökten gelir, helâke yol açan şeyi belirtir.

Maişet, “geçim” anlamıyla Türkçede de kullanılır.

Rahmân Suresi 32. Ayet

فَبَايَ آلَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Febi-eyyi âlâ-i rabbikumâ tukezzibân(i)

Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

كَذَّبَ fiili “yalan söyledi”, كَذَّبَ fiili “yalanladı” demektir. Kızb “yalan”, tekzip

“yalanlama” anlamına gelir.

Bakara Suresi 214. Ayet

...مَتَى نَصْرُ اللَّهِ...

...metâ nasru(A)llâh...

... “Allah'ın yardımı ne zaman?”...

Neml Suresi 38. Ayet

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوا أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ

Kâle yâ eyyuhâ-lmeleu eyyukum ye/tînî bi'arşihâ kable en ye/tûnî muslimîn(e)

(Süleyman): “Ey ileri gelenler! Onlar teslim olmuş halde bana gelmeden önce hanginiz onun tahtını bana getirir?” dedi.

مَلَأَ “doldurdu” demektir. مَلَأَ Mele’, “gözleri ve kalpleri saygınlık ve heybet yönünden dolduran” ileri gelen topluluk demektir.

Arş, “taht” anlamına da gelir.

Fil Suresi 1. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

Elem tera keyfe fe’ale rabbuke bi-ashâbi-lfil(i)

Rabbinin, fil sahiplerine nasıl/ne yaptığını görmedin mi?

Ashâb, “sâhib” kelimesinin çoğuludur. Sâhip “sıkı dost, arkadaş” anlamında da kullanılır. İyi bir arkadaş, arkadaşına sahip çıkar.

فَعَلَ fiili “yaptı” anlamına gelir. Fiil, fâil, faal, faaliyet bu fiilden Türkçeye geçmiştir.

أَوَجَاءَ مَحْمُودٌ “ve Mahmud geldi mi?” örneğinde olduğu gibi cümlede “ve/fe” gibi bağlaç kullanırsa, bu bağlaca arada yer verilir.

Kiyâme Suresi 6. Ayet

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَمَةِ

Yes-elu eyyâne yevmu-lkiyâme(ti)

“O kıyamet günü ne zaman?” diye sorar.

Yâsîn Suresi 48. Ayet

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Ve yekûlûne metâ hâzâ-lva'du in kuntum sâdikîn(e)

“Eğer doğru söyleyenlerseniz, bu tehdit ne zaman gelecek?” diyorlar.

Sâffât Suresi 54. Ayet

...قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ...

...Kâle hel entum muttali'ûn...

...“Siz (onun hâlinden) haberdâr mısınız?/muttali misiniz” dedi....

“Muttali olmak” dilimizde yer alan fiillerden.

Tâ-Hâ Suresi 9. Ayet

وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى

Vehel etâke hadîsu mûsâ

Musa'nın haberi sana geldi mi?

Hadîs, “söz, haber” demektir. Peygamberimizin sözlerine de hadîs-i şerîf diyoruz.

İbrahim Suresi 24. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا...

Elem tera keyfe daraba(A)llâhu meşelen...

Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi:...

Rabbimizin misal getirmesini belirten “daraba” ve “meşelen” kelimeleri, size Türkçede kullandığımız “darbimesel” tamlamasının nereden geldiğini de hatırlatmıştır sanırım.

A'râf Suresi 172. Ayet

...أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا...

... elestu birabbikum^(s) kâlû belâ^(*) şehidnâ^(*)...

“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” (demişti de) onlar: “Evet (Rabbimizsin), şâhid olduk” demişlerdi.

Soru harfleriyle sorulan sorulara olumlu cevaplarda نَعَمْ “Evet”, olumsuz cevaplarda لَا “Hayır” kullanılır.

Ancak, burada olduğu gibi olumsuz sorulara olumlu cevap verilmek istendiğinde بَلَىٰ “bilâkis, evet, pekâlâ, elbette” ile cevap verilir.

رحم Ra-Ha-Mim

Anlamı	Arapçası
Birine karşı merhamet besledi, lütufta bulunmaya eğilimli oldu, bağışladı	رَحِمَ
Erham: En merhametli	أَرْحَمُ
İstirhâm: Rahmet dileme, yalvarma	إِسْتَرْحَامٌ
Merhamet: Bir varlığa acıma	مَرْحَمَةٌ
Merhum/Merhume: Kendisine rahmet edilmiş	مَرْحُومٌ
Râhim: Merhamet eden	رَاحِمٌ
Rahm: Ana rahmi, akrabalık	أَرْحَامٌ
Rahman: Çok merhamet eden Rahîm: Sürekli merhamet eden	رَحْمَنٌ
Rahmet	رَحْمَةٌ

راي Ra-Elif-Ye

Anlamı	Arapçası
Gördü, bildi, tanıdı	رَأَى
Gösterdi	آرَى
Îrâe: Gösterme	إِرَاءَةٌ
Mir'ât: Ayna, gözgü	مِرْآةٌ
Mürâî: İkiyüzlü kişi, riyâkar	مُرَائِي
Re'y: Görüş	رَأْيٌ
Riyâ: Olduğundan başka türlü görünme, görsünler diye davranma	رِيَاءٌ
Rü'yâ: Uykuda görülen görüntüler	رُؤْيَا
Rü'yet: Görme	رُؤْيَةٌ

BÖLÜM 15: ATIF EDATLARI

Üslupta akıcılığı temin etmek için cümle öğelerini kendi içerisinde veya birden fazla cümle ya da cümlecigi kendi arasında bağlama işlemine atıf denir. Bu işlem için bağlaç olarak da bilinen atıf edatları kullanılır.

Tablo-15.1. Atıf Edatları

Anlamları	Atıf Edatları	Anlamları	Atıf Edatları
Hayır, aksine, bilâkis, değil	بَلْ	Ve	وَ
Değil	لَا	Hemen sonra, ardından, akabinde	فَ
Lâkin, fakat	لَكِنْ	Bir süre sonra	ثُمَّ
Ya... ya da	إِمَّا ... وَ إِمَّا	Veya	أَوْ
Nihayet, hatta, o kadar ki	حَتَّى	Yoksa	أَمْ

Rahmân Suresi 68. Ayet

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ

Fîhimâ fâkihetun ve naîlun ve rummân(un)

İkisinde de her türlü meyveler, hurma ve nar vardır.

Kasas Suresi 81. Ayet

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ...

Fehasefnâ bihi vebidârihi-l-arda

Derken/akabinde/nihayet biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik.

Bakara Suresi 79. Ayet

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

Feveylun lillezîne yektubûne-lkitâbe bi-eydihim şümme yekûlûne hâzâ min 'indi(A)llâhi liyeşterû bihi şemenen kalilâ(en)(s) ...

Karşılığında az bir bedel alabilmek için kendi elleriyle kitap yazıp da sonra: "İşte bu Allah katından gelmedir" diyenlere yazıklar olsun...

Bakara Suresi 56. Ayet

ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Şümme be'aşnâkum min ba'di mevtikum le'allekum teşkurûn(e)

Sonra, şükredesiniz diye ölümünüzün ardından sizi tekrar dirilttik.

En'âm Suresi 21. Ayet

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

Vemen azlemu mimmeni-fterâ 'ala(A)llâhi keziben ev kezzebe bi-âyâti(i)(k) innehu lâ yufli/ku-zzâlimûn(e)

Allah'a karşı yalan uyduran veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir? Şüphesiz o zâlimler kurtuluşa eremezler (iflah olmazlar).

İftira, “uydurma, olmayan bir suçu isnat etme” demektir.

Azlemu “daha zalim/en zalim” demektir. Burada “min” ile birlikte kullanıldığından “daha zalim” anlamına gelir.

Bakara Suresi 6. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

İnne-İlezhine keferû sevâun ‘aleyhim eenzertehum em lem tunzirhum lâ yu/minûn(e)

Şu muhakkak ki inkâr edenleri uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir. Onlar inanmazlar.

...سواءٌ أ... أم

Bu yapı, iki olgu ve durum arasında denklik kurmak için başvurulmuş bir ifade biçimidir. “gerek ... gerekse...; ister ... ister ...; hem ... hem de...; ...de ... de, ...da ... da” gibi anlam verir.

Bakara Suresi 140. Ayet

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمْ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

Em tekûlûne inne ibrahîme ve-ismâ’ile ve-ishâka veya’kûbe vel-esbâta kânû hûden ev nasârâ^(k) kul eentum a’lemu emi(A)llâhu vemen azlemu mimmen keteme şehâdeten ‘indehu mina(A)llâh(i)^(k) vema(A)llâhu bigâfilin ‘ammâ ta’melûn(e)

Yoksa siz, gerçekten İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve torunlarının yahudi veya hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: “Siz mi daha iyi biliyorsunuz, yoksa Allah mı? Allah'tan kendisine verilmiş bir şehadeti gizleyenden daha zalim olan kimdir? Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir.”

Tûr Suresi 33. Ayet

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ

Em yekûlûne tekavvelehu bel lâ yu/minûn(e)

Yoksa, “onu kendisi uydurdu” mu diyorlar? Hayır! Onlar inanmıyorlar.

En'âm Suresi 25. Ayet

حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

...hattâ izâ câûke yucâdilûneke yekûlu-lleżîne keferû in hâzâ illâ esâtîru-l-evvelîn(e)

...Hatta/Nihayet¹ o kâfirler sana geldiklerinde: «Bu (Kur'an) eskilerin masallarından başka bir şey değildir» diyerek seninle tartışır.

Yucâdilûne fiilin içinde (C-D-L) cedel, cidâl, mücadele gibi kelimeleri görüyoruz.

Esâtir, “üsture” kelimesinin çoğuludur.

Âl-i İmrân Suresi 169. Ayet

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

Velâ tahsebenne-lleżîne kutilû fi sebîli(A)llâhi emvâtâ(en)(c) bel ahyâun ‘inde rabbihim yurzekûn(e)

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar.

حَسِبَ “sandı, zannetti”, sebîl “yol” ve emvât “ölüler” demektir.

Yurzekûn fiilinin içindeki R-Z-K kök harflerini görüyoruz. Rızık, Rezzak, erzâk Türkçede de kullanılan kelimeler.

Bakara Suresi 12. Ayet

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ

Elâ innehum humu-lmufsidûne velâkin lâ yeş’urûn(e)

İyi bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir. Fakat farkında değildirler.

¹ Buradaki gibi “Hattâ izâ...” biçiminde başlayan ayetlerde hattâ için “nihayet/hatta” anlamı verilmektedir.

Furkân Suresi 44. Ayet

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا

Em tahsebu enne ekserahum yesme'ûne **ev** ya'kilûn(e)^(e) in hum illâ kel-en'âm(i)^(s) **bel** hum edallu sebîlâ(n)

Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten (söz) dinleyeceğini **yahut** düşüneceğini mi sanıyorsun? **Hayır,** onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar.

Ekserahum, “onların çoğu” demektir. Keşir çok, ekser “daha çok/en çok” demektir. Türkçede kullandığımız kesret, ekseriyet ve teksir de bu K-Ş-R kökünden gelir.

En'âm “deve, sığır, koyun ve keçi” anlamını belirtir. Tekili ne'amdır.

Fâtiha Suresi 7. Ayet

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Sirâta-lleżîne en'amte 'aleyhim gayri-lmağdûbi 'aleyhim velâ-ddâllîn(e)

Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna; gazaba uğrayanların ve sapmışlarına **değil**.

أَنْعَمَ fiili “nimet verdi” demektir. Nimet, nâim gibi kelimeler dilimizde de yer almaktadır.

غَضِبَ fiili “gazaplandı” demektir. Gazap kelimesi buradan gelir.

Tâ-Hâ Suresi 65. Ayet

قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَى

Kâlû yâ mûsâ **immâ** en tulkiye **ve-immâ** en nekûne evvele men elkâ

(Sihirbazlar:) “Ey Mûsâ! **Ya** sen atıver **ya da** ilk atan biz olalım.” dediler.

Türkçeye de geçmiş ilkâ kelimesi “atma” anlamına gelir.

ك ت ب Kef-Te-Be

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Reîsülküttap, Osmanlılarda 18. yüzyıla kadar Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinin ve kalemlerinin başı için, sonrasında Tanzîmat'a kadar dış işleri bakanı için kullanılmıştır. Kütüphâne kelimesi ise, "kütüb" ile Farsça "hâne" kelimesinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur.	Yazdı, farz kıldı	كَتَبَ
	Kâtib/Kâtibe: Yazıcı Küttâb: Katipler	كَاتِبٌ كُتَّابٌ
	Kitâb: Kitap Kütüb: Kitaplar	كِتَابٌ
	Kitâbe: Yazıt	كِتَابَةٌ
	Mekteb: Okul	مَكْتَبٌ
	Mektûb: Yazılmış, yazılan Mektûbât: Yazılanlar	مَكْتُوبٌ مَكْتُوبَاتٌ

ه د ي He-Dal-Ye

Anlamı	Arapçası
Birisine (doğru yolu) gösterdi	هَدَى
İhtida etti, hidayete erdi	إِهْتَدَى
Mühtedî: Hidayete eren	مُهْتَدِي
Hediye: Armağan	هَدِيَّةٌ
Hedy: Kurban olarak Beytullah'a gönderilen	هَدْيٌ
Hâdî: Doğru yolu gösteren	هَادِي
Hidâyet: Doğru yolu gösterme	هِدَايَةٌ
Mehdî: Doğru yola iletilen	مَهْدِي

BÖLÜM 16: NİDÂ EDATLARI

Nidâ, Türkçede “Ey!” gibi nidâ edatlarından biri yardımıyla dikkati çekilmek istenen kişiye seslenmeyi belirtir.

Arapçada da bir kimseye seslenip onun dikkatini çekmek istediğimizde bazı edatlar kullanırız. Bu edatlara “nidâ edatları” denir: **أَيَّ، هَيَّا، أَيَا، يَا** gibi. Bunların içinde en çok kullanılanı **يَا** dır. Hem yakın, hem uzak için kullanılır.

Tablo-16.1. Özel İsimlerde Nidâ Edatları Kuralları

Nidâ	Özel İsim	Kural
يَا عَلِيُّ	عَلِيُّ	يَا nidası özel ismin başına geldiğinde tenvin düşer.
يَا كَرِيمُ	كَرِيمُ	
يَا مُحَمَّدُ	مُحَمَّدُ	
يَا حَسَنُ	الْحَسَنُ	Başında ال takısı bulunan özel isimlerin başına geldiğinde ال takısı düşer.

Tablo-16.2. İsim Tamlamalarında Nidâ Edatları Kuralları

Nidâ	İsim tamlaması	Kural
يَا عَبْدَ اللَّهِ	عَبْدُ اللَّهِ	Nidâ edatı, isim tamlamasının başına geldiğinde tamlananın harekesi olan ötre, üstün olur.
يَا رَسُولَ اللَّهِ	رَسُولُ اللَّهِ	
يَا أَسْتَادَنَا	أَسْتَادُنَا	

Tablo-16.3. Nidâ Edatları Kuralları

Nidâ	Nidâ	Kural
يَا أَيُّهَا النَّاسُ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ	يَا مَرْيَمُ	Seslenilen ال takısı almışsa nidâ edatı ile seslenilen arasına erilde أَيُّهَا, dışilde أَيَّتُهَا girer.

Bakara Suresi 21. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

Yâ eyyuhe-**nnâsu**-’budû rabbekumu-**llezî** halekakum vellezîne min kablikum
le’allekum tettekûn(e)

Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz ki, O’na karşı gelmekten korunmuş olabilesiniz.

Fecr Suresi 27-28. Ayet

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

Yâ eyyetuhâ-**nnefsu-lmutme-inne(tu)** İrci’î ilâ rabbiki râdiyeten merdiyye(ten)

Ey huzura kavuşmuş nefis! Razi olmuş ve kendisinden razi olunmuş bir halde Rabbine dön.

رَجَعَ fiili “döndü” demektir. Rücû’ “geri dönme”, mercî’ “dönülecek yer” ve müracaat bu kökten gelmektedir.

Âl-i İmrân Suresi 42. Ayet

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَيْكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَيْكِ عَلَى
نِسَاءِ الْعَالَمِينَ

Ve-iz kâleti-lmelâ-iketu yâ meryemu inna(A)llâhe-stafâki vetahheraki vestafâki
'alâ nisâ-i-l'âlemîn(e)

Hani melekler: “Ey Meryem, şüphesiz Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve
alemlerin kadınlarına üstün kıldı” demişti.

اِصْطَفَى fiili “seçti, üstün kıldı” anlamına gelir. Mustafa (seçilmiş), saf, safî,
safvet/saffet (safılık), tasfiye (saflaştırma) hep bu kökten türemiş kelimelerdir.

طَهَّرَ fiili “temiz oldu”, طَهَّرَ fiili “temizledi, temiz kıldı” anlamına gelir. Tahir ve
taharet (temizlik) aynı kökten türemiştir.

ظ ل م Zay-Lam-Mim

Anlamı	Arapçası
Zulmetti	ظَلَّمَ
Karardı	ظَلِمَ
Zulüm, Mezâlim: Zulümler	مَظَالِمٌ ظُلْمٌ
Zâlim/Zâlimûn: Zâlimler	ظَالِمٌ
Zalûm: Çok zulmeden	ظُلُومٌ
Zallâm: Çok zulmeden	ظَلَّامٌ
Mazlûm: Zulmedilen	مَظْلُومٌ
Zulmet/Zulûmat: Karanlık(lar)	ظُلْمَةٌ
Muzlim: Karanlıkta kalan	مُظْلِمٌ

ك ذ ب Kef-Zal-Be

Anlamı	Arapçası
Yalan söyledi	كَذَّبَ
Yalanladı, inkar etti	كَذَّبَ
Kâzib/Kâzibe: Yalancı	كَاذِبٌ كَاذِبَةٌ
Kezzâb: Çok yalancı	كَذَّابٌ
Kizb: Yalan	كِذْبٌ
Mükezzib: İnanmayan, inkar eden	مُكَذِّبٌ
Tekzîb: İnkâr, yalan isnat etme	تَكْذِيبٌ

BÖLÜM 17: İSTİSNÂ EDATLARI

İstisnâ, “genel kurala aykırı olma” anlamına gelir. Türkçede “sadece, yalnız, ancak, fakat, ...başka, ...dışında, ...müstesnâ” gibi edatlarla cümlede istisnâ yapılması sağlanır. Arapçadaki istisnânın kullanımı biraz farklıdır. Genellikle önce bir hüküm verilir, ardından bir istisnâ edatı ile bazı şeyler önceki hükmün kapsamından çıkarılır.

إِلَّا, en çok kullanılan istisna edatıdır. **لَا** + **إِنْ** edatlarının birleşiminden oluşmuştur.

Arapçada başkaca istisna edatları olsa da bu bölümde, **إِلَّا** ve **غَيْرَ** edatlarına yönelik ayet örneklerine yer vereceğiz.

Necm Suresi 4. Ayet

إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

İn huve illâ vahyun yûhâ

O (bildirdikleri), vahyedilenden **başkası** değildir.

Burada olduğu gibi istisnâ edatı “İllâ” ile kullanıldığında “İn” edatının olumsuzluk ifade ettiği anlaşılır.

Mâide suresi 110. Ayet

...فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ

...**fekâle**-llezîne keferû minhum **in** hâzâ **illâ** sihrun mubîn(un)

... **içlerinden inkâr edenler**, “Bu **apaçık bir sihirden** **başka bir şey değildir**” demişlerdi.

Bakara suresi 45. Ayet

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَأِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

Veste'inû bi-ssabri ve-ssalâ(ti)^(e) ve-innehâ lekebîratun illâ 'ale-lhâşi'in(e)

Sabır ve namazla yardım dileyin. Bu, şüphesiz, huşû duyanlardan başkasına ağır (bir yük)dır.

Bakara Suresi 32. Ayet

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Kâlû subhâneke lâ 'ilme lenâ illâ mâ 'allemtenâ^(s) inneke ente-l'alîmu-lhakîm(u)

(Melekler:) “Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin” dediler.

Âl-i İmrân Suresi 85. Ayet

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Vemen yebteğî gayra-l-islâmi dînen felen yukbele minhu vehuve fî-l-âhirati mine-lhâsirîn(e)

Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o, âhirette kaybedenlerden olacaktır.

“Yukbele” fiilinin içindeki K-B-L harfleri dikkatimizi çekmiştir. İleride göreceğimiz edilgen fiil sınıfına giren bu fiil “kabul edilmek” anlamına gelmektedir.

Tîn suresi 6. Ayet

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

İllâ-lleżîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâtî felehum ecrun gayru memnûn(in)

Ancak, iman edip salih ameller işleyenler başka... Onlar için kesintisiz bir ecir vardır.

Ankebût Suresi 14. Ayet

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا
فَاخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ

Velekad erselnâ nûhan ilâ kavmihi felebişe fihim elfe senetin illâ hamsîne 'âmen
feehâzehumu-ttûfânu vehum zâlimûn(e)

Andolsun ki biz Nûh'u kendi kavmine gönderdik. O, bin yıldan elli yıl eksik bir
süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tûfan
kendilerini yakalayiverdi.

رَّسَلَ fiili “gönderdi” anlamına gelir. Mürsel “gönderilen”, resul “elçi” ve irsaliye
“gönderme belgesi” demektir.

Yûsuf Suresi 104. Ayet

وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ

Vemâ tes-eluhum 'aleyhi min ecr(in)^(e) in huve illâ zikrun lil'âlemîn(e)

Hâlbuki sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. O (Kur'an) âlemler
için bir öğütten/hatırlatmadan başka bir şey değildir./Hâlbuki sen buna karşılık
onlardan bir ücret de istemiyorsun. O (Kur'an) âlemler için ancak bir
öğüttür/hatırlatmadır.

İllâ ile yapılan istisnâ cümlelerinde görüldüğü üzere iki şekilde de meâl
verilebilir.

Enbiyâ suresi 107. Ayet

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil'âlemîn(e)

Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik./Biz seni âlemlere bir rahmet
olman dışında (bir şey için) göndermedik.

Yukarıdaki ayet-i kerime her iki şekilde de meallendirilebilmektedir.

Kur'an'da olumlu cümlelerdeki istisnalar toplamın küçük bir kısmını oluşturur.

Yukarıdaki ayette olduğu gibi “illâ” daha çok, olumsuz cümleler ile istisnai ifadelerin birleştirilmesiyle kullanılır ve sonucunda olumsuz cümle “ancak, sadece” gibi anlam içeren bir olumlu cümleye dönüşür.

A'râf suresi 65. Ayet

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ

Ve-ilâ ‘âdin ehâhum hûdâ(en)^(k) kâle yâ kavmi-’budû(A)llâhe mâ lekum min ilâhin ğayruh(u)^(c) efelâ tettekûn(e)

Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. O dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk ediniz, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?”

ج ي ا Cim-Ye-Elif

Anlamı	Arapçası
Geldi, ortaya çıktı	جَاءَ

ن ف س Nun-Fe-Sin

Anlamı	Arapçası
Teneffüs etti, ortaya çıktı	تَنَفَّسَ
Nefs: Kendisi, nefis Nüfûs/Enfûs: Nefisler	نَفْسٌ نُفُوسٌ أَنْفُسٌ
Nefes: Soluk	نَفَسٌ
Nefsânî: Bedeni arzularla ilgili	نَفْسَانِي
Nefîs/Nefîse: Çok beğenilen	نَفِيسٌ
Nefâset: Nefis olma durumu	نَفَاسَةٌ
Enfûsî: Öznel	أَنْفُسِي
Enfes: Çok güzel, en güzel	أَنْفَسٌ
Nifâs: Kadının doğum yapması, lohusalık	نِفَاسٌ

BÖLÜM 18: ŞART EDATLARI

Bir eylemin belli şartlarda meydana geleceğini ifade etmek için kullanılan edatlara “şart edatları” denir. Şart edatları daima cümlelerin başında kullanılır. Şart edatlarının kullanıldığı cümleler, iki ayrı cümleden meydana gelir: Şart cümlesi ve cevap cümlesi.

- **Şart cümlesi:** Şart edatından hemen sonra gelen ve eylemin meydana gelmesinin şartı olan cümledir.
- **Cevap cümlesi:** Şartın gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak eylemi gösteren cümledir.

Şart edatları kendi içinde iki gruba ayrılır: Cezm eden şart edatları ve cezm etmeyen şart edatları.

Cezm eden şart edatları, hem şart cümlesindeki hem de cevap cümlesindeki muzari fiilleri cezm ederler.

Tablo-18.1. Atıf Edatları

Anlamları	Cezm Etmeyen Şart Edatları	Anlamları	Cezm Eden Şart Edatları
Genellikle geçmiş zaman için kullanılır. “Eğer ... -seydi/-saydı” anlamını ifade eder.	لَوْ	İki fiil cümlecğini birbirine bağlayan şart bildiren bağlaçtır. “Eğer.... -se, -sa” anlamı verir: “Şöyle olursa şöyle olur.”	إِنْ
“Eğer olmasaydı” anlamına gelir.	لَوْلَا لَوْمَا	“Kim, her kim, her kim ki....-se, -sa” anlamı ifade eder.	مَنْ
Hem bir şart edatı, hem de zaman zarfıdır. “-dığı zaman, .. iken, ...-dığında, ...-se,-sa” anlamlarına gelir.	إِذَا	“Ne/her ne.... –se, -sa” anlamı ifade eder.	مَا
“..iken, ..dığı zaman, ...dığında, ...dığı sırada” anlamlarını ifade eder.	عِنْدَمَا حِينَمَا لَمَّا	“Nerede, her nerede, her nereye ...-se, -sa” anlamı ifade eder.	أَيْنَ أَيْنَمَا حَيْثُمَا
“her-dığında, her ne zaman.... –se,-sa” anlamı ifade eder. Mâzî fiillerin başında bulunur, cevabı da mâzî gelir.	كَلَّمَا	“Ne zaman, her ne zaman... -se, -sa” anlamı ifade eder.	أَيَّانَ مَتَى
“...e gelince, her halükarda, -ise...” anlamı verir. Cevabının başında mutlaka فَ olur.	أَمَّا		

Aşağıdaki ayet örneğinde olduğu gibi إِذَا ‘dan sonra bir isim veya zamir gelirse, إِذَا “işte, bakarsın ki” anlamına gelen bir ünlem görevi görür.

Nûr Suresi 48. Ayet

إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرَضُونَ

...izâ ferîkun minhum mu'ridûn(e)

bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler.

Haşr Suresi 21. Ayet

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Lev enzelnâ hâzâ-lkur-âne 'alâ cebelin leraeytehu hâşi'an mutesaddi'an min
hâşyeti(A)llâh(i)^(e) ve tilke-l-emşâlu nadribuhâ linnâsi le'allehum
yetefekkerûn(e)

Eğer Biz bu Kuran'ı bir dağa indirmiş olsaydık, muhakkak ki sen onu, Allah
korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara
düşünsünler diye veriyoruz.

رَأَى fiili “gördü”, آَرَى fiili “gösterdi” anlamına gelir. Rey, rüya, riyâ, rüyet, mirat
bu kökten türemiş ve dilimize geçmiş kelimelerdir.

Nahl Suresi 97. Ayet

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Men 'amile sâlihan min zekerin ev unşâ vehuve mu/minun felenuhiyennehu
hayâten tayyibe(ten)(s) velenecziyennehum ecrahum bi-ahseni mâ kânû
ya'melûn(e)

Erkek ve kadından kim mü'min olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz onu temiz bir
hayatla yaşatacağız.

Fussilet Suresi 46. Ayet

...مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ

Men ‘amile sâlihan felinefsih(i)...

Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendisi içindir...

Ayette geçen kelimelere o kadar aşinayız ki, ayetin mealini doğrudan verebileceğinizi düşünüyorum.

En'âm Suresi 16. Ayet

مَنْ يُصْرِفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَلِكَ الْقُورُ الْمُبِينُ

Men yusraf ‘anhu yevme-izîn fekad rahimeh(u)^(e) vezâlike-lfevzu-lmubîn(u)

O gün, kim ondan (azabtan) alıkonursa, gerçekten (Allah) ona merhamet etmiştir. İşte bu apaçık kurtuluştur.

İlgi zamiri مَنْ muzari fiilin sonunu cezm etmez.

Şart edatı مَنْ muzari fiilin sonunu cezm eder.

Bakara suresi 269. Ayet

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ

Yu/ti-l hikmete men yeşâ(u)^(e) vemen yu/te-l hikmete fekad ûtiye hayran keşîrâ(an)^(k) vemâ yezzekkeru illâ ulu-l-elbâb(i)

Hikmeti dilediğine verir, kime hikmet verilmişse şüphesiz ona çokça hayır verilmiştir.

Ama akıl sahipleri dışında kimse bunu düşünüp anlayamaz./Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.

Birinci “men” ilgi zamiri iken ikinci “men” şart edatıdır.

Bakara Suresi 64. Ayet

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Şümme tevelleytum min ba'di zâlike felevlâ fadlu(A)llâhi 'aleykum verahmetuhu lekuntum mine-lhâsirîn(e)

Bundan sonra yine yüz çevirdiniz. Allah'ın fazlı ve rahmeti olmasaydı, herhâlde ziyana uğrayanlardan olurdunuz.

Âl-i İmrân Suresi 37. Ayet

كَلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا...

...kullemâ dehlâle 'aleyhâ zakeriyyâ-lmihrâbe vecede 'indehâ rizkâ(an)...

...Zakeriyya mihraba her girdiği zaman onun yanında bir yiyecek bulurdu...

Duhâ Suresi 9. Ayet

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ

Fe-emmâ-lyetîme felâ tekhar

Yetime gelince sakın (onu) ezme!

قَهَرَ fiili “galip geldi, boyun eğdirdi” anlamına gelir. Burada “boyun eğdirme!” anlamındadır. Türkçede kullandığımız “kâhîr ekseriyet” tabiri “ezici çoğunluk” demektir. Rabbim, Kahrîr ism-i şerifiyle Gazze'deki masumları öldüren zalimleri kahruperişan etsin.

Hutbede okunan **أَمَّا بَعْدُ** ifadesi ise, “bundan sonra, gelelim mevzumuzu, konumuza gelince” gibi anlamlarda kullanılır.

Bakara Suresi 26. Ayet

...فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ...

...feemme-llezhîne âmenû feya'lemûne ennehu-lhakku min rabbihim...

İman edenlere gelince, onlar bunun Rablerinden bir hak olduğunu bilirler.

Teğâbun Suresi 17. Ayet

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

İn tukridû(A)llâhe kardan hasenen yudâ'ifhu lekum ve yağfir lekum^(c) va(A)llâhu şekûrun halîm(un)

Eğer Allah'a güzel borç verirsiniz, onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şükürün karşılığını verendir, hilm sahibidir.

أَقْرَضَ fiili “borç verdi” anlamına gelir. Karz “borç” anlamında kullanılmaktadır.

Âl-i İmrân Suresi 29. Ayet

قُلْ إِنْ تَخْشَوْنَ مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يُعَلِّمُهُ اللَّهُ...

Kul in tulîfû mâ fî sudûrikum ev tubdûhu ya'lemhu(A)llâh(u)^(b)...

De ki: “İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir....

خَفَى fiili “gizli oldu”, أَخْفَى fiili “gizledi” anlamına gelir. Hafîye, hafî, mahfî bu kök harflerden gelir.

بَدَوَ fiili “açığa çıktı” ve أَبْدَى fiili “açığa vurdu, çıkardı” anlamına gelir. Bedevî, bâdiye (çöl), ibdâ (izhar etme) bu kök harflerden gelir. Bâdiye (çöl) denmesinin sebebi üzerinde bulunan şeyi apaçık göstermesidir.

Zilzâl Suresi 7-8. Ayetler

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

Femen ya'mel mişkâle zerratin hayran yerah(u) vemen ya'mel mişkâle zerratin şerran yerah(u)

Artık kim zerre ağırlığınca hayır yaparsa, onu görür. Kim de zerre ağırlığınca kötülük yaparsa, onu görür.

Miškâl, “ağırlık (birimi)” anlamına gelir. Sâkil (ağır) ve sıklet (ağırlık) bu kökten türemiştir.

Nisâ Suresi 78. Ayet

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ...

Eynemâ tekûnû yudrikkumu-lmevtu...

Nerede olursanız (olun), ölüm size erişir...

أَدْرَكَ fiili “yetişt, erişti” anlamına gelir. İdrâk (anlayış, kavrayış), müdrîk (aklı eren, erişen, yetişen), tedarik (araştırıp bulma, sağlama) aynı kökten kelimelerdir.

Bakara Suresi 170. Ayet

...أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ

... eve lev kâne âbâuhum lâ ya'kilûne şey-en velâ yehtedûn(e)

Peki, ataları bir şey anlamıyor ve doğru yolu bulamıyor olsalar da mı?

Yaygın olmasa da “âbâ vü ecdat” Türkçede de kullanılır. Âbâuhum, “ataları” anlamına geliyor.

عَقَلَ fiili “akıl etti” anlamına gelir.

Bakara Suresi 197. Ayet

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ...

...vemâ tef'alû min hayrin ya'lemhu(A)llâh(u)^(k)...

...Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir....

Zaman zarfı olarak kullanıldığında,

إِذَا “O zaman, ..dığında, ..dığı zaman,ınca, ..iken” anlamları verir.

إِذْ “Hani (hatırla), o zaman, ...dığında, ..dığı zaman, ..eceği zaman” vb. anlamları verir.

إِذَا ve إِذْ ise “O halde, o zaman, öyleyse” anlamlarını verir.

Yûnus Suresi 12. Ayet

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبَةٍ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا...

Ve-izâ messe-l-insâne-ddurru de'ânâ licenbihi ev kâ'iden ev kâ-imen...

İnsana bir zarar dokunduğunda yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak bize dua eder...

مَسَّ fiili “dokundu” anlamına gelir. Türkçede messetmek olarak da geçer. Temâss (Temâss) da buradan geliyor.

ضَرَّ fiili “zarar verdi” anlamına gelir. Zarar, mazarrat, muzır (zararlı), zaruret (sıkıntı/yoksulluk anlamlarına gelirken zamanla zorunluluk anlamında kullanılmaya başlanmıştır.) hep bu kökten geliyor.

Yâsîn Suresi 24. Ayet

إِنِّي إِذَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

İnnî **îzen** lefî dalâlin mubîn(in)

Şüphesiz ki ben, **o zaman** apaçık **bir sapıklık içinde** olurum.

Nasr Suresi 1. Ayet

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

İzâ câ-e nasru(A)llâhi vel-feth(u)

Allah'ın zaferi (yardımı) ve fetih **geldiği zaman**

Felâk Suresi 3. Âyet

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ

Vemin şerri gâsikin **izâ vekab(e)**

Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden,

Yâsîn Suresi 29. Ayet

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ

İn kânet illâ sayhaten vâhideten **fe-izâ** hum hâmidûn(e)

Sadece korkunç/yüksek bir ses oldu ve **böylece bir anda** sönüverdiler.

Sayha, Türkçede kullanılmaya devam etmektedir.

İzâ'dan sonra isim gelirse “hemen, bir anda” gibi anlamlar verilebilmektedir.

Yûsuf Suresi 22. Ayet

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

Velemmâ beleğa eşuddehu âteynâhu hukmen ve'ilmâ(en)^(e) vekezâlike **neczî-lmuhsinîn(e)**

Olgunluk çağına **erişince**, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle **mükâfatlandırırız**.

جَزَى fiili “karşılık olarak verdi” anlamına gelir. Cezâ aslında “iyi veya kötü karşılık” olsa da Türkçede kötü bir işin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Rabbim cezamızı bu ayette olduğu gibi versin.

Bakara Suresi 58. Ayet

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا...

Ve-iż kulne-dħulû hâzihi-lkaryete fekulû **minhâ hayşu şî/tum** rağaden...

Hani "Şu kasabaya girin, **oradan istediğiniz yerde** bolca yiyin..." **demiştik**.

Karye Türkçede “köy” olarak kullanılsa da meallerde bu ifade “şehir, kasaba, belde” olarak yer almaktadır.

“Şî/tum” olarak çekimlenen **شَاءَ** fiili “bir şeyi istedi, diledi” anlamına gelir. “Şey”

kelimesi bu fiilden gelir. “Şey”in çoğulu “eşyâ”dır. İnşallah, (În+şâe+Allah) “Allah dilerse” demektir. Maşallah, (Mā-şā’e’llāhu) “Mā-şā’e’llāhu kân-Allah’ın dilediği olur” söyleyişinin kısaltılmış şeklidir.

Kalem Suresi 15. Ayet

إِذَا تُلِيَا عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

İzâ tutlâ ‘aleyhi âyâtunâ kâle esâtîru-l-evvelîn(e)

Ona âyetlerimiz **okunduğu zaman** o, “Öncekilerin masalları!” der.

ق ب ل Kaf-Be-Lam

Anlamı	Arapçası
Kabul etti	قَبِلَ
Yöneldi	أَقْبَلَ
Önce, önceki	قَبْلَ
İkbâl: Öne yönelme, baht açıklığı	إِقْبَالٌ
İstikbâl: Karşılama, gelecek	إِسْتِقْبَالٌ
Kâbil: Olabilir, mümkün	قَابِلٌ
Kabile: Birbirine yönelen topluluk	قَبِيلَةٌ قَبَائِلٌ
Kabiliyet: Yetenek, kabul edebilirlik	قَابِلِيَّةٌ
Kabûl: Kabul etme, karşılama	قَبُولٌ
Kıble: Yönelinen yer	قِبْلَةٌ
Makbûl: Kabul edilen	مَقْبُولٌ
Mukâbele: Karşılık verme	مُقَابَلَةٌ
Mukâbil: Bir şeye karşılık	مُقَابِلٌ
Müstakbel: İleride olacak, gelecek	مُسْتَقْبَلٌ
Mütekâbil: Karşılıklı	مُتَقَابِلٌ
Tekâbül: Birbirine yönelme, yüz yüze gelme	تَقَابُلٌ

BÖLÜM 19: İNNE VE KÂNE İLE BENZERLERİ

İsim cümlelerinde kullanılabilen iki farklı kelime grubu vardır:

- “İnne ve benzerleri” grubu
- “Kâne ve benzerleri” grubu

Bunlardan “İnne ve benzerleri” olarak bilinen gruptaki kelimeler, kendisinden sonra gelen isme üstün, yüklemine ötre harekesini verir.

“Kâne ve benzerleri” grubundaki kelimeler ise, tam aksine kendisinden sonra gelen isme ötre, yüklemine ise üstün harekesini verir.

Aşağıdaki tabloda birer örnek verelim.

Tablo-19.1. İnne/Kâne ve Benzerleri

Anlamları	Örnekler	İnne/Kâne ve Benzerleri
İlim faydalıdır.	الْعِلْمُ نَافِعٌ	İnne ve benzerleri
Şüphesiz ilim faydalıdır.	إِنَّ الْعِلْمَ نَافِعٌ	
Kız öğrenciler çalışandır.	الطَّالِبَاتُ مُجْتَهِدَاتٌ	Kâne ve benzerleri
Kız öğrenciler çalışandı.	كَانَتْ الطَّالِبَاتُ مُجْتَهِدَاتٍ	

19.1. İnne ve Benzerleri

“İnne ve benzerleri” olarak anılan altı harf bulunmaktadır.

Tablo-19.2. İnne ve Benzerleri

Anlamları	İnne ve Benzerleri	Anlamları	İnne ve Benzerleri
Fakat, lâkin, ancak	لَكِنَّ	“Şüphesiz, gerçekten, muhakkak” demektir. Bazen “çünkü” anlamında neden göstermekte de kullanılır.	إِنَّ
Keşke (temenni ifadesi için kullanılır)	لَيْتَ	İsim cümlesine kattığı anlam bakımından inne ile aynıdır. Cümle başında daima inne kullanılırken, cümle ortasında enne kullanılır. Ancak iki cümleyi birbirine bağlamada kullanıldığında “gerçekten”, “kuşkusuz” gibi anlamlar verilmez, -ki bağlacı veya -diği, -diği anlamı verir.	أَنَّ
Umulur ki, belki	لَعَلَّ	Benzetme için kullanılır: Sanki, gibi	كَأَنَّ
Çünkü	بِأَنَّ		

Başına inne gelmiş olan cümleye artık ayrık özne zamiriyle başlanmaz, inne'den sonra bitişik nesne zamiri kullanılır:

إِنَّهَا = إِنَّ + هِيَ

إِنِّي/إِنِّي = إِنَّ + أَنَا

إِنَّهُ = إِنَّ + هُوَ

إِنَّا/إِنَّا = إِنَّ + نَحْنُ

Zümer Suresi 53. Ayet

إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا...

...İnna(A)llâhe yağfiru-żżunûbe cemî'â...

...Şüphesiz Allah, bütün günahları bağışlar...

ذَنْبٌ “günah” demektir. Çoğulu “żunûb”dur. Zenb, aslında “kuyruk” demektir.

Bir şeyin kuyruğu, yani sonu ceza alındığı için kötü sayılan fiiller (günahlar ve suçlar) için de bu kelime kullanılmıştır.

İnne'den sonra gelen Allah lafzının dâmmeli değil, fethâlî olduğuna dikkat edin.

Tevbe Suresi 103. Ayet

وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ...

...Vesalli 'aleyhim^(s) inne salâteke sekenun lehum...

...Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır)...

صَلَّى fiili “dua etti, namaz kıldı, rahmet etti, yüceltti” gibi anlamlara gelir.

Türkçede kullandığımız salât, salâ', salâvat, musalla taşı gibi kelimeler bu kökten gelir.

Emir fiillerinden sonra إِنَّ yerine أَنَّ kullanılır.

Kamer Suresi 28. Ayet

وَنَبِّئُهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ

Ve nebbi/hum enne-lmâe kismetun beynehum^(s) kullu şirbin muhtedar(un)

Onlara, **suyun** aralarında **pay edildiğini** haber ver. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun.

Mâ, “su” demektir.

Kısmeti zaten biliyoruz.

نَبَأٌ “haber verdi” demektir. Nebî, “haber getiren” demektir.

Tevbe Suresi 40. Ayet

إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا...

...İz humâ fi-lğârî iz yekûlu lisâhibihi lâ tahzen inna(A)llâhe me'anâ...

İkisi mağarada iken arkadaşına, “Üzülme, **elbette Allah** bizimle beraberdir!” diyordu.

Sâhip, daha önce geçtiği üzere “arkadaş” anlamında kullanıyor. Sâhip, çok fazla birlikteliği olana denir. Bir şeye malik bulunan kişiye bu yüzden sahip denir. Sahabenin de üstünlüğü Peygamberimizle birlikteliklerinin fazla olmasından kaynaklanıyor.

Şu'arâ Suresi 191. Ayet

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

Ve-inne rabbeke lehuve-l'azîzu-rrahîm(u)

Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

“İnne”nin **ل** harfi ile birlikte kullanılması vurguyu daha da artırır.

Hac Suresi 2. Ayet

وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ

...velâkinne ‘azâba(A)llâhi şedîd(un)

...Ancak Allah'ın azabı pek şiddetlidir.

Enfâl Suresi 63. Ayet

وَأَلَفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Veellefe beyne kulûbihim^(e) lev enfakte mâ fî-l-ardi cemî'an mâ ellefte beyne kulûbihim velâkinna(A)llâhe ellefe beynehum^(e) innehu ‘azîzun hakîm(un)

Ve (Allah), onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

Talâk Suresi 1. Ayet

لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

...lâ tedrî le'alla(A)llâhe yuhdişu ba'de zâlike emrâ(n)

...Bilemezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.

“Lâ tedrî” aslında bildiğimiz bir kelimeyle bağlantılı. Lâedrî Türkçede de kullanılır ve “bilmiyorum” anlamına gelir. Türkçede kimin tarafından söylendiği bilinmeyen şiirlere imzâ yerine konan ‘şâiri meçhul’ anlamında klişeleşmiş sözü ifade eder. Dirâyet de (D-R-Y) aynı kökten gelir.

Nisâ Suresi 16. Ayet

...إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا

...inna(A)llâhe kâne tevvâben rahîmâ

...Çünkü Allah, tövbeleri çok kabul edendir, çok merhamet edendir.

Muhammed Suresi 9. Ayet

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أُنْزِلَ اللَّهُ فَاحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ

Žâlîke bi-ennehum kerihû mâ enzela(A)llâhu feahbeta a'mâlehum

Bunun sebebi, Allah'ın indirdiğini beğenmemeleridir. Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır.

19.2. Kâne ve Benzerleri

Kâne ve benzerleri grubundaki fiiller, 8 adet mazi fiilden oluşmaktadır.

Tablo-19.3. Kâne ve Benzerleri

Anlamları	Kâne ve Benzerleri	Anlamları	Kâne ve Benzerleri
Değildir, yoktur	لَيْسَ	İdi	كَانَ
Oldu, sabah oldu	أَصْبَحَ	Oldu, hâle geldi	صَارَ
Oldu, kuşluk vakti oldu	أَضْحَى	Oldu, akşam oldu	أَمْسَى
Oldu, gece oldu	بَاتَ	Oldu, gündüz oldu	ظَلَّ

Buradaki fiiller “oldu” anlamında kullanılır, ancak bazıları tabloda görüldüğü gibi bir işin olma vaktini ifade için de kullanılmaktadır.

كَانَ Kâne “idi, oldu” demektir. Duruma göre, “dir, dır, ise, olsa, varsa” gibi anlamlar da alır.

Ör: كَانَ الرَّجُلُ الطَّالِبَ Adam öğrenciydi.

كَانَ fiili Allah için kullanıldığında, zaman sınırı belirtmez.

Aşağıda en çok kullanılan kâne ve leyse ile ilgili örnekler verelim.

Tablo-19.4. لَيْسَ Fiilinin Çekimi

Çoğul	Tekil	
لَيْسُوا	لَيْسَ	3. Şahıs Eril
لَسُنَّ	لَيْسَتْ	3. Şahıs Dişil
لَسْتُمْ	لَسْتُ	2. Şahıs Eril
لَسْتُنَّ	لَسْتِ	2. Şahıs Dişil
لَسْنَا	لَسْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tîn suresi 8. ayet

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ

Eleysa(A)llâhu bi-ahkemi-lhâkimîn(e)

Allah hakimlerin hâkimi değil midir?

Resulullah Efendimiz bu sûrenin sonunda “Elbette! Bende buna şahitlik edenlerdenim” denilmesini istemiştir.

Ahzâb Suresi 5. Ayet

...وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ...

...veleyse 'aleykum cunâhun fimâ ahta/tum bihi velâkin mâ te'ammedet kulûbukum...

...Yanılarak yaptıklarınızda size günah yoktur; ama kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır...

Arapça cunâh, Farsça günâha dönüşüp bize intikal etmiş. “te'ammedet” fiili taammüt (kast etme) taammüden (kasıtlı olarak, bile bile) kelimeleri ile bağlantılı olduğunu hissettiriyor.

Âl-i İmrân 182. Ayet

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ

Zâlike bimâ kaddemet eydîkum veenna(A)llâhe leyse bizallâmin lil'abîd(i)

Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Allah, kullara asla zulmedici değildir.

Aslında lafzen “kendi ellerinizle takdim ettiklerinizin” anlamı olsa da, çoğu mealde yukarıda belirtildiği şekilde yer almış.

“Bizallâmin” ifadesindeki “bi” yine pekiştirici bir edat görevi görüyor, asla zulmedici olmadığını vurguluyor.

Mülk Suresi 8. Ayet

تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ...

Tekâdu temeyyezu mine-lgayz(i)(s)...

Neredeyse öfkeden patlayacak!...

Gayz, “öfke, hiddet, kızgınlık” anlamında dilimizde de kullanılıyor.

كَادُ fiili de “kâne ve benzerleri” ile yakından ilişkili olup “neredeyse” anlamı vermekte kullanılır.

ن ز ل Nun-Za-Lam

Anlamı	Arapçası
İndi	نَزَلَ
İndirdi	أَنْزَلَ
İnzâl: İndirme	إِنْزَالٌ
Menzil: İnecek yer, konacak yer Menâzil	مَنْزِلٌ مَنَازِلٌ
Münezzel: İndirilen	مُنْزَلٌ
Münezzil: İndiren	مُنْزِلٌ
Nâzil: İnen	نَازِلٌ
Nezle: İyi hissetmeme Nüzul (felç): İnme	نَزْلَةٌ نُزُلٌ
Tenezzül: Aşağı inme	تَنْزُّلٌ
Tenzîl: İndirme Tenzîlât	تَنْزِيلٌ تَنْزِيلَاتٌ

BÖLÜM 20: TÜMLEÇLER VE DURUM ZARFI

Bu bölümde tümleçler ve durum zarfları hakkında bilgi verilecektir¹.

20.1. Tümleçler

Tümleç², fiilin cümle içindeki anlamını pekiştiren ve çeşitli yönlerden tamamlayan ögelerdir. Bu ögeler, bir eylemin neyi etkilediği, ne zaman, nerede, kiminle veya niçin yapıldığı gibi konularda bilgi verir.

Arapçada tümleç çeşitleri şunlardır:

- 1- Nesne: Cümlede fiilin yöneldiği kişiyi ya da nesneyi bildirir.
- 2- Kökteş Tümleç: Cümlede fiilin gerçekleşme şeklini bildirir.
- 3- Sebep Tümleci: Cümlede fiilin sebebini bildirir.
- 4- Zarf Tümleci: Cümlede fiilin yerini/zamanını bildirir.
- 5- Beraberlik Tümleci: Cümlede fiilin fâiline kimin eşlik ettiğini bildirir.

20.1.1. Nesne

Nesne³, fâilin yaptığı işten doğrudan etkilenen, olayın üzerinde meydana geldiği ögedir. “Düz tümleç” olarak da isimlendirilir. Yükleme “ne”, “neyi/neye” ve “kimi/kime” soruları sorularak bulunur.

Yûsuf Suresi 2. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

İnnâ enzelnâhu kur-ânen ‘arabiyyen le’allekum ta’kilûn(e)

Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

¹ Mansûb halde bulunurlar.

² Mef’ûl

³ Mef’ûlün bih

Ankebût Suresi 61. Ayet

وَلَيْنُ سَالَتْهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ
اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ

Vele-in seeltehum men haleka-ssemâvâtî vel-arda vesehîhara-şşemse velkamera
leyekûlunna(A)llâh(u)(s) feennâ yu/fekûn(e)

Andolsun ki, onlara: “Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim buyruk altına
aldı?” diye sorsan muhakkak: “Allah” diyeceklerdir. Nasıl da (haktan)
uzaklaştırılıyorlar!

“În seeltehum-onlara sorsan” içindeki “seele” fiilini görmüşsünüzdür.

Teshîr, “boyun eğdirme, emrine verme” gibi anlamları içerir.

Bakara Suresi 31. Ayet

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا...

Ve’alleme âdeme-l-esmâe kullehâ...

Ve Adem’e isimlerin hepsini öğretti.

Burada olduğu gibi bir cümlede birden fazla nesne de olabilir.

20.1.2. Kökteş Tümleç

Kökteş tümleç⁴; fiilin anlamını pekiştirmek, fiilin yapılış biçimini ve yapılış sayısını belirtmek amacıyla kullanılır. Sözü edilen tümleç Vecihe Hatipoğlu tarafından “Eylemle aynı kökten olan tümleç” şeklinde tanımlanmıştır. Diğer tümleçler, “bâ”, “fî”, “vâv” ve “lâm” harfiyle birlikte gelmesine rağmen, bu tümleç herhangi bir ilave harfe ihtiyaç duymaz, bu yüzden “mutlak” sıfatını alır.

Fiilin anlamını pekiştirme için kullanıldığında “şüphesiz, gerçekten, tam, muhakkak, iyi, iyice, çok” şeklinde çevrilebilir.

4 Mef’ûlün mutlak

Abese Suresi 25-26. Ayetler

أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا

Ennâ **sabebnâ**-lmâe **sabbâ(n)** Şumme **şekaknâ**-l-arda **şakkâ(n)**

Gerçekten **biz**, suyu (yağmuru) **yağdırdıkça (bol bol)** **yağdırdık**. Sonra toprağı, **yardıkdça (iyiden iyiye)** **yardıkd!**

Türkçede de şakketmek fiili vardır, “yarmak” anlamına gelir.

Dikkat ederseniz, fiil ile tümleç aynı kök harflerden geliyor.

Fecr Suresi 21. Ayet

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا

Kellâ izâ **dukketi**-l-ardu **dekken dekkâ(n)**

Hayır, yeryüzü (kıyamet sarsıntısıyla) **parça parça olup** **dağıldığı** zaman,

Nisâ Suresi 164. Ayet

...وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

...ve **kellema**(A)llâhu mûsâ **teklîmâ(n)(c)**

Allah, Mûsa ile de **doğrudan/gerçekten** **konuştı**.

كَلَّمَ fiili “konuştu” anlamına gelir. Kelâm ve kelime de bu fiil kökünden türemiştir.

Fetih Suresi 1. Ayet

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا

İnnâ **fetahnâ** leke **fethan mubînâ(n)**

Şüphesiz, Biz sana **apaçık bir fetih verdik**.

Müzzemmil Suresi 8. Ayet

وَادْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا

Vežkuri-sme rabbike ve tebettel ileyhi tebtîlâ(n)

Rabbinin adını an ve bütün benliğine O'na yönel.

تَبَتَّلَ fiili “kendini Allah’a adadı” demektir. Betül ismi de bu fiilden gelmektedir.

Tevbe Suresi 80. Ayet

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ...

İstağfir lehum ev lâ testağfir lehum in testağfir lehum seb'îne merraten felen yağfıra(A)llâhu lehum(c)...

Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecektir...

“Teşekkür ederim” anlamında kullanılan شُكْرًا gibi fiile vekalet eden kelimeler de kökteş tümleç sınıfında görülmektedir.

20.1.3. Sebep Tümleci

Sebep tümleci⁵, cümlede eylemin meydana geliş sebebini ifade etmek için kullanılır. Yükleme “niçin” sorusu sorularak bulunur.

⁵ Mef'ûlün lieclih

İsrâ Suresi 31. Ayet

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

Velâ taktulû evlâdekum haşyete imlâk(in)(s) nahnu nerzukuhum ve-ıyyâkum(c) inne katlehum kâne hit-en kebîrâ(n)

Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onlara da sizi de biz rızıklandırırız. Şüphesiz onların öldürülmesi büyük bir suçtur.

Yûnus Suresi 90. Ayet

...فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا...

...feetbe'ahum fir'avnu vecunûduhu bağyen ve'advâ(en)(s)...

...Firavun ve askerleri de taşkınlık ve düşmanlıkla onların peşlerine düştüler...

Cunûd, “cund-asker” kelimesinin çoğuludur. Cüneyt (cüneyd), buradan gelir. Bizdeki Mehmetçik gibi “askercik, küçük asker” anlamına gelir.

Kamer Suresi 14. Ayet

تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرًا

Tecrî bi-a'yuninâ cezâen limen kâne kufir(a)

İnkâr edilmiş olana (Nuh'a) bir mükâfat olmak üzere (gemi), gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.

جَرَى fiili “aktı, cereyan etti” anlamına gelir. Cereyân, câri, câriye, mecrâ, mâcerâ, icrâ hep aynı kökten gelmektedir.

Bakara Suresi 207. Ayet

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ

Vemine-nnâsi men yeşrî nefsehu-btiğâe merdâti(A)llâh(i)^(k) va(A)llâhu raûfun bil'ibâd(i)

İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için kendini feda eder/satar. Allah, kullarına çok şefkatlidir.

20.1.4. Zarf Tümleci

Zarf tümleci⁶, fiilin işlendiği yeri veya zamanı bildirir. Yükleme “nerede” ve “ne zaman” soruları sorularak bulunur.

Nebe' Suresi 12. Ayet

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا

Ve beneynâ fevkakum seb'an şidâdâ(n)

Üstünüze/üstünüzde yedi sağlam gök bina ettik.

Nisâ Suresi 18. Ayet

...قَالَ إِنِّي تُبْتُ النَّ...
...kâle innî tubtu-l-âne...
...Ben şimdi tövbe ettim...

Nûh Suresi 5. Ayet

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا

Kâle rabbi innî de'avtu kavmî leylen ve nehârâ(n)

(Nuh) dedi ki: “Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece ve gündüz (imana) davet ettim.

6 Mef'ûlün fih

20.1.5. Beraberlik Tümleci

Beraberlik tümleci⁷, fâilin tümleçle birlikte hareket ettiğini gösterir. Arapçada “beraberlik” ifade eden **و** harfinin sonrasında yer alır. Bu **وَ** atıf harfi değil, **مَعَ** anlamına gelen bir **وَ** dır.

Ra'd Suresi 23. Ayet

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ

Cennâtu ‘adnin yedhulûnehâ **v**emen saleha min âbâ-ihim veezvâcihim
vezurriyyâtihim^(s) velmelâ-iketu yedhulûne ‘aleyhim min kulli bâb(in)

(O yurt) Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından
sâlih olanlarla **beraber** girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına
varacaklardır.

Yûnus Suresi 71. Ayet

فَاَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً...

...feecmi’û emrakum **veşurakâekum** şümme lâ yekun emrukum ‘aleykum
gummeten...

... Artık siz de (bana) ne yapacağınızı **ortaklarınızla beraber** kararlaştırın ki,
işiniz size dert olmasın!...

⁷ Mef’ûlün me’ah

20.2. Durum (Hal) Zarfı

Fiil cümlesinde fâilin, tümlecin veya hem fâilin hem de tümlecin durumunu bildiren ve eylemin meydana geliş şeklini belirten cümle ögesine “hal” denir. “Nasıl” sorusuna cevap verir. Türkçede genelde “...erek, ...arak, ... halde, ...iken” gibi ifadelerle karşılanır. Arapçada genelde cümlelerin sonunda yer alır.

Ör: “Ayşe koşarak eve geldi.” “Ali telefonla konuşarak arabadan indi.” “Onu üzüntülü bir halde gördüm.” gibi...

Farklı şekillerde kullanılabilmektedir. En yaygın kullanımı, aşağıdaki ayette olduğu gibi belirsiz ve mansûb bir isim halinde gelmesidir.

İsrâ Suresi 97. Ayet

...وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا...

...venahşuruhum yevme-lkiyâmeti ‘alâ vucûhihim ‘umyen vebukmen vesummâ(en)(s)

...Onları kıyamet günü yüzleri üstüne, körler, dilsizler ve sağırlar olarak haşrederiz....

Abese Suresi 8. Ayet

وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَىٰ

Ve-emmâ men câeke yes’â

Ama sana koşarak gelen

Nisâ Suresi 28. Ayet

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا

Yurîdu(A)llâhu en yuhaffife ‘ankum vehulika-l-insânu da’îfâ(n)

Allah üzerinizdeki yükü hafifletmek istiyor, çünkü insan zayıf olarak yaratılmıştır.

Hadis-i Şerif

فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ أَشْرَقَ وَجْهُهُ

Peygamberi, **yüzü parlamış halde** gördüm. (Sahîh-i Buhari, Megâzî Bölümü : 4)

Fussilet Suresi 11. Ayet

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا
قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

Şümme-stevâ ilâ-ssemâ-i vehiye duhânun fekâle lehâ velil-ardi-/tiyâ tav'an ev
kerhen kâletâ eteynâ **tâ-i'în**(e)

Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, “İsteyerek veya istemeyerek gelin” dedi. İkisi de, “İsteyerek geldik” dediler.

طَاعَ fiili “itaatkâr oldu” demektir. Tav'an ile tâ-i'în bu kökten gelen kelimelerdir.

Taat ve itaat bu kökten gelmiş kelimelerdir.

“İster istemez, isteyerek veya istemeyerek” anlamına gelir.

Bakara Suresi 274. Ayet

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Elleżîne yunfikûne emvâlehum **billeyli ve-nnehâri** **sirran ve'alâniyeten** felehum
ecruhum ‘inde rabbihim velâ hâvfun ‘aleyhim velâ hum yahzenûn(e)

Mallarını **gece gündüz**; **gizli ve açık** Allah yolunda infak edenler var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değildir.

“Gizli ve açık olarak” anlamına gelir.

Bazen de 9 durum vavı olarak kullanılır ve kendinden sonraki cümle bir durum/hâl zarfını belirtir.

Bakara Suresi 22. Ayet

...فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

...felâ tec'alû li(A)llâhi endâden veentum ta'lemûn(e)

...O halde, bile bile Allah'a eşler koşmayın.

Yûsuf Suresi 106. Ayet

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ

Vemâ yu/minu ekseruhum bi(A)llâhi illâ vehum müşrikûn(e)

Onların çoğu Allah'a ancak ortak koşarak inanırlar.

ح ق ك Ha-Kaf-Kaf

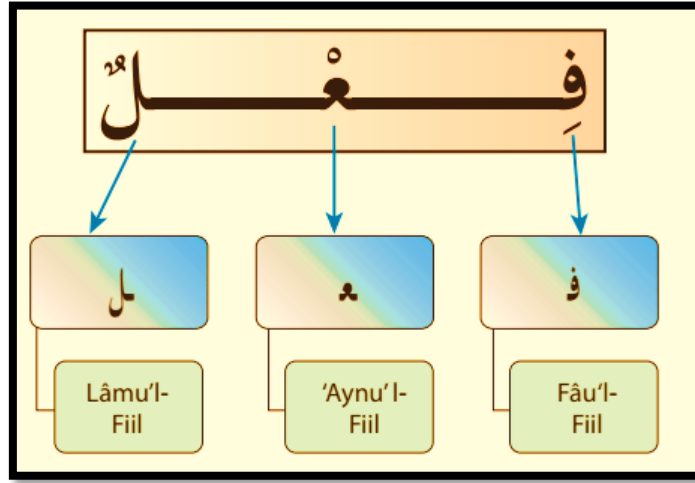
Anlamı	Arapçası
Gerçek oldu	حَقَّ
Gerçekleştirdi	أَحَقَّ
Hak, gerçek	حَقٌّ
Hakikat: Gerçeklik	حَقِيقَةٌ
Hakîkî: Sahici, doğru	حَقِيقِيٌّ
Hakkâniyet: Hakka uygunluk	حَقَانِيَّةٌ
İhkâk: Hakkı yerine getirme	إِحْقَاقٌ
İstihkâk: Hak etme	اسْتِحْقَاقٌ
Muhakkak: Gerçekliği kesin	مُحَقَّقٌ
Muhakkîk: Gerçeği araştıran	مُحَقِّقٌ
Müstehak: Hak edilen	مُسْتَحَقٌّ
Tahakkuk: Gerçekleşme	تَحَقُّقٌ
Tahkîk: Gerçeği araştırma	تَحْقِيقٌ

ا ي ي Elif-Ye-Ye

Anlamı	Arapçası
Bir şeyin tanınabileceği işaret veya iz bıraktı	أَيَّ
Âyet: Açık alâmet, ibret, mucize Âyât: Âyetler	آيَةٌ آيَاتٌ

BÖLÜM 21: KURALLI VE KURALSIZ FİİLLER

Arapçada fiillerin büyük çoğunluğu 3 asli harften oluşmakta olup bu harfler ف (1. Harf), ع (2. Harf) ve ل (3. Harf) ile belirtilir. Zaten Türkçede kullandığımız fiil kelimesi de “fîl” kelimesinden gelmektedir. Aşağıdaki şekilde bu gösterime yer verilmiştir.

Şekil-21.1. Fiillerde yer alan 3 harfin sembolik gösterimi

Fiiller,

- Zaman açısından mazi, muzari ve emir olarak,
- Fail açısından malum ve meçhul olarak,
- Kök harf sayısı açısından üç ve dört harfli olarak,
- Ek harf alıp almama açısından yalın ve ilave harfli olarak ve
- Kök harf cinsi açısından kurallı ve kurlsız olarak

sınıflandırılır.

Asli/Kök harflerin cinsine göre fiiller yedi kısma¹ ayrılırlar. Arapçada bir fiil, kök harflerinin cinsine göre yedi kısımdan birine girer ve fiillerin çekimi hangi kısma girdiğine göre şekillenir. Bu sınıflandırma fiillerin illetli harf içerip içermediğine göre yapılır. İletli harfler üç tanedir: **ا, و, ي**

Bu fiil çeşitlerinin üç tanesi illetli harf içermez, bu fiillere sahih fiiller denir. Dört tanesi ise, illetli harf içerir.

- **Sahih fiiller:** Sâlim, Mehmûz, Muzaaf
- **İletli fiiller:** Misâl, Ecvef, Nâkıs, Lefîf

İletli harfler, kendi özlerinden uzaklaşıp değişime uğradıkları için normale aykırı olan hastalığa benzetilmiştir. Harekeler harfin üzerinde bir yük gibi kabul edilir. İletli harfler, illetli/hasta olmaları nedeniyle harekelerin ağırlığını taşıyabilecek güçte olmadıklarından, değişime uğrarlar. Bu değişimlerin temelinde konuşmanın kolaylaştırılması ve akıcılığının sağlanması amacı yatmaktadır.

İletli fiillerde değişim;

- Harf veya harekenin, anlamı etkilemeden belli şartlar çerçevesinde kelimedenden atılması
- Harf veya harekenin başka bir harfe ya da harekeye dönüştürülmesi

şeklinde gerçekleşir.

İletli harflerde değişime birkaç örnek verelim:

Ör: Mastarı “**قول**” kavî, söz, konuşma” olan kelimenin kök harfleri K-V-L iken, **قَالَ** mazi fiilinde **و** harfinin yerine **ا** harfi gelir.

Ör: Mastarı “**دعوة**” davet, çağırma, çağrı” olan kelimenin kök harfleri D-‘A-V iken, **دَعَا** mazi fiilinde **و** harfinin yerine **ا** harfi gelir.

¹ Aksam-ı seb’a

Ör: Mastarı “وزن vezin, ölçü” olan kelimede و illet harflerindendir. Bu kökten yeni bir kelime türetirken و, ی ye dönüşür: موزان “mivzan” olması gereken kelime “mîzân” میزان şeklini alır.

Ör: Mastarı “سيل seyl, sel, akma” olan kelimede ی illet harfidir. Bu kökten türetilen “اساله isâle, akıtma” kelimesinde ی harfinin yerine ا harfi gelir.

Biz Arapça öğrenmediğimizden, illetten dolayı dönüşüm kurallarını vb. ayrıntılı biçimde ezberlememize şu anda gerek yoktur. Biz anlama odaklanacağız. Ancak, Kur'an okurken asli/kök harflerini tanıdığımız bir fiilin veya kelimenin böyle bir dönüşüm geçirdiğini gördüğümüz anda, “bu dönüşüm neden oldu?” diye hayıflanmayacak, mantığını anlamış olacağız. O nedenle, dikkatlice incelemeye ve aşına olmaya çalışalım.

Ör: “Vâv (و) ile Yâ (ي) harekeli ve kendilerinden önceki harf üstünlü ise; Vâv ile Yâ, Elife (ا) dönüşür.” kuralını ele alalım.

Mazi halinde قَوْل olması gereken bu fiil, söz konusu kural gereği قَالَ olmuştur.

Bizim sadece قَالَ fiilini ve قَوْل mastarını görünce ikisinin de aynı harflerden geldiğini ve anlamlarını bilmemiz yeterli olacaktır.

Şimdi kurallı ve kuralsız fiillere geçelim.

21.1. Kurallı Fiiller

Kurallı fiiller, “sâlim fiiller”dir. Kök harflerinde,

- İletli harf olmayan,
- İçinde hemze bulunmayan ve
- Harf tekrarı (şeddeli) olmayan

fiillerdir. Bunların çekimi kurallı ve kolaydır.

حَسُنَ ، عَلِمَ ، جَلَسَ ، فَتَحَ gibi fiiller salim fiillere örnek olarak verilebilir.

Hilm (yumuşaklık, ağırbaşlılık), darb (vurma, vuruş), zulm (haksızlık, eziyet), lutf (lütuf) ve sabr (sabır) mastar örnekleridir.

Tevbe Suresi 49. Ayet

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ

Veminhum men yekûlu-/zen lî velâ teftinnî^(c) elâ fi-lfitneti sekatû^(k) ve-inne cehenneme lemuḥîtatun bilkāfirîn^(e)

Onlardan “Bana izin ver, beni fitneye düşürme” diyen de vardır. Bilesiniz ki onlar fitnenin (tâ) içine düşmüşlerdir. Şüphesiz ki cehennem, kâfirleri elbette kuşatacaktır.

سَقَطَ fiili “düştü” anlamına gelir. Türkçedeki sakat, sakatat, sâkıt, ıskat kelimeleri bu kökten gelir.

أَحَاطَ fiili “kuşattı, ihata etti” demektir. İhata ve muhit bu fiilden gelmiştir.

21.2. Kuralsız² Fiiller

21.2.1. Hemzeli (Mehmûz) Fiiller

- Kök harflerinden biri hemze olan fiillerdir. Ör: قَرَأَ , سَأَلَ , أَخَذَ gibi...
- Mazi ve muzari çekimleri kurallı/sâlim fiiller ile aynıdır.

² Sâlim olmayan fiiller

- Ancak doğrudan emir kipinde durum farklıdır. Fiilin ilk harfi hemze olduğunda kolaylık açısından “hemze” atılır.

Ör: أَخَذَ fiilinin doğrudan emir çekimi خُذْ olur.

أَكَلَ fiilinin doğrudan emir çekimi كُلْ olur.

أَمَرَ fiilinin doğrudan emir çekimi مُرْ olur.

Edeb (edep), emr (iş, buyruk), ekl (yeme), re'y (görüş) ve cüz' (parça) master örnekleridir.

Nahl Suresi 114. Ayet

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

Fekulû mimma razekakumu(A)llâhu halâlen tayyiben veşkurû ni'meta(A)llâhi in kuntum iyyâhu ta'budûn(e)

Artık Allah'ın sizi rızıklandığı şeylerden helal ve temiz olanlarını yiyin; eğer yalnız O'na kulluk ediyorsanız Allah'ın nimetine şükredin.

أَكَلَ “yedi” fiilinin emir halini görüyoruz.

A'râf Suresi 99. Ayet

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ

Efeeminû mekra(A)llâh(i) felâ ye/menu mekra(A)llâhi illâ-lkavmu-lhâsirûn(e)

Allah'ın planından/tuzağından/azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağından emin olamaz.

Mekr, “hile, tuzak” anlamına gelir.

Bakara Suresi 108. Ayet

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِعِ الْكُفْرَ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

Em turîdûne en tes-elû rasûlekum kemâ su-ile mûsâ min kabl(u)^(k) vemen
yetebeddeli-lkufra bil-îmâni fekad dalle sevâe-ssebîl(i)

Yoksa daha önce Mûsâ'nın sorguya çekildiği gibi, siz de peygamberinizi sorguya
çekmek mi istiyorsunuz? Her kim imanı küfre değişirse, o artık doğru yoldan
sapmış olur.

Sevâe-ssebîl “dümdüz yol, dosdoğru yol” gibi meallendirilmiştir. “Sevâe”, S-V-Y
kökünden geliyor: Seviye, tesviye...

21.2.2. İkinci Harfin Şeddeli Olduğu (Muza'af) Fiiller

- Kök harfler içindeki ikinci harfin şeddeli olduğu (ikinci ve üçüncü harfin aynı olduğu) fiillerdir. Muza'af, “bir kat çoğaltılmış” anlamına da gelir. Şedde ile 2. harf çoğaltılmaktadır.

Ör: مَدَّ (uzattı), فَرَّ (kaçtı), سَرَّ (sevindirdi) gibi...

- Muza'af fiillerin son harfi cezmlî ise, şedde açılır. Değilse, şeddeli yazılır.

Sebeb (sebeb), karar, ‘aded (adet), sürûr (sevinç) ve redd (ret) mastar örnekleridir.

Tablo-21.1. مَدَّ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَمُدُّونَ Onlar uzatıyorlar	يَمُدُّ O uzatıyor	مَدُّوا Onlar uzattılar	مَدَّ O uzattı	3. Şahıs Eril
يَمُدُّونَ Onlar uzatıyorlar	تَمُدُّ O uzatıyor	مَدَّدْنَ Onlar uzattılar	مَدَّتْ O uzattı	3. Şahıs Dişil
تَمُدُّونَ Siz uzatıyorsunuz	تَمُدُّ Sen uzatıyorsun	مَدَّدْتُمْ Siz uzattınız	مَدَدْتَ Sen uzattın	2. Şahıs Eril
تَمُدُّونَ Siz uzatıyorsunuz	تَمُدِّينَ Sen uzatıyorsun	مَدَّدْتُنَّ Siz uzattınız	مَدَدْتِ Sen uzattın	2. Şahıs Dişil
نَمُدُّ Biz uzatıyoruz	أَمُدُّ Ben uzatıyorum	مَدَدْنَا Biz uzattık	مَدَدْتُ Ben uzattım	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-21.2. مَدَّ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Emir		
Çoğul	Tekil	
مُدُّوا أَمُدُّوا Siz uzatın	مُدَّ أَمُدُّ Sen uzat	2. Şahıs Eril
أَمُدُّونَ Siz uzatın	مُدِّي أَمُدِّي Sen uzat	2. Şahıs Dişil

Ör: مَدَّ fiilinin 2. şahıs eril muzari kipi تَمَدُّ dur. Baştaki “te” yi attığımızda, مَدُّ olur. İlk harf okunduğu için başına hemze getirilmez. Son hareke 3 şekilde de getirilebildiğinden, مَدَّ ، مَدَّ ، مَدُّ şeklinde olabilir.

Nisâ Suresi 86. âyet

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا

Ve-izâ huyyîtum bitahiyyetin fehayyû bi-ahsene minhâ ev ruddûhâ^(k)
inna(A)llâhe kâne ‘alâ kulli şey-in hasîbâ(n)

Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.

حَيَّ - حَيَّ fiili, “diri oldu, yaşadı” anlamına gelirken aynı kök harflerden türemiş

حَيَّا “selamladı” anlamına gelir. Aslında tahiyye “Allah sana hayat/ömür versin”

anlamındaki duayı ifade etmektedir. Her dua, hem dünya (iyilik, sağlık, huzur vb.) ve ahiret hayatı (bağışlanma, cennet vb.) için bir dilek barındırır. Her selam, bir selamet dileğidir. Bu açıdan, tahiyye, selam ve dua arasında böyle bir bağ bulunmaktadır.

رَدَّ fiili “iade etti, döndürdü, reddetti” anlamlarına gelir. Burada selamın iade edilmesi, aynı selamla karşılık vermeyi belirtmektedir. Türkçedeki reddetmek, tereddüt, mürted, merdûd bu kökten gelen kelimelerdir.

Tâ-hâ Suresi 31. âyet

أَشَدُّ بِهِ أَزْرِي

Uşdud bihi ezrî

Onunla arkamı kuvvetlendir.

Zâriyât Suresi 50. Ayet

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ

Fefirrû ila(A)llâh(i)(s) innî lekum minhu neẓîrun mubîn(un)

O halde Allah'a kaçın. Ben sizin için O'nun tarafından apaçık bir uyarıcıyım.

فَرَّ fiili “kaçtı, firar etti” anlamına gelir.

Neml Suresi 43. Ayet

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ

Vesaddehâ mâ kânet ta'budu min dûni(A)llâh(i)(s) innehâ kânet min kavmin kâfirîn(e)

Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler (o zamana kadar tevhid dinine girmekten) alıkoymuştu. Çünkü kendisi inkârcı bir kavimdendi.

صَدَّ fiili “men etti, alıkoydu” anlamına gelir.

21.2.3. Misâl Fiiller

- Misâl fiiller, sahih fiillere benzer olduğu için “misâl” denmiştir.
- Asli harflerinden birincisi,
 - و (Ör: وَقَفَ durdu, وَهَبَ bağışladı, وَرِثَ mirasçı oldu, وَعَدَ söz verdi) veya
 - ي (Ör: يَبَسَ kurudu, يَقِظَ uyandı, يَسَّرَ kolay oldu/kolaylaştı)

olan fiillerdir.

- Muzari zamanda fiillerin büyük çoğunluğunda **و** düşer. Bu durumda, emir kipinde de **و** düşer. Hemze ile başlayan fiiller gibi görünür.

Va'z (Vaaz, nasihat), vukû' (olma, oluş), yüs'r (kolaylık), yüm'n (bereket) ve yakîn (kesin bilme) mastar örnekleridir.

Tablo-21.3. İlk Harfi و ve ي olan Misâl Fiillere Örnekler

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	
جَبْ	يَجِبْ	وَجَبَ	و ile başlayan misâl fiillerin çoğunluğunda muzari hale geçerken و düşer. Bu kalıplarda, emir fiili yapılırken muzaraat harfi atılıp sonu cezmlenir, başına emir fiillerde olduğu gibi ا gelmez.
قَعْ	يَقَعْ	وَقَعَ	
عَدْ	يَعِدْ	وَعَدَ	
رِثْ	يَرِثْ	وَرِثَ	
هَبْ	يَهَبْ	وَهَبَ	
صِلْ	يَصِلْ	وَصَلَ	
ضَعْ	يَضَعْ	وَضَعَ	
إِيْهَمْ	يَوْهَمْ	وَهِمَ	و in düşmediği bablarda, emir fiili yapılırken muzaraat harfi atıldıktan sonra başa ا gelir, ancak إِيْهَمْ okunuşu zor olduğundan و, ي ye dönüşür.
أُسْرُ	يَيْسُرُ	يَسُرَ	ي ile başlayan misâl fiillerin muzari halinde baştaki ي kalkmaz. Emir fiili yapılırken muzaraat harfi atıldıktan sonra başa ا gelir, ancak أَيْسُرُ okunuşu zor olduğundan ي, و a dönüşür.

Şu'arâ Suresi 136. Ayet

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَضْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ

Kâlû sevâun 'aleynâ eve'azte em lem tekun mine-lvâ'izîn(e)

Dediler ki: Öğüt versen de öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir.

وَعَضَ fiili “öğüt verdi” anlamına gelir. Vâ'iz de “öğüt veren” oluyor.

Vâkı'a Suresi 1. Ayet

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ

İzâ veka'ati-lvâki'a(tu)

(Kıyamet) olayı gerçekleştiği zaman,

وَقَعَ “meydana geldi, gerçekleşti” fiili, bize hemen vukû, vukûat, vaka, vakia, vâki, mevki kelimelerini hatırlatmıyor mu?

Neml Suresi 85. Ayet

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ

Ve veka'a-lkavlû 'aleyhim bimâ zalemû fehum lâ yentikûn(e)

Yaptıkları haksızlıktan ötürü, (azaba uğrayacaklarını bildiren) o söz gerçekleşmiştir; artık onlar konuşamazlar.

Yentikûn fiilinin “konuşurlar” anlamına geldiğini görmüştük. Başına gelen “lâ” ile anlam “konuşamazlar” biçimine dönüşür.

Meryem Suresi 6. Ayet

يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا

Yerîşunî veyerîşu min âli ya'kûb(e)(s) vec'alhu rabbi radiyyâ(n)

Bana da vâris olsun; Ya'kub ailesine de vâris olsun. Rabbim, onu razı olunan kıl!

وَرِثَ fiili “varis oldu” anlamına gelir. Muzari halinde و harfinin düştüğünü görüyoruz. Miras, vâris, irs, irsiyet, veraset, verese, muris, tevarüs hep bu fiil kökünden gelen kelimelerdir.

Âl-i İmrân Suresi 8. Ayet

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Rabbenâ lâ tuzig kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ veheb lenâ min ledunke rahme(ten)(c) inneke ente-lvehhâb(u)

Ey Rabbimiz! Bizi hidayete eriştirdikten sonra kalplerimizi saptırma ve bize kendi katından bir rahmet ver. Şüphesiz ki, sen pek çok ihsan sahibi olansın.

وَهَبَ fiili “bağışladı, hibe etti” anlamına gelir. Vehbî, Vehhâb, hibe, mevhibe bu kökten gelen kelimelerdir.

21.2.4. İçi Boş (Ecvef) Fiiller

- Asli harflerinden ikincisi و veya ي harfidir.
- Ecvef fiillerin asıl hallerindeki و ve ي illet harfleri, fiil mazi halde iken ا halini alır:

- **و** (Ör: **قَالَ** dedi, **طَالَ** uzadı, **عَادَ** geri döndü, **قَامَ** kalktı, **مَاتَ** öldü, **نَامَ** uyudu, **خَافَ** korktu)
- **ي** (Ör: **كَادَ** tuzak kurdu, **زَارَ** ziyaret etti, **بَاعَ** sattı, **سَارَ** yürüdü, **سَالَ** aktı, **عَابَ** kusurlu oldu, **صَاحَ** bağırdı, **نَالَ** elde etti)

Kavl (söz), sevk, seyr ve bey' (satma, satış) mastar örnekleridir.

Tablo-21.4. Ecvef Fiillerde Harf Dönüşümü

Dönüşüm Sonrası	Dönüşüm Öncesi	Anlamı
قَالَ	قَوْلَ	Dedi
قَامَ	قَوْمَ	Kalktı
خَافَ	خَوْفَ	Korktu
بَاعَ	بَيْعَ	Sattı
نَامَ	نَوْمَ	Uyudu
سَارَ	سَيْرَ	Yürüdü

Ecvef fiildeki **ا** in aslının, **و** mı yoksa **ي** mi olduğu nasıl anlaşılır?

En sağlam biçimde fiilin mastarından anlaşılır:

- Asıl olan **و** harfidir: **قَالَ يَقُولُ قَوْلٌ** dedi

خَافَ يَخَافُ خَوْفٌ korktu

نَامَ يَنَامُ نَوْمٌ uyudu

- Asıl olan ي harfidir: بَاعَ يَبِيعُ بَيْعٌ sattı

نَالَ يَنَالُ نَيْلٌ elde etti

Tablo-21.5. Ecvef Fiillerde Muzari Çekimi

Orta Harfi و		Orta Harfi ي	
Muzari	Mazi	Muzari	Mazi
يَقُولُ	قَالَ	يَهْيَبُ	هَابَ
يَقُومُ	قَامَ	يَبِيعُ	بَاعَ
يَكُونُ	كَانَ	يَسِيرُ	سَارَ
يَصُومُ	صَامَ	يَعِيشُ	عَاشَ
يَطُوفُ	طَافَ	يَكِيلُ	كَالَ
يَتُوبُ	تَابَ		
يَخَافُ	خَافَ		
يَنَامُ	نَامَ		
يَذُوقُ	ذَاقَ		

Tablo-21.6. قَالَ Ecvef Fiilinin Mazi-Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَقُولُونَ	يَقُولُ	قَالُوا	قَالَ	3. Şahıs Eril
يَقُلْنَ	تَقُولُ	قُلْنَ	قَالَتْ	3. Şahıs Dişil
تَقُولُونَ	تَقُولُ	قُلْتُمْ	قُلْتَ	2. Şahıs Eril
تَقُلْنَ	تَقُولِينَ	قُلْتُنَّ	قُلْتِ	2. Şahıs Dişil
نَقُولُ	أَقُولُ	قُلْنَا	قُلْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Ecvef fiillerin mazi halinde,

Son kök harf harekeli ise, ortadaki و ve ي harfleri ا harfine dönüşür.

Son kök harf cezmli ise, ortadaki harf و ise düşer ve ilk harfe ُ gelir, ortadaki harf ي ise düşer ve ilk harfe ِ gelir.

Yukarıdaki tabloda ق و ل için bu çekimlere yer verilmiştir.

Kural: Ötre, harekeler arasında en ağır hareke olarak bilinir. Bu nedenle, kelime sonlarında veya ortalarında bulunan Vâv ve Yâ harflerindeki ötre harekesi mümkün olduğunca atılır veya taşınır.³

Kural: İletli harf Vâv veya Yâ harekeli, kendisinden önceki sağlam harf harekesiz ise illetli harfin harekesi kendisinden önceki harfe verilir. İletli harf, bu harekeye uygun illetli harfe dönüşür.

Ör: كَانْ fiilinin muzari formu يَكُونُ biçiminde olması gerekirken يَكُونُ biçiminde kullanılır. Ötrenin vâv harfine ağır gelmesi nedeniyle vâvın harekesi olan ötre, kendisinden önceki sakin harfe taşınmıştır.

Ör: قَالَ fiilinin muzari formu يَقُولُ biçiminde olması gerekirken يَقُولُ biçiminde kullanılır.

Ör: بَاعَ fiilinin muzari formu يَبِيعُ biçiminde olması gerekirken يَبِيعُ biçiminde kullanılır.

³ Bu kurallara aşına olmanız yeterli, zamanla yerleşecektir.

Kural: Bir kelimede sakın olan illet harfinden sonra cezmlı bir harf gelirse illet harfi atılır.

Ör: يَقُولُ muzari fiilinden emir fiiline geçmeye çalışalım. Söz konusu fiilin 2. şahıs eril çekimi تَقُولُ olur. Baştaki ت atılır, sonu cezmlenir: قُولْ Ancak burada iki sakın harf (“harekesiz vav” ve “cezmlı lâm”) yan yana geldiğinden, illetli harf olan ilk sakın harf atılır: قُلْ

Ör: كَانَ fiilinin muzari kipi normal şartlarda يَكُونُ dür. Ancak başına لَمْ gibi cezm edatlarından birinin gelmesi halinde, sondaki “nûn” harfi cezmlı hale dönüşür: لَمْ يَكُونْ Ancak bu durumda iki sâkin harf yan yana gelmemesi gerektiğinden illet harfi düşer: لَمْ يَكُنْ

Tablo-21.7. قَالَ Ecvef Fiilinin Emir Kipi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
قُولُوا	قُلْ	2. Şahıs Eril
قُلْنَ	قُولِي	2. Şahıs Dişil

Tablo-21.8. كَانَ Ecvef Fiilinin Mazi-Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَكُونُونَ	يَكُونُ	كَانُوا	كَانَ	3. Şahıs Eril
يَكُنَّ	تَكُونُ	كَانَ	كَانَتْ	3. Şahıs Dişil
تَكُونُونَ	تَكُونُ	كُنْتُمْ	كُنْتُ	2. Şahıs Eril
تَكُنَّ	تَكُونِينَ	كُنْتُمْ	كُنْتِ	2. Şahıs Dişil
نَكُونُ	أَكُونُ	كُنَّا	كُنْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-21.9. كَانَ Ecvef Fiilinin Emir Kipi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
كُونُوا	كُنْ	2. Şahıs Eril
كُنَّ	كُونِي	2. Şahıs Dişil

“Hemze” ile “Elif” arasında ne fark nedir?

“Elif”, harekesizdir. “Elif” harekeli olduğunda, “Hemze” ismini alır.

1) Bundan dolayı, bir fiilin “Elif” ile başlaması mümkün olmadığından, misâl fiiller و veya ي ile başlar.

2) Hemzeli fiillerin orta harfi “Hemze” iken, ecvef fiillerin orta harfi “Elif”tir. سَأَلَ “sordu” fiili hemzeli iken, سَالَ “aktı” fiili ecvef fiildir.

Yâsin suresi 82. Ayet

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

İnnemâ emruhu izâ erâde şey-en en yekûle lehu kun feyekûn(u)

Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir.

"Kün", "Ol!" demektir. "yekûn" olmak fiilinin muzarisi olduğundan "oluverir" ve "feyekûn" da "hemen oluverir" olarak meallendirilmiştir. Kâinat, "kâin-olan"lar, "meydana gelenler" anlamına gelir. Yekûn "Olur" anlamında olup, hesapta toplamı ifade ediyor. Hukukta kullanılan "keenlemyekûn" "ke-sanki, gibi"+ "en (matar harfi, İngilizce that)"+"lemyekûn-olmadı"= "sanki hiç olmamış gibi, sanki yok gibi, yok hükmünde" anlamına geliyor. Mekân, "var olunan yer" ve tekvin "var etme, yaratma" anlamına geliyor.

Tablo-21.10. بَاعَ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَبِيعُونَ	يَبِيعُ	بَاعُوا	بَاعَ	3. Şahıs Eril
يَبِيعْنَ	تَبِيعُ	بِعْنَ	بَاعَتْ	3. Şahıs Dişil
تَبِيعُونَ	تَبِيعُ	بِعْتُمْ	بِعْتَ	2. Şahıs Eril
تَبِيعْنَ	تَبِيعِينَ	بِعْتَنَّ	بِعْتِ	2. Şahıs Dişil
نَبِيعُ	أَبِيعُ	بِعْنَا	بِعْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-21.11. بَاعَ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
بِيعُوا	بِعْ	2. Şahıs Eril
بِيعْنَ	بِيعِي	2. Şahıs Dişil

Tablo-21.12. نَامَ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَنَامُونَ	يَنَامُ	نَامُوا	نَامَ	3. Şahıs Eril
يَنَمْنَ	تَنَامُ	نِمْنَ	نَامَتْ	3. Şahıs Dişil
تَنَامُونَ	تَنَامُ	نِمْتُمْ	نِمْتِ	2. Şahıs Eril
تَنَمْنَ	تَنَامِينَ	نِمْتُنَّ	نِمْتِ	2. Şahıs Dişil
نَنَامُ	أَنَامُ	نِمْنَا	نِمْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-21.13. نَامَ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
نَامُوا	نَمْ	2. Şahıs Eril
نَمْنَ	نَامِي	2. Şahıs Dişil

Cin Suresi 19. Ayet

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا

Ve ennehu lemmâ **kâme** ‘abdu(A)llâhi yed’ûhu kâdû yekûnûne ‘aleyhi libedâ(n)
Allah’ın kulu (Muhammed), O’na ibadet etmek için **kalktığında** neredeyse
(cinler) onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi.

Bakara Suresi 160. Ayet

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

İlle-lleżîne **tâbu** veaslehû vebeyyenû feulâ-ike etûbu ‘aleyhim^(e) ve enâ-ttevvâbu-
rrahîm(u)

Ancak **tevbe edip** durumlarını düzelten ve (gerçeği) açıklayanların **tevbelerini**
kabul ederim. Ben sürekli tevbeleri kabul eden ve rahmet sahibi olanım.

Fâtır Suresi 44. Ayet

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

Eve lem yesîrû fî-l-ardi feyenzurû keyfe kâne ‘âkibetu-lleżîne min kablihim

Kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğunu görmek için yeryüzünde
gezip dolaşmadılar mı?

سَارَ fiili, “gezdi, dolaştı, yürüdü” gibi anlamlara gelir. Seyir, seyran, seyyâr,
seyyâre, mesire, siret, siyer bu kökten türemiştir.

Tekâsür Suresi 2. Ayet

حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ

Hattâ zurtumu-lmekâbir(a)

Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz.

زَارَ fiili “ziyaret etti” demektir. Ziyaret kelimesinden asli harflerin “Z-Y-R”olduğunu hemen anlıyoruz.

Bakara Suresi 34. Ayet

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

Ve-iz kulnâ lilmelâ-iketi-scudû li-âdeme feseceđû illâ iblîse ebâ vestekbera vekâne mine-lkâfirîn(e)

Hani biz meleklerle (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.

İbrahim Suresi 7. Ayet

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

Ve-iz teezzene rabbukum le-in şekertum leezîdennekum(s) vele-in kefertum inne ‘azâbî leşedîd(un)

Hani Rabbiniz şöyle bildirmişti: “Andolsun, eğer şükrederseniz elbette siz(e olan nimetimi) artırırım. Eğer nankörlük ederseniz şüphesiz azabım pek şiddetlidir.”

زَادَ mazi ve يَزِيدُ muzari fiilidir.

21.2.5. Noksan (Nâkıs) Fiiller

Kök harflerinden sonuncusu illetli harf olan fiillerdir.

Ör: دَعَا dua etti, عَفَا affetti, شَكَا şikayet etti, نَجَا kurtuldu, رَمَى attı, شَفَى şifa verdi,

بَنَى bina etti, بَكَى ağladı, رَضِيَ razı oldu, لَقِيَ karşılaştı, نَسِيَ unuttu, خَفِيَ gizli oldu

Sehv (yanılma) ve sa'y (çalışma) mastar örnekleridir.

Tablo-21.14. Nâkıs Fiillere Örnekler

Muzari	Mazi	Muzari	Mazi	Muzari	Mazi	Muzari	Mazi
يَدْعُو	دَعَا	يَزِي	رَمَى	يَنْسَى	نَسِيَ	يَسْعَى	سَعَى
يَشْكُو	شَكَا	يَكْوِي	كَوَى	يَخْشَى	خَشِيَ	يَطْغَى	طَغَى
يَتَلَو	تَلَا	يَمْشِي	مَشَى	يَبْقَى	بَقِيَ		
يَمْحُو	مَحَا	يَجْرِي	جَرَى				
يَعْفُو	عَفَا	يَبْكِي	بَكَى				

Tablo-21.15. دَعَا Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَدْعُونَ	يَدْعُو	دَعَوْا	دَعَا	3. Şahıs Eril
يَدْعُونَ	تَدْعُو	دَعَوْنَ	دَعَتْ	3. Şahıs Dişil
تَدْعُونَ	تَدْعُو	دَعَوْتُمْ	دَعَوْتِ	2. Şahıs Eril
تَدْعُونَ	تَدْعِينَ	دَعَوْتُنَّ	دَعَوْتِ	2. Şahıs Dişil
نَدْعُو	أَدْعُو	دَعَوْنَا	دَعَوْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-21.16. دَعَا Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
أَدْعُوا	أَدْعُ	2. Şahıs Eril
أَدْعُونَ	أَدْعِي	2. Şahıs Dişil

Tablo-21.17. رَمَى Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَرْمُونَ	يَرْمِي	رَمَوْا	رَمَى	3. Şahıs Eril
يَرْمِينَّ	تَرْمِي	رَمَيْنَ	رَمَتْ	3. Şahıs Dişil
تَرْمُونَ	تَرْمِي	رَمَيْتُمْ	رَمَيْتَ	2. Şahıs Eril
تَرْمِينَّ	تَرْمِينَّ	رَمَيْتُنَّ	رَمَيْتِ	2. Şahıs Dişil
نَرْمِي	أَرْمِي	رَمَيْنَا	رَمَيْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Kural: Vâv (و) ile Yâ (ي) harekeli ve kendilerinden önceki harf üstünlü ise; Vâv ile Yâ, Elif e (ا) dönüşür.

Ör: 3. dişil şahısta رَمَيْتِ olması gereken bu fiil, önce kural gereği رَمَاتِ haline dönüşür, akabinde “Bir kelimedede sakın olan illet harfinden sonra cezmlı bir harf gelirse illet harfi atılır.” kuralı gereği رَمَتْ olur.

Kural: Ötre, harekeler arasında en ağır hareke olarak bilinir. Bu nedenle, kelime sonlarında veya ortalarında bulunan Vâv ve Yâ harflerindeki ötre harekesi mümkün olduğunca atılır veya taşınır.

Ör: رَمَى fiilinin muzari kipi normal şartlarda يَرْمِي şeklinde kullanılmalıydı. Ancak ötre, yâ harfine ağır geldiğinden atılır ve fiil يَرْمِي şekline dönüşür.

Tablo-21.18. رَمَى Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
إِرْمُوا	إِرم	2. Şahıs Eril
إِرْمِينَ	إِرمي	2. Şahıs Dişil

Arapçada kelime sonlarındaki “yâ”dan önce yer alan harfin harekesi üstün ise (ى -) altı noktasız, esre ise (ي -) altı iki noktalı yazılır.

Tablo-21.19. سَعَى Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَسْعَوْنَ	يَسْعَى	سَعَوْا	سَعَى	3. Şahıs Eril
يَسْعَيْنَ	تَسْعَى	سَعَيْنَ	سَعَتْ	3. Şahıs Dişil
تَسْعَوْنَ	تَسْعَى	سَعَيْتُمْ	سَعَيْتَ	2. Şahıs Eril
تَسْعَيْنَ	تَسْعَيْنَ	سَعَيْتُنَّ	سَعَيْتِ	2. Şahıs Dişil
نَسْعَى	أَسْعَى	سَعَيْنَا	سَعَيْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-21.20. سَعَى Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Emir		
Çoğul	Tekil	
إِسْعَوْا	إِسْعَ	2. Şahıs Eril
إِسْعَيْنَ	إِسْعَى	2. Şahıs Dişil

Necm Suresi 39. Ayet

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ

Ve-en leyse lil-insâni illâ mâ se'â

İnsan için ancak çalıştığı vardır./İnsan için çalıştığından başkası yoktur.

سَعَى se'â fiili “koştu, çabaladı, çalıştı” anlamına gelir. Umre ve hac ibadetinde,

Safa ve Merve tepeleri arasında hacıların 7 kere yaptığı koşuya da سَعَى “sa'y” denir.

Enfâl Suresi 17. Ayet

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ...

...vemâ rameyte iz rameyte velâkinna(A)llâhe ramâ(c)...

...Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı...

Arapça ramâ رمى “attı” fiilinden gelen mermi “atılan”, râmi “atan, atıcı” anlamına gelir.

Yûsuf Suresi 86. Ayet

قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَنِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَاعْلَمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Kâle innemâ eşkû beşî ve/huznî ila(A)llâhi vea'lemu mina(A)llâhi mâ lâ ta'lemûn(e)

(Yakub) “Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah’a arz ederim/şikayet ederim. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim” dedi.

Rahmân Suresi 27. Ayet

وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Ve yebkâ vechu rabbike zû-lcelâli vel-ikrâm(i)

Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.

Beyyine Suresi 2. Ayet

رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً

Rasûlun mina(A)llâhi yetlû suhufen mutahhera(ten)

(O delil), Allah tarafından (gönderilmiş) bir peygamberdir ki, tertemiz sayfaları okumaktadır.

تَلَا fiili “takip etti, tâbi oldu, okudu” demektir. Tilavet kelimesi bu kökten gelmektedir.

Suhuf, “sahifeler” demektir.

Nâzi'ât Suresi 17. Ayet

إِذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى

İzheb ilâ fir'avne innehu tağâ

Firavun'a git! Çünkü o çok azdı.

Âl-i İmrân Suresi 5. Ayet

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ

İnna(A)llâhe lâ yahfâ ‘aleyhi şey-un fî-l-ardi velâ fî-ssemâ/- (i)

Şüphesiz, yerde ve gökte Allah'a hiç bir şey gizli kalmaz.

خَفَى fiili “gizli, saklı oldu” anlamına gelir. Hafî, mahfî ve hafîye kelimeleri buradan gelir.

Bakara Suresi 52. Ayet

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Şümme ‘afevnâ ‘ankum min ba’di zâlike le’allekum teşkurûn(e)

Bundan sonra da (akıllanıp) şükredersiniz diye sizi affettik.

Enfâl Suresi 15. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْأَدْبَارَ

Yâ eyyuhâ-lleżîne âmenû izâ lakîtu-mu-lleżîne keferû zahfen felâ tuvellûhumu-l-edbâr(a)

Ey iman edenler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin.

لَقَى fiili “birisiyle karşılaştı” anlamına gelir. Likâ (kavuşma, buluşma) aynı kökten gelir.

21.2.6. (İleti) Katlanmış (Lefif) Fiiller

- İki kök harfi de illetli olan fiillere denir.
- “1. ve 3.” asli harflerin illet harfi olduğu fiillere “lefif-i mefruk” fiiller denir.

Ör: وَفَى sözünü tuttu, وَفَى korudu, وَلَّى hükmetti

- “2. ve 3.” asli harflerin illet harfi olduğu fiillere “lefif-i makrun” fiiller denir.

Ör: نَوَى niyet etti, رَوَى rivâyet etti, طَوَى katladı

- Tekil şahıs için doğrudan emir kipinde iki illetli harf de düşeceğinden tek harf kalır.

Lefif fiillerin mazi, muzari ve doğrudan emir çekimleri nâkıs fiillerinki ile aynıdır.

Vefa (sözünde durma), vikâye (koruma) ve tayy (atlama, kaldırma, çıkarma) master örnekleridir.

Tablo-21.21. وَفَى Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَقُونُ	يَقِي	وَقَوْا	وَقَى	3. Şahıs Eril
يَقِينُ	تَقِي	وَقَيْنَ	وَقَتْ	3. Şahıs Dişil
تَقُونُ	تَقِي	وَقَيْتُمْ	وَقَيْتَ	2. Şahıs Eril
تَقِينُ	تَقِينَ	وَقَيْتُنَّ	وَقَيْتِ	2. Şahıs Dişil
نَقِي	أَقِي	وَقَيْنَا	وَقَيْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-21.22. وَفَى Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
قُوا	قِ	2. Şahıs Eril
قَيْنَ	قِي	2. Şahıs Dişil

Bakara Suresi 40. Ayet

يَا بَنِي إِسْرَءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ
بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

Yâ benî isrâ-île-żkurû ni'metiye-lletî en'amtü 'aleykum veevfû bi'ahdî ûfi
bi'ahdikum ve-ıyyâye ferhebûn(i)

Ey İsrailoğulları! Size vermiş olduğum nimetlerimi anın ve bana vermiş
olduğunuz sözünüzde durun ki ben de size vermiş olduğum sözümde durayım.
Sadece benden korkun.

وَفَى fiili “yerine getirdi” anlamına gelir. İfa, vefa ve vefat kelimeleri de bu kökten
gelir.

رَهَب fiili “korktu, çekindi” anlamına gelir. Rahip, rahibe, ruhbanlık, rehbet bu
kökten kelimelerdendir.

Bakara Suresi 201. Ayet

وَقَنَا عَذَابَ النَّارِ...

...vekinâ ‘azâbe-nnâr(i)

...ve bizi ateşin azabından koru!

Buradaki “kı” fiili, وَفَى fiilinin emir kipidir.

Teğâbun Suresi 16. Ayet

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ
يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Fettekû(A)llâhe mâ-steta'tum vesme'û ve-etî'û ve enfikû hayran li-enfusikum^(k)
vemen **yûka** şuhha nefsihi feulâ-ike humu-lmuflihûn(e)

O halde, gücünüzün yettiği kadar Allah'tan **sakının,** dinleyin, itaat edin ve kendi iyiliğinize olarak harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden **korunursa** işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

Aşağıdaki tabloda üç harfli ek almamış fiil türleri için farklı kiplerde çekimlere yer verilmiştir.

Tablo-21.23. Üç Harfli Yalın Fiil Türleri Çekim Örnekleri

ÜÇ HARFLİ YALIN FİİLLER					
Emir	Muzari Meczum	Muzari Mansub	Muzari Merfu	Mazi	Fiil
أَفْعُلْ إِفْعِلْ أَفْعُلْ إِفْعِلْ أَفْعُلْ إِفْعِلْ	لَمْ يَفْعُلْ لَمْ يَفْعِلْ لَمْ يَفْعُلْ لَمْ يَفْعِلْ لَمْ يَفْعُلْ لَمْ يَفْعِلْ	لَنْ يَفْعُلَ لَنْ يَفْعِلَ لَنْ يَفْعُلَ لَنْ يَفْعِلَ لَنْ يَفْعُلَ لَنْ يَفْعِلَ	يَفْعُلُ يَفْعِلُ يَفْعُلُ يَفْعِلُ يَفْعُلُ يَفْعِلُ	فَعَلَ فَعِلَ فَعَلَ فَعِلَ فَعَلَ فَعِلَ	Salim
كُلْ إِسْأَلْ إِفْرَأْ	لَمْ يَأْكُلْ لَمْ يَسْأَلْ لَمْ يَقْرَأْ	لَنْ يَأْكُلَ لَنْ يَسْأَلَ لَنْ يَقْرَأَ	يَأْكُلُ يَسْأَلُ يَقْرَأُ	أَكَلَ سَأَلَ قَرَأَ	Mehmuz
عَدَّ شَمَّ جَدَّ	لَمْ يَعُدَّ لَمْ يَشُمَّ لَمْ يَجِدَّ	لَنْ يَعُدَّ لَنْ يَشُمَّ لَنْ يَجِدَّ	يَعُدُّ يَشُمُّ يَجِدُّ	عَدَّ شَمَّ جَدَّ	Muzaaf
قِفْ	لَمْ يَقِفْ	لَنْ يَقِفَ	يَقِفُ	وَقَفَ	Misal
قُلْ بُعْ نَمْ	لَمْ يَقُلْ لَمْ يَبُعْ لَمْ يَنَمْ	لَنْ يَقُولَ لَنْ يَبِيعَ لَنْ يَنَامَ	يَقُولُ يَبِيعُ يَنَامُ	قَالَ بَاعَ نَامَ	Ecvef
أَدْعُ إِمْشِ إِنْسِ إِنَّهْ	لَمْ يَدْعُ لَمْ يَمْشِ لَمْ يَنْسِ لَمْ يَنْهَ	لَنْ يَدْعُوَ لَنْ يَمْشِيَ لَنْ يَنْسَى لَنْ يَنْهَى	يَدْعُو يَمْشِي يَنْسَى يَنْهَى	دَعَا مَشَى نَسِيَ نَهَى	Nâkıs
اِكْوِ قِ	لَمْ يَكْوِ لَمْ يَقِ	لَنْ يَكْوِيَ لَنْ يَقِيَ	يَكْوِي يَقِي	كَوَى وَقَى	Lefif-i Makrun Lefif-i Mefruk

ذ ك ر Zal-Kef-Ra

Anlamı	Arapçası
Zikretti, hatırladı	ذَكَرَ
Zikre sevk etti, hatırlattı	ذَكَرَّ
Hatıra getirdi, düşündü	تَذَكَّرَ
Mezkûr: Zikredilen	مَذْكُورٌ
Müzâkere: Bir konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunma	مُذَاكَرَةٌ
Müzekkere: Bir iş hakkında ilgili kişiye veya üst makama yazılan yazı, hatırlatan	مَذْكِرَةٌ
Müzekkir: Zikreden, hatıra getiren	مُذَكِّرٌ
Tezkir: Hatırlatma, düşündürme	تَذْكِيرٌ
Tezkire: Hatırlatma, öğüt	تَذْكِرَةٌ
Zâkir: Zikreden	ذَاكِرٌ
Zikr: Zikir	ذِكْرٌ

BÖLÜM 22: ÜÇ HARFLİ YALIN EDİLGEN FİİLLER

Türkçede fiiller özne-fiil ilişkisine göre etken ve edilgen fiiller olarak ikiye ayrılır. Arapçada etken -öznesi bilinen- fiillere (faili) malum, edilgen -öznesi bilinmeyen- fiillere (faili) meçhul fiil denmektedir.

- Kurallı fiillerin mazi edilgen formunda üç harfin ilki ötrelenir, ikincisi esrelenir, son harf değiştirilmez.
- Kurallı fiillerin muzari edilgen formunda ise muzarilik harfi ötrelenir, üç harfin ikincisi fethalanır, ilk ve son harfi değiştirilmez.
- Geçişsiz -doğrudan nesne almayan- fiillerin edilgen hali olmaz, geçişli fiillerin olur.
- Edilgen fiilin öznesine, “sözde özne” adı verilir. Etken cümlenin fiili edilgene dönüştürüldüğünde, etken cümlenin nesnesi sözde özne konumuna gelir.

Aşağıdaki tabloda kurallı ve kuralsız fiillerin edilgen hallerine örnekler verilmiştir.

Tablo-22.1. Yalın Fiillerin Edilgen Çekimleri

Edilgen Muzari	Etken Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi	Fiil Türü
يُكْتَبُ	يَكْتُبُ	كُتِبَ	كَتَبَ	Salim (Kurallı)
يُشْرَبُ	يَشْرَبُ	شُرِبَ	شَرِبَ	
يُنْصَرُ	يَنْصُرُ	نُصِرَ	نَصَرَ	
يُضْرَبُ	يَضْرِبُ	ضُرِبَ	ضَرَبَ	
يُفْتَحُ	يَفْتَحُ	فُتِحَ	فَتَحَ	
يَأْكُلُ	يَأْكُلُ	أَكِلَ	أَكَلَ	Mehmuz
يُمَدُّ	يَمُدُّ	مُدَّ	مَدَّ	Muzaaf
يُوصَلُ	يَصِلُ	وُصِلَ	وَصَلَ	Misâl
يُوجَدُ	يَجِدُ	وُجِدَ	وَجَدَ	
يُقَالُ	يَقُولُ	قِيلَ	قَالَ	Ecvef
يُبَاعُ	يَبِيعُ	بِيعَ	بَاعَ	
يُدْعَى	يَدْعُو	دُعِيَ	دَعَا	Nâkıs
يُرَوَّى	يَرْوِي	رُويَ	رَوَى	Lefif

Nisâ Suresi 64. Ayet

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ...

Vemâ erselnâ min rasûlin illâ liyutâ'a bi-izni(A)llâh(i)(c)...

Biz her peygamberi ancak, Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesi için göndermişizdir....

İhlâs Suresi 3. Ayet

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ

Lem **yelid** velem **yûled(u)**

O, doğurmamış ve doğurulmamıştır.

وَلَدَ fiili “doğurdu” anlamına gelir. Veled, valide, velid, evlad, mevlud, mevlit, tevellüd, milâd hep bu kökten gelen kelimelerdir.

Mü'minûn Suresi 101. Ayet

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ

Fe-izâ **nufiha** fi-ssûri felâ ensâbe beynehum yevme-izin velâ yetesâelûn(e)

Sûr'a **üflendiği** zaman, artık o gün aralarında ne soy sop kalır, ne de birbirlerine bir şey sorarlar.

نَفَخَ fiili “üfledi” demektir. Nefha (üfürme) demektir.

Ensâb, “neseb” kelimesinin çoğuludur. Neseb, “soy sop” demektir. Nispet, tenasüp, tensip, münasebet, mensup, intisap bu kelime ile aynı köktendir.

Âl-i İmrân Suresi 157. Ayet

وَلَيْنُ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ

Vele-in **kutiltum** fi sebîli(A)llâhi ev muttum lemağfîratun mina(A)llâhi verahmetun hayrun mimma yecma'ûn(e)

Eğer Allah yolunda **öldürülür** ya da ölürseniz, şunu bilin ki, Allah'ın mağfireti ve rahmeti onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır.

Enbiyâ Suresi 60. Ayet

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ

Kâlû semi'nâ feten yezkuruhum **yukâlu** lehu ibrâhîm(u)

(İçlerinden bazıları), “Kendisine İbrahim **denilen** bir gencin onları diline doladığını duyduk” dediler.

Fetâ, “genç, yiğit” anlamına gelir.

Nebe' Suresi 19. Ayet

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا

Vefutihati-ssemâu fekânet ebvâbâ(n)

Gökyüzü **açılır** ve orada pek çok kapılar oluşur. (O sırada gökyüzü açılmış ve kapı kapı olmuştur.)

Ebvâb, “bâb-kapı” kelimesinin çoğuludur.

Kalem Suresi 42. Ayet

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ

Yevme **yukşefu** ‘an sâkin ve **yud’avne** ilâ-ssucûdi felâ yestatî’ûn(e)

O gün baldırlar **açılır** (işler zorlaşır) ve secdeye **çağrılırlar** ama güç yetiremezler.

Zuhruf Suresi 19. Ayet

...سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ

...**setuktebu** şehâdetuhum ve **yus-elûn(e)**

...Onların şahitlikleri **yazılacak** ve **sorguya çekileceklerdir**.

Tekvîr Suresi 5. Ayet

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ

Ve-izâ-lvu^hûşu **huşirat**

Vahşi hayvanlar **bir araya toplandığı** zaman,

حَشَرَ fiili “topladı” anlamına gelir. Haşir, mahşer, haşere, haşarı bu kökten türemiştir.

Vahşi hayvanlar anlamına gelen vuhûş ile aynı kökten (V-H-Ş) vahşet ve vahşi kelimeleri Türkçede de yer almaktadır.

ع ب د Ayn-Be-Dal

Anlamı	Arapçası
İbadet etti, kulluk etti	عَبَدَ
'Abd: Kul 'İbâd: Kullar	عَبْدٌ عِبَادٌ
'Âbid/'Âbide: İbadet eden, kulluk eden	عَابِدٌ عَابِدَةٌ
İbâdet	عِبَادَةٌ
Ma'bed: İbadet yeri	مَعْبَدٌ
Ma'bûd: Kendisine ibadet edilen	مَعْبُودٌ
Taabbûd: İbadet etme	تَعَبُّدٌ
Ubûdiyyet: İleri derecede kulluk etme	عُبُودِيَّةٌ

ا خ ذ Elif-Kh-Zal

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Telefon için kullandığımız âhize “alıcı” demektir. Ahz u ita, “alıp satma” demek olup, Türkçede aksata olarak kullanılmaktadır. Hukukta geçen ahzukabz ise, “alıp sahip çıkma” demektir. Ahzukabz, karar ile hükmedilen şeyin avukat tarafından teslim alınması ve uhdesinde bulundurulması demektir.	Aldı, tuttu	أَخَذَ
	Cezalandırdı	آخَذَ
	İttihâz: Edinme , sayma	إِتَّخَذَ
	Me'hûz: Çıkarılmış, alınmış	مَأْخُودٌ
	Muâhez: Muaheze olunan, eleştirilen, çekiştirilen	مُؤَاخَذَ
	Muâheze: Kınama, ayıplama, eleştiri	مُؤَاخَذَةٌ
	Muâhiz: Çekiştiren, muaheze eden, tenkit eden	مُؤَاخِذٌ

BÖLÜM 23: FİLLERDE HİKÂYE KİPİ

Arapçada fiilleri hikâye kipine çevirmek için **كَانَ** (kâne) fiilinden yararlanılır.

23.1. Mazi Zamanın Hikâyesi

Türkçede “...dıydı, ...mıştı” ile biten fiiller, Arapça’da “**كَانَ** oldu, idi” yardımcı fiili ile mâzî fiili yan yana kullanılarak yapılır.

Tablo-23.1. Mazi Zamanın Hikayesi Fiil Çekimi

Çoğul	Tekil	
كَانُوا كَتَبُوا (Onlar) yazdıydılar/ yazmışlardı	كَانَ كَتَبَ (O) yazdıydı/ yazmıştı	3. Şahıs Eril
كَانَ كَتَبَ (Onlar) yazdıydılar/ yazmışlardı	كَانَتْ كَتَبَتْ (O) yazdıydı/ yazmıştı	3. Şahıs Dişil
كُنْتُمْ كَتَبْتُمْ (Siz) yazdıydınız/ yazmıştınız	كُنْتُ كَتَبْتُ (Sen) yazdıydın/ yazmıştın	2. Şahıs Eril
كُنْتُمْ كَتَبْتُمْ (Siz) yazdıydınız/ yazmıştınız	كُنْتُ كَتَبْتُ (Sen) yazdıydın/ yazmıştın	2. Şahıs Dişil
كُنَّا كَتَبْنَا (Biz) yazdıydık/ yazmıştık	كُنْتُ كَتَبْتُ (Ben) yazdıydım/ yazmıştım	1. Şahıs Eril-Dişil

- Olumsuz hali, **مَا كَانَ كَتَبَ** “yazmadıydı/yazmamıştı” şeklinde olur.
- كَانَ** fiiline **قَدْ** “gerçekten, hakikaten” edatı eklenirse manayı kuvvetlendirir:

قَدْ كَانَ كَتَبُوا “gerçekten yazdıydılar/yazmışlardı”

Mülk Suresi 18. Ayet

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

Ve lekad keẓzebe-lleẓîne min kablihim fekeyfe kâne nekîr(i)

Andolsun ki, onlardan öncekiler de (bunu) yalanlamışlardı. Beni inkar etmek nasılmış?

نَكِرَ fiili “bilmedi, tanıyamadı; yadırgadı, çekindi” anlamına gelir. Sorgu meleklerine Münker ve Nekir adının verilmesi, kendilerinden çekinilecek bir surette olmalarındandır. İnkâr etmek fiili de buradan gelir. Münkir, “inkâr eden” anlamına gelir. Belirli isimlere marife, belirsiz olanlara nekra dendiğini öğrenmiştik.

23.2. Muzari Zamanın Hikâyesi

Türkçede “...ardı, ...yordu” ile biten fiiller, Arapça’da كَانَ “oldu, idi” yardımcı fiili ile muzari fiili yan yana kullanılarak yapılır.

Haberi muzâri fiil olan bir isim cümlesinin başına كَانَ getirildiğinde, cümlenin anlamı geniş zamanın veya şimdiki zamanın hikâyesine çevrilmiş olur. Fiilin geniş zamanın mı, yoksa şimdiki zamanın mı hikâyesi olduğu, kullanılan zaman zarfından anlaşılır. Zaman zarfı kullanılmamışsa, her iki zaman kipine çevrilmesi mümkündür.

Tablo-23.2. Muzari Zamanın Hikayesi Fiil Çekimi

Çoğul	Tekil	
كَانُوا يَكْتُبُونَ (Onlar) yazıyorlardı/yazarlardı	كَانَ يَكْتُبُ (O) yazıyordu/yazardı	3. Şahıs Eril
كَانَ يَكْتُبْنَ (Onlar) yazıyorlardı/yazarlardı	كَانَتْ تَكْتُبُ (O) yazıyordu/yazardı	3. Şahıs Dişil
كُنْتُمْ تَكْتُبُونَ (Siz) yazıyordunuz/yazardınız	كُنْتَ تَكْتُبُ (Sen) yazıyordun/yazardın	2. Şahıs Eril
كُنْتُمْ تَكْتُبْنَ (Siz) yazıyordunuz/yazardınız	كُنْتَ تَكْتُبِينَ (Sen) yazıyordun/yazardın	2. Şahıs Dişil
كُنَّا نَكْتُبُ (Biz) yazıyorduk/yazardık	كُنْتُ أَكْتُبُ (Ben) yazıyordum/yazardım	1. Şahıs Eril-Dişil

Olumsuz hali ise, مَا كَانَ يَكْتُبُ “yazmıyordu” şeklinde olur.

Mâide Suresi 61. Ayet

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا

كَانُوا يَكْتُمُونَ

Ve-izâ câûkum kâlû âmennâ vekad dehalû bilkufri vehum kad haracû bih(i)^(c)
va(A)llâhu a'lemu bimâ kânû yektumûn(e)

Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde «inandık» derler. Allah gizlemekte/gizliyor olduklarını daha iyi bilmektedir.

كَتَمَ fiili “gizledi, sakladı” anlamına gelir. Ketûm, “sır saklayan” demektir. Ketmi verese davaları, mirasçılarının gizlenmesi nedeniyle açılır.

23.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Türkçede “...cekti” ile biten fiiller Arapça’da **كَانَ** “oldu, idi” yardımcı fiili ile gelecek zaman fiilini yan yana getirmekle yapılır.

Haberî gelecek zaman fiili olan bir isim cümlesinin başına **كَانَ** getirildiğinde, cümlemin anlamı gelecek zamanın hikâyesine çevrilmiş olur.

Ör: **كَانَ سَيَكْتُبُ** “yazacaktı”

خ ل ق Kh-Lam-Kaf

Anlamı	Arapçası
Yarattı	خَلَقَ
Ahlâk: Huy, tabiat	أَخْلَقَ
Hâlk: Yaratan	خَالِقُ
Halk: Yaratma	خَلْقُ
Hallâk: Sürekli Yaratan	خَلَّاقُ
Hilkat: Yaradılış	خِلْقَةٌ
Hulk: Seciye, karakter Huluk	خُلُقُ خُلُقُ
Mahlûk: Yaratılan	مَخْلُوقُ

و ق ي Vav-Kaf-Ye

Anlamı	Arapçası
Korudu	وَقَّى
Korundu, sakındı	إِنَّقَى
Takvâ: Korunma, sakınma	تَقْوَى
Müttakî: Çok takva sahibi	مُتَّقِي
Takiye: Sakınma, farklı görünme	تَقِيَّةٌ
Vikâye: Koruma	وَقَايَةٌ

BÖLÜM 24: ÜÇ HARFLİ YALIN FİİLLERDE MASTARLAR

Arapça fiiller Türkçede doğrudan fiil olarak kullanılmasa da, mastar halleri Türkçede kullanılmaktadır. Türkçede “-mak, -mek, -ma, -me, -ış, -iş, -uş, -üş” ekleriyle yapılan mastarlara, “fiil isim” denilmektedir.

Arapçada etken ve edilgen fiillerin mastarları aynıdır. Edilgen fiillerin ayrı bir mastarı yoktur. Örneğin, **إِكْرَامٌ** ve **شُرْبٌ** mastarlarında olduğu gibi...

Arapçada 3 harfli yalın fiillerin mastar kalıpları kurallı değildir; semâîdir, yani işitilerek ya da sözlüklere bakılarak öğrenilebilir. Birazdan yer vereceğimiz üzere Arapçadan Osmanlı Türkçesine bu türde pek çok mastar geçmiştir.

“**جَهْلٌ** cehl-bilmeme, cahillik” kelimesine bakılırsa, C-H-L asli harflerdir. Asli harflerin yerine **ف ع ل** harfleri getirildiğinde, cehl kelimesinin kalıbının **فَعْلٌ** (Fa'l) olduğu anlaşılır. Aşağıda mastarlara yönelik kalıp örnekleri görülmektedir.

Tablo-24.1. Fa'l, Fi'l ve Fu'l Kalıpları¹

فَعْلٌ							فِعْلٌ	فُعْلٌ
نَصْرٌ Yardım Bakara/214 قَتْلٌ Öldürme Mâide/30							فِسْقٌ Fısk Mâide/3	حُزْنٌ Hüzün Yûsuf/84 ظُلْمٌ Zulüm Lokman/13
‘akl ²	cebr	Fevt	hayr	keyf	nehr	şems	cirm	buğz
‘aşk	cehd	feyz	hazm	lafz	nesh	şerh	cism	cürm
‘abd	cehl	gadr	kabr	lağv	nesr	şevk	fıkh	gusl
‘acz	celb	gark	kabz	mahv	neşr	tarh	fısk	hükm
‘adl	cerh	garb	kadr	mesh	nezr	tard	fıkr	hüsn
‘ahd	cezb	gasl	kahr	meşk	raks	tavr	hıfz	hüsn
‘ahz	dahl	gasb	kaht	medh	rapt	tayf	hırs	hüzn
‘aks	darb	gayz	kalb	mevc	recm	terk	hilm	kurb
‘akd	defn	hacz	karz	mevt	rehn	vahy	hiss	kutb
‘arş	derc	halk	Kasr	meyl	reml	vakf	hizb	kutr
‘arz	ders	hamd	kasd	mezc	remz	vakt	kısm	küfr
‘asl	devr	haml	katl	nabz	resm	vasf	kısm	lütf
‘asr	fakr	hamr	kavl	nahv	sabr	vecd	kibr	mülk
‘atf	fark	habs	kavm	naks	sadr	vech	misl	nush
‘ayb	farz	harf	kavs	nakş	sarf	vehm	nısf	nutk
‘ayn	fasl	harb	kayd	nakl	sath	vezn	rızk	rüşd
‘azl	fecr	hasm	kerh	nakd	sehv	yevm	sıdk	sulb
azm	fehm	hasr	kesr	nakz	setr	zabt	sıfr	sulh
bahr	ferd	haşr	lahd	nasr	sevk	zarf	sihr	şükr
bahs	fesh	hatm	kesb	nasb	seyf	zacr	şirk	uzuv
batn	feth	havf	keşf	nazm	seyr	zerk	zımn	zulm
bedr	fevc	havl	ketm	nefs	şahs	zevk	zihn	zühd
beyt	fevr	havz	kevn	nefy	şart		zıkr	

¹ Özellikle yukarıdaki kalıplarda genelde kelimelerin tek ünlü harfi olduğundan, birçoğunun ses yapısı Türkçenin ses yapısına uymaz. Bunlar bir ünlü eklenerek, Türkçenin ses yapısına uygun hale getirilir: devr > devir, rızk > rızık, şî'r > şiir, küfr > küfür, şükr > şükür gibi.

Ancak bu kelimeler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında türeyen bu ünlü düşer: zikirimiz > zikrimiz, zulümü > zulmü, şükürün > şükürün gibi.

² Kelimelere göz gezdirin, üç harfleri tespit etmeye çalışın.

Tablo-24.2. Fa'le(t), Fi'le(t) ve Fu'le(t) Kalıpları

فَعْلَةٌ	فِعْلَةٌ	فُعْلَةٌ
حَشْيَةٌ Haşyet, Korku İsrâ/31	فِدْيَةٌ Fidyе Bakara/196	قُوَّةٌ Kuvvet Kehf/39
قَبْضَةٌ Avuç Tâ-Hâ/96	قِسْمَةٌ Taksim Necm/22	عُدْوَةٌ Taraf, kenar Enfâl/42
'avdet 'avret cennet cezbe dabbe darbe da'vet dehşet devlet devre eziyet fetret gaflet gayret habbe hâcet	hâlet halvet haslet hasret haşmet hayret hazret heybet hey'et kâmet kasvet katre kesret lanet nefret	neş'et rahmet sadme saffet safha sanat sayha secde servet şefkat şehvet şerbet şevket vahdet zahmet
	cilve cizye fidye fitne fitre hilye ismet işret izzet kısmet	kıymet millet minnet ni'met sıhhat şirket zillet zimmet ziynet
		bünye cümle cür'et gurbet hutbe hüccet hürmet kudret kuvvet külfet
		müddet mühlet nusret nüsha ruhsat suret sür'at zulmet zümre

Tablo-24.3. Fa'lân, Fi'lân ve Fu'lân Kalıpları

فَعْلَانٌ	فِعْلَانٌ	فُعْلَانٌ
غَضَبَانٌ Kızgın A'râf/150	رِضْوَانٌ Rıza Tevbe/21	بُهْتَانٌ İftira Nûr/16
	عِصْيَانٌ İsyan Hucurât/7	غُفْرَانٌ Bağışlama Bakara/285
	hicrân nisvân rıdvân vicdân	buhrân burhân bühtân bünyân furkân
		gufrân hüsrân küfrân şükrân

Tablo-24.4. Mef'al, Mef'il, Mef'ale(t) ve Mef'ile(t) Kalıpları³

مَفْعَلٌ	مَفْعِلٌ	مَفْعَلَةٌ	مَفْعِلَةٌ
مَبْلَغٌ Erişilen miktar, meblağ Necm/30	مَرْجِعٌ Dönüş En'âm/164	مَقْرَبَةٌ Yakınlık Beled/15	مَوْعِدَةٌ Verilen söz Tevbe/114
ma'bed ma'den mahlas mahrec mahrem mahşer mahzen makber ma'kes maksad masdar masraf matrah	mazhar meblağ mecrâ medhal mekteb melce' menfez merkez mesken meslek mezar mezheb	mağrib mahfil mansıb mantık maşrık meclis menzil merci' mescid	maslahat merhamet mes'ele mahfaza mahkeme manzara maskara mazbata medrese
		memleket menfa'at merhale mertebe meş'ale meşgale meşveret meymenet	mevhib mevlid mevzi' ma'rifet mev'ize mağfiret mersiye mevhıbe

Tablo-24.5. Müf'al, Fi'al, Fa'il ve Tef'ule(t) Kalıpları

مُفْعَلٌ	فِعْلٌ	فَاعِلٌ	تَفْعُلَةٌ
مُدْخَلٌ Girdiriş	عَوَجٌ Çarpıklık Hûd/19	لَعِبٌ Oyun En'âm/32	التَّهْلُكَةُ Tehlike Bakara/ 195
مُخْرَجٌ Çıkariş İsrâ/80		كَذِبٌ Yalancı, sahte Yûsuf/18	

³ Bu kalıplar aynı zamanda ism-i zaman ve ism-i mekân olarak da kullanılır.

Tablo-24.6. Fa'âl ve Fa'âle(t) Kalıpları

فَعَالٌ / فَعَالَةٌ				
ضَلَّالٌ Yoldan sapma Âl-i İmrân/164				
بَرَاءَةٌ Ültimatom Tevbe/1				
'azâb	helâk	cesâret	kehânet	sadâret
beyân	helâl	dalâlet	kerâmet	salâbet
celâl	karâr	delâlet	kesâfet	selâmet
cemâl	kelâm	denâ'et	letâfet	şe'âmet
cenâh	'adâlet	emânet	mahâret	şehâdet
cevâb	'adâvet	gabâvet	metânet	şekâvet
cevâz	akâmet	garâbet	necâset	tahâret
devâm	alâmet	hakâret	nedâmet	tarâvet
felâh	asâlet	halâvet	nefâset	vahâmet
fesâd	atâlet	hamâset	nezâfet	vekâlet
halâs	beşâret	harâret	rehâvet	velâyet
harâm	cehâlet	karâbet	rekâbet	vesâyet
hasâr	celâdet	kefâlet	rezâlet	zarâfet
hayâl	cesâmet	kefâret	sa'âdet	ze'âmet

Tablo-24.7. Fa'île(t), Fi'ale(t) ve Fa'ale(t) Kalıpları

فَعِلَةٌ	فِعْلَةٌ	فَعْلَةٌ
كَلِمَةٌ Söz En'âm/115	خِيَرَةٌ Seçim Kasas/68	أَمَنَةٌ Eminlik, güven Âl-i İmrân/154
		صَدَقَةٌ Sadaka Bakara/196

Tablo-24.8. Fa'al, Fa'alân, Fu'ûl ve Fu'ûle(t) Kalıpları

فَعْلٌ			فَعْلَانٌ			فُعُولٌ/فُعُولَةٌ		
غَضَبٌ Gazap Bakara/61			حَيَوَانٌ Asıl hayat Ankebût/64			غُرُوبٌ Güneşin batışı Kaf/39		
كَبَدٌ Zorluk, sıkıntı Beled/4						خُرُوجٌ Çıkış Mü'min/11		
'amel bedel beşer cebel cedel edeb emel esef eser felek ferah galat garaz gazap gazel haber hakem halef halel	haseb hased hedef heder heves kadem kader kalem kamer kasem keder kerem maraz masal meded mesel nazar nefer nefes	rasad sebeb sefer selef selem sened şafak şeref taleb tamah taraf telef vasat veled zafer zarar	cereyân cevelân deverân feveran feyezân galeyan hafakân hayevân helecân heyecân hezeyân			bülûğ cülûs cürûf duhûl dumûr düyûn fücûr fünûn fütûr gurûb gurûr hudûd hukûk hulûl hulûs hurûc hurûf husûl husus huzur	hücûm kubûr kurûn kusûr kuyûd küsûf küsûr lüzûm mürûr nücûm nüfûs nüfûz rumûz rüsûm sukût sübût sükûn sülûk sürûr	şümûl 'ulûm 'umûm 'usûl vukûf vuzûh vücûd vürûd zuhûr zühul 'ucûbe husûmet hükûmet mürüvvet nübüvvet rutûbet suhûlet sükûnet uhuvvet

Tablo-24.9. Fi'a(t), Fu'', Fa'', Fi'lâ ve Fa'lâ Kalıpları

فِعَّةٌ	فَعٌّ	فَعٌّ	فِغْلَى	فَعْلَى	فُعْلَى
سِنَةٌ Uyuklama Bakara/255	ضُرٌّ Dert Enbiyâ/84	شَكٌّ Şüphe İbrahim/10	ذِكْرَى Öğüt Duhân/13	دَعْوَى Yakarma Enbiyâ/15	بُشْرَى Müjde Yûsuf/19

Tablo-24.10. Fi'âl ve Fi'âle(t) Kalıpları

فِعَالٌ / فِعَالَةٌ			
حِسَابٌ Hesap Talâk/8			
خِصَامٌ Düşman Bakara/204			
عِبَادَةٌ İbâdet Kehf/110			
سِقَايَةٌ Sakalık Tevbe/19			
firâr cihâz civâr diyâr firâk hicâb hilâf hisâr hitâm hitâp kısâs kıvâm kıyâm kıyâs kibâr kirâm kitâb	libâs lisân misâl nifâk nikâh nisâb nizâm ricâl silâh şimâl visâl cinâyet dirâyet diyânet hıyânet hidâyet hikâye	hilâfet himâye ibâdet imâmet imâret inâyet kıyâfet kıyâmet kifâyet kinâye kitâbe nekâhet nezâret nihâyet ri'âyet	rivâyet riyâset sirâyet siyâset şikâyet tabâbet ticâret tilâvet velâdet verâset vezâret vilâyet ziyâfet ziyâret

Tablo-24.11. Fu'uvv, Fa'an, Fu'an ve Fi''(t) Kalıpları

فُعُوْ	فَعَّى	فُعَّى	فِعَّة
عُدُوْ Sabah A'râf/205	عَمَّى Körlük Fussilet/44	هُدَّى Hidâyet Mâide/46	ذِلَّة Zillet A'râf/152

Tablo-24.12. Fa'îl, Fa'ûl ve Fu'âl Kalıpları

فَعِيلٌ	فَعُولٌ	فُعَالٌ
زَفِيرٌ Korkunç çığlık شَهِيْقٌ İnleme Hûd/106	رَسُولٌ Resûl Enbiyâ/25 قَبُولٌ Kabul Âl-i İmrân/37	سُؤَالٌ İstek Sâd/24
basît belîğ cedîd delîl fakîh fakîr fasîh galîz habîb habîs hadîs hafîf hakîr halîm hanîf	hasîn hatîb hazîn kadîr kebîr kefil kerîm kesîf latîf metîn necîb nezîh rakîb refik reşîd	sefîh sefil selîm şedîd şehîd şerîf şerîk tabîb tarîk vahîm vekîl yemîn zarîf zelil
	cenûb cesûr kabûl ketûm melûl resûl sahûr velûd	buhâr su'âl tûrâb zuhâl

ا خ ر Elif-Kh-Ra

Anlamı	Arapçası
Erteledi	أَخَّرَ
Geride kaldı	اِسْتَأَخَّرَ
Diğeri, öteki	اٰخِرُ
Âhir: Son Âhiret: Sonraki dünya	اٰخِرُ اٰخِرَةُ
Bilâhare: Sonradan	بِالْآخِرَةِ
Muahhar: Geriye bırakılan	مُّؤَخَّرٌ
Muahhir: Geriye bırakan	مُّؤَخِّرٌ
Müteahhir/Müteahhirîn: Sonraki, sonra gelen	مُّتَأَخِّرٌ
Te'hîr: Geciktirme	تَأْخِيرٌ
Teehhür: Geriye kalma	تَأَخَّرَ
Uhrevî: Âhirete ilişkin	اٰخِرَوِي

BÖLÜM 25: ASIL VE TÜREMİŞ İSİMLER

Arapçada genel kural olarak isimlerin aslî harfleri en az 3, en fazla 5'tir.

İsimler, herhangi bir fiilden ya da isimden türeyip türememesine göre iki gruba ayrılır:

- Asıl¹ isimler: Herhangi bir isimden ya da fiilden türememiş, doğrudan varlıklara ad olarak konulmuş olan isimlere denir. Özel isimler, cins isimler ve sayı isimleridir.

Ör: Ay قمر , beş خمس , insan إنس , kalem قلم , nehir نهر , deniz بحر , ev

دار , kapı باب , Ömer عمر ve Zeyneb زينب gibi...

- Türemiş² isimler: Bir fiilden veya bir isimden türemiş olan isimlere denir. İsimlerin 8'i fiilden, 2'si isimden türetilmiştir.

Ör: Sefil سفيل , cesûr جسور , kâtib كاتب , temâyül تمايل gibi...

Fiilden türetilen isimler,

- 1) Etken Sıfat Fiiller³
- 2) Edilgen Sıfat Fiiller⁴
- 3) Niteleme Sıfatları⁵
- 4) Mübalağalı Etken Sıfat Fiiller⁶
- 5) Zaman Bildiren İsimler⁷
- 6) Mekân Bildiren İsimler⁸
- 7) Üstünlük ve Karşılaştırma İsimleri⁹
- 8) Araç-gereç İsimleri¹⁰

1 Câmid

2 Müştak

3 İsm-i fâ'il

4 İsm-i mef'ûl

5 Sıfat-ı müşebbehe

6 Mübalağalı ism-i fâ'il

7 İsm-i zamân

8 İsm-i mekân

9 İsm-i tafdîl

10 İsm-i âlet

İsimden türetilen isimler ise

1) İlgi ve Aidiyet İsimleri¹¹

2) Küçültme İsimleri¹²

olarak sınıflandırılmıştır.

25.1. Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Fiillerin sıfat görevinde kullanılmasına “sıfat fiil/ortaç” denir.

Etken sıfat fiil/ortaç (ism-i fâ'il), fiilin ifade ettiği iş ve hareketi yapanı gösteren, fiilden türemiş bir kelimedir: Yardım eden, yazan, kıran gibi...

Edilgen sıfat fiil/ortaç (ism-i mef'ûl), fiilin ifade ettiği iş ve hareketten etkilenen kimse ya da nesneyi gösteren fiilden türemiş bir kelimedir: Yardım edilen, yazılmış, kırık gibi...

Her fiilin etken veya edilgen sıfat fiili olmak zorunda değildir.

Üç harfli yalın fiillerin,

- Etken sıfat fiili, fâ'il (فَاعِلٌ) kalıbında gelir ve elif (ا) ilave harf olur.
- Edilgen sıfat fiili, mef'ûl (مَفْعُولٌ) kalıbında gelir ve mim (م) ile vav (و) harfleri ilave harf olarak karşımıza çıkar.

¹¹ İsm-i mensûb

¹² İsm-i tasgir

Tablo-25.1. Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiil	Etken Sıfat Fiil	Mazi Fiil
مَكْتُوبٌ yazılan	كَاتِبٌ yazan	كَتَبَ yazdı
مَنْصُورٌ yardım edilen	نَاصِرٌ yardım eden	نَصَرَ yardım etti
مَقْتُولٌ öldürülen	قَاتِلٌ öldüren	قَتَلَ öldürdü
مَشْرُوبٌ içilen	شَارِبٌ içen	شَرَبَ içti
مَعْلُومٌ bilinen	عَالِمٌ bilen	عَلَّمَ bildi
مَطْلُوبٌ istenilen	طَالِبٌ isteyen	طَلَبَ istedi
مَفْتُوحٌ açılan	فَاتِحٌ açan	فَتَحَ açtı

Tablo-25.2. Mastar ve Etken Sıfat Fiiller

Etken Sıfat Fiil	Mastar	Etken Sıfat Fiil	Mastar	Etken Sıfat Fiil	Mastar
sâdık	sadâkat	hâzır	huzûr	‘âkil	‘akl
sâik	sevk	hâfız	hıfz	‘âlim	‘ilm
sâil	suâl	kâdir	kudret	‘ârif	‘irfân
sâlih	sulh	kâfir	küfr	câhil	cehl
sâlim	selâmet	kâmil	kemâl	câmi’	cem’
şâ’ir	şî’r	kâşif	keşf	cârî	cereyân
şâkir	şükr	kâtil	katl	fâtih	feth
şâmil	şümûl	mâlik	mülk	gâfil	gaflet
tâcir	ticâret	nâdim	nedâmet	gâsib	gasb
tâlib	taleb	nâdir	nedret	hâdim	hidmet
vâsıl	visâl	nâzır	nazar	hâkim	hükm
zâlim	zulm	râvî	rivâyet	Hâlık	halk
				hâric	hurûc

Tablo-25.3. Mastar ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiil	Mastar	Edilgen Sıfat Fiil	Mastar
medyûn mesrûr mev'ûd mevcûd mevkûf mevzûn me'zûn	deyn sürûr va'd vücûd vakf vezn 'izn	ma'dûd mahdûd mahkûm mahzûn ma'sûm matlûb meb'ûs mechûl	'aded hadd hükm hüzn 'ismet taleb ba's cehl

Tablo-25.4. Mastar, Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiil	Etken Sıfat Fiil	Mastar
مَذْكُورٌ zikredilen	ذَاكِرٌ zikreden	ذِكْرٌ zıkr
مَعْمُولٌ yapılmış	عَامِلٌ yapan	عَمَلٌ amel
مَجْهُولٌ bilinmeyen	جَاهِلٌ bilmeyen	جَهْلٌ bilmeme
مَسْرُوقٌ çalınan	سَارِقٌ hırsız	سِرْقَةٌ hırsızlık
مَشْهُودٌ şahit olunan	شَاهِدٌ şâhid olan	شَهَادَةٌ şahit olma
مَعْبُودٌ kulluk edilen	عَابِدٌ kulluk eden	عِبَادِيَّةٌ kulluk
مَعْرُوفٌ bilinen	عَارِفٌ bilen	عِرْفَانٌ irfân
مَظْلُومٌ mazlûm	ظَالِمٌ zâlim	ظُلْمٌ zulüm

Ör: السَّارِقُ “erkek hırsız”, Mâide/38 (Fâ'il)

نَادِمِينَ “pişman olanlar” Mâide/52 (Fâ'il)

خَالِدُونَ “ebedi olarak kalıcılar” Bakara/25 (Fâ'il)

Ör: مَحْشُورَةً “toplanmış” Sâd/19 (Me'ûl)

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ “O vadedilen güne” Bürûc/2 (Me'ûl)

فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ “Orada yükseltilmiş tahtlar” Gâşiye/13 (Me'ûl)

مَقَامًا مَحْمُودًا “övülmüş bir makam” İsrâ/79 (Me'ûl)

Arz-ı mev'ûd (vadedilen topraklar) inancını hatırlayalım.

Emr (Türkçe'de kullanımıyla emir) mastar, âmir “emreden”, me'mûr ise “emredilen” olmaktadır. Kötü bir fiile yönelik emri uygulamanın mazereti olarak sunulan “biz emir kuluyuz” beyanı bir gerçeği vurguluyor demek ki...

Vakf (Vakıf), “durma, duruş, alıkoyma” demektir. Mevkûf, “tutuklanmış, alıkonmuş” anlamına gelir. “Vâkıf”ın ise birkaç anlamı olsa da, “duran, özellikle bir konu üzerinde duran, bir şeyi derinlemesine bilen” anlamı gerçekten ilginçtir. Bilirkişiye Osmanlıca'da ehl-i vukuf denmekteydi. Kur'an Arapçasına “vâkıf” olmak istiyorsunuz, ders notları üzerinde hassasiyetle “durmanız” gerekir, yani “understanding” için konunun üzerinde “standing” gerekmektedir.

Tablo-25.5. Fiil Türüne Göre Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiil	Etken Sıfat Fiil	Mazi Fiil	Fiil Türü
مَكْتُوبٌ	كَاتِبٌ	كَتَبَ	Salim
مَأْخُودٌ مَسْئُولٌ مَقْرُوءٌ	أَخَذَ سَأَلَ قَارَأَ	أَخَذَ سَأَلَ قَرَأَ	Mehmuz
مَسْرُورٌ	سَارٍ	سَرَّ	Muzaaf
مَوْزُونٌ مَيْسُورٌ	وَارٍ يَاسِرٌ	وَرَنَ يَسَرَ	Misal
مَقُولٌ مَبِيعٌ	قَائِلٌ بَائِعٌ	قَالَ بَاعَ	Ecvef
مَدْعُوءٌ مَهْدِيٌّ	دَاعٍ هَادٍ	دَعَا هَدَى	Nâkıs

İletli fiillerde etken sıfat fiil nasıl olur?

İlk harf illetli (misal fiil) ise, sahih fiillerde olduğu gibi olur. **Ör:** وَارِثٌ

İkinci harf illetli (ecvef fiil) ise, bu harf hemzeye dönüşür. **Ör:** قَائِلٌ

Üçüncü harf illetli (nâkıs fiil) ise, bu harf düşer. **Ör:** رَاضٍ

İletli fiillerde edilgen sıfat fiil nasıl olur?

İlk harf illetli (misal fiil) ise, sahih fiillerde olduğu gibi olur. Ör: مَنْصُورٌ

İkinci harf illetli (ecvef fiil) ve و ise önceki harf ötreli, ikinci harf illetli ve ي ise önceki harf esreli olur. Ör: مَبِيعٌ

Üçüncü harf illetli (nâkıs fiil) ise, bu illetli harf şeddelenir, üçüncü harf و ise bir önceki harf ötreli olur; ي ise bir önceki harf esreli olur. Ör: مَهْدِيٌّ

Yûsuf Suresi 10. Ayet

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ...

Kâle kâ-ilun minhum...

İçlerinden bir söz sahibi şöyle dedi...

İnfitâr Suresi 10. Ayet

وَأَنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ

Ve-inne 'aleykum lehâfizîn(e)

Oysa sizin üzerinizde koruyucular vardır.

İnfitâr Suresi 11. Ayet

كِرَامًا كَاتِبِينَ

Kirâmen kâtibîn(e)

Değerli yazıcılar

Hac Suresi 73. Ayet

...ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ

... da'ufe-ttâlîbu velmatlûb(u)

İsteyen de zayıf/güçsüz, istenen de...

ضَعُفَ fiili “zayıf, kuvvetsiz oldu” demektir. Zaaf, zafiyet, mustazaf bu kökten gelmektedir.

İsrâ Suresi 33. Ayet

...إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا

...innehu kâne mensûrâ(n)

...Çünkü kendisine yardım edilmiştir.

Hûd Suresi 37. Ayet

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ

Vasna'i-lfulke bi-a'yuninâ vevahyinâ velâ tuhâtibnî fî-lleżîne zalemû(c) innehum muğrakûn(e)

Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!

خَطَبَ fiili “söz söyledi, konuştu” anlamına gelir. Hitap, hatip, hutbe, muhatap, hitabe, hitabet kelimelerini dilimizde kullanıyoruz.

غَرَقَ fiili “(suya) battı, (suda) boğuldu” anlamına gelir. İstiğrak ve gark olmak kelimelerini Türkçede kullanıyoruz.

25.2. Niteleme Sıfatları

Öznedeki değişmeyen bir durum ve niteliği bildiren kelimelere niteleme sıfatları denir. Türkçedeki “-kin/-kün, -gın/-gun vb.” ekleri ile karşılayabiliriz: Çalışkan, düşkün, dalgın, yorgun gibi.

Ör: سَعِيدٌ “mutlu” Hûd/105

Tablo-25.6. Bazı Niteleme Sıfatları Kalıpları

Anlamı	Örnek Niteleme Sıfatı	Kalıp
Çok bilen	عَلِيمٌ	فَعِيلٌ
Zarîf	ظَرِيفٌ	
Çok cömert, şerefli	كَرِيمٌ	
Kırmızı	أَحْمَرُ	أَفْعَلُ فَعْلَاءُ
Kara	أَسْوَدُ سَوْدَاءُ	
Dilsiz	أَبْكَمُ	
Susamış	عَطْشَانُ	فَعْلَانُ
Üryan	عُرْيَانُ	فُعْلَانُ
Çok vakarlı	وَقُورٌ	فَعُولٌ
Çok temiz	ظَهْوَرٌ	

Ef'al kalıbı renkleri ve bedendeki kusurları bildiren sıfatlar türetir. Fa'lân, iç duyguyu ifadede kullanılır.

İsrâ Suresi 72. Ayet

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا

Vemen kâne fi hâzihi a'mâ fehuve fi-l-âhirati a'mâ veedallu sebîlâ(n)

Kim burada (manen) kör olursa ahirette de kördür ve yolca da daha şaşkındır.

عَمِيَ “kör oldu” anlamına gelir. A'mâ Türkçede de kullanılır. Aynı kökten gelmekte olan muamma “köretilmiş, karanlık” anlamında olup Türkçede “bilmece, anlaşılmayan, bilinmeyen” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Nisâ Suresi 35. Ayet

...إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

...inna(A)llâhe kâne 'alîmen ħabîrâ(n)

...Muhakkak Allah, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

25.3. Mübalağalı Etken Sıfat Fiiller

Yapılan işin çok fazla veya daima yapıldığını ifade eden kelimelere denir: Çok konuşan, çok gezen...

Tablo-25.7. Bazı Mübalağalı Etken Sıfat Fiil Kalıpları

Anlamı	Örnek	Kalıp
Çok veren	وَهَّابٌ	فَعَّالٌ
Çok rızık veren	رَزَّاقٌ	
Tövbeleri çok kabul eden	تَوَّابٌ	
Daima yaratan	خَلَّاقٌ	
Çok bağışlayan	غَفَّارٌ	
Seyyâh (Çok gezen, gezgin)	سَيَّاحٌ	
Çok gülen	ضَحَّاكٌ	
Dessâs (çok hilekâr)	دَسَّاسٌ	
Cevvâl (çok hareketli)	جَوَّالٌ	
Cerrâh	جَرَّاحٌ	
Meddâh (çok öven)	مَدَّاحٌ	
Hammâl (hamal, çok taşıyan)	حَمَّالٌ	
Kassâb (kasap, çok kesen)	قَصَّابٌ	
Çok dolaşan	سَيَّارَةٌ	فَعَّالَةٌ
Çok alay eden	هُمَزَةٌ	فُعْلَةٌ
Çok kınayan	لُمَزَةٌ	
Çok bağışlayan	غُفُورٌ	فُعُولٌ
Çokça teşekkür eden, fazlasıyla karşılık veren	شُكُورٌ	
Çok zulmeden	ظُلُومٌ	
Çok iyi ayıran	فَارُوقٌ	فَاعُولٌ

Bu kalıplar içerisinde en sık kullanılanı **فَعَّالٌ** kalıbıdır.

Ahzâb Suresi 72. Ayet

...إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

...innehu kâne **zalûmen cehûlâ(n)**

...Çünkü o, **çok zalim, çok cahildir.**

Bürûc Suresi 16. Ayet

فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ

Fa"âlun limâ yurîd(u)

Dilediğini **mutlaka yapandır.**

Etken sıfat fiil, niteleme sıfatı ve mübalağalı etken sıfat fiil arasında nasıl bir fark vardır?

- Etken sıfat fiil, fâil ile fiil arasındaki geçici ve kısa süreli durumu; niteleme sıfatı ise devamlı ve değişmeyen bir ilişkiyi anlatır.
- Etken sıfat fiilde bir eylem varken, niteleme sıfatında herhangi bir eylem söz konusu değildir.

- **ظُهُورٌ** ve **وَقُورٌ** de olduğu gibi niteleme sıfatı şahsın veya nesnenin niteliğini ifade etmekte iken, mübalağalı etken sıfat fiil ise **غُفُورٌ**, **شَكُورٌ** ve **ظُلُومٌ** örneklerinde olduğu gibi şahsın sabit niteliğinden çok, eylemin birçok kez gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.

- Mübalağalı etken sıfat fiilde ise bunlara ek olarak, fâilin söz konusu işi sıkça ve yoğun bir şekilde yaptığını anlatır. Örneğin, meslek unvanlarını ifadede özellikle “mübalağalı etken sıfat fiil” kullanılır: Cerrâh, ressâm gibi.

- Etken sıfat fiili olmayan bir kelimenin, mübalağalı etken sıfat fiili de olmaz. **ظَارِفٌ** şeklinde bir etken sıfat fiil mevcut değildir. Bu nedenle, **ظَرِيفٌ** mübalağalı etken sıfat fiil değil, niteleme sıfatıdır.

25.4. Zaman ve Mekân Bildiren İsimler

Fiilin gerçekleştiği yeri ve zamanı bildiren kelimelerdir. Derslik, çalışma yeri, doğum zamanı gibi...

Tablo-25.8. 3'lü Fiillerin Zaman-Mekân İsimleri

Zaman-Mekân isimleri	Muzari	Mazi	Kalıp
مَلْعَبٌ Oyun yeri	يَلْعَبُ	لَعِبَ	مَفْعَلٌ Fiilin muzari halinde 2. harfi üstünlü veya ötreli ise, bu kalıp kullanılır.
مَكْتَبٌ Ofis, yazı yazma yeri	يَكْتُبُ	كَتَبَ	
مَخْرَجٌ Çıkış yeri	يَخْرُجُ	خَرَجَ	
مَجْرَى Mecnâ	يَجْرِي	جَرَى	
مَجْلِسٌ Oturma yeri	يَجْلِسُ	جَلَسَ	مَفْعِلٌ Fiilin muzari halinde 2. harfi esreli ise, bu kalıp kullanılır.
مَوْصِلٌ Kavuşma yeri	يَصِلُ	وَصَلَ	
مَنْزِلٌ Menzil	يَنْزِلُ	نَزَلَ	
مَوْقِفٌ Durak yeri	يَقِفُ	وَقَفَ	
مَوْضِعٌ Mevzi'	يَضَعُ	وَضَعَ	

مَفْعَلَةٌ ve مَفْعِلَةٌ kalıpları, bir şeyin orada çokça olduğunu/yapıldığını gösterir.

Tablo-25.9. Zaman-Mekân İsimleri

مَفْعَلٌ	مَفْعَلَةٌ	مَفْعِلٌ	مَفْعِلَةٌ
ma'bed mahrec mat'am matbah mebde' medhal mekteb menfez mensar merkad mesken meslek	mahfaza manzara mezbaha meşcere mahkeme medrese merhale matba'a memleket	mevlid meclis mescid mevkıf mahfil mevki' menzil	mesire menzile

Mücâdele Suresi 11. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ...

Yâ eyyuhâ-llezîne âmenû izâ kîle lekum tefessehû fi-lmecâlisi fefsehû yefsehi(A)llâhu lekum(s)...

Ey iman edenler! Meclislerde size: “Yer açın” dendiği zaman yer açın ki Allah da size genişlik versin...

فَسَحَ fiili “yer açtı, genişletti, genişlik verdi” anlamlarına gelir.

25.5. Üstünlük ve Karşılaştırma İsimleri

Üstünlük ismi, sıfatlarda derece açısından daha üstün olma durumunu gösteren kelimelerdir. Bir şeyin diğerinden daha üstün veya aralarında en üstün olduğunu belirtir: Daha güzel, en büyük gibi... Türkçede “Sıfatlarda Karşılaştırma”, İngilizcede

“Comparative & Superlative” konusuna karşılık gelir. Bu kategorinin bir tek kalıbı vardır.¹³

Tablo-25.10. Üstünlük ve Karşılaştırma İsimleri

Üstünlük ve Karşılaştırma İsimleri	Sıfat
A'lâ (en/daha yüce, iyi)	‘Alî
Echel (en/daha bilgisiz)	Cahil
Ekall (en/daha az)	Kalîl
Ekber (en/daha büyük)	Kebîr
Ekser (en/daha çok)	Kesîr
Elyâk (en/daha liyâkatli)	Lâyık
Elzem (en/daha lüzumlu)	Lâzım
Asgar (en/daha küçük)	Sağîr
Esahh (en/daha sıhhatli)	Sahih
Eslem (en/daha selâmetli)	Sâlim
Esfel (en/daha sefil)	Süflî
Eşedd (en/daha şiddetli)	Şedîd
Evlâ (en/daha yakın)	Velî

Tabloda yer alan “kalîl- ekall” ve “şedîd-eşedd” örneklerinde olduğu gibi sıfatın son iki harfinin aynı olması durumunda, üstünlük ve karşılaştırma ismi şeddeli olur.

Ör: أَصْدَقُ “daha doğru” Nisâ/87, أَظْلَمُ “daha zalim” En’âm/21

Ör: Asgarî ücret, azamî tarife

¹³ Niteleme sıfatları kategorisindeki renk ve sakatlıkları/noksanlıkları belirten kelimelerle bu kategorideki kelimelerin kalıpları aynıdır. Ayrımların kelimelerin anlamlarının bilinmesiyle yapılır.

Tablo-25.11. Üstünlük ve Karşılaştırma İsimleri

Üstünlük ve Karşılaştırma İsimleri		Sıfat		Kalıp
أَعْلَمُ	Daha/En iyi bilen	عَلِيمٌ	Bilen	أَفْعَلُ
أَكْبَرُ	Daha/En büyük	كَبِيرٌ	Büyük	
أَكْثَرُ	Daha/En çok	كَثِيرٌ	Çok	
أَكْرَمُ	Daha/En kıymetli	كَرِيمٌ	Kıymetli	
أَقْرَبُ	Daha/En yakın	قَرِيبٌ	Yakın	

Dişil kelimeler “Fu'lâ” kalıbına dönüştürülerek elde edilirler.

Ör: كَبِيرٌ kebîr sıfatının dişil üstünlük ve karşılaştırma ismi كُبْرَى kübrâ olur.

Ör: “Hasen”in üstünlük ve karşılaştırma ismi “ahsen” ile “hüsnâ”, “sağır”in “asgar” ile “suğra” olur.

Bakara Suresi 217. Ayet

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ...

...velfitnetu ekberu mine-lkatl(i)(k)...

...Fitne de adam öldürmekten daha büyüktür (bir günahdır)....

Câsiye Suresi 26. Ayet

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

velâkinne eksera-nnâsi lâ ya'lemûn(e)

...Fakat insanların çoğu bilmezler.

Tîn Suresi 4-5. Ayet

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

Lekad halaknâ-l-insâne fi ahseni takvîm(in) Şumme radednâhu esfele sâfilîn(e)

Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.

Tevbe Suresi 69. Ayet

...كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَآكَثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا...

...kânû eşedde minkum kuvveten veeksera emvâlen veevlâden...

... onlar sizden daha güçlüydüler ve malları da, çocukları da sizinkilerden daha çoktu.../... onlar sizden kuvvetçe daha üstün, mal ve evlâtça daha çok idiler.

خَيْرٌ ve شَرٌّ sıfatları, “daha/en iyi” ve “daha/en kötü” anlamlarıyla karşılaştırma ve üstünlük derecesi olarak kullanılır.

Ör: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ

Es-Salâtü hayrun mine'n-nevm

Namaz uykudan hayırlıdır

25.6. Araç-Gereç İsimleri

Eylemin yapıldığı fiilden türeyen ve o iş için kullanılan aleti gösteren isimdir.

Tablo-25.12. Araç-Gereç İsimleri

Araç-Gereç İsimleri		Mazi Fiil/Mastar		Kalıp
مِفْتَاحُ	Anahtar	فَتَحَ	Açtı	مِفْعَالٌ
مِضْرَابٌ	Mızrap	ضَرَبَ	Vurdu	
مِغْيَارٌ	Ölçme aleti, ölçek	عَيَّرَ	Ayar, ölçüt	
مِقيَاسٌ	Ölçek	قَاسَ	Bir şeyi, onun gibi başka bir şeyle ölçtü	
مِيزَانٌ	Tartı	وَزَنَ	Ölçtü	
مِصْبَاحٌ	Lamba	صَبَحَ	Sabah geldi	
مِقطَعٌ	Kalem ucu kesme bıçağı	قَطَعَ	Kesti	مِفْعَلٌ
مِنبَرٌ	Minber	نَبَرَ	Yükseltti	
مِسطَرةٌ	Cetvel	سَطَرَ	Çizdi	مِفْعَلَةٌ
مِرْآةٌ	Ayna	رَأَى	Gördü	
قَلَمٌ	Kalem	Fiilden türememiş aletler		

Ör: التَّابُوتُ “tabût, sanduka” Bakara/248

En’âm Suresi 59. Ayet

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ...

Ve ’indehu mefâtihi-lgaybi...

Gaybın anahtarları O'nun katındadır...

Mefâtihi, miftâhın çoğulu olup “anahtarlar” demektir.

25.7. Küçültme İsimleri

Acıma, şefkat, sevgi, sevimlilik katmak veya küçüklüğü/azlığı göstermek gibi amaçlarla bir isimden elde edilmiş olan isimlerdir. Türkçede kelime sonuna “-cık , -cik” takıları ile yapılan Mehmetçik, kedıcık gibi kelimelerin de karşılığı olarak kullanılır.

Tablo-25.13. Küçültme İsimleri

Küçültme İsimleri		İsim		Kalıp
عَبْدُ	Kulcuk	عَبْدُ	Kul	فُعَيْلٌ 3 harfliler için
حُسَيْنٌ	Küçük Hasan Hasancık	حَسَنٌ	Hasan	
جُنْدٌ	Küçük asker Askercik	جُنْدٌ	Asker	
بُلْبُلٌ	Bülbülcük	بُلْبُلٌ	Bülbül	فُعَيْعِلٌ 4 harfliler için
مَنْزِلٌ	Evcik	مَنْزِلٌ	Ev	
كِتَابٌ	Kitapçık	كِتَابٌ	Kitap	
مُقَيِّتِحٌ مُقَيِّتِحٌ	Anahtarcık	مِفْتَاحٌ	Anahtar	فُعَيْعِلٌ فُعَيْعِلٌ (5 veya daha fazla harfliler için)
فَنَاجِيْنٌ	Fincancık	فِنَاجَانٌ	Fincan	

Eğer kelimenin sonunda dişilik alameti varsa, bu alamet küçültme ismi yapıldıktan sonra konur.

- قَلْعَةٌ Kale قُلَيْعَةٌ Küçük kale
- سَلْمَى Selma سَلْمَاحَى Selmacık

Dişil bir kelime küçültme ismi yapıldığında sonuna ة gelir.

- شَمْسٌ Güneş شَمْسَةٌ Güneşçik
- عَيْنٌ Göz عَيْنَةٌ Gözcük, küçük göz

İki erkek çocuğumuza Hasan ve Hüseyin adlarını verecek olsak, Hüseyin'i hangisine koymalı?

Tabii ki istediğimizi koyabiliriz. Ancak anlamdan yola çıkarsak, "Hasancık veya Küçük Hasan" olan Hüseyin'i küçüğe koymalıyız ☺.

Sümeyye de, Semâcık (Küçük Semâ) demektir.

Yûsuf Suresi 5. Ayet

قَالَ يَا بُنَيَّ...

Kâle **yâ buneyye**...

(Babası:) **Ey yavrucuğum!** dedi...

Kureyş Suresi 1. Ayet

لَا إِلَافَ قُرَيْشٍ...

Li-îlâfi **kurayş(in)**...

Kureyş'i alıştırdığı için...

Kureyş, özel anlamda bir kabilenin ismidir. Ancak farklı görüşler olsa da, kelime anlamı olarak "küçük köpek balığı" anlamına gelir.

25.8. İlgi ve Aidiyet İsimleri

Herhangi bir yere/mesleğe/inanca vb. mensubiyet anlamı belirten isimlerdir. İsmi sonuna şeddeli ve tenvinli **ى** getirilmesi ve önceki harfin harekesinin esre yapılmasıyla elde edilir.

Kelimeye getirilen bu eke nispet eki denir. Bu ekle türetilen kelimeleri Türkçede -lı/-li, -ça/-çe, -sal/-sel gibi eklerle yapılan kelimeler karşılar. Osmanlı Türkçesinde ve günümüz Türkçesinde kullanılan bazı örnekleri sıralayabiliriz.

Ör: Fikir/fikrî, idâre/idârî, ticaret/ticarî, Nebi/Nebevi, semâ/semâvi gibi...

Tablo-25.14. İlgî ve Aidiyet İsimleri

İlgî ve Aidiyet İsimleri	
إِسْتَنْبُولِيّ	İstanbulu
مِصْرِيّ	Mısırlı
هِنْدِيّ	Hintli
تَارِيخِيّ	Tarih ile ilgili
أَخَوِيّ	Kardeşçe
قُرَشِيّ	Kureyş kabilesinden

Nûr Suresi 35. Ayet

...لَا شَرْقِيَّةَ وَلَا غَرْبِيَّةَ...

...lâ şarkiyetin velâ garbiyyetin...

...ne doğuya ne de batıya ait olan...

Sonunda ة olan isimler, ilgi ve aidiyet ismi olduğunda ة kalkar: مَكَّة Mekke
مَكِّي Mekke

İsmi ortasında ي varsa düşer: مَدِينَة Şehir مَدَنِي Şehirli

Sonunda elif-i memdude olunca hemzenin yerine و gelir: سَمَاءُ Semâ
سَمَٰوِيَّ Semâviyyun

Sonunda elif-i maksure bulunanın elifi و a çevrilir: دُنْيَا Dünya دُنْيَوِيَّ

ام ر Elif-Mim-Ra

Anlamı	Arapçası
Emretti	أَمَرَ
Âmir: Emreden	أَمِيرٌ
Emîr-Mîr: Bir kavim, şehir veya ülkenin başı Ümerâ'	أَمِيرٌ
Emmâre: Şiddetle emreden	أَمَّارَةٌ أَمَّارٌ
Me'mûr: Emir alan	مَأْمُورٌ
Ulûlemr: Emir sahipleri	أُولُو الْأَمْرِ
Emir Umûr: Emirler	أَمْرٌ أُمُورٌ

ن و س Nun-Vav-Sin

Anlamı	Arapçası
Nâs: İnsanlar	النَّاسُ

BÖLÜM 26: HAYRET İFADELERİ

Bir şey karşısında duyulan hayret ve şaşkınlığı ifade eden kiplerdir.

Kurallı olanları مَا أَفْعَلَهُ ve أَفْعِلْ بِهِ kalıbı ile yapılır.

Abese Suresi 17. Ayet

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ

Kutile-l-insânu mâ ekferah(u)

Kahrolası (inkârcı) insan! Ne nankördür o!

كَفَرَ fiili “Bir şeyi örttü, inkâr etti, nankörlük etti” gibi anlamlara gelir. Küfran daha çok “nimeti inkâr etmek, nankörlük yapmak” anlamında kullanılırken, küfür daha çok “dini inançları inkâr etmek” anlamında kullanılır. Kezâ, kâfir kelimesinin çoğullarından küffâr daha çok “imanın zıddı olan inkâr yolunu seçen kişi” anlamında kullanılırken, kefare daha çok “nimete karşı nankörlük eden” manasında kullanılır.

Kehf Suresi 26. Ayet

...أَبْصِرْ بِهِ وَاسْمِعْ...

...ebsir bihi ve esmi'...

...O ne güzel görür ve ne güzel işitir...

Aşağıdaki tabloda örnek olarak نَصَرَ fiili ile ilgili tüm çekimlere yer verelim.

Tablo-10.13. Örnek Çekim Tablosu

Türkçesi	Arapçası	
Yardım etti	نَصَرَ	Mazi
Yardım ediyor/eder	يَنْصُرُ	Muzari
Yardım et!	اَنْصُرْ	Doğrudan Emir
Yardım etsin	لِيَنْصُرْ	Dolaylı Emir
Yardım etmedi	لَمْ يَنْصُرْ	Mazide Kesin Olumsuzluk
Henüz yardım etmedi	لَمَّا يَنْصُرْ	Mazide Değişebilir Olumsuzluk
Yardım etmiyor	مَا يَنْصُرُ	Şimdiki Zamanda Olumsuzluk
Yardım etmez	لَا يَنْصُرُ	Geniş/Gelecek Zamanda Olumsuzluk
Asla yardım etmeyecek	لَنْ يَنْصُرَ	Gelecek Zamanda Kesin Olumsuzluk
Yardım etme!	لَا تَنْصُرْ	Doğrudan Yasaklama
Yardım etmesin	لَا يَنْصُرْ	Dolaylı Yasaklama
Yardım etmek	نَصْرًا	Mimsiz Mastar
Yardım eden	نَاصِرٌ	Etken Sıfat Fiil
Çok yardım eden	نَصَّارٌ	Mübalağalı Etken Sıfat Fiil
Yardım edilen	مَنْصُورٌ	Edilgen Sıfat Fiil
Yardım etme (Eylemi, zamanı veya mekânı)	مَنْصَرٌ	Mimli Mastar, Mekân ve Zaman Bildiren İsimler
Yardım etme aleti	مِنْصَرٌ	Araç-Gereç İsmi
Küçük bir yardım	نُصَيْرٌ	Küçültme İsmi
Daha çok/En çok yardım eden	أَنْصَرُ	Üstünlük ve Karşılaştırma İsmi
Yardıma mensup, yardımli	نَصْرِيٌّ	İlgi ve Aidiyet İsmi
Bir kere yardım etmek (Kaç kere olduğunu bildirir)	نَصْرَةً	Kaç Defa Olduğunu Belirten Mastar
Bir türlü yardım etmek (Fiilin nasıl olduğunu bildirir)	نِصْرَةً	Durum Belirten Mastar
Ne yardım etti	مَا أَنْصَرَهُ	Hayret Belirten Birinci Fiil
Ne de yardım etti	أَنْصَرَ بِهِ	Hayret Belirten İkinci Fiil

و ع د Vav-Ayn-Dal

Anlamı	Arapçası
Vadetti, söz verdi	وَعَدَ
Sözleşti	وَاعَدَ
Tehdit etti	أَوَعَدَ
Mev'ûd: Vaad edilen, söz verilen	مَوْعُودٌ
Mîâd: Vaad, söz, sözleşme	مِيعَادٌ
Va'd: Söz, vaat	وَعْدٌ
Va'de: Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için tanınan süre, mühlet	وَعْدَةٌ
Vaîd: Tehdit	وَعِيدٌ

و ل د Vav-Lam-Dal

Anlamı	Arapçası
Doğurdu	وَلَدَ
Doğuran, anne	وَالِدَةٌ
Mevlid: Doğum (yeri/zamanı)	مَوْلِيدٌ
Mevlûd: Doğurulan	مَوْلُودٌ
Mîlâd: Doğum günü	مِيلَادٌ
Mütevellid: ... ileri gelmiş, doğmuş	مُتَوَلِّدٌ
Tevellüd/Tevellüdât: Doğum	تَوَلَّدَ
Velâdet: Doğum	وَلَادَةٌ
Veled/Evlâd: Çocuk	أَوْلَادٌ وَلَدٌ

ب ع د Be-Ayn-Dal

Anlamı	Arapçası
Uzak oldu	بَعَدَ بَعِدَ
Uzaklaştırdı	بَاعَدَ
Ba'du: Sonra Ba'de: Sonrasında	بَعْدُ بَعْدَ
Ba'id: Uzak	بَعِيدٌ
Bu'd: Uzaklık Eb'ad	بُعْدٌ أَبْعَادٌ
Te'bîd: Uzaklaştırma	تَبْعِيدٌ

غ ف ر Gayn-Fe-Ra

Anlamı	Arapçası
Bağışladı	غَفَرَ
Bağışlanma diledi	اسْتَغْفَرَ
Gaffâr: Çok bağışlayıcı olan	غَفَّارٌ
Gâfir: Bağışlayan	غَافِرٌ
Gafûr: Çok bağışlayıcı olan	غَفُورٌ
Gufrân: Bağışlama	غُفْرَانٌ
İstiğfâr: Bağışlanma dileme	اسْتِغْفَارٌ
Mağfiret: Bağışlama	مَغْفِرَةٌ
Müsteğfir: Mağfiret dileyen	مُسْتَغْفِرٌ

BÖLÜM 27: PEKİŞTİRME ÖRNEKLERİ

Pekiştirme ve kuvvetlendirme anlamına gelen “te’kid” Arapçada çokça kullanılır. Bunun amacı muhatabın zihnine ve gönlüne pekiştirilen şeyi iyice yerleştirmek, zihnindeki kuşku ve şüpheleri ortadan kaldırmaktır.

Ör: Aşağıdaki ekler ile anlamın nasıl değiştiğine bakınız.

يَنْصُرُ yardım eder

لَيَنْصُرُ elbette yardım eder

لَيَنْصُرَنَّ elbette ve elbette yardım eder

Kur'an'da da pekiştirme üslubu yaygın biçimde yer almıştır. Burada öne çıkan bazı pekiştirme türlerinden örnekleri sizinle paylaşacağım.

27.1. İnne ve Enne Edatları ile Pekiştirme

Enbiyâ Suresi 92. Ayet

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً ...

İnne hâzihi ummetukum ummeten vâhideten...

Gerçekten bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir...

Bakara Suresi 233. Ayet

وَاَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

...va'lemû enna(A)llâhe bimâ ta'melûne basîr(un)

...bilin ki **şüphesiz** Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir.

Şûrâ Suresi 5. Ayet

...آلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

... elâ inna(A)llâhe huve-lğafûru-rrahîm(u)

... İyi bilin ki gerçekten Allah, O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Bakara Suresi 223. Ayet

...وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ...

...vettekû(A)llâhe va'lemû ennekum mulâkûhu...

...Allah'a karşı gelmekten sakının ve siz muhakkak O'na kavuşacağınızı bilin....

A'râf Suresi 102. Ayet

...وَأَن وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ

... ve-in vecednâ ekşerahum lefâsikîn(e)

...Gerçekten, onların çoğunu yoldan çıkmış kimseler bulduk.

27.2. Lâm ile Pekiştirme

Mü'min Suresi 57. Ayet

لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Leħalku-ssemâvâti vel-ardi ekberu min halki-nnâsi velâkinne ekşera-nnâsi lâ ya'lemûn(e)

Elbette göklerin ve yerin yaratılması insanların yaratılmasından daha büyük bir şeydir. Ancak insanların çoğu bilmezler.

Leyl Suresi 21. Ayet

وَلَسَوْفَ يَرْضَى

Ve **le**sevfe yerdâ

Elbette kendisi de hoşnut/razı olacaktır.

Mü'min Suresi 51. Ayet

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا...

İnnâ **lenensuru** rusulenâ...

Şüphesiz biz peygamberlerimize....**elbette** yardım edeceğiz.

ل harfinin cer harfi mi, vurgu harfi mi olduğu nasıl anlaşılır?

Cer harfi **ل** ismi mecrur yapar.

Vurgu harfi **ل** ismi mecrur yapmaz.

Ör: **لِلنَّاسِ** “insanlara” Âl-i İmrân Suresi 14. Ayet

لَمْتُوبَةٍ “Şüphesiz sevap” Bakara Suresi 103. Ayet

27.3. Nûn ile Pekiştirme

Burada şeddeli ve şeddesiz “nûn”lar ile pekiştirme yapılır. Şeddeli olan nûn, şeddesiz olandan daha etkilidir. Muzari fiile eklendiği zaman gelecek zaman anlamı verir.

Kehf Suresi 23. Ayet

وَلَا تَقُولَنَّ لِّشَايَءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا

Velâ tekûle**enne** lişey-in innî fâ'ilun zâlike gadâ(n)

Hiç bir şey için **sakın** “ben bunu yarın muhakkak yapacağım” deme!

Bazen pekiştirmeyi artırmak için muzari fiilin başına ل harfi de eklenir.

Nahl Suresi 56. Ayet

...تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلَنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ

...ta(A)llâhi letus-elunne ‘ammâ kuntum tefterûn(e)

...Allah'a andolsun ki, iftira etmekte olduğunuz şeylerden elbette mutlaka sorguya çekileceksiniz!

Bakara Suresi 155. Ayet

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ
وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

Velenebluveannekum bişey-in mine-lhavfi velcû'i venaksin mine-l-emvâli vel-
enfusi ve-şşemerât(i)(k) vebeşşiri-ssâbirîn(e)

Andolsun ki sizi mutlaka biraz korku ve açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!

27.4. Edatı ile Pekiştirme

Bakara Suresi 144. Ayet

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ...

Kad nerâ tekallube vechike fi-ssemâ-(i)(s) ...

Hakikaten biz senin yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz...

Mücâdele Suresi 1. Ayet

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا...

Kad semi'a(A)llâhu kavle-lletî tucâdiluke fî zevcihâ...

Gerçekten Allah, kocası hakkında seninle tartışan... kadının sözünü işitmiştir.

ل “Lam”, **قد** edatına bitişerek onun pekiştirmesini daha da artırır.

Fetih Suresi 18. Ayet

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ...

Lekad radiya(A)llâhu ‘ani-lmu/minine...

Hiç şüphesiz Allah o müminlerden razı olmuştur...

Enbiyâ Suresi 54. Ayet

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

Kâle **lekad** kuntum entum ve âbâukum fî dalâlin mubîn(in)

“**Doğrusu**, siz ve atalarınız açık bir sapıklık içindesiniz”, dedi.

27.5. Ayırık Özne Zamirleri ile Pekiştirme

Duhân Suresi 42. Ayet

إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

İllâ men rahima(A)llâh(u)(c) innehu **huve**-l‘azîzu-rrahîm(u)

Ancak Allah'ın rahmet ettikleri müstesna. Şüphesiz ki O'dur, **O'dur** azîz ve rahîm olan.

Mücâdele Suresi 18. Ayet

...أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ

...elâ innehum humu-lkâzibûn(e)

... İyi bilin ki, şüphesiz onlar yalancıların tâ kendileridir.

27.6. ب Harfi ile Pekiştirme

Gâşiye Suresi 22. Ayet

لَسْتُ عَلَيْهِمْ بِمُصِيطِرٍ

Leste 'aleyhim bimusaytir(in)

Sen onların üzerinde asla bir zorlayıcı değilsin.

27.7. Kelimelerin Öne veya Arkaya Alınması

Kelimelerin olması beklenen yerlerinden öne veya arkaya alınarak bu pekiştirme yapılır.

Duhâ Suresi 9-10. Ayetler

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ

Fe-emmâ-lyetîme felâ tekhar ve emmâ-ssâ-ile felâ tenher

Öyleyse yetimi sakın ezme. El açıp isteyeniyi de sakın azarlama.

Fâtiha Suresi 5. Ayet

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyâke na'budu ve-ıyyâke nesta'in(u)

Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileriz.

نَعْبُدُكَ وَ نَسْتَعِينُK biçiminde yer alabilecekken ayetteki gibi vurgulu ve münhasırlık ifade edecek biçimde yer almıştır.

Aşağıdaki ayetlerde iki ve üç farklı yöntemle pekiştirme yapıldığını görüyoruz.

Fecr Suresi 14. Ayet

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ

İnne rabbeke lebilmirşâd(i)

Şüphesiz ki Rabbin, elbette (her an) gözetlemededir.

Mirsad ile rasad (gözlem) arası ilişkiye bakın.

Mâide Suresi 17. Ayet

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

Lekad kefera-lleżîne kâlû inna(A)llâhe huve-lmesîhu-bnu meryem(e)(c)

“Şüphesiz Allah, O Meryem oğlu Mesîh'tir” diyenler kesinlikle kâfir olmuşlardır.

د خ ل Dal-Kh-Lam

Anlamı	Arapçası
Girdi	دَخَلَ
Girdirdi	أَدْخَلَ
Giren	دَاخِلٌ
Dâhil: İç, içeri	دَاخِل
Dâhiliye: İçişleri	دَاخِلِيَّة
Dahl: Karışma, girme	دَخَلَ
Dehâlet: Sığınma, korunma	دَخَالَة
Duhûl: İçeri girme	دُخُول
İdhâl/İdhâlât: Dahil etme, Dış alım	إِدْخَال إِدْخَالَات
Medhal: Girilen yer	مَدْخَل
Müdâhale: İşlere karışma	مُدَاخَلَة
Müdâhil: Dahil olan	مُدَاخِل
Müdhal: Dahil edilmiş	مُدْخَل
Tedâhül: İç içe girme	تَدَاخُل

Dal-Vav-Nun د و ن

Anlamı	Arapçası
(Bir kişi veya şey) bayağı, aşağılık, alçak veya zayıf oldu	دَانٌ
Bu kelime iki karşıt anlam içermektedir. Bayağı, yetersiz; seçkin, saygın	دُونٌ
Daha aşağı, önce, ... dışında	دُونَ
Mâdûn: Aşağı, alt derece	مَادُونٌ
Divân: Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis, Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser, sedir	دِيْوَانٌ
Tedvîn: Derleme	تَدْوِينٌ

Dad-Lam-Lam ض ل ل

Anlamı	Arapçası
Saptı	ضَلَّ
Saptırdı	أَضَلَّ
Dalâlet: Sapma	ضَلَالَةٌ
Tadlil: Saptırma	تَضْلِيلٌ
Sapmışlar	ضَالِّينَ

BÖLÜM 28: ÖVGÜ VE YERĞİ FİİLLERİ

Arapçada övgü için نِعَمَ “iyi, güzel, ne iyi, ne güzel” ve yergi için بئسَ “kötü, fena, çirkin, ne kötü, ne fena, ne çirkin” fiilleri kullanılır.

Enfâl Suresi 40. Ayet

وَأَنْ تَوَلَّوْا فَاَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلِيكُمْ نِعَمَ الْمَوْلَى وَنِعَمَ النَّصِيرِ

Ve-in tevellev fa'lemû enna(A)llâhe mevlâkum^(e) ni'me-lmevlâ ve ni'me-nnasîr(u)

Eğer yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin dostunuzdur. O ne güzel dost ve ne güzel yardımcısı!

Ankebût Suresi 58. Ayet

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّتَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعَمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

Vellezîne âmenû ve'amilû-ssâlihâti lenubevvi-ennehum mine-lcenneti gurafen tecrî min tahtihâ-l-enhâru hâlidîne fihâ^(e) ni'me ecru-l'âmilîn(e)

İman edip güzel işler yapanları, (evet) muhakkak ki onları, içinde ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennet köşklerine yerleştireceğiz. (Böyle iyi) işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!

Mülk Suresi 6. Ayet

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبئسَ الْمَصِيرُ

Velillezîne keferû birabbihim 'azâbu cehennem^{(e)(s)} vebi/se-lmasîr(u)

Rablerini inkâr edenler için Cehennem azabı vardır. Orası ne kötü dönüş yeridir!

ب ش ر Be-Şin-Ra

Anlamı	Arapçası
(Deriyi) soydu	بَشَرَ
Müjdeledi	بَشَّرَ
Verilen müjdeye sevindi	أَبَشَرَ
Beşîr: Müjdecî	بَشِيرٌ
Bişâret (Beşâret): Müjde	بِشَارَةٌ
Büşrâ: Müjde	بُشْرَى
Mübâşir: Haber veren, müjdeleyen	مُبَاشِرٌ
Mübeşşir/Mübeşşire: Müjdecî	مُبَشِّرٌ مُبَشِّرَةٌ
Mübeşşirîn/Mübeşşirât: Müjdeciler	مُبَشِّرُونَ
Tebşîr/Tebşîrât: Müjdeleme	تَبَشِيرٌ

ر و د Ra-Vav-Dal

Anlamı	Arapçası
İleri geri gitti	رَادَ
İrade etti, istedi	أَرَادَ
Elde etmeye çalıştı	رَاوَدَ
İrâde: İstek, arzu	إِرَادَةٌ
Murâd: İstenen, dilenen	مُرَادٌ
Mürîd: İrade eden, isteyen	مُرِيدٌ

ول ي Vav-Lam-Ye

İlave Bilgiler	Anlamı	Arapçası
Molla, sözcüğünden alıntıdır. “mevlâ”	Yakın oldu	وَلِيَّ
	Yönetti, idare etti	وَلَّى
	Evlâ: En yakın, daha yakın	أُولَى
Mevlânâ, mevlâmız” anlamındadır. “bizim”	İstilâ: Kaplama, yayılma, ele geçirme	إِسْتِيلَاءَ
	Mevlâ/Mevâlî: Dost, sahip, yakın, bakıcı	مَوَالِي مَوْلَى
	Mütevellî: Bir vakfın yönetimi kendisine verilmiş olan kimse	مُتَوَلَّى
Veliahd, sözü sahibi, söz verilmiş olan”, velinimet “nimetin sahibi” müşteri anlamındadır.	Vâlî: Yöneten, sahip çıkan	وَالِي
	Velâyet: Yönetme, idare etme	وَلَايَةٌ
	Velî/Evliyâ: Dost	أَوْلِيَاءُ وَلِيٍّ

د ع و Dal-Ayn-Vav

Anlamı	Arapçası
Davet etti, dua etti, yardım istedi	دَعَا
Dava	دَعْوَى
Davet, davetiye	دَعْوَةٌ
Dâî: Dua eden, davet eden	دَاعِي
Duâ	دُعَاءٌ
İddiâ: Bir dava ileri sürme	إِدِّعَاءٌ
İstidâ': Yardım isteme, dilekçe	إِسْتِدْعَاءٌ
Müddeî: İddia eden	مُدَّعِي
Tedâî: Çağırışım	تَدَاعِي

BÖLÜM 29: DÖRT HARFLİ FİİLLER

Dört harfli yalın mazi fiillerin bir formu vardır: **فَعْلَل**

Bazı 4 harfli yalın fiillere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo-29.1. Dörtlü Mazi ve Muzari Fiiller

Mastar	Muzari	Mazi	Kalıp	
فَعْلَلَّةٌ فِعْلَالٌ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَل		
زَلَزَلَةٌ زِلْزَالٌ	يُزِلُّ	زَلَزَل	Sarstı	Örnekler
دَحْرَجَةٌ دِخْرَاجٌ	يُدْحِرُ	دَحْرَج	Yuvarladı	
دَمْدَمَةٌ دِمْدَامٌ	يُدْمِدُّ	دَمْدَم	Helak etti	
عَسْعَسَةٌ عِسْعَاسٌ	يُعْسِعِسُ	عَسْعَس	Kararmaya başladı	
كَبْكَبَةٌ كِبْكَابٌ	يُكَبِّبُ	كَبْكَب	Yıktı	

Arapçada 4 tane kök harfi bulunan fiillere “rubaî mücerred” fiiller denir. Bu kalıptan gelen fiiller genellikle geçişlidir. 3 harfli fiillerin mastarları semâi iken, 4 harfli yalın ve ilaveli fiillerin bâblarına ait mastarlar belirli kalıplardadır. Üçlü kalıplara göre daha az kullanılır: **ف ع ل ل**

فَعَلَّلَهُ kalıbındaki bu tür mastarlar için şu örnekler verilebilir: An'ane, cerbeze (süslü sözlerle aldatma), şa'sa'a, tantana, vesvese, zelzele, terceme (tercüme), arbede, fezleke, felsefe...

Ör: زَلَزَلَهُ “Sarsıntı”, Hac/1

Kurallı fiillerin mazi edilgen formunda dört harfin ilki ötrelenir, üçüncü harfi esrelenir, son harf değiştirilmez.

Dört harfli yalın fiillerin etken sıfat fiilleri “müfa'lil” kalıbında, edilgen sıfat fiilleri ise “müfa'lel” kalıbında gelir.

Tablo-29.2. Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller (Müfa'lel)	Etken Sıfat Fiiller (Müfa'lil)
mutantan (tantanalı) müdebdeb (debdebeli) müselsel (zincirleme) mütercem (tercüme olunmuş) mücevher (cevherle yapılmış)	mütercim müvesvis

Tablo-29.3. Kısaltma Kullanımı

Anlamı	Kısaltma
Elhamdülillah	حَمْدَل
Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh	حَوْقَل
Allah size uzun ömür versin	طَلْبَق

Zilzâl Suresi 1. Ayet

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا

İzâ zulzileti-l-ardu zilzâlehâ

Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı,

Âl-i İmrân Suresi 185. Ayet

...فَمَنْ رُخِّحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ...

...femen **ruhhiha** 'ani-nnâri veudhile-lcennete fekad fâz(e)^(k)...

...Kim ateşten **uzaklaştırılır** ve cennete sokulursa, artık o gerçekten kurtuluşa ermiştir....

İnfitâr Suresi 4. Ayet

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ

Ve-izâ-lkubûru bu'sîrat

Kabirler, **alt üst edildiği (ölüler diriltilip çıkarıldığı) zaman...**

Şems Suresi 14. Ayet

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّيْهَا

Fekezzebûhu fe'akarûhâ **fedemdeme** 'aleyhim rabbuhum bizenbihim fesevvâhâ

Ancak onu yalanladılar, o (deve)yi kestiler. Rableri de günâhları dolayısıyla **üzerlerine şiddetli azap indirdi/onları helak etti** ve (orayı) dümdüz etti.

Şu'arâ Suresi 94. Ayet

فَكُكِّبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُنُ

Fekukkibû fihâ hum velğâvûn(e)

Artık onlar da azgınlara da **tepetaklak** oraya **atılırlar.**

Nâs Suresi 5. Ayet

الَّذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ

Elleżî **yuvesvisu** fi sudûri-nnâs(i)

Ki o, insanların göğüslerine **vesvese verir.**

Sudûr, “sadırlar, göğüsler” demektir.

Tekvîr Suresi 17. Ayet

وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ

Velleyli izâ **as'as(e)**

Kararmaya başladığı zaman geceye,

ام م Elif-Mim-Mim

Anlamı	Arapçası
Gidip bir kişiye sığındı, birinin peşinde oldu	أَمَّ
Ön	أَمَامَ
Anne	أُمَّهَاتُ أُمَّ
İmâm: Rehber	أَيْمَّةٌ إِمَامٌ
İmâme: Tespihlerin baş tarafına geçirilen parça	إِمَامَةٌ
Ümmet	أُمَّمٌ أُمَّةٌ
Ümmi	أُمِّيٌّ

ن ذ ر Nun-Zal-Ra

Anlamı	Arapçası
Adadı	نَذَرَ
Uyardı	أَنْذَرَ
İnzâr: Uyarma	إِنْذَارٌ
Münzer: Uyarılan	مُنْذَرٌ
Münzir: Uyaran	مُنْذِرٌ
Nezîr: Uyarıcı	نَذِيرٌ
Nezr/Nüzûr: Dinin emirleri, adak	نَذْرٌ نُذُورٌ

ح ك م Ha-Kef-Mim

Anlamı	Arapçası
Hükmetti	حَكَمَ
Hakem kıldı	حَكَّمَ
Sağlam yaptı	أَحْكَمَ
Ahkâm: Hükümler	أَحْكَام
Ahkem: En iyi ve en doğru şekilde hüküm veren	أَحْكَمُ
Hakem	حَكَمٌ
Hakîm: Hekîm, bilge	حَكِيمٌ
Hâkim	حَاكِمٌ
Hâkimiyet	حَاكِمِيَّة
Hikmet	حِكْمَةٌ
Hüküm	حُكْمٌ
Hükûmet	حُكُومَةٌ
İstihkâm: Düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer, sağlam olma	إِسْتِحْكَامٌ
Mahkeme	مَحْكَمَةٌ
Mahkûm: Hükümlü	مَحْكُومٌ
Muhâkeme: Yargılama, bir sorunu çözmek için çıkar yol arama	مُحَاكَمَةٌ
Muhkem: Sağlamlaştırılmış	مُحْكَمٌ
Müstahkem: Tahkim edilmiş, sağlamlaştırılmış	مُسْتَحْكَمٌ
Tahakküm: Baskı, zorbalık, hükmetme	تَحَكُّمٌ
Tahkîm: Sağlamlaştırma, anlaşmazlıkların hakem yoluyla çözülmesi yöntemi	تَحْكِيمٌ

BÖLÜM 30: İLAVELİ FİLLER

Daha önce 3 ve 4 harfli yalın fiillere harf eklenerek ilaveli fiillerin elde edildiğini belirtmiştik¹. Bu bölümde ilaveli fiillerin kalıplarına yer vereceğiz.

Arapçada fiil çatıları özne-fiil ve nesne-fiil ilişkisine göre ikiye ayrılmaktadır:

- Özne-Fiil İlişkisi Bağlamında
 - Etken (Malum)
 - Edilgen (Meçhul)
 - Dönüşlü (Mutâva'at)
 - İşteş (Müşareket)
- Nesne-Fiil İlişkisi Bağlamında
 - Geçişsiz (Lâzım)
 - Geçişli (Müteaddî)

İlerleyen konularda yer vereceğimiz için yukarıda yer verilen çatı türlerinin ne anlama geldiğini örneklerle görelim.

- **Etken Fiiller:** Öznenin bilindiği fiillerdir.

Ör: فتح الطالب الباب Öğrenci kapıyı açtı.

- **Edilgen Fiiller:** Öznenin bilinmediği fiillerdir. Bu konuya Bölüm 22'de yer vermiştik.

Ör: فتح الباب Kapı açıldı.

- **Dönüşlü Fiiller:** Geçişli fiilin geçişsiz fiile dönüşmesidir. Burada fâilden çok, fiilden etkilenen nesneye dikkat çekilir. İctima etmek, intikal etmek gibi fiiller buna örnektir.

Ör: اغتسل الطفل Çocuk yıkandı.

¹ Arapçadaki bu türetme durumu, farklı biçimde de olsa diğer bazı dillerde de vardır, örneğin İngilizcede “stand-durmak” fiilinden “understand-anlamak, withstand-dayanmak” veya “see-görmek” fiilinden “oversee-gözetmek” fiili türetilmiştir.

Dönüştü ve edilgen fiiller arasında nasıl bir fark vardır?

“Ahmet söylediğin sözler çok kırılmış” cümlesinde “kırılmak” fiili dönüştüdür. Özne belli olup, aynı zamanda işten etkilenendir.

“Dün okulun tüm camları kırılmış” cümlesindeki “kırılmak” fiili ise edilgendir. Özne belli değildir.

Arapçada da, **كُسِرَ** fiili dönüştü iken, **انْكَسَرَ** edilgen fiildir.

- **İşteş Fiiller:** Bir fiilin tek taraflı olmayıp, karşılıklı olarak yapıldığını ifade eder, buna ortaklık (işteşlik) denir. Savaşmak, güreşmek gibi.

Ör: قَاتِلَ الْجَيْشِ Ordu savaştı.

- **Geçişsiz Fiiller:** Doğrudan nesne almayan, ancak cer harfleri vasıtasıyla nesne alabilen fiillerdir.

Ör: خَرَجَ الطُّلَّابُ Öğrenciler çıktı.

- **Geçişli Fiiller:** Doğrudan nesne alabilen fiillerdir. “Neyi?” ve “Kimi?” sorularına cevap verir. Yazmak, çizmek gibi geçişli fiiller fâilin işini, hareketini bildirirken; güzel olmak, zeki olmak gibi geçişsiz fiiller fâilin maddi ve manevi özelliklerini bildirir. Farklı görüşler olsa da Arapçada müteaddi olarak isimlendirilen fiil çatısı geçişli, ettirgen ve oldurgan fiillerin üçünü de karşılamaktadır.

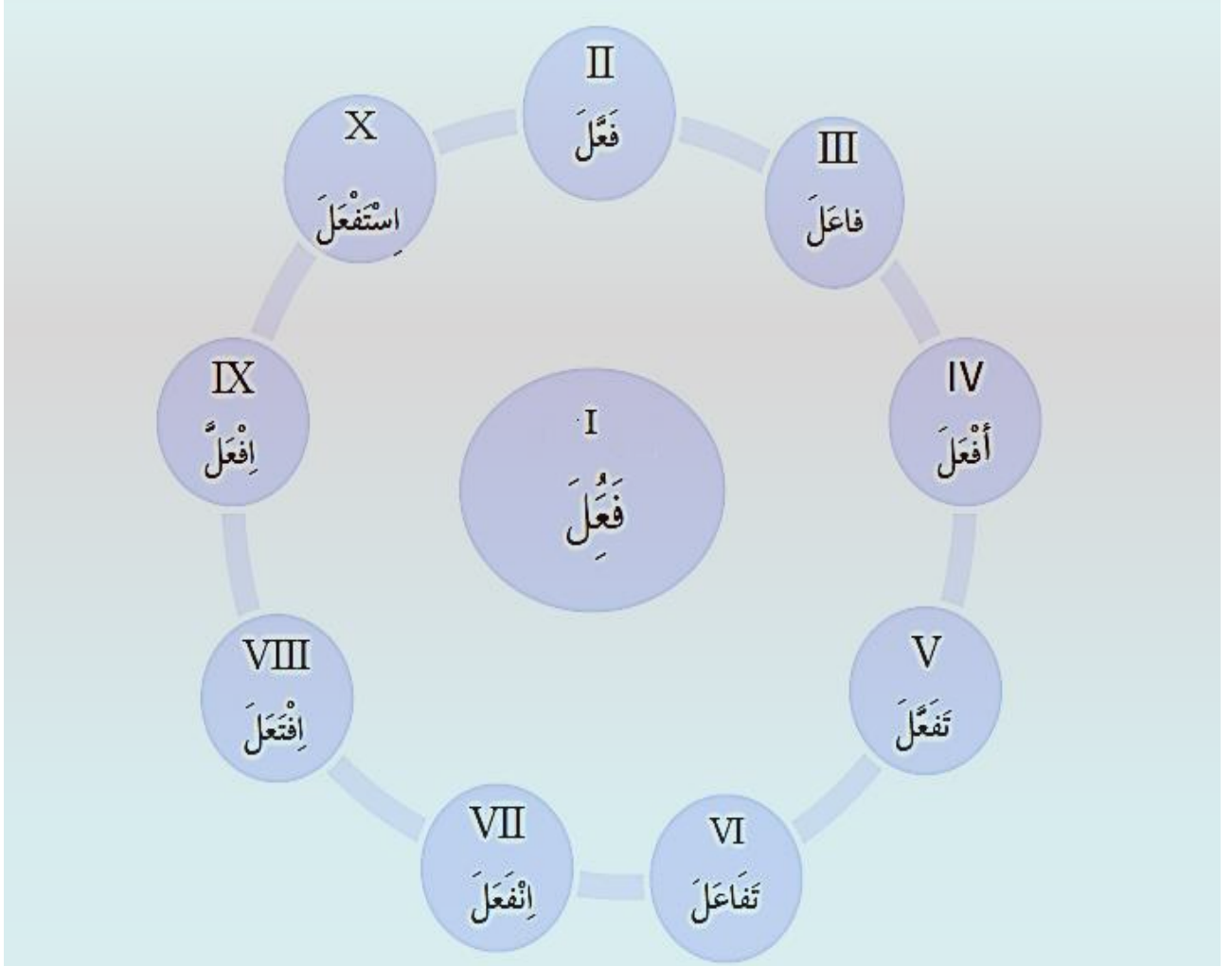
Ör: بَنَى إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْكَعْبَةَ İbrahim aleyhisselâm Kabe'yi inşa etti.

Tablo-30.1. Örnek Çekim Tablosu

Mastar Ana Kalıbı	Mazi Fiil Kalıbı	Form	Harf Sayısı
Çok fazla kalıbı vardır. ²	فَعَلَ فَعِلَ فَعُلَ	I	3
Tef'îl تَفْعِيلُ	فَعَّلَ	II	3+1
Mufâ'ale مَفَاعَلَةٌ	فَاعَلَ	III	
İf'âl اِفْعَالُ	أَفْعَلَ	IV	
Tefa'ul تَفْعُلُ	تَفَعَّلَ	V	3+2
Tefâ'ul تَفَاعُلُ	تَفَاعَلَ	VI	
İnfi'âl اِنْفِعَالُ	اِنْفَعَلَ	VII	
İfti'âl اِفْتِعَالُ	اِفْتَعَلَ	VIII	
İf'ilâl اِفْعِلَالُ	اِفْعَلَّ	IX	
İstif'âl اِسْتِفْعَالُ	اِسْتَفْعَلَ	X	3+3
İf'îlâl اِفْعِيلَالُ	اِفْعَالَّ	XI	
İf'îâl اِفْعِيْعَالُ	اِفْعَوَعَلَ	XII	
İf'ivvâl اِفْعِوَالُ	اِفْعَوَّلَ	XIII	
Fa'lele فَعَلَّلَهُ Fi'lâl فِعْلَالُ	فَعَلَّلَ	XIV	4
Tefe'lül تَفَعَّلُلُ	تَفَعَّلَلَّ	XV	4+1
İfillâl اِفْعِلَالُ	اِفْعَلَّلَ	XVI	4+2
İfinlâl اِفْعِنَالُ	اِفْعَنَّلَ	XVII	

² Yalın fiillerin mastarları kurallı değilken ilaveli fiillerin mastarları istisnalar dışında kurallıdır.

Bundan sonraki bölümlerde, yukarıdaki tabloda altın rengi zeminde yer alan fiiller ele alınacaktır.

Şekil-30.1. İlaveli Fiillerin Kalıpları (Kaynak: Ranginwala, 2013: 127)

I numaralı fiil formu yalın fiili göstermektedir. Yalın bir fiilin tüm ilaveli fiil formlarında karşılığı olmayabilir. Örneğin, عَلِمَ fiilinin sadece II, IV, V ve X numaralı formlarda ilaveli fiili bulunmaktadır.

Arapçada sadece II, III ve IV numaralı fiil formlarının muzari halleri hep “yu...” ile başlar.

V numaralı fiil formu, II numaralı fiil formunun başına ت getirilmiş halidir.

VI numaralı fiil formu, III numaralı fiil formunun başına ت getirilmiş halidir.

ج زي Cim-Ze-Ye

Anlamı	Arapçası
Karşılık olarak verdi	جَزَى
Cezâ: Kaza, kifayet, mükafat, karşılık	جَزَاءُ
Cizye: Zimmet ehlinde canlarının ve mallarının karşılığında alınan vergi	جِزْيَةٌ
Mücâzât: İşlenen bir suçtan ötürü ceza verme	مُجَازَات
Tecziye: Cezalandırma	تَجْزِيَةٌ

ن ه ر Nun-He-Ra

Anlamı	Arapçası
Aktı, azarladı	نَهَرَ
Nehir, ırmak	نَهْرٌ أَنْهَارٌ
Gündüz	نَهَارٌ
Nehârî: Gündüzlü	نَهَارِي

م ل ك Mim-Lam-Kef

Anlamı	Arapçası
Sahip oldu	مَلَكَ
Emlâk: Mülkler	أَمْلاك
İstimlâk: Mülk edinme, kamulaştırma	اِسْتِمْلَاك
Mâlik: Mülk sahibi	مَالِكٌ
Mâlikâne: Mâlikçesine (Arapça mâlik+Farsça -âne eki) 1. Gösterişli ve büyük köşk 2. Memur, asker vb. kimselerden bazılarına, satmamaları ve miras bırakmamaları şartıyla hayatları boyunca kendi mülkleriymiş gibi kullanmaları ve gelirinden faydalanmaları için verilen, mülkiyeti devlete ait beylik arâzi, çiftlik vb.	مالكانه
Mâmelek: Malvarlığı. Mâmelek kelimesi, “sahip olduğu şey(ler)” anlamına gelen “mâ meleke”den gelmektedir.	مَامَلَك
Melek/Melâike	مَلَائِكَةٌ مَلَائِكٌ
Meleke: Defalarca yapılan bir işten ve elde edilen tecrübeden sonra hasıl olan bilgi ve maharet	مَلَكَه
Melekût: Ruhların ve meleklerin alemi	مَلَكَوْتُ
Melik-Melike/Mülûk: Sultan, hükümdar	مَلِيكٌ مَلِكٌ
Memleket/Memâlik: Bir devletin yönetimi altında bulunan yer	مَمْلَكَةٌ
Memlûk: Mülk edinilen	مَمْلُوكٌ
Mülk: İdare	مُلْكٌ
Müstemeleke: Başka bir devletin idaresi altında bulunan memleket	مُسْتَمْلَكَةٌ
Temellük: Mülk edinme	تَمَلَّك
Temlîk: Mal sahibi etme	تَمْلِيك

BÖLÜM 31: FORM II FİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa mastarlarından hareketle “Tef’îl تَفْعِيلُ Bâbı” denir.

Form II Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin orta harfinin (ayn) şeddelenmesi suretiyle elde edilir: فَعَّلَ

Tablo-31.1. Tef’îl تَفْعِيلُ Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	لَا تُفَعِّلُ	فَعِّلْ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ
يُعَلِّمُ	عَلَّمَ	لَا تُعَلِّمُ	عَلِّمْ	يُعَلِّمُ	عَلَّمَ
Edilgen Sıfat Fiiller		Etken Sıfat Fiiller		Mastar	
مُفَعِّلٌ		مُفَعِّلٌ		تَفْعِيلٌ	
مُعَلِّمٌ		مُعَلِّمٌ		تَعْلِيمٌ	

Bu bâbın içerdiği bazı anlamlar¹ aşağıda yer almaktadır:

- En önemli özelliği çokluk ifade etmesidir. Fiilde, özneye veya nesneye çokluk veya kuvvetlilik bildirir. Geniş çaplı, tekrarlamalı veya yoğun eylemleri belirtir.

تَفْعِيلُ bâbının اِفْعَالُ bâbından temel farkı çokluk belirtmesidir.

Ör: مَوَّتَ الْإِبِلُ “Çok sayıda deve öldü” anlamına gelir.

طَوَّفَ خَالِدٌ الْكَعْبَةَ “Halit Kabe’yi çok tavaf etti” anlamına gelir.

¹ Arapçada bâbların çok geniş bir anlam yelpazesi bulunmaktadır. Burada öne çıkan anlamlar verilmiştir.

Tablo-31.2. Tef'il تَفْعِيلُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (II)
قَطَعَ Kesti	قَطَعَ Çokça/iyice kesti
ضَرَبَ Dövdü	ضَرَبَ Çok dövdü
قَتَلَ Katletti	قَتَلَ Katliam yaptı
قَتَلَ الْمُجْرِمُ رَجُلًا Suçlu bir adamı öldürdü	قَتَلَ الْمُجْرِمُ أَهْلَ الْقَرْيَةِ Suçlu köy halkını katletti
كَسَرَ الزُّجَاجَ Camı kırdı	كَسَرَ الزُّجَاجَ Camı parçaladı
عَدَّ الرَّجُلُ مَالَهُ Adam parasını saydı	عَدَّدَ الرَّجُلُ مَالَهُ Adam parasını tekrar tekrar saydı

- Geçişsiz fiilleri geçişli yapar. Geçişli fiillerin geçişlilik derecesini artırır.

Tablo-31.3. Tef'il تَفْعِيلُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (II)
نَامَ uyudu	نَوَّمَ uyuttu
بَلَغَ erişti	بَلَّغَ eriştirdi
عَلِمَ bildi	عَلَّمَ birinin bilmesini sağladı, bildirdi, öğretti

- Bazı isimleri fiilleştirir.

Tablo-31.4. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (II)
نَصْرَانِيٌّ Hıristiyan	نَصَّرَ Hıristiyanlaştırmak
خَبَرَ ekmek	خَبَّرَ ekmek yaptı

- Bazı fiillerde fiilin aşama aşama yapıldığını ifade eder.

Tablo-31.5. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (II)
نَزَلَ indi	نَزَّلَ parça parça indirdi

Mastar olarak anlam farklılaşmalarına örnekler aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-31.6. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Mastar Örnekleri

Mastar (I)	Mastar (II)
عِلْمٌ bilme	تَعْلِيمٌ öğretim
جَهْلٌ cahillik	تَجْهِيلٌ cahilliğini ortaya çıkarma
قُرْبٌ yakınlık	تَقْرِيبٌ yaklaştırma
شَكْلٌ şekil	تَشْكِيلٌ şekil verme

Tablo-31.7. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Fiil Çekimi

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil	
فَعَّلْ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	فَعَّلَ	KALIP
نَزَّلْ	يُنْزِلُ	نَزَّلَ	نَزَّلَ	ÖRNEKLER
كَرَّمَ	يُكَرِّمُ	كَرَّمَ	كَرَّمَ	
دَخَلَ	يُدْخِلُ	دَخَلَ	دَخَلَ	
رَكَّبَ	يُرْكِّبُ	رَكَّبَ	رَكَّبَ	
قَرَّبَ	يُقَرِّبُ	قَرَّبَ	قَرَّبَ	

Tablo-31.8. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Edilgen Fiil Örnekleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi
يُنْظَفُ Temizleniyor	نُظِفَ Temizlendi	نَظَفَ Temizledi

Tablo-31.9. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	
تَفْعِيلُ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	Kalip
تَنْزِيلُ	يُنْزِلُ	نَزَّلَ	Örnekler
تَكْرِيمُ	يُكَرِّمُ	كَرَّمَ	
تَرْكِيبُ	يُرْكِّبُ	رَكَّبَ	
تَقْرِيبُ	يُقَرِّبُ	قَرَّبَ	
تَسْمِيَّةُ	يُسَمِّي	سَمَّى	

Tablo-31.10. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Mastar Örnekleri

تَفْعِيلُ				
ta'bîr ta'dîl tağşîş tağyîr tahdîd tahfîf tahkîk tahkîm tahkîr tahlîl tahmîn tahmîs tahrîf tahrîk tahrîb tahrîr tahrîş tahsîl tahsîn tahsîs tahvîl takbîh takdîm takdîr takdîs ta'kîb takrîb takrîr takrîz taksîm taksîr takvîm takyîd	ta'lîm taltîf ta'mîm ta'mîr tanzîm ta'rîf ta'rîh ta'rîz tasdîk tashîh tasnîf tasrîf tasrîh tasvîb tasvîr tatbîk ta'tîl tatmîn ta'vîz tavsîf tavzîh ta'yîn ta'zîm ta'zîb ta'zîr ta'zîz tazmîn tazyîk tebcîl tebdîl teblîğ tebrîk tebşîr	tecdîd te'cîl tecrîd tecvîd tecvîz techîz tedbîr tedhîş te'dîb tedrîs tedvîr tefhîm tefrîk tefrîş tefrît tefsîr teftîş tefvîz tehcîr tehdîd tehîr tekbîr tekdîr tekfîn tekfîr te'kîd teklîf tekmîl teksîf teksîr tekvîn tekezîb	te'lîf te'lîn telkîn telmîh tembîh temcîd temdîd te'mîn temkîn temlîk temrîn temsîl temyîz tenfiz tenkîl tenkîs tenkîd tensîb tenvîr tenzîh tenzîl tercîh terfî' terhîn terhîs terkîn terkîb tertîb tescîl teshîl teshîr	te'sîr te'sîs teskîn teslîm tesbîh tesbît teşbîh teşhîr teşhîs teşkîl teşmîl teşrî' teşrîf teşrîh teşrîk teşvîk tetkîk tevcîh tevdî' tevhîd te'vîl tevkîf tevkîl tevlîd tevsî' tevsîk tevezî' te'yîd tezhîb tezyîf tezyîn tezyîd

Tablo-31.11. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Master Örnekleri

تَفْعِيلُ		
تَأْدِيبُ Te'dîb	تَرْجِيهٌ Tercîh	تَكْثِيرٌ Teksîr
تَثْلِيثٌ Teslîs	تَصْرِيحٌ Tasrîh	تَوْظِيفٌ Tavzîf
تَقْدِيمٌ Takdîm	تَنْظِيمٌ Tanzîm	تَسْكِينٌ Teskîn
تَوْضِيحٌ Tavzîh	تَكْلِيفٌ Teklîf	تَشْوِيقٌ Teşvîk

Tablo-31.12. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Master	
مُفَعَّلٌ müfa''al	مُفَعِّلٌ müfa''il	تَفْعِيلٌ tef'îl	KALIP
مُعَلَّمٌ mu'allem	مُعَلِّمٌ mu'allim	تَعْلِيمٌ ta'lîm	ÖRNEKLER
مُؤَلَّفٌ mü'ellef	مُؤَلِّفٌ mü'ellif	تَأْلِيفٌ te'lîf	
مُرَتَّبٌ müretteb	مُرَتِّبٌ mürettib	تَرْتِيبٌ tertîb	

Tablo-31.13. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Etken Sıfat Fiiller

Etken Sıfat Fiiller مُفَعَّلٌ	
مُسَكِّنٌ müsekkîn	مُفَسِّرٌ müfessir
مُدَرِّسٌ müderris	مُمَثِّلٌ mümessil
مُفَتِّشٌ müfettiş	مُؤَذِّنٌ müezzîn
مُوقِتٌ muvakkit	مُجَدِّدٌ müceddid
مُوكِّلٌ müvekkil	مُنَجِّمٌ müneccim

Tablo-31.14. Tef'îl تَفْعِيلُ Bâbı Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller مُفَعَّلٌ	
مُقَدَّرٌ mukadder	مُكَرَّمٌ mükerrem
مُوظَّفٌ muvazzaf	مُجَسَّمٌ mücessem
مُعَزَّزٌ muazzez	مُنَوَّرٌ münevver
مُكَذَّبٌ mükezzeb	مُقَدَّمٌ mukaddem
مُزَيَّنٌ müzeyyen	مُعَظَّمٌ muazzam
مُكَلَّفٌ mükellef	مُسَجَّلٌ müseccel

Bakara Suresi 31. Ayet

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا...

Ve **alleme** âdeme-l-esmâe kullehâ...

Ve Adem'e bütün isimleri **öğretti**...

ع ل م kök harflerinden türemiştir. “öğretmek” fiili **عَلَّمَ**

Bir Hadis-i Şerif

إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ فَتُحَّتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ، وَسُلِّسَتْ الشَّيَاطِينُ

“Ramazan ayı girdiğinde cennetin kapıları **açılır**, cehennemin kapıları **kapanır** ve şeytanlar zincirlere vurulur.” (Buhârî)

Burada açılma, sonuna kadar açılmaya işaret ederken, kapanma da sıkı sıkıya kapanmaya işaret eder.

Âl-i İmran suresi 3. Ayet

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ

Nezzele ‘aleyke-lkitâbe bilhakki musaddikan limâ beyne yedeyhi veenzele-ttevrâte vel-incîl(e)

O, sana Kitab'ı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak **tedricen indirmiş**; daha önce de, insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ile İncil'i indirmişti.

ن ز ل kök harflerinden türemiştir. “indirdi” fiili **نَزَّلَ**

Hac suresi 32. Ayet

ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ

Žâlîke vemen yu'azzim şe'â-ira(A)llâhi fe-innehâ min takvâ-lkulûb(i)

Evet, bu böyledir. Her kim Allah'ın şiarlarına saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır.

Bakara Suresi 155. Ayet

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ
وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

Velenebluvennekum bişey-in mine-lhavfi velcû'i venaksin mine-l-emvâli vel-
enfusi ve-şşemerât(i)(k) vebeşşiri-ssâbirîn(e)

Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz
azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!

Nisâ Suresi 58. Ayet

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ
تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا

İnna(A)llâhe ye/murukum en tu-eddû-l-emânâti ilâ ehlihâ ve-izâ hakemtum
beyne-nnâsi en tahkumû bil'adl(i)(c) inna(A)llâhe ni'immâ ye'izukum bih(i)(k)
inna(A)llâhe kâne semî'en basîrâ(n)

Şüphesiz Allah, emanetleri ehline (sahiplerine) teslim etmenizi ve insanlar
arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor. Bununla Allah, size
ne güzel öğüt veriyor!.. Doğrusu Allah, işitendir, görendir.

آدَّى fiili “eda etti, hakkı yerine ulaştırdı ve gereğini yaptı, teslim etti” gibi
anlamlara gelir. Edâ etmek olarak Türkçede de kullanıyoruz.

Sâd suresi 18. Ayet

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

İnnâ sehharnâ-İcibâle me'ahu yusebbihne bil'aşıyyi vel-işrâk(i)

Gerçekten biz, dağları (ona) boyun eğdirdik, akşam sabah onunla berâber tesbîh ederlerdi.

Bakara Suresi 25. Ayet

...وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ...

...velehum fihâ ezvâcun mutahhera(tun)(s)...

...Onlar için orada tertemiz eşler vardır...

Haşr Suresi 1. Ayet

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Sebbeha li(A)llâhi mâ fi-ssemâvâti vemâ fi-l-ard(i)(s) ve huve-l'azîzu-lhakîm(u)

Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tesbih etmektedir. O, yücedir, hikmet sahibidir.

ح س ب Ha-Sin-Be

Anlamı	Arapçası
Bir şeyi saydı	حَسَبَ
Zannetti	حَسِبَ
Hesaba çekti	حَاسَبَ
Hasbî: Gönüllü ve karşılıksız yapılan	حَسْبِي
Hasbunâ: Bize yeter	حَسْبُنَا
Haseb: Hasebiyle Hasbelkader: Kader icabınca Hasbihal: Halleşme	حَسَبَ
Hasîb, Muhasib	حَسِيبٌ
Hasîb: Hayır sahibi; değerli	حَسِيب
Hâsib: Hesap eden, sayan	حَاسِبٌ
Hisâb: Sayma, hesap	حِسَابٌ
Hisbe: Muhasebe dairesi	حِسْبَةٌ
İhtisâb: Hesap sorma	إِحْتِسَاب
Mahsûb: Hesâba katma	مَحْسُوب
Muhâsebe: Hesablaşma	مُحَاسَبَةٌ
Muhâsib: Hesap işi ile uğraşan	مُحَاسِب
Muhtesib: Belediye işlerine bakan memur	مُخْتَسِب

ج ن ن Cim-Nun-Nun

Anlamı	Arapçası
Örttü	جَنَّ
Cenin: Gizli şey	جَنِينَ
Cennet/Cinân/Cennât: Cennet iki anlamda gizlenmiştir. Birincisi, ağaçları her yeri kaplayan, nazarlardan saklanmış bir bahçe gibidir. İkincisi, müminler için halihazırda müşahade edilemeyen, gizli durumdaki bir mükafattır.	جَنَّةٌ جَنَّان جَنَّاتٍ
Cin	جِنٌّ
Cinnet: Bilincin örtülmesi	جِنَّةٌ
Cünûn: Cinnet hali	جُنُونٌ
Mecnûn: Deli, cinlenmiş	مَجْنُونٌ

ع ن د Ayn-Nun-Dal

Anlamı	Arapçası
Doğrudan saptı	عَنَّ
İnat: Bildiğinden vazgeçmeme	عِنَادٌ
‘İnde: Yanında, katında	عِنْدَ
‘İndî: Şahsî, kendine göre ‘İnd, “katında, nezdinde” anlamına geliyordu. ‘İndî görüş ise, yine “özel” görüşü ifade ediyor. Kişi inat ettiğinde, kendi özel görüşünden taviz vermemiş oluyor.	عِنْدِي
Mu’annid: İnatçı	مُعَنَّدٌ

BÖLÜM 32: FORM III FİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa masterlarından hareketle “Mufâ’ale **مُفَاعَلَةٌ** Bâbı” denir.

Form III Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin 1. ve 2. harfinin arasında bir ¹ eklenmesiyle elde edilir: **فَاعِلٌ**

Tablo-32.1. Mufâ’ale **مُفَاعَلَةٌ** Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
يُفَاعِلُ	فُوِعِلَ	لَا تُفَاعِلُ	فَاعِلْ	يُفَاعِلُ	فَاعِلٌ
يُجَاهِدُ	جُوِهِدَ	لَا تُجَاهِدُ	جَاهِدْ	يُجَاهِدُ	جَاهِدٌ
		Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Master	
		مُفَاعِلٌ	مُفَاعِلٌ	مُفَاعَلَةٌ ¹	
		مُجَاهِدٌ	مُجَاهِدٌ	مُجَاهَدَةٌ	

Bu bâbın içerdiği bazı anlamlar aşağıda yer almaktadır²:

- Bir işin iki veya daha fazla kişi arasında karşılıklı yapıldığını (işteşlik) ifade eder.

Tablo-32.2. Mufâ’ale **مُفَاعَلَةٌ** Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (III)
قَتَلَ katletti/öldürdü	قَاتَلَ (karşılıklı) savaştı
كَتَبَ Yazdı	كَاتَبَ (karşılıklı) yazıştı

¹ Bazı bablarda birden fazla kalıp da olabilmektedir (Mücâhede-Cihâd gibi).

² Bu kalıba çevrilen yeni fiilin manasını tahmin etmek biraz daha zordur.

- Geçişsiz fiili geçişli yapar.

Tablo-32.3. Mufâ'ale مَفَاعَلَةٌ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (III)
حَسَنَ iyi oldu	حَاسَنَ birine iyi muamele etti

- Süreklilik ve gayret bildirir.

Tablo-32.4. Mufâ'ale مَفَاعَلَةٌ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (III)
غَلَبَ yendi	غَالَبَ yenmeye çalıştı
طَلَبَ istedi	طَالَبَ sürekli istedi

Mastar olarak anlam farklılaşmalarına örnekler aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-32.5. Mufâ'ale مَفَاعَلَةٌ Bâbı Mastar Örnekleri

Mastar (I)	Mastar (III)
عَهْدٌ söz verme	مُعَاهَدَةٌ sözleşme/anlaşma
سَبَقْتُ geçme	مُسَابَقَةٌ yarışma
عَمَلٌ iş	مُعَامَلَةٌ alışveriş, işlem

Tablo-32.6. Mufâ'ale مُفَاعَلَةٌ Bâbı Fiil Çekimi

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil	
فَاعِلْ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ	فَعَلَ	KALIP
شَاهِدْ	يُشَاهِدُ	شَاهَدَ	شَهِدَ	ÖRNEKLER
ضَارِبْ	يُضَارِبُ	ضَارَبَ	ضَرَبَ	
شَارِبْ	يُشَارِبُ	شَارَبَ	شَرِبَ	
كَاتِبْ	يُكَاتِبُ	كَاتَبَ	كَتَبَ	
سَابِقْ	يُسَابِقُ	سَابَقَ	سَبَقَ	

Tablo-32.7. Mufâ'ale مُفَاعَلَةٌ Bâbı Edilgen Fiil Örnekleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi
يُقَاتَلُ Savaşılıyor	قُوتِلَ Savaşıldı	قَاتَلَ Savaştı

Tablo-32.8. Mufâ'ale مُفَاعَلَةٌ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	
مُفَاعَلَةٌ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ	KALIP
مُشَاهَدَةٌ	يُشَاهِدُ	شَاهَدَ	ÖRNEKLER
مُضَارَبَةٌ	يُضَارِبُ	ضَارَبَ	
مُشَارَبَةٌ	يُشَارِبُ	شَارَبَ	
مُكَاتَبَةٌ	يُكَاتِبُ	كَاتَبَ	
مُسَابَقَةٌ	يُسَابِقُ	سَابَقَ	
مُقَارَبَةٌ	يُقَارِبُ	قَارَبَ	

Tablo-32.9. Mufâ'ale مَفَاعَلَةٌ Bâbı Mastar Örnekleri

مُبَارَكَةٌ Mübâreke Duhân/3				
mu'âhede mu'âheze mu'âmele mu'âşaka mu'âşeret mu'âvenet mu'âyede mu'âyene mugâlata muhâbere muhâceret muhâfaza muhâkeme muhâlefet	muhârebe muhâsara muhâsebe muhâtara muhâvere mukâbele mukârenet mukâta'a mukâtele mukâvele mukâvemet mukâyese murâkabe musâhabe	musâlaha mutâbakat muvâcehe muvâfakat muvâsalat muvâza'a muvâzene mübâdele mübâlağa mübâreze mübâya'a mücâdele mücâhede müdâfa'a	müdâhale müdâhene mükâleme mükâtebe mülâhaza münâkaşa münâsebet münâvebe münâza'a münâzara mürâca'at müsâ'ade müsâbaka	müsâdeme müsâdere müsâleme müsâmaha müsâmere müşâhede müşâvere mütâla'a mütâreke müzâheret müzâkere müzâyaka müzâyede

Tablo-32.10. Mufâ'ale مَفَاعَلَةٌ Bâbı Mastar Örnekleri

مَفَاعَلَةٌ	
مُخَابَرَةٌ Muhâbere	مُحَاسَبَةٌ Muhâsebe
مُدَاوَمَةٌ Müdâvemet	مُحَارَبَةٌ Muhârebe

Tablo-32.11. Mufâ'ale مَفَاعَلَةٌ Bâbı Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Mastar	
مُفَاعَلٌ	مُفَاعِلٌ	مَفَاعَلَةٌ	KALIP
مُشَاهَدٌ	مُشَاهِدٌ	مُشَاهَدَةٌ	ÖRNEKLER

Tablo-32.12. Mufâ'ale مُفَاعَلَةٌ Bâbı Etken Sıfat Fiiller

Etken Sıfat Fiiller مُفَاعِلٌ	
مُحَافِظٌ muhâfız	مُخَابِرٌ muhâbir
مُدَاخِلٌ müdâhil	مُدَاوِمٌ müdâvim
مُحَاسِبٌ muhâsib	مُحَارِبٌ muhârib

Tablo-32.13. Mufâ'ale مُفَاعَلَةٌ Bâbı Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller مُفَاعَلٌ	
مُبَارَكٌ mübârek	مُحَاسَبٌ muhâseb
مُخَاطَبٌ muhâtab	مُشَاهِدٌ müşâhed

Kehf Suresi 76. Ayet

قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي ۖ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا

Kâle in seeltuke ‘an şey-in ba’dehâ felâ tusâhibnî^(s) kad belâgte min ledunnî ‘uzrâ(n)

(Musa:) "Bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaş olma, o zaman benim tarafımdan mazur sayılırsın" dedi.

صَاحِبٌ fiili “Mufâ'ale Bâbı”nda olup, ص ح ب kök harflerinden türemiştir.

Âl-i İmrân suresi 200. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû-sbirû vesâbirû verâbitû vettekû(A)llâhe le'allekum tuflihûn(e)

Ey iman edenler! Sabredin, sabırda (düşmanlarınızdan) öne geçmeye çabalayın. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.

Burada önce Form I olarak yalın fiil صَبَرَ arkasından Form III olarak Mufâ'ale

Bâbında صَابِرٌ fiili kullanılmıştır. Anlam farklılığına dikkat ediniz.

Nisâ suresi 142. Ayet

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا

İnne-lmunâfikîne yulhâdi'ûna(A)llâhe vehuve hâdi'uhum ve-izâ kâmû ilâ-ssalâti kâmû kusâlâ yurâûne-nnâse velâ yeżkurûna(A)llâhe illâ kalîlâ(n)

Şübhesiz ki münâfıklar, Allah'ı aldatmaya çalışıyorlar; hâlbuki O, onları aldatan(hilelerini başlarına geçiren)dir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

خُدْعَةٌ “hile, aldatma” demektir. “Bizde hile hurda olmaz” şeklindeki kullanım galatımeşhurdur. Doğrusu, “Bizde hile ve hud'a olmaz” şeklindedir.

رَأَى fiili “gördü” anlamına gelirken buradaki رَأَى fiili “gösterişte bulundu” anlamına gelir.

Tevbe Suresi 20. Ayet

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ
دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

Elleżîne âmenû vehâcerû vecâhedû fî sebîli(A)llâhi bi-emvâlihîm veenfusihi
a'zamu deraceten 'inda(A)llâh(i)^(e) veulâ-ike humu-lfâ-izûn(e)

İman edip de hicret edenlerin, Allah yolunda mal ve canlarıyla cihad edenlerin
mertebeleri Allah katında daha üstündür. Kurtuluşa erenler de işte, onlardır.

Hicret etmek ve cihad etmek fiillerinin de Mufâ'ale Bâbında geldiğini görüyoruz.

Nisâ Suresi 84. Ayet

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ...

Fekâtil fî sebîli(A)llâhi...

Artık sen Allah yolunda savaş...

Bakara Suresi 261. Ayet

...وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ...

...va(A)llâhu yudâ'ifu limen yeşâu...

...Allah dilediğine kat kat verir...

ضَاعَفَ fiilin “zayıf oldu” anlamına geldiğinden bahsetmiştik. Ancak ضَاعَفَ

fiili “kat kat verdi, kat kat artırdı” anlamına gelir.

ن ف ق Nun-Fe-Kaf

Anlamı	Arapçası
Azaldı, gizlice delikten girip çıktı	نَفَقَ نَفِقَ
Münafıklık etmek	نَافَقَ
Harcamak	أَنفَقَ
İnfâk: Harcama	إِنْفَاقٌ
Münâfık	مُنَافِقَةٌ مُنَافِقٌ
Nafaka: Geçim için lüzumlu olan şey	نَفَقَةٌ
Nifâk	نِفَاقٌ

ا ك ل Elif-Kef-Lam

Anlamı	Arapçası
Yedi	أَكَلَ
Âkil/Âkile: Yiyen	آكِلٌ
Me'kûl: Yenilen	مَأْكُولٌ
Ekl: Yemek yeme	أَكَلَ
Teekkül: Yenme	تَأَكَّلَ

س م ع Sin-Mim-Ayn

Anlamı	Arapçası
İşitti	سَمِعَ
İşittirdi	أَسْمَعَ
Dinledi	اِسْتَمَعَ
Müstemi': Dinleyen kişi	مُسْتَمِعٌ
Sâmi': 1. Hz. Nuh'un oğlu Sam'dan türediklerine inanılan ve Arapça, Asurca, İbranice ve Habeşçe konuşan çeşitli kavimlerinin toplandığı kol 2. Yüksek, yüce 3. İşiten, dinleyen.	سَامِع
Semâ'/Semah: 1. İşitme 2.Bazı tarikatlarda musiki eşliğinde icra edilen dönme hareketi	سَمَاع
Semâî: İşitmekle öğrenilen	سَمَاعِي
Semi': Hakkıyla işiten	سَمِيعٌ

ن و ر Nun-Vav-Ra

Anlamı	Arapçası
Ateşi tutuşturdu	نَارَ
Menâr/Menâre: Minâre, nur yeri	مَنَار مَنَارَة
Münevver: Aydınlanmış	مُنَوَّر
Münir: Nurlandıran	مُنِيرٌ
Nâr: Ateş	نَارٌ
Nirân: Ateşler	نِيرَان
Nur	نُورٌ
Tenevvür: Aydınlanma	تَنْوُّور
Tenvîr: Aydınlatma	تَنْوِير

BÖLÜM 33: FORM IV FİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa masterlarından hareketle “İf’âl **إِفْعَالٌ** Bâbı” denir.

Form IV Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına fethalı **أ** (hemze) getirilmesi suretiyle elde edilir: **أَفْعَلٌ**

Tablo-33.1. İf’âl **إِفْعَالٌ** Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
يُفْعَلُ	أَفْعَلٌ	لَا تُفْعَلُ	أَفْعِلْ	يُفْعَلُ	أَفْعَلٌ
يُنْزَلُ	أَنْزَلَ	لَا تُنْزَلُ	أَنْزِلْ	يُنْزَلُ	أَنْزَلَ
Edilgen Sıfat Fiiller		Etken Sıfat Fiiller		Master	
مُفْعَلٌ		مُفْعِلٌ		إِفْعَالٌ	
مُنْزَلٌ		مُنْزِلٌ		إِنْزَالٌ	

Bu bâbın içerdiği bazı anlamlar aşağıda yer almaktadır:

- Geçişsiz fiilleri geçişli duruma getirir. Geçişli fiillerin geçişlilik derecesini artırır.

Tablo-33.2. إِفْعَالُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (IV)
خَرَجَ çıktı	أَخْرَجَ çıkardı
دَخَلَ girdi	أَدْخَلَ girdirdi
نَزَلَ indi	أَنْزَلَ indirdi
تَمَّ tamam oldu	أَتَمَّ tamamladı
ذَهَبَ gitti	أَذْهَبَ giderdi
شَغَلَ meşgul oldu	أَشْغَلَ meşgul etti

- Bir zamana veya yere girme anlamı verebilir.

Tablo-33.3. إِفْعَالُ Bâbı Fiil Örnekleri

İsim	İlaveli Fiil (IV)
صَبَحَ sabah	أَصْبَحَ sabahladı

- Bazı isimleri fiile dönüştürür.

Tablo-33.4. إِفْعَالُ Bâbı Fiil Örnekleri

İsim	İlaveli Fiil (IV)
تَمَرٌ meyve	أَتَمَرَ meyve verdi
مَطَرٌ yağmur	أَمْطَرَ yağmur yağdı

- Bir halden başka bir hale geçmeyi ifade eder.

Ör: أَفْقَرَ “fakirleşti” anlamına gelir.

- Zamanı gelmek anlamı verir.

Ör: أَحْسَدَ الزَّرْعُ “Ekin biçme zamanı geldi.” anlamına gelir.

- Arz etmek anlamı verir.

Ör: أَبَاعَ “(Satmak için) arz etti” anlamına gelir.

- Gidermek, izale etmek anlamı verir.

Ör: وَأَعْجَمْتُ الْكِتَابَ “Kitabın kapalılığını giderdim” anlamına gelir.

Mastar olarak anlam farklılaşmalarına örnekler aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-33.5. اِفْعَالُ بِأَبَى Mastar Örnekleri

Mastar (I)	Mastar (IV)
عَلِمَ bilme	إِعْلَامٌ bildirme
خَبَّرَ haber	إِخْبَارٌ ihbâr (haber verme)
رَشَدٌ doğru yola girme	إِرْشَادٌ doğru yolu gösterme
سُقُوطٌ düşme	إِسْقَاطٌ (bir şeyi) düşürme

Tablo-33.6. اِفْعَالُ Bâbı Fiil Çekimi

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil	
أَفْعِلْ	يُفْعِلُ	أَفْعَلَ	فَعَلَ	Kalıp
أَنْزِلْ	يُنْزِلُ	أَنْزَلَ	نَزَلَ	Örnekler
أَكْرِمْ	يُكْرِمْ	أَكْرَمَ	كَرَّمَ	
أَدْخِلْ	يُدْخِلُ	أَدْخَلَ	دَخَلَ	
أَعْلَمْ	يُعْلِمُ	أَعْلَمَ	عَلِمَ	
أَقْرِبْ	يُقْرِبُ	أَقْرَبَ	قَرَّبَ	
أَخْرِجْ	يُخْرِجُ	أَخْرَجَ	خَرَجَ	
أَرْكَبْ	يُرْكَبُ	أَرْكَبَ	رَكَبَ	

Tablo-33.7. اِفْعَالُ Bâbı Edilgen Fiil Örnekleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi
يُكْرَمُ İkram ediliyor	أُكْرِمَ İkram edildi	أَكْرَمَ İkram etti

Tablo-33.8. اِفْعَالُ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	Kalıp
اِفْعَالُ	يُفْعِلُ	أَفْعَلَ	
اِنْزَالُ	يُنْزِلُ	أَنْزَلَ	
اِجَابَةُ	يُجِيبُ	أَجَابَ	
اِخْرَاجُ	يُخْرِجُ	أَخْرَجَ	
اِكْرَامُ	يُكْرِمُ	أَكْرَمَ	
اِدْخَالُ	يُدْخِلُ	أَدْخَلَ	
اِعْلَامُ	يُعْلِمُ	أَعْلَمَ	
اِرْسَالُ	يُرْسِلُ	أَرْسَلَ	

Tablo-33.9. اِفْعَالُ Bâbı Mastar Örnekleri

اِحْسَانُ İyilik Nahl/90				
islâh	iflâs	ihtâr	îmân	
isrâr	ifnâ'	ihyâ	îmâr	
itlâk	ifrâğ	ihzâr	imdât	
ibkâ'	ifrât	îkâz	imhâ'	
iblâğ	ifrâz	ikbâl	imkân	
ibrâ'	ifsâd	ikmâl	imlâ'	
ibrâz	ifşâ'	iknâ'	imsâk	
îcâb	iftâr	ikrâh	imzâ'	
îcâr	iğfâl	ikrâm	înâm	
îcâd	iğvâ'	ikrâr	infâk	
icbâr	ihbâr	ikrâz	infâz	
iclâl	ihdâs	iktâ'	inhâ'	
icmâ	ihkâk	îlâm	inkâr	
icmâl	ihlâl	îlân	insâf	
icrâ'	ihlâs	îlgâ'	inşâ'	
idhâl	ihmâl	ilhâk	intâc	
idmân	ihrâc	ilhâm	inzâl	
idrâk	ihrâm	ilkâh	ibtâl	
iflâh	ihsân	ilzâm	îrâb	
	ihsâs	îmâl	îrâd	

Tablo-33.10. اِفْعَالُ Bâbı Master Örnekleri

اِفْعَالُ		
اِهْمَالٌ ihmâl	اِبْطَالٌ ibtâl/iptal	اِخْلَاصٌ ihlâs
اِجْبَارٌ icbâr	اِسْكَانٌ iskân	اِنْفَاقٌ infâk
اِجْمَالٌ icmâl	اِجْمَاعٌ icma'	اِنْكَارٌ inkâr

Tablo-33.11. اِفْعَالُ Bâbı Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Master	
مُفْعَلٌ	مُفْعِلٌ	اِفْعَالٌ	Kalıp
مُكْرَمٌ	مُكْرِمٌ	اِكْرَامٌ	Örnekler
مُخْرَجٌ	مُخْرِجٌ	اِخْرَاجٌ	
مُدْخَلٌ	مُدْخِلٌ	اِدْخَالٌ	
مُعْجَزٌ	مُعْجِزٌ	اِعْجَازٌ	

Tablo-33.12. اِفْعَالُ Bâbı Etken Sıfat Fiiller

Etken Sıfat Fiiller مُفْعِلٌ	
مُرْشِدٌ mürşid	مُحْسِنٌ muhsin
مُنْعِمٌ mün'im	مُفْرِطٌ müfrit
مُفْسِدٌ müfsid	مُنْكَرٌ münkir
مُسْرِفٌ müsrif	مُشْرِكٌ müşrik
مُخْلِصٌ muhlis	مُجْبِرٌ mücbir
مُقْنِئٌ mukni'	مُخْبِرٌ muhbir
مُدْرِكٌ müdrik	مُلْحِدٌ mülhid

Tablo-33.13. اِفْعَالُ Bâbı Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller مُفْعَلٌ	
مُفْرَدٌ müfred	مُبْهَمٌ mübhem
مُلْحَقٌ mülhak	مُطْلَقٌ mutlak
مُلْهَمٌ mülhem	مُغْلَقٌ muğlak
مُرْسَلٌ mürsel	مُحْكَمٌ muhkem
مُصْحَفٌ mushaf	مُجْمَلٌ mücmel
مُثَبَّتٌ müsbet	مُسْنَدٌ müsned

Haşr Suresi 21. Ayet

لَوْ أَنزَلْنَاهُ هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Lev enzelnâ hâzâ-lkur-âne ‘alâ cebelin leraeytehu hâşi’an mutesaddi’an min
hâşyeti(A)Ilâh(i)^(e) ve tilke-l-emşâlu nadribuhâ linnâsi le’allahum
yetefekkerûn(e)

Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa **indirseydik**, muhakkak ki onu, Allah korkusundan
baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler
diye veriyoruz.

“indirdi” fiili “İf’âl Bâbı”nda olup, ن ز ل kök harflerinden türemiştir.

Furkân Suresi 48. Ayet

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا

...ve**enzelnâ** mine-ssemâ-i mâen tahûrâ(n)

...Biz gökten tertemiz su **indirdik**.

Kadr Suresi 1. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

İnnâ **enzelnâ**hu fî leyleti-lkadr(i)

Biz o (Kur'ân)nu Kadir gecesinde **indirdik**.

Mü'minûn Suresi 1. Ayet

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ

Kad **efleha**-lmu/minûn(e)

Mü'minler muhakkak **kurtuluşa ermişlerdir**.

Âl-i İmrân suresi 134. Ayet

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ
وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Elleżîne **yunfikûne** fî-sserrâ-i ve-ddarrâ-i velkâzimîne-lğayza vel'âfine 'ani-
nnâs(i)^(k) va(A)llâhu **yuhibbu**-lmuhsinîn(e)

Onlar bollukta ve darlıkta **infak edenler**, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri **sever**.

أَنفَقَ “infak etti, harcadı” fiili “İf'âl Bâbı”nda olup, ن ف ق kök harflerinden
türemiştir. نَفَقَ “azaldı, tükendi” demektir.

Kâzım ismini kullanırız, “tutan, dizginleyen” demektir. Kâzimîne-lğayz, “öfkelerini tutan, yenen” anlamına gelir.

Zümer suresi 53. Ayet

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

Kul yâ 'ibâdiye-lleżîne **esrafû** 'alâ enfusihim lâ taknetû min rahmeti(A)llâh(i)^(c)
inna(A)llâhe yağfiru-żzunûbe cemî'â(an)^(c) innehu huve-lğafûru-rrahîm(u)

De ki: “Ey nefisleri aleyhine **aşırı giden** kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidi kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”

أَسْرَفَ “orta yolu aştı” fiili “İf'âl Bâbı”nda olup, س ر ف kök harflerinden
türemiştir.

Bakara Suresi 215. Ayet

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى
وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

Yes-elûneke mâzâ yunfikûn(e)(s) kul mâ enfektum min hayrin felilvâlideyni vel-
akrabîne velyetâmâ velmesâkîni vebni-ssebîl(i)(k) vemâ tefalû min hayrin fe-
inna(A)llâhe bihi ‘alîm(un)

Sana ne harcayacaklarımı soruyorlar. De ki: “Hayır yolunda harcayacağınız şey
anne-babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere ve yolda kalmışadır. Hayır adına
her ne işlerseniz şüphesiz Allah onu bilir.”

Ayetin “Felilvâlideyni vel-akrabîne velyetâmâ velmesâkîni vebni-ssebîl” kısmı
neredeyse Türkçedir. Vâlidân/Vâlideyn “anne-baba”, akrabân
“akrabalar/yakınlar”, yetâmâ “yetimler” ve mesâkîn
“miskinler/düşkünler/yoksullar” demektir. İbnu’s-sebîl “yolun oğlu/çocuğu”
ifadesi, “yolcular, yolda kalmışlar” anlamında meallendirilmektedir. Sebîl
kelimesinin esas anlamı “yol” iken, Türkçede mübârek günlerde hayır
maksadıyla ücretsiz olarak dağıtılan içme suyunu ifade eder olmuştur. Hatta
bolluğundan dolayı herkese su gibi bedâva dağıtılan veya çok ucuza satılan şeyler
için halk arasında zebil denir.

Necm Suresi 43. Ayet

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى

Ve ennehu huve edhake ve ebkâ

Doğrusu güldüren de O'dur ağlatan da.

ضَحِكَ “güldü”, بَكَى “ağladı” anlamına gelir. Ayette İf’âl kalıbı ile fiiller geçişli
hale gelmiş ve “güldürmek” ve “ağlatmak” fiilleri kullanılmıştır.

Bakara Suresi 167. Ayet

...كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ...

...kezâlike **yurîhimu**(A)llâhu a'mâlehum haserâtin 'aleyhim(s)...

...Böylece Allah, onlara işledikleri fiilleri pişmanlık kaynağı olarak **gösterir**....

Arapçada **رَأَى** fiili “gördü” anlamına gelir, burada if'âl kalıbı ile “gösterdi” anlamına gelen **آرَى** fiiline geçilir.

İsrâ suresi 34. Ayet

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ
إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

Velâ takrabû mâle-lyetîmi illâ billetî hiye ahsenu hattâ yebluğa eşuddeh(u)^(c)
veevfû bil'ahd(i)^(s) inne-l'ahde kâne mes-ûlâ(n)

Yetimin malına, kendisi ergenlik çağına varıncaya kadar en güzel şeklin dışında yaklaşmayın. Ahdi de **tam yerine getirin**, doğrusu verilen ahidde sorumluluk vardır.

أَوْفَى “ifa etti, yerine getirdi” fiili “İf'âl Bâbı”nda olup, **و ف ي** kök harflerinden türemiştir. **وَفَى** “yerine getirdi”, **أَوْفَى** “tam olarak yerine getirdi” demektir.

Nahl Suresi 91. Ayet

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ...

Veevfû bi'ahdi(A)llâhi izâ 'âhedtum...

Ahitleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini **tam yerine getirin**...

Form III fiili olan عَاهَدَ “sözleşti, antlaştı” anlamına gelir. Ahd/Ahit “yemin, söz”, taahhüt “söz verme, üstüne alma”, müteahhit “taahhüt eden”, muahede “sözleşme”, uhde “yüklenme” anlamına gelir.

Bakara Suresi 119. Ayet

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ

İnnâ **erselnâke** bilhakki beşîran venezîrâ(an)^(s) velâ tus-elu ‘an ashâbi-lcehîm(i)
Şüphesiz **biz seni** hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak **gönderdik**. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulmayacaksın.

أَرْسَلَ “gönderdi” fiili “İf’âl Bâbı”nda olup, ر س ل kök harflerinden türemiştir.

Mâide Suresi 3. Ayet

...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي...

...elyevme **ekmeltu** lekum dînekum ve **etmemtu** ‘aleykum ni’metî...

...Bugün sizin için dininizi **kemale erdirdim**, size nimetimi **tamamladım**...

كَمَلَ / كَمُلَ / كَمِلَ fiili “eksiksiz, tastamam, mükemmel oldu” demek iken

أَكْمَلَ fiili “kemale erdirdi, ikmâl etti” demektir. Kemâl, kâmil, tekmil, mükemmel, ikmâl, tekemmül, tekâmül hep bu kökten türeyen kelimelerdir.

تَمَّ fiili “tamam oldu” demek iken أَتَمَّمَ fiili “tamamladı” demektir. Tâam, tamâm, itmâm ve mütemmim hep bu kökten türeyen kelimelerdir.

Mü'min Suresi 19. Ayet

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ

Ya'lemu hâ-inete-l-a'yuni vemâ tuhfi-ssudûr(u)

(Allah) gözlerin hainliklerini ve göğüslerin gizlediklerini bilir.

خَفِيَ yalın hali “gizli oldu, gizli kaldı, gizlendi”, أَخْفَى İf'âl Bâbı”nda “gizledi” anlamına gelir.

ف ع ل Fe-Ayn-Lam

Anlamı	Arapçası
Yaptı	فَعَلَ
Ef'âl: Fiiller	أَفْعَال
Fa'âl: Çok yapan	فَعَّالٌ
Fâ'il: Yapan	فَاعِلٌ
Fiil:: İş, yapma	فِعْلٌ
Fiiliyyât: Vücuda getirilen işler	فِعْلِيَّات
İnfiâl: Birine içleme	إِنْفِعَال
Mef'ûl: Yapılan	مَفْعُولٌ
Münfail: Etkilenen, gücenen	مُنْفَعِل

ا ب و Elif-Be-Vav

Anlamı	Arapçası
Baba	أَبٌ آبَاءٌ
Ebeveyn: Anne-baba	أَبَوَيْن

خ ي ر Kh-Ye-Ra

Anlamı	Arapçası
Hayır işledi	خَارَ
Seçti	تَخَيَّرَ
Hayır: Türkçede, olumsuzluğu doğrudan ifadeden kaçınan bir hüsnü tabirdir.	خَيْرَ
Hayrât: Hayırlar	خَيْرَات
Hırlı: Hayırlı Hırsız: Hayırsız Ahyâr: Hayırlılar	
İhtiyar: Yaşlı, seçkin	إِخْتِيَار
İstihâre: Hayırlı olmayı isteme	إِسْتِخَارَة
Muhayyer: Tercihli	مُخَيَّرَ
Muhtar: Seçilmiş, seçkin	مُخْتَار
Tahyir: İsteddiğini seçmeyi teklif etme	تَخْيِير

ب ن ي Be-Nun-Ye

Anlamı	Arapçası
Yaptı, inşa etti, bina etti	بَنَى
Bennâ: Bina inşa eden	بَنَاءٌ
Bin/Bint: Oğul/Kız Evladın babası için bir bina gibi oluşu nedeniyle bu isim verilmiştir.	بن بنت
Binâ': Yapı, yapma	بِنَاءٌ
Binaenaleyh: Onun üzerine bina ederek, ona dayanarak, ondan dolayı	بِنَاءٍ عَلَيْهِ
Bünyan: Yapılmış, bina edilmiş şey	بُنْيَانٌ
Bünye: Vücut	بُنْيَة
Mebnî: Kurulmuş, yapılmış	مَبْنِي

BÖLÜM 34: FORM V FİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa masterlarından hareketle “Tefa”ul تَفَعَّلُ Bâbı” denir.

Form V Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına ت eklenmesi ve orta harfin şeddelenmesi ile elde edilir: تَفَعَّلَ

Tablo-34.1. Tefa”ul تَفَعَّلُ Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
يُتَفَعَّلُ	تُفَعَّلَ	لَا تَتَفَعَّلْ	تَفَعَّلْ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ
يُتَكَبَّرُ	تُكَبَّرَ	لَا تَتَكَبَّرْ	تَكَبَّرْ	يَتَكَبَّرُ	تَكَبَّرَ
Edilgen Sıfat Fiiller		Etken Sıfat Fiiller		Master	
مُتَفَعَّلٌ		مُتَفَعِّلٌ		تَفَعَّلُ	
مُتَكَبَّرٌ		مُتَكَبِّرٌ		تَكَبَّرُ	

Bu bâbın içerdiği bazı anlamlar aşağıda yer almaktadır:

- Adım adım, tedricen gerçekleşen işler için kullanılır.

Tablo-34.2. Tefa”ul تَفَعَّلُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (V)
خَرَجَ çıktı	تَخَرَّجَ mezun oldu

Mezun olmak tedricen gerçekleşen bir süreçtir.

- Bu bâb, Tef'îl kalıbındaki (Form II) Fiillerin başına ت eklenmiş halidir. Bu fiillerin bazılarını dönüşlü hale getirir.

Tablo-34.3. Tefa"ul تَفَعَّلُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (II)	İlaveli Fiil (V)
زَوَّجَنِي أَبِي زَيْنَبَ Babam beni Zeynep ile evlendirdi	تَزَوَّجْتُ زَيْنَبَ Zeynep ile evlendim
فَرَّقَ ayırdı/ayrılık çıkardı	تَفَرَّقَ ayrıldı/ayrılığa düştü

- “Güçlkle elde etmek” anlamı verir.

Ör: عَلَّمْتُهُ فَتَعَلَّمَ “Ona öğrettim ve o da öğrendi” anlamına gelir. Tefa"ul bâbının üstteki anlamlarını birlikte ele alırsak, Öğrenme ile ilgili incelik belirten şu anlamları çıkarabiliriz:

- Öğrenme, tedricen, kademe kademe gerçekleşmektedir.
- Öğrenme, zorluklara göğüs gerebilmeye bağlıdır.

- “Bir işi yapmaya çalışmak” anlamında kullanılır.

Tablo-34.4. Tefa"ul تَفَعَّلُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (V)
جَرَعَ yudumladı	تَجَرَّعَ yudumlamaya çalıştı

- “Zorla olmak” anlamı verir.

Tablo-34.5. Tefa’ul تَفَعَّلُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (V)
كَبُرَ büyüdü	تَكَبَّرَ büyüklendi

Mastar olarak anlam farklılaşmalarına örnekler aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-34.6. Tefa’ul تَفَعَّلُ Bâbı Mastar Örnekleri

Mastar (I)	Mastar (V)
دَرَسَ ders	تَدَرَّسَ ders alma
كَبِرَ kibir	تَكَبَّرَ kibirlenme

Tablo-34.7. Tefa’ul تَفَعَّلُ Bâbı Fiil Çekimi

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil	
تَفَعَّلْ	يَتَفَعَّلْ	تَفَعَّلَ	فَعَلَ	KALIP
تَعَلَّمَ	يَتَعَلَّمْ	تَعَلَّمَ	عَلِمَ	ÖRNEKLER
تَكَسَّرَ	يَتَكَسَّرْ	تَكَسَّرَ	كَسَرَ	
تَحَمَّلَ	يَتَحَمَّلْ	تَحَمَّلَ	حَمَلَ	
تَقَدَّمَ	يَتَقَدَّمْ	تَقَدَّمَ	قَدِمَ	
تَقَبَّلَ	يَتَقَبَّلْ	تَقَبَّلَ	قَبَلَ	

Tablo-34.8. Tefa"ul تَفَعَّلُ Bâbı Edilgen Fiil Örnekleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi
يُتَكَلَّمُ Konuşuluyor	تُكَلِّمَ Konuşuldu	تَكَلَّمَ Konuştu

Tablo-34.9. Tefa"ul تَفَعَّلُ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	
تَفَعَّلُ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ	Kalıp
تَعَلَّمَ	يَتَعَلَّمُ	تَعَلَّمَ	Örnekler
تَكَسَّرَ	يَتَكَسَّرُ	تَكَسَّرَ	
تَحَمَّلَ	يَتَحَمَّلُ	تَحَمَّلَ	
تَقَدَّمَ	يَتَقَدَّمُ	تَقَدَّمَ	
تَقَبَّلَ	يَتَقَبَّلُ	تَقَبَّلَ	

Tablo-34.10. Tefa"ul تَفَعَّلُ Bâbı Mastar Örnekleri

تَقَلَّبُ Çevirme Bakara/144				
ta'allüm	tasarruf	te'emmül	telakkî	tesettür
ta'accüb	tasavvuf	te'ennî	telezzüz	teşebbüs
ta'ahhüd	tasavvur	te'essüf	temeddün	teşekkül
ta'alluk	tavassut	te'essür	temellük	teşekkür
ta'ammüd	tavattun	tefekkür	temennî	teşerrüf
ta'arruz	tazallüm	tefessüh	temerrüd	teşevvüş
ta'assup	tazammun	tegallüb	temessül	tetebbu'
ta'ayyün	tebeddül	teganni	teneffüs	tevakkuf
tahakkuk	tebellüğ	tehevür	tenevvür	teveccüh
tahakküm	tebellür	tekebbür	tenezzüh	tevekkül
tahammül	tebessüm	tekeffül	tenezzül	tevellüd
taharri	teceddüd	tekellüf	terakkî	tevessu'
tahattur	tecelli'	tekellüm	tereddüd	tevessül
tahavvül	tecerrüd	tekemmül	terennüm	teyakkuz
tahayyül	tecessüm	tekerrür	terettüb	teyemmüm
tarassud	tecessüs	tekevvün	tesellî	tezekkür
tasallut	tecezzi'	telaffuz	tesellüm	

Tablo-34.11. Tefa''ul تَفَعَّلَ Bâbı Mastar Örnekleri

تَفَعَّلَ		
تَعَرَّضُ taarruz	تَعَمَّدُ taammüd	تَحَمَّلُ tahammül
تَبَسُّمُ tebessüm	تَصَرَّفُ tasarruf	تَعَاهِدُ taahhüd
تَحَقُّقُ tahakkuk	تَجَدُّدُ teceddüd	تَكْمُلُ tekemmül
تَفَكَّرُ tefekür	تَفَهَّمُ tefehühüm	تَرَصَّدُ tarassud
تَرَدُّدُ tereddüd	تَسَتَّرُ tesettür	تَشَكَّلُ teşekkül

Tablo-34.12. Tefa''ul تَفَعَّلَ Bâbı Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Mastar	
مُتَفَعَّلُ	مُتَفَعِّلُ	تَفَعَّلُ	Kalıp
مُتَعَلَّمُ	مُتَعَلِّمُ	تَعَلَّمَ	Örnek

Tablo-34.13. Tefa"ul تَفَعَّلُ Bâbı Etken Sıfat Fiiller

Etken Sıfat Fiiller مُتَفَعَّلٌ	
مُتَشَكِّلٌ müteşekkil	مُتَخَصِّصٌ mütehassıs
مُتَوَجِّهٌ müteveccih	مُتَشَبِّسٌ müteşebbis
مُتَأَسِّفٌ müteessif	مُتَيَقِّظٌ müteyakkız
مُتَبَسِّمٌ mütebessim	مُتَفَكِّرٌ mütefekkir

Tablo-34.14. Tefa"ul تَفَعَّلُ Bâbı Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller مُتَفَعَّلٌ	
مُتَفَكِّرٌ Mütefekker	مُتَوَفٍّ müteveffâ

Mâide suresi 6. Âyet

... وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ...

... ve-in kuntum cunuben fettahherû(c) ...

...Cünüp iseniz tastamam yıkanın (boy abdesti alın)....

Bakara Suresi 127. Ayet

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Ve-iz yerfe'u ibrahîmu-lkavâ'ide mine-lbeyti ve-ismâ'ilu rabbenâ **tekabbel**
minnâ(s) inneke ente-ssemî'u-l'alîm(u)

Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor,
(şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu **kabul buyur**; şüphesiz sen işitensin,
bilensin.

Kavâ'id, kaideler (esaslar, temeller) demektir.

Hadîs-i Şerîf

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı **öğrenen** ve öğreteninizdir.

Form II **عَلَّمَ** fiili “öğretti” anlamına gelirken, aynı kökten gelen Form V **تَعَلَّمَ** fiili
“öğrendi (kendine öğretti)” anlamına gelir.

İbrahim Suresi 17. Ayet

يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ
وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ

Yetecerra'uhu velâ yekâdu yusîguhu veye/tîhi-lmevtu min kulli mekânin vemâ
huve bimeyyit(in)^(s) vemin verâ-ihî 'azâbun galîz(un)

Onu yudumlamaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve ona her yandan
ölüm gelecek, oysa o ölecek değildir (ki azaptan kurtulsun). Bundan ötede
şiddetli bir azap da vardır.

A'râf Suresi 13. Ayet

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ

Kâle fehbit minhâ femâ yekûnu leke **en tetekebbera** fihâ fahruc inneke mine-ssâgirîn

(Allah) buyurdu: “Öyle ise oradan in, orada **büyüklik taslamak** senin haddin değildir. Çık, çünkü sen aşağılıklardansın!”

Kadr Suresi 4. Ayet

تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ

Tenezzelu-lmelâ-iketu ve-rrûhu fihâ bi-izni rabbihim min 427eşbi emr(in)

Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için **iner de iner**.

Not: Bu âyette görüldüğü üzere, bu kalıptan gelen fiillerin malum muzarilerindeki iki ت den birisi çıkarılabilir. تَنَزَّلُ fiilinin muzari hali تَنَزَّلُ olmasına rağmen, baştaki muzari harfi çıkarılarak fiil hafifletilmiş ve تَنَزَّلُ şekline getirilmiştir.

Bakara suresi 269. Âyet

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ

Yu/ti-l hikmete men yeşâ(u)^e vemen yu/te-l hikmete fekad ûtiye hayran keşîrâ(an)^(k) vemâ yezzekkeru illâ ulu-l-elbâb(i)

Dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise pek çok hayır verilmiş demektir.

Ama akıl sahipleri dışında kimse bunu **düşünüp anlayamaz./Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.**

Haşr Suresi 21. Ayet

لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Lev enzelnâ hâzâ-lkur-âne ‘alâ cebelin leraeytehu hâşi’an mutesaddi’an min
haşyeti(A)Ilâh(i)^(c) ve tilke-l-emsâlu nadribuhâ linnâsi le’allehum yetefekkerûn€

Eğer biz bu Kur’an’ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan
baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler
diye veriyoruz.

تَفَكَّرَ fiili, ف ك ر kök harflerinden türemiş “Tefa”ul Bâbı”nda bir fiildir.

Âl-i İmrân suresi 103. Ayet

وَاغْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا...

Va’tesimû bihabli(A)Ilâhi cemî’an velâ teferrakû^(c)...

Hepiniz toptan, Allah’ın ipine (dinine) sımsıkı sarılın, parçalanmayın...

Form II fiili فَرَّقَ “parçaladı, parça parça etti” anlamına gelirken Form V fiili

تَفَرَّقَ “parçalandı, parça parça oldu” anlamına gelir.

Bakara suresi 74. Âyet

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنْ مِنَ
الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَشَقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنْ
مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

Şumme kaset kulûbukum min ba'di zâlike fehiye kelhicârati ev eşeddu
kasve(ten)[€] ve-inne mine-lhicârati lemâ yetefecceru minhu-l-anhâr(u)[€] ve-inne
minhâ lemâ yeşşekkaku feyehrucu minhu-lmâ(u)[€] ve-inne minhâ lemâ yehbitu
min haşyeti(A)llâh(i)^(k) vema(A)llâhu bigâfilin 'ammâ ta'melûn

(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi
yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar.
Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fışkırır. Taşlardan bir kısmı da Allah
korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil
değildir.

قَسَا kök harflerinden oluşan ق س و fiili “katılaştı, sertleşti” demektir. Kasvet
ve kasavet, bu fiilden gelmektedir.

Enhâr “nehirler”, hicârat “taşlar” demektir.

تَفَجَّرَ fiili genel olarak “günahlara daldı” anlamında kullanılırken فَجَّرَ fiili
“fışkırdı” anlamında kullanılır.

Tâ-Hâ Suresi 48. Ayet

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى

İnnâ kad ûhiye ileynâ enne-l'azâbe 'alâ men kezzebe vetevellâ

Hakikaten bize vahyolundu ki: (Peygamberleri) yalanlayan ve yüz çevirenlere
azap edilecektir.

Furkân Suresi 58. Ayet

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ
خَبِيرًا

Vetevekkel 'alâ-lhayyi-llezi lâ yemûtu vesebbih bihamdih(i)^e vekefâ bihi bizunûbi
'ibâdihi habîrâ(n)

Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a **güvenip dayan**. O'nu hamd ile 430eşbih et.
Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.

ا ج ر Elif-Cim-Ra

Anlamı	Arapçası
Karşılığını verdi	أَجَرَ
Ecr: Mükafat, ücret	أَجْرٌ أَجُورٌ
Îcâr: Kiraya verme	إِيجَار
Ücret	أَجْرَةٌ

و ج د Vav-Cim-Dal

Anlamı	Arapçası
Buldu	وَجَدَ
Îcâd: Buluş	إِيجَاد
Mevcûd: Var olan	مَوْجُود
Mûcid: Bulan	مُوجِد
Vecd: Kendinden geçme	وَجْد
Vicdân: Bulma, duyma	وِجْدَان
Vücûd: Var olma	وُجُود

ح س ن Ha-Sin-Nun

Anlamı	Arapçası
Güzel oldu	حَسُنَ
Güzel yaptı	أَحْسَنَ
Ahsen/Hüsnâ: En güzel, daha güzel	أَحْسَنُ حُسْنَى
Hasen: Güzel	حَسَنٌ
Hasene/Hasenât: Güzel iş/Güzel işler	حَسَنَةٌ حَسَنَات
Hesnâ/Hasnâ: Güzel kadın, hanım	حَسَنَاء
Hisân: Seçkin kişiler, güzel kadınlar veya kızlar	حِسَان
Hüsn: Güzellik, iyilik	حُسْنٌ
İhsân: Güzel yapma	إِحْسَانٌ
İstihsân: Beğenme	إِسْتِحْسَان
Mehâsin: İyilikler	مَحَاسِن
Muhsin/Muhsine: İhsanda bulunan	مُحْسِنٌ مُحْسِنَةٌ
Tahsin: Beğenme, güzel bulma	تَحْسِين

BÖLÜM 35: FORM VI FİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa mastarlarından hareketle “Tefâ‘ul تَفَاعُلٌ Bâbı” denir.

Form VI Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına ت eklenmesi ve birinci asli harf ile ikinci asli harf arasına ا eklenmesi suretiyle elde edilir: تَفَاعَلَ

Tablo-35.1. Tefâ‘ul تَفَاعُلٌ Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
يُتَفَاعَلُ	تُفَوِّعِلَ	لَا تَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلْ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ
يَتَكَاثَرُ	تُكْوِثِرُ	لَا تَتَكَاثَرُ	تَكَاثِرْ	يَتَكَاثَرُ	تَكَاثَرَ
		Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Mastar	
		مُتَفَاعِلٌ	مُتَفَاعِلٌ	تَفَاعُلٌ	
		مُتَكَاثِرٌ	مُتَكَاثِرٌ	تَكَاثُرٌ	

Bu bâbın içerdiği bazı anlamlar aşağıda yer almaktadır:

- İşteşlik (eylemde ortaklık) anlamı verir.

Ör: تَكَاَلَمَ “karşılıklı konuştu” anlamına gelir.

Tablo-35.2. Tefâ‘ul تَفَاعُلٌ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (III)	İlaveli Fiil (VI)
عَاوَنَ yardım etti	تَعَاوَنَ yardımlaştı

- Form III Fiillerin (mufâ'ale bâbı) başına ت eklenmesi ile elde edilir. Bu fiilleri dönüşlü yapabilir veya anlamını değiştirebilir.

Tablo-35.3. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (III)	İlaveli Fiil (VI)
قَاتَلَ savaştı	تَقَاتَلَ birbiriyle savaştı
بَاعَدَ uzaklaştırdı	تَبَاعَدَ uzaklaştı

- Yapmacıklık veya olmayan şeyi varmış gibi göstermede kullanılır.

Tablo-35.4. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (VI)
جَهَلَ bilmedi	تَجَاهَلَ bilmezden geldi

- Şiddet belirtmede kullanılır.

Tablo-35.5. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (VI)
سَقَطَ düştü	تَسَاقَطَ şiddetle düştü

- Yalın fiile farklı bir anlam vermede kullanılır.

Tablo-35.6. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (VI)
سَأَلَ sordu	تَسَاءَلَ birbirine sordu

Mastar olarak anlam farklılaşmalarına örnekler aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-35.7. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Mastar Örnekleri

Mastar (I)	Mastar (VI)
شَرَكْتُ ortaklık	تَشَارَكْتُ ortaklaşma
عَوْنُ yardım	تَعَاوُنُ yardımlaşma
مَيْلُ meyil	تَمَايُلُ meyletme

Tablo-35.8. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Fiil Çekimi

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil	
تَفَاعَلْ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ	فَعَلَ	Kalıp
تَبَاعَدْ	يَتَبَاعَدُ	تَبَاعَدَ	بَاعَدَ	Örnekler

Muzari fiil yapılırken muzaraat harfinin ت olduğu durumlarda ت lerden biri kullanılmayabilir.

Tablo-35.9. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Edilgen Fiil Örnekleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi
يُتَّبَاعِدُ Uzaklaşıyor	نُتُّوْبِدَ Uzaklaşıldı	تَّبَاعَدَ Uzaklaştı

Tablo-35.10. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	
تَفَاعُلْ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ	Kalıp
تَبَاعُدْ	يَتَّبَاعِدُ	تَّبَاعَدَ	Örnek

Tablo-35.11. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Mastar Örnekleri

تَفَاوُتْ Uyumsuzluk Mülk/3				
te'âmül te'âvün tebârüz tecâhül tecânüs tecâvüz tedârik	tedâvî tedâvül tegâfül tekâbül tekâmül telâfi telâzum	temâdî temâşâ temâyül temâyüz tenâkuz tenâsüb	tenâsüh tenâsül tesâdüf tesânüd tevâfuk tevârüs	tevâtür tevâzu' tezâhür

Tablo-35.12. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Master Örnekleri

تَفَاعُلْ		
تَنَاقُضٌ tenâkuz	تَوَافُقٌ tevâfuk	تَوَارُثٌ tevârüs
تَغَاوُلٌ tegâfûl	تَمَارُزٌ temâruz	تَجَاوُزٌ tecâvüz
تَنَاسُبٌ tenâsüb	تَكَامُلٌ tekâmül	تَدَاوُلٌ tedâvül

Tablo-35.13. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Master	
مُتَفَاعِلٌ	مُتَفَاعِلٌ	تَفَاعَلَ	Kalıp
مُتَبَاعِدٌ	مُتَبَاعِدٌ	تَبَاعَدَ	Örnek

Tablo-35.14. Tefâ'ul تَفَاعُلْ Bâbı Etken Sıfat Fiiller

مُتَفَاعِلٌ Etken Sıfat Fiiller	
مُتَقَاعِدٌ mütekâ'id	مُتَوَاضِعٌ mütevazı'
مُتَجَاوِزٌ mütecâviz	مُتَقَابِلٌ mütekâbil
مُتَشَاعِرٌ müteşâ'ir	مُتَنَاسِبٌ mütenâsib

Tablo-35.15. Tefâ'ul مُتَفَاعَلٌ Bâbı Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller مُتَفَاعَلٌ	
مُتَعَاهَدٌ müte'âhed	مُتَدَاوِلٌ mütedâvel

Mâide suresi 2. Âyet

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ
اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

...ve **te'âvenû** 'alâ-lbirri ve-ttakvâ^(s) **velâ te'âvenû** 'alâ-l-ismi vel'udvân⁽ⁱ⁾
vettekû^(A) **İllâh**^(s) inna^(A) **İllâhe** şedîdu-l'ikâb⁽ⁱ⁾

...İyilik etmek ve fenalıktan sakınmak hususunda **birbirinizle yardımlaşın**, günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde **yardımlaşmayın**. Allah'dan korkun, çünkü Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

تَعَاوَنَ “yardımlaştı” fiili ile aynı kökten gelen bazı kelimelerimiz bulunmaktadır:

Avn, Avnî, muavenet, muavin, teavün, istiane.

Asr Suresi 3. Ayet

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

İllâ-İlezzîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâti ve **tevâsav** bilhakki ve **tevâsav** bi-ssabr⁽ⁱ⁾

Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, **birbirlerine** hakkı **tavsiye edenler** ve sabrı **tavsiye edenler** müstesnadır.

تَوَاصَىٰ fiili “birbirine tavsiye etti” anlamına gelir. Tavsiye “vasiyet etme”, vasiyet ve vasi kelimeleri aynı kökten türemiş kelimelerdir.

Hucurât Suresi 13. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا

Yâ eyyuhâ-nnâsu innâ ħalaknâkum min zekerin ve unşâ ve ce'alnâkum şu'ûben
ve kabâ-ile lite'ârafû^(e)

Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık.

Nebe' Suresi 1. Ayet

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ

‘Amme yetesâelûn^(e)

Birbirlerine neyi soruyorlar?

ع د و Ayn-Dal-Vav

Anlamı	Arapçası
Düşmanlık etti	عَادَى
‘Adâvet: Düşmanlık	عَدَاوَةٌ
Udvân: Düşmanlık	عُدْوَانٌ

ف ض ل Fe-Dad-Lam

Anlamı	Arapçası
Kaldı, arttı, fazla oldu	فَضِلَ فَضُلَ
Fazilete sahip oldu	فَضِلَ فَضُلَ
Üstün kıldı	فَضَّلَ
Efdal: Daha üstün, en üstün	أَفْضَلَ
Fâzıl/Fuzalâ’: Fazilet sahibi	فَاضِلٌ
Fazîlet: Meziyet itibarı ile yüksek derece	فَضِيلَةٌ
Fazl: Üstünlük	فَضْلٌ
Fodul: Üstünlük taslayan, kibirlenen	
Fuzûl: Fazla olan	فُضُولٌ
Fuzûlî: Fazla olana ait	فُضُولِيٌّ
Tafdîl: Bir şeyi üstün kılma	تَفْضِيلٌ

ح ي ي Ha-Ye-Ye

Anlamı	Arapçası
Diri olmak, yaşamak	حَيَّ
Hayat vermek, diriltmek	أَحْيَا
Utanmak, yapmayı terk etmek	اسْتَحْيَا
Hayâ' Utanma duygusu	حَيَاء
Hayat	حَيَاةٌ
Hayvan: Canlı	حَيَوَانٌ
Hiz. Havvâ: Hiz. Adem'in muhterem zevcesi	حَوَّاء
Hiz. Yahya: "Yaşayacak/Yaşar" anlamına gelir. Rabbimiz tarafından bu isim verilmiştir. Hiz. Yahyâ'nın annesinin kısırlığını giderip doğurganlığını canlandırması, kalbinin iman ve ihlâsla canlılık kazanması, onu itaatle diri tutması, şehidlerin hep diri kalması ve onun şehid olması, Hiz. Zekeriyâ'nın ve eşinin yaşlılıklarında doğan bu çocuğa yaşayacağı konusunda kalplerini mutmain etmesi için konduğuna yönelik yorumlar vardır.	يَحْيَى
Muhyî: Hayat veren, dirilten	مُحْيِي
Tahiyye: Selamlar, dualar	تَحِيَّةٌ

س ب ل Sin-Be-Lam

Anlamı	Arapçası
Sebîl/Sübül: Yol, hidayet ve hayır yolu. Sebîl kelimesinin esas anlamı "yol" iken, Türkçede "hayrat olarak yapılan yol çeşmesi" anlamını kazanmıştır.	سَبِيلٌ سُبُلٌ

BÖLÜM 36: FORM VII FİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa masterlarından hareketle “İnfi‘âl **إِنْفَعَالٌ** Bâbı” denir.

Form VII Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına **إِنْ** getirilerek elde edilir:

إِنْفَعَلٌ

Tablo-36.1. İnfi‘âl **إِنْفَعَالٌ** Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
-	-	لَا تَنْفَعِلُ	إِنْفَعِلْ	يَنْفَعِلُ	إِنْفَعَلْ
-	-	لَا تَنْكَسِرُ	إِنْكَسِرْ	يَنْكَسِرُ	إِنْكَسَرَ
		Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Master	
		-	مُنْفَعِلٌ	إِنْفَعَالٌ	
		-	مُنْكَسِرٌ	إِنْكَسَارٌ	

- Bu bâb, fiile dönüşlü anlam yükler.

Tablo-36.2. İnfi‘âl **إِنْفَعَالٌ** Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (VII)
قَسَمَ böldü	إِنْقَسَمَ bölündü
كَسَرَ kırdı	إِنْكَسَرَ kırıldı

Mastar olarak anlam farklılaşmalarına örnekler aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-36.3. İnfi'âl اِنْفِعَالٌ Bâbı Mastar Örnekleri

Mastar (I)	Mastar (VII)
بَسَطَ açma	اِنْبِسَاطٌ açılma
جَزَبَ çekme	اِنْجِذَابٌ çekilme
قَطَعَ kesme	اِنْقِطَاعٌ kesilme

Tablo-36.4. İnfi'âl اِنْفِعَالٌ Bâbı Fiil Çekimi

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil	
اِنْفَعِلْ	يَنْفَعِلْ	اِنْفَعَلَ	فَعَلَ	Kalıp
اِنْقَلِبْ	يَنْقَلِبْ	اِنْقَلَبَ	قَلَبَ	Örnekler
اِنْكَسِرْ	يَنْكَسِرْ	اِنْكَسَرَ	كَسَرَ	

Tablo-36.5. İnfi'âl اِنْفِعَالٌ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	
اِنْفِعَالٌ	يَنْفَعِلْ	اِنْفَعَلَ	Kalıp
اِنْفِتَاحٌ	يَنْفَتِحُ	اِنْفَتَحَ	Örnekler
اِنْقِلَابٌ	يَنْقَلِبُ	اِنْقَلَبَ	
اِنْكِسَارٌ	يَنْكَسِرُ	اِنْكَسَرَ	
اِنْقِطَاعٌ	يَنْقُطِعُ	اِنْقَطَعَ	
اِنْشِقَاقٌ	يَنْشَقُّ	اِنْشَقَّ	

Tablo-36.6. İnfi'âl اِنْفِعَالٌ Bâbı Mastar Örnekleri

اِنْفِعَالٌ اِنْبِعَاثٌ Davranış Tevbe/46		
inbisât incizâb indifâ' infi'âl infilâk infisâh infisâl infitâh inhidâm inhilâl	inhirâf inhisâr inkılâb inkırâz inkisâm inkitâ' inkıyâd inkisâr inkışâf	insicâm insiyâk inşikâk inşirâh intibâ' intibâk intihâr inzibât inzivâ'

Tablo-36.7. İnfi'âl اِنْفِعَالٌ Bâbı Mastar Örnekleri

اِنْفِعَالٌ	
اِنْكِشَافٌ inkışâf	اِنْحِصَارٌ inhisâr
اِنْعِكَاسٌ in'ikâs	اِنْضِمَامٌ İnzimâm

Tablo-36.8. İnfi'âl اِنْفِعَالٌ Bâbı Etken Sıfat Fiiller

Etken Sıfat Fiiller مُنْفَعِلٌ	
مُنْقَلِبٌ münkalib	مُنْقَطِعٌ münkati'
مُنْكَسِرٌ münkesir	مُنْكَشِفٌ münkeşif

İnfi'âl bâbındaki kelimelerin edilgen sıfat fiili kullanılmaz.

Bakara suresi 60. Ayet

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ
اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرِبَهُمْ كُلُّوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا
تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

Ve-izi-steskâ mûsâ likavmihi fekulna-drib bi'asâke-lhacer(a)^(s) fenfecerat minhu
isnetâ 'aşrate 'aynâ(en)^(s) kad 'alime kullu unâsin meşrabehum^(s) kulû veşrabû
min rizki(A)llâhi velâ ta'sev fi-l-ardi mufsidîn(e)

Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de, “Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fışkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah'ın rızkından yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik.

Mülk suresi 4. Ayet

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

Şumme-rci'i-lbasara kerrateyni yenkalib ileyke-lbasaru hâsi-en ve huve
hasîr(un)

Sonra gözünü tekrar tekrar çevir bak, göz (aradığı bozukluğu bulmaktan) âciz ve bitkin halde sana dönecektir.

Kere, “defa, sefer”; kerrateyn, “iki kere” demektir. Bazı çalışmalarda ikil formdaki bu kelimenin sayıyla sınırlı olmayıp, kesretten/çokluktan ve tekitten kinâye olduğu belirtilmektedir. Kerrât cetveli, “kereler, defalar” anlamına gelir, “3 kere 3” dediğimizi hatırlayalım. Tekrar, “bir şeyi iki veya daha fazla yapma, yineleme” anlamına gelir. Tekerrür “tekrarlanma”, mükerrer “tekrarlanmış” demektir.

İnşikâk Suresi 1. Ayet

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ

İzâ-ssemâu-nşekkat

Gök yarıldığı zaman,

Kamer suresi 1. Ayet

إِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

İkterabeti-ssâ'atu venşakka-lkamer(u)

Saat (kıyamet vakti) yaklaştı ve ay yarıldı.

رجع Ra-Cim-Ayn

Anlamı	Arapçası
Başlangıçtaki hale geri geldi	رَجَعَ
Eski haline döndü	تَرَجَعَ
İrcâ': Geri çevirme, geri döndürme	إِرْجَاع
İrticâ': Geri dönme	إِرْتِجَاع
Merci': Dönülen yer	مَرْجِعُ
Mürâcaat : Geri dönme	مُرَاجَعَة
Râci': Dönen	رَاجِعُ
Ric'at: Geri çekilme	رِجْعَة
Rücû': Geri dönme	رُجُوع
Tercî': Geri döndürme, geri çevirme	تَرْجِيع

ص ب ر Sad-Be-Ra

Anlamı	Arapçası
Sabırlı oldu	صَبَرَ
Sabır hususunda üstün gelmeye çalıştı	صَابَرَ
Çok sabırlı oldu	إِصْطَبَرَ
Sabr: Sabır	صَبْرٌ
Sâbir/Sâbire: Sabreden	صَابِرَةٌ صَابِرٌ
Sâbirün: Sabredenler	صَابِرُونَ

اول Elif-Vav-Lam

Anlamı	Arapçası
Sahip olma, sahiplik	أَوَّلُو
Âl: Ehil, aile, akraba, yakınlar	آل
Evvel: İlk, başta gelen	أَوَّلَى
Evvelâ: İlk başta	أَوَّلَا
Te'vîl: Yorum, bir sözü veya davranışı görünür anlamından başka bir anlamda kabul etme	تَأْوِيلٌ

ص ل ح Sad-Lam-Ha

Anlamı	Arapçası
Salih/doğru oldu	صَلَحَ
Islah etti, düzeltti	أَصْلَحَ
Islah/Islahât: Islah etme, düzeltme	إِصْلَاحٌ إِصْلَاحَاتٌ
Istılah: Belirli bir topluluğun, bir lafzı lügat manasından çıkararak başka bir manada kullanmaları	إِصْتِلَاحٌ
Maslahat: Fayda, iyilik	مَصْلَحَةٌ
Musâlaha: Karşılıklı anlaşma	مُصَالَحَةٌ
Muslih: Islah eden, düzelten	مُصْلِحٌ
Salâh: İyilik, barış	صَلَاحٌ
Salâhiyyet: Anlamı “yetkili olma”ya genişlemiş.	صَلَاحِيَّةٌ
Salih/Sâlihûn-Sâlihât: Doğru olan, salih olan	صَالِحٌ صَالِحَةٌ
Sulh: Barış	صُلْحٌ

BÖLÜM 37: FORM VIII FİİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa masterlarından hareketle “İfti‘âl **إِفْتِعَالُ** Bâbı” denir.

Form VIII Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına **إِ**, baş ve orta harf arasında

ت getirilerek elde edilir: **إِفْتَعَلَ**

Tablo-37.1. İfti‘âl **إِفْتِعَالُ** Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
يُفْتَعَلُ	أُفْتِعِلَ	لَا تَفْتَعِلْ	إِفْتَعِلْ	يَفْتَعِلُ	إِفْتَعَلَ
يُجْتَنَّبُ	أُجْتَنِبَ	لَا تَجْتَنِبْ	اجْتَنِبْ	يَجْتَنِبُ	اجْتَنَبَ
Edilgen Sıfat Fiiller		Etken Sıfat Fiiller		Master	
مُفْتَعَلٌ		مُفْتَعِلٌ		إِفْتِعَالٌ	
مُجْتَنَّبٌ		مُجْتَنِبٌ		اجْتِنَابٌ	

Bu bâbın içerdiği bazı anlamlar aşağıda yer almaktadır:

- Dönüştürme hale getirmek için kullanılır.

Tablo-37.2. İfti‘âl **إِفْتِعَالُ** Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (VIII)
جَمَعَ topladı	اجْتَمَعَ toplandı
نَشَرَ yaydı	انتشر yayıldı

- Gayret gösterme, çabalama anlamı verir.

Tablo-37.3. İfti'âl اِفْتِعَال Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (VIII)
كَسَبَ kazandı	اِكْتَسَبَ çalışmakla kazandı
جَهَدَ çalıştı	اِجْتَهَدَ gayretle çalıştı

Buradan etimolojik olarak da “içtihat” faaliyetinin sıradan bir çalışma olmadığı, büyük bir çaba gerektirdiği anlaşıyor.

- Edinme anlamı verir.

Ör: اِخْتَمَ حُسَيْنٌ “Hüseyin yüzük edindi.” anlamına gelir.

- İşteşlik (eylemde ortaklık) anlamı verir.

Ör: اِخْتَصَمَ أَحْمَدُ وَ عُمرُ “Ahmed ve Ömer tartıştılar” anlamına gelir.

Tablo-37.4. İfti'âl اِفْتِعَال Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (VIII)
سَبَقَ geçti	اِسْتَبَقَ yarıştı

Mastar olarak anlam farklılaşmalarına örnekler aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-37.5. İfti'âl اِفْتِعال Bâbı Mastar Örnekleri

Mastar (I)	Mastar (VIII)
جَمَعَ toplama	اجْتَمَعَ toplanma
نَسَبْتُ ilgi, bağ	انْتَسَبْتُ bir yere bağlanma
شَرَكْتُ ortaklık	اشْتَرَاكَ ortak olma
عَقَدْتُ Bağlama	اعْتَقَدْتُ bağlanış, inanış

Tablo-37.6. İfti'âl اِفْتِعال Bâbı Fiil Çekimi

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil	
افْتَعِلْ	يَفْتَعِلُ	افْتَعَلَ	فَعَلَ	Kalıp
اجْتَمِعْ	يَجْتَمِعُ	اجْتَمَعَ	جَمَعَ	Örnekler
انْتَقِلْ	يَنْتَقِلُ	انْتَقَلَ	نَقَلَ	
اجْتَهِدْ	يَجْتَهِدُ	اجْتَهِدَ	جَهَدَ	
افْتَرِقْ	يَفْتَرِقُ	افْتَرَقَ	فَرَقَ	
اِكْتَسِبْ	يَكْتَسِبُ	اِكْتَسَبَ	كَسَبَ	
انْتَشِرْ	يَنْتَشِرُ	انْتَشَرَ	نَشَرَ	

Tablo-37.7. İfti'âl اِفْتَعَالُ Bâbı Edilgen Fiil Örnekleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi
يُجْتَمَعُ Toplanılıyor	أُجْتَمِعَ Toplanıldı	اجْتَمَعَ Toplandı

Tablo-37.8. İfti'âl اِفْتَعَالُ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	
اِفْتَعَالُ	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَ	Kalıp
اجْتِمَاعُ	يَجْتَمِعُ	اجْتَمَعَ	Örnekler
اِنْتِقَالُ	يَنْتَقِلُ	اِنْتَقَلَ	
اجْتِهَادُ	يَجْتَهِدُ	اجْتَهَدَ	
اِفْتِرَاقُ	يَفْتَرِقُ	اِفْتَرَقَ	
اِكْتِسَابُ	يَكْتَسِبُ	اِكْتَسَبَ	
اِنْتِشَارُ	يَنْتَشِرُ	اِنْتَشَرَ	
اِنْتِصَالُ	يَنْتَصِلُ	اِنْتَصَلَ	

Tablo-37.9. İfti'âl İفتعال Bâbı Master Örnekleri

İفتعال				
انتقام İntikâm İbrahim/47				
istilâh ıztırâr ibtidâ' ibtilâ' ictihâd ictimâ' ictihâd ictinâb iftihâr iftirâ' iftirâk ihtidâ' ihtikâr ihtilâç ihtilâf ihtilâl ihtilât	ihimâl ihimâm ihtirâ' ihtirâm ihtirâs ihtisâs ihtişâm ihtivâ' ihtiyâc ihtiyâr ihtiyât iktibâs iktidâr iktifâ' iktirân iktisâb iktisâd iktizâ'	iltibâs ilticâ' iltifât iltihâk iltihâb iltimâs iltizâm imtihân imtinâ' imtiyâz imtizâc intibâh intifâ' intihâ' intihâl intihâb intihâr	intikâl intikâm intisâb intişâr intizâm intizâr irtibât irticâ' irtidâd irtifâ' irtifâk irtihâl irtikâb istimâ' istinâd istivâ' ıştigâl	ıştikâk ıştirâ' ıştirâk ıştiyâk ittifâk ittihâd ittihâz ittilâ' ittisâl izdihâm izdivâç

Tablo-37.10. İfti'âl İفتعال Bâbı Master Örnekleri

İفتعال		
إختلاف ihtilâf	انتشار intişâr	انتخاب intihâb
إقتدار iktidâr	إفتخار iftihâr	انتقال intikâl

Tablo-37.11. İfti'âl اِفْتَعَالُ Bâbı Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Mazi	
مُفْتَعَلٌ	مُفْتَعِلٌ	اِفْتَعَلَ	Kalıp
مُجْتَمَعٌ	مُجْتَمِعٌ	اِجْتَمَعَ	Örnekler
مُتَّصِلٌ	مُتَّصِلٌ	اِتَّصَلَ	

Tablo-37.12. İfti'âl اِفْتَعَالُ Bâbı Etken Sıfat Fiiller

Etken Sıfat Fiiller مُفْتَعِلٌ	
مُجْتَهِدٌ müctehid	مُخْتَلِفٌ muhtelif
مُقْتَدِرٌ muktedir	مُنْتَشِرٌ müntesir

Tablo-37.13. İfti'âl اِفْتَعَالُ Bâbı Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller مُفْتَعَلٌ	
مُحْتَمَلٌ muhtemel	مُنْتَحَبٌ müntehab
مُحْتَرَمٌ muhterem	مُشْتَرَكٌ müşterek

Bu bâba geçildiğinde fiillerin olması beklenen hali bazı durumlarda değişikliğe uğrar. Bu durum bazı fiillerin ilk kök harfinin kalıba uyumsuzluğundan kaynaklanır. Aşağıda bazı örnekler yer almaktadır.

Tablo-37.14. İfti‘âl اِفْتَعَالُ Bâbında Harf Değişimleri

Yalın Fiil (III)	Olması Beklenen	Yalın Fiil (I)
اِتَّخَذَ Edindi	اِئْتَحَذَ	أَخَذَ Aldı
اِصْطَبَرَ Çok sabırlı oldu	اِصْتَبَرَ	صَبَرَ Sabırlı oldu
اِضْطَرَّ Zorladı	اِضْتَرَّ	ضَرَّ Zarar verdi
اِتَّقَى Korundu	اِوتَّقَى	وَقَى Korudu
اِطَّلَعَ Muttali oldu	اِطْتَلَعَ	طَّلَعَ Doğdu
أَدَّكَرَ Hatıra getirdi	أَذْتَكَّرَ	ذَكَرَ Zikretti
أَزْدَادَ Artırdı	أَزْتَادَ	زَادَ Arttı

Kelimenin ilk kök harfi ط, ض veya ص ise, bu kalıptaki ت ekleme harfi ط'ya dönüşür.

Ör: Ittlâ' اِطَّلَاعُ

Iztırâb اِضْطِرَابُ

Istılâh اِصْتِلَاحُ

Kelimenin ilk kök harfi ز, د veya ذ ise, bu kalıptaki ت ekleme harfi د'a dönüşür.

Ör: İzdivâc اِزْدِوَاجُ

İzdihâm اِزْدِحَامُ

Bakara Suresi 148. Ayet

وَلِكُلِّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيُّهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ
جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Velikullin vichetun huve muvellihâ^(s) festebiku-lîhayrât⁽ⁱ⁾^(e) eynemâ tekûnû ye/ti
bikumu^(A)llâhu cemî'â^(an)^(e) inna^(A)llâhe 'alâ kulli sey-in kadîr^(un)

Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın.
Nerede olursanız olun, sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah
her şeye kadirdir.

فِیْلِ اسْتَبَقَ kök harflerinden سَبَقَ “öne geçti” fiilinden türemiş olan س ب ق
“İfti‘âl Bâbı”nda olup “yarıştı” anlamına gelir. Sâbık, sâbıka, müsabaka bu
kökten gelen kelimelerdendir.

Mutaffifin suresi 2-3. Âyet

الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ

Elleżîne izâ-ktâlû 'alâ-nnâsi yestevfûn^(e) Ve-izâ kâlûhum ev vezenûhum
yuhşirûn^(e)

Onlar ki insanlardan ölçüp satın aldıklarında, ölçüyü tam tutarlar. Onlara
ölçtükleri veya tarttıkları vakit ise eksiltirler.

فِیْلِ اِكْتَالَ kök harflerinden تَعَالَ “ölçtü” demektir. ك ي ل
“İfti‘âl Bâbı”nda olup, “ölçekle/ölçüp satın aldı” anlamına gelir. Türkçede
kullanılan tahıl ölçeği anlamındaki “kile” de bu كَالَ “ölçtü” fiilinden gelmektedir.
Bu iki ayette her iki kullanımında yer aldığını görüyoruz.

Cum'a Suresi 10. Ayet

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ...

Fe-izâ kudiyeti-ssalâtu fenteşirû fî-l-ardi...

Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın...

نَشَرَ fiili “yaydı, neşretti, yayınladı” anlamına gelirken اِنْتَشَرَ fiili “dağıldı, yayıldı” anlamına gelir. Nâşir, neşriyat, intişâr bu kökten gelen kelimelerdendir.

Âl-i İmrân Suresi 53. Ayet

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ

Rabbenâ âmennâ bimâ enzelte vetteba'nâ-rrasûle fektubnâ me'a-şşâhidîn(e)

“Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber'e tâbi olduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz.”

İttibâ etmek, Türkçede de tabi olmak anlamında kullanılıyor.

Kamer Suresi 1. Ayet

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

İkterabeti-ssâ'atu venşakka-lkamer(u)

Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.

Enbiyâ suresi 1. Ayet

اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ

İkterabe linnâsi hisâbuhum vehum fî gafletin mu'ridûn(e)

İnsanların hesapları yaklaştı; fakat onlar hâlâ gaflet içinde yüz çevirmektedirler.

Âl-i İmrân suresi 33. Ayet

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

İnna(A)llâhe-stafâ âdeme venûhan veâle ibrahîme veâle ‘imrâne ‘alâ-l’âlemîn(e)
Gerçekten Allah, Adem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler
üzerine seçkin kıldı.

Enfâl Suresi 29. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

Yâ eyyuhâ-llezîne âmenû in tettekû(A)llâhe yec'al lekum furkânen veyukeffir
'ankum seyyi-âtikum veyagfir lekum^(k) va(A)llâhu zû-lfadli-l'azîm(i)

Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız O, size iyi ile kötüyü
ayırt edecek bir kabiliyet verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah
büyük lütuf sahibidir.

Hucurât Suresi 12. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ...

Yâ eyyuhâ-llezîne âmenû-ctenibû keşîran mine-zzanni...

Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının....

İçtinap etmek, Türkçede de kaçınmak anlamında kullanılıyor.

Sâffât Suresi 54-55. Ayet

قَالَ هَلْ أُنْتُمْ مُّطَّلِعُونَ فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءٍ الْجَحِيمِ

Kâle hel entum muttali'ûn(e) Fettale'a feraâhu fî sevâ-i-lcahîm(i)

Siz (onun durumuna) muttali misiniz/vâkıf mısınız? dedi. Derken baktı da onu
Cehennem'in ortasında gördü.

Meryem Suresi 65. Ayet

...فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ...

...fa'budhu vastabir li'ibâdetih(i)^(e)...

...O'na kulluk et ve O'na kulluk etmek için sabırlı ve metânetli ol....

ش د د Şin-Dal-Dal

Anlamı	Arapçası
Birisini kuvvetlendirdi, (bir kimse) güçlendi	شَدَّ
Takviye etti	شَدَّ
Şiddetlendi	اِشْتَدَّ
Şedîd: Şiddetli	شَدِيدٌ
Şedde: Arapçada bir ünsüzün iki kez okunması için harfin üstüne konulan işaret	شَدَّة
Şiddet: Sertlik, katılık	شِدَّة

ا ذ ن Elif-Zal-Nun

Anlamı	Arapçası
İzin verdi, kulak verdi	أَذِنَ
İlan etti	أَذَّنَ
İzin istedi	اِسْتَأْذَنَ
Ezân: İlan	أَذَانٌ
Müezzin: İlan eden	مُؤَذِّنٌ
İzin İzin	إِذْنٌ
Me'zûn: İzin almış, yetkili Me'zuniyyet	مَأْذُونٌ مَأْذُونِيَّة
İstîzân: Yetki isteme, izin isteme	اِسْتِأْذَان

Kaf-Te-Lam ق ت ل

Anlamı	Arapçası
Öldürdü	قَتَلَ
Çokça öldürdü	قَتَّلَ
Savaştı	قَاتَلَ
Kâtil: Öldüren	قَاتِل
Katl: Öldürme	قَتْلٌ
Kıtâl: Savaş	قِتَالٌ
Maktûl: Öldürülen	مَقْتُول
Mukâtele: Savaşma	مُقَاتَلَة

Kaf-Lam-Be ق ل ب

Anlamı	Arapçası
Tersine çevirdi	قَلَبَ
Dönüştü	اِنْقَلَبَ
İnkılâb: Bir halden başka bir hale dönüşme	اِنْقِلَاب
Kalb/Kulûb	قَلْبٌ قُلُوبٌ
Kâlip: Belirli bir biçim	قَالِب
Kulb	قُلْب
Mümkalîb: İnkılap eden, dönüşen	مُنْقَلِبٌ

BÖLÜM 38: FORM IX FİİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa masterlarından hareketle “İfîlâl اِفْعِلَالٌ Bâbı” denir.

Form IX Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına ا getirilmesi ve sonuncu harfin

şeddeli okunmasıyla elde edilir: اِفْعَلَّ

Tablo-38.1. İfîlâl اِفْعِلَالٌ Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
-	-	لا تَفْعَلْ	اِفْعَلْ	يَفْعَلُ	اِفْعَلَّ
-	-	لا تَخْضَرْ	اِخْضَرْ	يَخْضَرُ	اِخْضَرَ
Edilgen Sıfat Fiiller		Etken Sıfat Fiiller		Master	
-		مُفْعَلٌ		اِفْعِلَالٌ	
-		مُخْضَرٌ		اِخْضِرَارٌ	

Bu bâb, çok fazla kullanılmaz. Daha çok renk değişimlerini ve fiziki noksanlıkları mübâlağalı biçimde belirtmekte kullanılır.

Tablo-38.2. İfîlâl اِفْعِلَالٌ Bâbı Fiil Örnekleri

Sıfat	İlaveli Fiil (IX)
أَبْيَضُ beyaz	اِبْيَضَّ ağardı
أَخْرَسُ dilsiz	اِخْرَسَّ dilsizleştirdi

Tablo-38.3. İfîlâl اِفْعِلَالٌ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	
اِفْعِلَالٌ	يَفْعَلُ	اِفْعَلَّ	Kalıp
اِحْمِرَارٌ	يَحْمَرُّ	اِحْمَرَّ	Örnek

Âl-i İmrân Suresi 106. Ayet

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ...

Yevme tebyaddu vucûhun vetesveddu vucûh(un)^(c)...

O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır.

اِبْيَضَّ fiili “beyazlaştı, ağardı” anlamına gelir. Beyaz ve Beyzâ aynı kök harflerden gelir.

اِسْوَدَّ fiili “siyahlaştı, karardı” anlamına gelir. Esved, sevdâ, müsvedde, Sevde bu kökten kelimelerdendir.

Hac Suresi 63. Ayet

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

Elem tera enna(A)llâhe enzele mine-ssemâ-i mâen fetusbi/hi-l-ardu muh'darra(ten)^(k) inna(A)llâhe latîfun habîr(un)

Allah'ın gökten su indirdiğini ve böylece yeryüzünün yemyeşil olduğunu görmedin mi? Şüphesiz Allah lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.

دي ن Dal-Ye-Nun

Anlamı	Arapçası
Borç aldı	دَانَ
Din edindi, boyun eğdi	دَانَ
Deyn/Düyûn: Borç	دُيُون دَيْنٌ
Dîn	دِينَ
Diyânet: Din kurallarına tam bağlı olma durumu	دِيَانَةٌ
Medenî	مَدَنِي
Medîne: Şehir	مَدِينَةٌ
Medyûn: Borçlu	مَدْيُونٌ
Müdâyene: Borç alıp verme	مُدَايَنَةٌ
Mütedeyyin: Dindar	مُتَدَيِّنٌ
Temeddün: Medenileşme	تَمَدُّنٌ

ب ص ر Be-Sad-Ra

Anlamı	Arapçası
Gördü	بَصَرَ
Açıkça gösterdi	بَصَّرَ
Basar: Göz, görme duyusu	بَصَرٌ أَبْصَارٌ
Basîr: Gören	بَصِيرٌ
Basiret: Kalp gözünün görmesi	بَصِيرَةٌ بَصَائِرُ
Mubsır/Mubsıra: Görücü, görünen, açık delil	مُبْصِرٌ مُبْصِرَةٌ

BÖLÜM 39: FORM X FİİLLER

Bu fiillerin olduğu sınıfa mastarlarından hareketle “İstif’âl **إِسْتِفْعَالُ** Bâbı” denir.

Form X Fiillerin mazi kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına **إِسْت** getirilmesi ile elde edilir:

إِسْتَفْعَلَ

Tablo-39.1. İstif’âl **إِسْتِفْعَالُ** Bâbı Çekimleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Doğrudan Yasaklama	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi
يُسْتَفْعَلُ	أُسْتُفْعِلَ	لَا تَسْتَفْعِلُ	إِسْتَفْعِلْ	يَسْتَفْعِلُ	إِسْتَفْعَلَ
يُسْتَغْفَرُ	أُسْتُغْفِرَ	لَا تَسْتَغْفِرُ	إِسْتَغْفِرْ	يَسْتَغْفِرُ	إِسْتَغْفَرَ
Edilgen Sıfat Fiiller		Etken Sıfat Fiiller		Mastar	
مُسْتَفْعَلٌ		مُسْتَفْعِلٌ		إِسْتِفْعَالٌ	
مُسْتَغْفَرٌ		مُسْتَغْفِرٌ		إِسْتِغْفَارٌ	

Bu bâbın içerdiği bazı anlamlar aşağıda yer almaktadır:

- Talep ve istek bildirir.

Tablo-39.2. İstif’âl **إِسْتِفْعَالُ** Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (X)
غَفَرَ bağışladı	إِسْتَغْفَرَ bağışlanma istedi
رَحِمَ merhamet etti	إِسْتَرْحَمَ merhamet diledi

- İf'âl bâbındaki bazı fiilleri dönüşlü yapar.

Tablo-39.3. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (IV)	İlaveli Fiil (X)
أَخْبَرَ haber vermek	اسْتَخْبَرَ haber aramak ve toplamak
أَوْحَشَ kederlendirdi	اسْتَوْحَشَ kederlendi

- Kanaat belirtmekte (öyle bulmak/öyle saymak) kullanılır.

Tablo-39.4. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (X)
حَسُنَ iyi oldu	اسْتَحْسَنَ iyi buldu

- Bir halden bir hale değişimi belirtir.

Ör: اسْتَحْجَرَ الطِّينُ “çamur taşlaştı” anlamına gelir.

- Yalın fiili geçişli yapar.

Tablo-39.5. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Fiil Örnekleri

Yalın Fiil (I)	İlaveli Fiil (X)
خَرَجَ çıktı	اسْتَخْرَجَ çıkardı

Mastar olarak anlam farklılaşmalarına örnekler aşağıda yer verilmektedir.

Ör: **فَائِدَةٌ** “fayda” anlamına gelirken **إِسْتِفَادَةٌ** “istifade etme, faydalanma” anlamına gelir.

مُلْكٌ “mülk” anlamına gelirken **إِسْتِمْلَاكٌ** “mülkleştirme” anlamına gelir.

إِسْتِغْفَارٌ istiğfâr “mağfiret isteme”, **إِسْتِيزَانٌ** istîzân “izin isteme”, **إِسْتِمْدَادٌ** istimdâd “yardım isteme” ve **إِسْتِرْحَامٌ**istirhâm “merhamet isteme” anlamına gelir.

إِسْتِخْفَافٌ istihfâf “hafif görme, küçümseme”, **إِسْتِحْلَالٌ** istihlâl “helâl sayma”, **إِسْتِكْرَاهٌ** istikrâh “iğrenç görme” ve **إِسْتِحْسَانٌ** istihsân “beğenme, güzel bulma” anlamına gelir.

Tablo-39.6. İstif'âl İstif'âl Bâbı Fiil Çekimi

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil	
إِسْتَفْعِلْ	يَسْتَفْعِلْ	إِسْتَفْعَلَ	فَعَلَ	Kalıp
إِسْتَخْرِجْ	يَسْتَخْرِجْ	إِسْتَخْرَجَ	خَرَجَ	Örnekler
إِسْتَقِمْ	يَسْتَقِمْ	إِسْتَقَامَ	قَامَ	

Tablo-39.7. İstif'âl İstif'âl Bâbı Edilgen Fiil Örnekleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi
يُسْتَخْرِجُ Çıkarılıyor	أُسْتُخْرِجَ Çıkarıldı	إِسْتَخْرَجَ Çıkardı

Tablo-39.8. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Fiil-Mastar Örnekleri

Mastar	Muzari	Mazi	
إِسْتِفْعَالُ	يَسْتَفْعِلُ	إِسْتَفْعَلَ	Kalıp
إِسْتِقْبَالُ	يَسْتَقْبِلُ	إِسْتَقْبَلَ	Örnekler
إِسْتِعْدَادُ	يَسْتَعِدُّ	إِسْتَعَدَّ	
إِسْتِرَاحَةٌ	يَسْتَرِيحُ	إِسْتَرَاخَ	
إِسْتِخْرَاجُ	يَسْتَخْرِجُ	إِسْتَخْرَجَ	

Tablo-39.9. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Mastar Örnekleri

إِسْتِفْعَالُ إِسْتِغْفَارُ Mağfiret dileme Tevbe/114				
isti'âb istibdâd istibkâ' istievâb istid'â' istidlâl isti'fâ' istifhâm	istifrâğ istiğfâr istiğnâ' istiğrâk istihbâr istihdâm istihfâf istihkâk istihkâm	istihkâr istihlâk istihlâs istihrâc istihsâl istihsân istihzâ' istikbâl istiklâl	istikrâh istikrâr istikrâz istikşâf istilâ' istilzâm istimâl istimdâd istimlâk	istinâf istinsâh istintâc istintâk istirdâd istirhâm istismâr istisnâ'

Tablo-39.10. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Mastar Örnekleri

إِسْتِفْعَالُ		
إِسْتِخْدَامُ istihdâm	إِسْتِرْحَامُ istirhâm	إِسْتِقْرَارُ istikrâr
إِسْتِفْهَامُ istifhâm	إِسْتِبْدَادُ istibdâd	إِسْتِخْصَالُ istihsâl

Tablo-39.11. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller	Etken Sıfat Fiiller	Mastar	
مُسْتَفْعَلٌ	مُسْتَفْعِلٌ	إِسْتَفْعَلَ	Kalıp
مُسْتَقْبَلٌ	مُسْتَقْبِلٌ	إِسْتَقْبَلَ	Örnekler
مُسْتَرَاخٌ	مُسْتَرِيحٌ	إِسْتَرَاخَ	
مُسْتَخْرَجٌ	مُسْتَخْرِجٌ	إِسْتَخْرَجَ	
مُسْتَدَلٌ	مُسْتَدِلٌ	إِسْتَدَلَ	
مُسْتَقَامٌ	مُسْتَقِيمٌ	إِسْتَقَامَ	

Tablo-39.12. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Etken Sıfat Fiiller

Etken Sıfat Fiiller مُسْتَفْعِلٌ	
مُسْتَفِيدٌ müstefîd	مُسْتَطِيلٌ müstatîl
مُسْتَنْسِخٌ müstensih	مُسْتَشْرِقٌ müsteşrik

Tablo-39.13. İstif'âl İِسْتِفْعَالُ Bâbı Edilgen Sıfat Fiiller

Edilgen Sıfat Fiiller مُسْتَفْعَلٌ	
مُسْتَنْثَا müstesnâ	مُسْتَهْجَنٌ müstehcen
مُسْتَحَقٌّ müstehak	مُسْتَحْسَنٌ müstahsen
مُسْتَخْدَمٌ müstahdem	مُسْتَحْكَمٌ müstahkem

Bakara Suresi 282. Ayet

...وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ...

...vesteşhidû şehîdeyni min ricâlikum...

...Erkeklerinizden de iki şahid tutun...

Muhammed Suresi 19. Ayet

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
مُتَقَلِّبَكُمْ وَمَثْوِيَكُمْ

Fa'lem ennehu lâ ilâhe illa(A)llâhu vestağfir lizenbike velilmu/minîne
velmu/minât(i)(k) va(A)llâhu ya'lemu mutekallebekum ve meşvâkum

Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. (Habibim!) Hem kendinin hem de erkek ve
kadın müminlerin günahlarının bağışlanmasını diler! Allah, gezip dolaştığınız
yeri de duracağınız yeri de bilir.

غ ف ر kök harflerinden türemiş İstif'âl bâbından اسْتَغْفَرَ fiilini görüyoruz.

Yusuf Suresi 32. Âyet

...وَلَقَدْ رَاودَتْهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ...

... velekad râvedtuhu 'an nefsihi festa'sam(e)(s) ...

Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, (bundan) şiddetle sakındı.

عَصَمَ fiili “korudu” anlamına gelirken اسْتَعْصَمَ fiili “sakındı” anlamına gelir.

Âsım, masum, ismet aynı kökten gelen kelimelerdendir.

Mâide suresi 74. Ayet

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Efelâ yetûbûne ila(A)llâhi veyestagfirûneh(u)^(e) va(A)llâhu ġafûrun rahîm(un)

Hâla Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyecekler mi? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Bakara suresi 153. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

Yâ eyyuhe-lleżîne âmenû-ste'inû bi-ssabri ve-ssalât(i)^(e) inna(A)llâhe me'a-ssâbirîn(e)

Ey iman edenler! Sabır ve namazla Allah'dan yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.

Bakara Suresi 45. Ayet

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

Veste'inû bi-ssabri ve-ssalâ(ti) ve-innehâ lekebîratun illâ 'ale-lhâşi'in(e)

Sabır ve namaz ile yardım isteyin. Şüphesiz o, Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese ağır gelen bir görevdir.

Sabır zaten kullandığımız bir kelime...

Salât, namaz, dua gibi anlamlara gelmektedir.

Hâşi'ûn ise Türkçe'de de kullandığımız huşû “Allah'a duyulan saygıdan dolayı her türlü benlik iddiasını terkederek O'na boyun eğme ve bunun hareketlere yansıyan tezahürü” kelimesinden geliyor, “huşu duyanlar” demek.

“.. ve iyyâke nesta'in” ile “vesta'inû” ne kadar benziyor değil mi? Yardım istemek fiilinin farklı halleridir. İstiane “yardım istemek” demektir.

Hûd suresi 3. Ayet

وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ...

Veeni-stağfirû rabbekum...

Ve Rabbinizden bağışlanma dileyin...

Nisâ suresi 108. Ayet

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ...

Yestaħfûne mine-nnâsi velâ yestaħfûne mina(A)llâhi

İnsanlardan gizlerler de, Allah'tan gizlemezler.

Hûd suresi 112. Ayet

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Festakim kemâ umirte vemen tâbe me'ake velâ tetğav^(c) innehu bimâ ta'melûne basîr(un)

O halde seninle tövbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı gitmeyiniz. Çünkü O, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

Tevbe Suresi 111. Ayet

...فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ...

...festebşirû bibey'ikumu-lleẓî bâya'tum bih(i)^(c)...

...Şu halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin....

Mü'min Suresi 7. Ayet

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ
وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا

Elleżîne yahmilûne-l'arşe vemen havlehu yusebbihûne bihamdi rabbihim
veyu/minûne bihi veyestağfirûne lilleżîne âmenû...

Arş'ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tesbih ederler, O'na inanırlar ve müminler için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler:...

Fâtiha suresi 5. Âyet

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyâke na'budu ve-ıyyâke nesta'in(u)

Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.

خ ل ف Kh-Lam-Fe

Anlamı	Arapçası
Arkasından geldi	خَلَفَ
Arkada bıraktı	خَلَّفَ
Karşı çıkmak	خَالَفَ
Yerine getirmedi	أَخْلَفَ
Halef: Birinin ardından gelip onun makamına geçen kimse, ardıl	خَلَفَ
Half: Arka	خَلَفَ
Halife: Halef olan, kalfa	خَلِيفَةً خَلَائِفُ خُلَفَاءُ
Hilâf: Arka, sonra, çapraz	خِلَافٌ
Hilâf: Aykırı, karşıt, ters	خِلَافٌ
İhtilâf: Değişmek, birbirinden ayrılmak	إِخْتِلَافٌ
İhtilâf: Ayrılık, uyuşmazlık.	إِخْتِلَافٌ
Muhâlif	مُخَالِفٌ
Muhtelif	مُخْتَلِفٌ

ش ر ك Şin-Ra-Kef

Anlamı	Arapçası
Ortak oldu	شَرِكَ
Ortak koştu	أَشْرَكَ
İştirâk: Ortak olma	إِشْتِرَاكَ
Müşâreke: Birbirine ortak olma	مُشَارَكَةٌ
Müşrik: (Allah'a) ortak koşan	مُشْرِكٌ
Müşterek: Birlikte, ortak	مُشْتَرَكٌ
Şerîk/Şürekâ: Ortak	شَرِيكٌ
Şirk: Ortak koşma	شِرْكٌ
Şirket: Ortaklık	شِرْكَةٌ
Teşrîk: Yaptığı bir işe bir kimseyi ortak etme	تَشْرِيكٌ

ال ه Elif-Lam-He

Anlamı	Arapçası
İlah/Âlihe: Mabud edinilen her şey	إِلَهٌ آلِهَةٌ
İlahî: Allah'a dair	إِلَهِيٌّ
İlâhiyât: Hikmet ilminin dinden ve sadece Allah'tan bahseden kısmı	إِلَهِيَّةٌ
Ulûhiyyet: İlahlık	أُلُوْهِيَّةٌ

ك ب ر Kef-Be-Ra

Anlamı	Arapçası
Büyüttü	أَكْبَرَ
Büyüklendi	تَكَبَّرَ
İnat edip büyüklendi	اسْتَكْبَرَ
Ekâbir: İleri gelenler, kendini beğenmiş kimse	أَكَابِر
Ekber/Kübrâ: Daha büyük, en büyük	أَكْبَرُ كُبْرَى
Kebâir: Büyük günahlar	كَبَائِر
Kebîr/Küberâ: Yaşlı, büyük	كَبِيرٌ كِبْرَاءُ
Kibâr: Büyükler, ulular	كِبَار
Kibir	كِبْرٌ
Kibriyâ: Büyüklük, azamet	كِبْرِيَاءُ
Müstekbir: Büyükleme	مُسْتَكْبِرٌ
Mütekebbir: Büyüklük sahibi	مُتَكَبِّرٌ
Tekbîr: Ta'zim etme	تَكْبِيرٌ
Tekebbür: Büyükleme	تَكَبُّرٌ

BÖLÜM 40: İSİM-FİLLER

Arapçada bazı isimler fiil manası (mazi, muzari, emir) ifade ederler, fakat fiil gibi çekimi yapılmaz. İsim-fiillerin bir kısmı kurallara bağlı, bir kısmı kurallara bağlı değildir.

Ör: هَيْهَاتَ Ne kadar uzak!

آمِينَ Kabul et/eyle!

Mü'minûn Suresi 36. Ayet

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ

Heyhâte heyhâte limâ tû'adûn(e)

“Oysa vadedilmekte olduğunuz şey ne kadar, hem de ne kadar uzak!”

İsrâ Suresi 23. Ayet

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ...

...felâ tekul lehumâ uffîn...

...onlara “Öf!” bile deme!..

ن ع م Nun-Ayn-Mim

Anlamı	Arapçası
Yaşamı nimetler ile dolu bir hale geldi	نَعَمَ نِعَمَ
Ne iyi, ne güzel	نِعْمَ
İyilik ve ihsanda bulundu	أَنْعَمَ
Evet	نَعَمْ
İn'âm: İyilik etme, nimet verme	إِنْعَام
Mün'im: Nimet veren, yedirip içiren	مُنْعِم
Na'im: Na'im Cenneti	نَعِيمٌ
Nâim/Nâime: Bolluk ve bahtiyarlık içinde yaşayan	نَاعِمَةٌ نَاعِم
Ni'met/Niâm: Nimet	نِعْمٌ نِعْمَةٌ

س ال Sin-Elif-Lam

Anlamı	Arapçası
Sordu, hesaba çekti, istedi, diledi	سَأَلَ
Birbirine sordu, soruşturdu	تَسَاءَلْ
Sâil: Soran, sual eden, dilenci	سَائِلٌ
Sûâl: Soru	سُؤَالٌ
Mes'ûl: Hesaba çekilen, mes'ul tutulan, sorumlu	مَسْئُولٌ
Mes'ûliyyet: Sorumluluk	مَسْئُولِيَّةٌ
Mes'ele: Çözülmesi gereken şey	مَسْئَلَةٌ

ش ه د Şin-He-Dal

Anlamı	Arapçası
Hazır bulundu, şahit oldu	شَهِدَ
Hazır etti, bulundurdu	أَشْهَدَ
Şahitlik etmesini istedi	اسْتَشْهَدَ
Eşhedü: Şahitlik ediyorum	أَشْهَدُ
İstişhâd: Birisinin şahitliğini isteme	اسْتِشْهَاد
İşhâd: Şahit getirme	إِشْهَاد
Meşhed: Bir kimsenin şehid düştüğü yer	مَشْهَدٌ
Meşhûd: Şahit olunan	مَشْهُودٌ
Müşâhed: Görülen	مُشَاهَد
Müşahede: Görme	مُشَاهَدَة
Müşâhid: Gören, seyreden	مُشَاهِد
Şâhid: Hazır olan, şahid	شَاهِدٌ
Şehâdet: Şahitlik etme	شَهَادَة
Şehîd/Şühedâ: İyi şahitlik yapan, Allah yolunda savaşırken öldürülen, Allah'ın isimlerinden biri	شَهِيدٌ شُهِدَاءُ
Teşehhüd: Şehadet getirme	تَشْهَدُ

BÖLÜM 41: TEMYİZ

Kendisinden önce geçen ve anlam bakımından kapalı olan kelime veya cümle ile ne kastedildiğini açıklayan kelimelere “Temyiz” denir.

Örneğin, bir cümlede sadece ölçü miktarının verilmesi durumunda kapalılık oluşur. “Üç” dendiğinde neyin kastedildiğini anlayamayız. Ancak “üç metre” dendiğinde bir uzunluktan bahsedildiğini anlarız. “Metre” temyiz ifadesi olur.

Aynı biçimde “Ahmet, Ali'den daha büyüktür” dendiğinde, yoruma açık bir ifade kullanılmış olur. Ancak “Ahmet yaşça Ali'den daha büyüktür.” dendiğinde, “yaşça” temyiz olmuş olur ve anlamdaki kapalılık giderilmiş olur.

Ör: **إِبْرَاهِيمُ أَحْسَنُ مِنِّي خَطًّا** “İbrahim el yazısı olarak benden daha iyidir.”

ifadesinde, **خطًّا** temyiz olur.

Yûsuf Suresi 4. Ayet

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ

İz kâle yûsufu li-ebîhi **yâ ebeti** innî raeytu **ehade ‘aşera kevkeben** ve-şşemse
velkamera raeytuhum lî sâcidîn(e)

Bir zamanlar Yusuf, babasına (Ya'kub'a) demişti ki: **Babacığım! Ben (rüyamda)**
on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.

Bakara Suresi 51. Ayet

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً...

Ve-iz vâ'adnâ mûsâ **erbe'ine leyleten...**

Hani, biz Mûsâ ile **kırk gece** için sözleşmiştik...

İsrâ Suresi 37. Ayet

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا

Velâ temşi fî-l-ardi meraĥâ(an)^(s) inneke len tahrika-l-arda velen tebluġa-lcibâle
tûlâ(n)

Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Şüphesiz sen ne yeri yarabilirsin ne de boyca
dağlara ulaşabilirsin.

خَرَقَ fiili “yardı, yırttı” anlamına gelir. Harikulade “âdet olanı yırtan, sıra dışı”
demektir.

س ل م Sin-Lam-Mim

Anlamı	Arapçası
Selâmette oldu	سَلِمَ
Selam verdi, selamete erdirdi	سَلَّمَ
Teslim oldu, ihlaslı davrandı, müslüman oldu	أَسْلَمَ
İslâm: Allah'a teslim olma	إِسْلَامٌ
Müsellem: İnkâr edilemeyen, karşı çıkılamayan, söz götürmez	مُسَلَّمٌ
Müselleme: Kurtarılmış, muaf tutulmuş, haramdan uzak tutulup temizlenmiş, teslim edilmiş	مُسَلَّمَةٌ
Müslim/Müslime: Müslüman	مُسْلِمَةٌ مُسْلِمٌ
Sâlim: Arıza ve engellerden uzak olan	سَالِمٌ
Selâm: Emân, kurtuluş	سَلَامٌ
Selâmet: Her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak, güvenlik içinde olma	سَلَامَةٌ
Selem: Teslim olma	سَلَّمَ
Selîm: Sağlam, güvenli, tüm şerlerden uzak	سَلِيمٌ
Selmâ: Barış içinde bulunma; güzel (kadın)	سَلْمَى
Selmân: Barış içinde bulunma	سَلْمَانٌ
Silm: Sulh, emân, necat, kurtuluş	سِلْمٌ
Süleymân: Barışsever	سُلَيْمَانٌ
Tesellüm: Teslim alma	تَسَلَّمَ
Teslîm: Selâmete erdirmek, ulaştırmak	تَسْلِيمٌ

BÖLÜM 42: BEDEL

Bedel, “yerine geçme” anlamına gelir. Kendisinden önceki kelimeyi açık hale getirmek, pekiştirmek veya detaylandırmak için, ona denk veya onun bir kısmıyla veya özelliğiyle ilgili getirilen kelimelere denir.

Fâtiha Suresi 6-7. Ayetler

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

İhdinâ-ssirâta-lmustakîm(e) Sirâta-llezzîne en'amte 'aleyhim gayri-lmağdûbi 'aleyhim velâ-ddâllîn(e)

Bizi doğru yola ilet; kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapmışlarınkine değil.

Sarı ile renklendirilmiş “sirât” kelimesi “essirât” kelimesini açıkladığı için onun bedeli durumundadır.

A'râf Suresi 121-122. Ayetler

قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ

Kâlû âmennâ birabbi-l'âlemîn(e) Rabbi mûsâ vehârûn(e)

“Âlemlerin Rabbi'ne, Mûsâ ve Hârûn'un Rabbi'ne iman ettik” dediler.

Fâtiha Suresi 1. Ayet

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Elhamdu li(A)llâhi rabbi-l'âlemîn(e)

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

“Rabbi-l'âlemîn”, “lillâhi”nin bedelidir.

ك ت ر Kef-Se-Ra

Anlamı	Arapçası
Çoğaldı, çok oldu	كَثُرَ
Çoğalttı	أَكْثَرَ
Çok gördü, çok saydı	اسْتَكْثَرَ
Ekser: Daha çok, en çok	أَكْثَرُ
Kesîr/Kesîre: Çok	كَثِيرٌ كَثِيرَةٌ
Kesret: Çokluk	كَثْرَةٌ
Kevser: Cennette bir nehir, havuz, çok hayır	كَوْثَرٌ
Küsûrât: Artan kısımlar	كُثُورَات
Tekâsür: Çokluk hususunda yarışma	تَكَاثَّرَ
Tekessür: Çoğalma	تَكَثَّرَ
Teksîr: Çoğaltma	تَكْثِيرٌ

س و ا Sin-Vav-Elif

Anlamı	Arapçası
Kötü oldu	سَاءَ
Kötülük işledi	أَسَاءَ
Seyyie/Seyyiât: Günah	سَيِّئَةٌ... سَيِّئٌ
Sû': Kötü. Sûikast, sûizan, sûiniyet, sûistimal buradan gelir.	سُوءٌ

BÖLÜM 43: SAYILAR

HAZIRLIK

Şühûr-ı selâse “üç aylar” Recep, Şaban ve Ramazan'ı nitelemektedir.

Tokat'ın ilçesi Erbaa, “dört”ten gelmektedir. 18. yüzyıldan sonra Niksar-Amasya arasında en önemli yerleşim birimleri; Erek, Karayaka, Sonusa ve Taşâbat idi. Hepsine birden “nevahi-i erbaa (dört nahiye)” denilmiş, daha sonra Erbaa hepsinin genel adı olmuştur.

Hamsinin, (yılın soğuk beş ayında avlandığı için) hamse “beş” veya (Ocak başından itibaren 50 gün bol olduğu için) hamsûn “elli” ile ilgili olabileceği düşünülüyor.

Sitte “altı” ile, en meşhur altı hadis kitabı olan Kütüb-ü Sitte'yi hatırlıyoruz. “Sittûn” ile de “sittin sene” aklımıza geliyor.

Kur'an'da geçen “Rabbu-ssemâvâti-sseb'i” “Yedi göğün Rabbi” demektir.

Aşr “on” demektir. Bir hadise göre, Hz. Peygamber bazı sahâbîlere âyetleri onar onar öğretmiş ve bu on âyetteki hükümleri de öğrenmedikçe diğer on âyetlik bölüme geçmelerine izin vermemiştir. Geceleri on âyet okuyanın gafillerden sayılmayacağına, Kehf sûresinin başından on âyet ezberleyeninin deccâlden korunacağına bazı hadislerde işaret edilmiştir. Peygamberimizin bir gece yarısı namaz için kalkıp önce Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini okuduğu da rivayet edilmiştir. Türkiye’de kullanılan “aşr-ı şerif” tabiri, hadislerde yer alan “on” sayısına itibar ederek, genellikle cemaatle kılınan namazlardan sonra okunan on âyeti veya orta uzunlukta yaklaşık on âyetlik bir bölümü ifade etmektedir.

Aşere-i mübeşşere cennetle “müjdelenmiş on kişi”yi ifade etmekte, aşure günü Muharrem ayının “onuncu” gününü belirtmektedir.

Eimme-i isnâ-âşer “oniki imam”a işaret etmektedir.

Erba'un/Erba'in “Kırk” kavramı, bazı tarîkatlarda dervişlerin nefislerini terbiye etmek için bir yere kapanarak dış dünya ile ilişkilerini kestikleri, çok az yiyeceklerle yetinip kendilerini ibâdete verdikleri 40 günlük dönemi belirtmektedir. “Çile” de Farsça “kırk” anlamına gelen “çihl”den türemiş olup, erba'inle aynı anlamda kullanılmaktadır. Çile çekmek ise, bu “kırk günlük süreyi tamamlamak” demektir.

Aşağıda tablolarda Arapçada kullanılan temel sayılara yer verilmektedir.

Tablo-43.1. Arap ve Hint Rakamları

Dişil	Eril	Hint Rakamları	Arap Rakamları
إِحْدَى/وَاحِدَةٌ	أَحَدٌ/وَاحِدٌ	١	1
إِثْنَانِ	إِثْنَانِ	٢	2
ثَلَاثٌ	ثَلَاثَةٌ	٣	3
أَرْبَعٌ	أَرْبَعَةٌ	٤	4
خَمْسٌ	خَمْسَةٌ	٥	5
سِتٌّ	سِتَّةٌ	٦	6
سَبْعٌ	سَبْعَةٌ	٧	7
ثَمَانٍ	ثَمَانِيَةٌ	٨	8
تِسْعٌ	تِسْعَةٌ	٩	9
عَشْرٌ	عَشْرَةٌ	١٠	10
إِحْدَى عَشْرَةَ	أَحَدَ عَشَرَ	١١	11
إِثْنَا عَشْرَةَ	إِثْنَا عَشَرَ	١٢	12
ثَلَاثَ عَشْرَةَ	ثَلَاثَةَ عَشَرَ	١٣	13
أَرْبَعَ عَشْرَةَ	أَرْبَعَةَ عَشَرَ	١٤	14
خَمْسَ عَشْرَةَ	خَمْسَةَ عَشَرَ	١٥	15
سِتَّ عَشْرَةَ	سِتَّةَ عَشَرَ	١٦	16
سَبْعَ عَشْرَةَ	سَبْعَةَ عَشَرَ	١٧	17
ثَمَانِي عَشْرَةَ	ثَمَانِيَةَ عَشَرَ	١٨	18
تِسْعَ عَشْرَةَ	تِسْعَةَ عَشَرَ	١٩	19

Tablo-43.2. Arap ve Hint Rakamları

Yazılışı	Hint Rakamları	Arap Rakamları
عِشْرُونَ	۲۰	20
ثَلَاثُونَ	۳۰	30
أَرْبَعُونَ	۴۰	40
خَمْسُونَ	۵۰	50
سِتُّونَ	۶۰	60
سَبْعُونَ	۷۰	70
ثَمَانُونَ	۸۰	80
تِسْعُونَ	۹۰	90
مِئَةٌ	۱۰۰	100
مِئَتَانِ	۲۰۰	200
خَمْسُمِئَةٍ	۵۰۰	500
أَلْفٌ	۱۰۰۰	1000
أَلْفَانِ	۲۰۰۰	2000
ثَلَاثَةُ آلَافٍ	۳۰۰۰	3000
خَمْسَةُ آلَافٍ	۵۰۰۰	5000

Bakara Suresi 163. Ayet

وَالْهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Ve-ilâhukum ilâhun vâhid(un)^(s) lâ ilâhe illâ huve-rrahmânu-rrahîm(u)

Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.

Yûnus Suresi 19. Ayet

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا...

Vemâ kâne-nnâsu illâ ummeten **vâhideten** fahtelefû^(c)...

İnsanlar, **tek bir** ümmetten başka değildi; sonra anlaşmazlığa düştüler.

En'âm Suresi 144. Ayet

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ

Vemine-l-ibili-şneyni vemine-lbekari işneyn(i)(k) ...

Ve deveden **iki**, sığırdan **iki**...

Âl-i İmrân Suresi 41. Ayet

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ إِلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا وَادْكُرْ
رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

Kâle rabbi-c'al lî âye(ten)(s) kâle âyetuke ellâ tukellime-nnâse **şelâsete eyyâmin**
illâ ramzâ(en)(k) vezkur rabbeke keşîran vesebbih bil'aşıyyi vel-ibkâr(i)

(Zekeriyya) “Ey Rabbim! Bana bir emare göster!” dedi. (Allah) “Senin emaren, işaretle anlaşmak dışında **üç gün** insanlarla hiç konuşamamandır. Rabbini çokça an; gece ve sabahın erken vakitlerinde tesbih et” dedi.

Bakara suresi 234. Ayet

وَالَّذِينَ يَتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا
فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

Velležîne yuteveffevne minkum veyezerûne ezvâcen yeterabbasne bi-enfusihiinne
erbe'ate eşhurin ve'aşrâ(an)^(s) fe-izâ belagne ecelehunne felâ cunâha 'aleykum
fîmâ fe'alne fî enfusihiinne bilma'rûf(i)^(k) ve(A)llâhu bimâ ta'melûne habîr(un)

İçinizden ölenlerin (geride) bıraktığı eşler, kendi kendilerine dört ay on (gün)
beklerler. Bu bekleme süresi dolduğunda, artık onların kendi haklarında maruf
(meşru) bir şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur. Allah,
işlediklerinizden haberi olandır.

Mücâdele Suresi 7. Ayet

مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا
أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا...

...mâ yekûnu min necvâ selâsetin illâ huve râbi'uhum velâ hamsetin illâ huve
sâdisuhum velâ ednâ min zâlike velâ eksera illâ huve me'ahum eyne mâ kânû(s)...

...Üç kişi aralarında gizli konuşsa mutlaka dördüncüleri O'dur; beş kişi olsalar
altıncıları O'dur. Bundan az da olsalar, çok da olsalar her nerede bulunsalar O
kendileriyle beraberdir...

Nûr Suresi 9. Ayet

وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ

Vellâmisete enne gadaba(A)llâhi 'aleyhâ in kâne mine-ssâdikîn(e)

Beşincisinde, eğer o doğru söyleyenlerdense Allah'ın gazabının muhakkak kendi
üzerine olmasını (diler).

Enfâl Suresi 41. Ayet

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ...

Va'lemû ennemâ ğanimtum min şey-in feenne li(A)llâhi **humusehu** velirrasûli
velizî-lkurbâ velyetâmâ velmesâkîni vebni-ssebîli...

Bilin ki, ganimet olarak aldığınız şeylerin **beşte biri**, muhakkak Allah'a, Resûle,
yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir.

A'râf Suresi 54. Ayet

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ...

İnne rabbekumu(A)llâhu-lleżî haleka-ssemâvâti vel-arda fi **sitteti** eyyâmin...

Şüphesiz Rabbiniz Allah, gökleri ve yeri **altı** günde yarattı...

Yûsuf Suresi 43. Ayet

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ...

Vekâle-lmeliku innî erâ **seb'a** bekarâtin simânin ye/kuluhunne **seb'un** 'icâfun...

Kral dedi ki: Ben (rüyada) **vedi** zayıf ineğin yediği **vedi** besili inek gördüm.

Hâkka Suresi 7. Ayet

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ
كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ

Sehharahâ 'aleyhim **seb'a** leyâlin ve **şemâniyete** eyyâmin husûmen feterâ-lkavme
fihâ sar'â ke-ennelum a'câzu nahlin hâviye(*tun*)

(Allah) onu **vedi** gece **sekiz** gün ardarda onların üzerlerine musallat etti. O kavmi
orada, içi boş hurma kütükleri gibi yere yıkılmış bir halde görürsün.

İsrâ Suresi 101. Ayet

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ...

Velekad âteynâ mûsâ **tis'a** âyâtin beyyinât(in)(s)...

Andolsun biz Musa'ya apaçık **dokuz** ayet (mucize) vermiştik...

Mâide Suresi 89. Ayet

فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ
أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ...

...fekeffâratuhu it'âmu **'aşerati** mesâkîne min evsati mâ tut'imûne ehlîkum ev
kisvetuhum ev tahrîru rakabe(tin)(k)...

...Bunun keffareti de, sizin aile fertlerinize yedirdiğinizin orta derecesinden **on**
fakiri doyurmak yahut onları giydirmek veya bir köleyi azat etmektir...

ك س و harflerinden gelen **كَسَا** fiili “giydirdi” anlamına gelir. Kisve, Türkçede
de “elbise, giysi” demektir. Yağlı güreşçilerin giydiği kispet kelimesi de,
“kisve”den gelir.

Tahrîr, “hürleştirme, azat etme” demektir.

Tevbe Suresi 36. Ayet

وَالْأَرْضَ... إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ
السَّمَوَاتِ

İnne 'iddete-şşuhûri 'inda(A)llâhi **isnâ 'aşera** şehran fî kitâbi(A)llâhi yevme
haleka-ssemâvâti vel-arda...

Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı
onikidir....

Müddessir Suresi 30. Ayet

عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ

‘Aleyhâ tis’ate ‘aşer(a)

Üzerinde ondokuz (muhafız melek) vardır.

Enfâl Suresi 65. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ
يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا
يَفْقَهُونَ

Yâ eyyuhâ-nnebiyyu harridi-lmu/minîne ‘alâ-lkitâl(i)(e) in yekun minkum ‘işrûne
sâbirûne yağlibû mi-eteyn(i)(e) ve-in yekun minkum mi-etun yağlibû elfen mine-
llezîne keferû bi-ennehum kavmun lâ yefkahûn(e)

Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Sizden sabırlı yirmi kişi olursa iki yüz
kişiyi yener. Eğer sizden yüz kişi olursa inkar edenlerden bin kişiyi yener. Çünkü
onlar anlamayan bir topluluktur.

Ahkâf Suresi 15. Ayet

...وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً...

...ve hamluhu ve fisâluhu şelâşûne şehrâ(an)(e) hattâ izâ belega eşuddehu ve
belega erba’îne seneten...

...taşınması ve süttten kesilmesi otuz ay sürer. Nihayet ergenlik çağına erip kırk
yaşına varınca...

فَصَلَّ “ayırdı” anlamına geliyordu. فِصَال “çocukla sütün arasını kesme/çocuğu
sütten kesme” demektir.

Mâide Suresi 26. Ayet

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى
الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

Kâle fe-innehâ muharrametun ‘aleyhim **erbe’ine** seneten yetîhûne fi-l-ard(i)(c)
felâ te/se ‘alâ-lkavmi-lfâsikîn(e)

Allah, “Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara **kırk** yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme!” dedi.

حَرَّمَ fiili “haram, yasak oldu” anlamına gelir. Haram, harem, hürmet, mahrem, mahremiyet, mahrum, tahrim, ihram, muhterem, ihtiram kullandığımız kelimelerdendir. Ayette geçen muharrem “haram kılınmış, yasaklanmış” demektir.

Nûr Suresi 4. Ayet

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ
جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Velleżîne yermûne-lmuhsanâti şümme lem ye/tû bi-**erbe’ati** şuhedâe feclidûhum
semânîne celdeten velâ takbelû lehum şehâdeten ebedâ(en)(c) veulâ-ike humu-
lfâsikûn(e)

Namuslu kadınlara (zina suçu) atıp, sonra **dört** şahit getiremeyenlere de **seksen** sopa vurun ve artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte onlar fasıktırlar.

جَلَدَ “cildine vurdu” demektir. **جَلَادٌ** “cellâd”, aslında “had cezasını uygulamakla görevli kişi” demektir, ancak Türkçede “idam etme görevini yapan kişi” anlamında kullanılıyor.

Ankebût Suresi 14. Ayet

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا
فَاخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ

Velekad erselnâ nûhan ilâ kavmihi felebişe fihim **elfe** senetin illâ **hamsîne** ‘âmen
feehâzehumu-ttûfânu vehum zâlimûn(e)

Andolsun biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik. Onların içinde **bin** yıldan **elli** yıl
eksik yaşadı. Sonunda onlar zulümde devam ederlerken kendilerini tufan
yakaladı.

Mücâdele Suresi 4. Ayet

...فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا...

...femen lem yestati' fe-it'âmu **sittîne** miskînâ(en)(c)...

...Buna da güç yetiremeyen **altmış** yoksulu doyursun...

A'râf Suresi 155. Ayet

وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا...

Vahtâra mûsâ kavmehu **seb'îne** raculen limîkâtinâ(s)...

Musa belirlediğimiz vakit için kavminden **yetmiş** adam seçti.

Nûr Suresi 4. Ayet

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ
جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Vellezîne yermûne-lmuhsanâti sümme lem ye/tû bi-**erbe'ati** şuhedâe feclidûhum
şemânîne celdeten velâ takbelû lehum şehâdeten ebedâ(en)^(c) veulâ-ike humu-
lfâsikûn(e)

Namuslu kadınlara (zina suçu) atıp sonra **dört** şahit getiremeyenlere de **seksen** değnek vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar fasıktırlar.

Sâd Suresi 23. Ayet

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةً وَاحِدَةً فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا
وَعَزَّيْنِي فِي الْخِطَابِ

İnne hâzâ ehî lehu tis'un ve tis'ûne na'ceten veliye na'cetun vâhidetun fekâle
ekfilnîhâ ve'azzenî fî-lhitâb(i)

“Bu, benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benimse bir tek
koyunum var. Böyle iken ‘Onu da bana ver’ dedi ve tartışmada beni yendi.

كَفَلَ fiili “kefil, sorumlu olduk” gibi anlamlara gelirken أَكْفَلَ “kefil kıldı”
anlamına gelir.

Bakara Suresi 261. Ayet

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ
فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Meşelu-lleżîne yunfikûne emvâlehum fî sebîli(A)llâhi kemeşeli habbetin enbetet
seb'a senâbile fî kulli sunbuletin mi-etu habbe(tin)(k) va(A)llâhu yudâ'ifu limen
yeşâu va(A)llâhu vâsi'un 'alîm(un)

Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her bir başağında yüz tane olmak
üzere yedi başak çıkaran bir taneye benzer. Allah dilediğine kat kat verir. Allah
lütü geniştir, bilendir.

Sünbül (sümbül), “başak” demektir. Senâbil çoğul halidir.

Habbe, “tane” demektir.

1 “Beni ona kefil yap, onun geçimini sağlama görevini bana ver”

Kehf Suresi 25. Ayet

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا

Velebişû fi kehfihim **şelâse mi-etin** sinîne vezdâdû tis'â(n)

Onlar mağaralarında **üç yüz** yıl kaldılar ve **dokuz** (yıl) daha kattılar.

د ز ي kök harflerinden gelen زَاد fiili “ziyadeleşti, arttı, çoğaldı” anlamına gelirken زَاد fiili “kattı, artırdı” anlamına gelir.

Kadr Suresi 3. Ayet

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

Leyletu-lkadri hayrun min **elfi** şehrin)

Kadir gecesi **bin** aydan daha hayırlıdır.

Enfâl Suresi 66. Ayet

أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ
يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ
الصَّابِرِينَ

El-âne haffefa(A)llâhu ‘ankum ve’alime enne fikum da’fâ(en)^(e) fe-in yekun
minkum **mi-etun** sâbiratun yağlibû **mi-eteyn(i)**^(e) ve-in yekun minkum **elfun**
yağlibû **elfeyni** bi-izni(A)llâh(i)^(e) va(A)llâhu me’a-ssâbirîn(e)

Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı **yüz** kişi bulunursa, (onlardan) **ikiyüz** kişiye galip gelir. Ve eğer sizden **bin** kişi olursa, Allah'ın izniyle (onlardan) **ikibin** kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.

Âl-i İmrân Suresi 125-126. Ayet

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمدِّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فُورِهِمْ هَذَا يُمدِّكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ

İz tekûlu lilmu/minîne elen yekfiyekum en yumiddekum rabbukum bişelâseti âlâfin mine-lmelâ-iketi munzelîn(e) Belâ^(e) in tasbirû vetettekû veye/tûkum min fevrihim hâzâ yumdidkum rabbukum bihamseti âlâfin mine-lmelâ-iketi musevvin(e)

Hani mü'minlere “Allah'ın sizi indirilen üç bin meleklerle desteklemesi size yetmez mi?” diyordun. Evet, eğer sabreder ve sakınırsanız ve onlar da ansızın üzerinize gelirlerse Allah size böyle beş bin nişanlı meleklerle yardım gönderir.

Sâffât Suresi 147. Ayet

وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ آلَافٍ أَوْ يُزِيدُ

Ve erselnâhu ilâ mi-eti elfin ev yezîdûn(e)

Ve onu yüz bin (kişiy)e hatta daha fazlasına peygamber olarak gönderdik.

Tablo-43.3. Sıra Belirten Rakamlar

Dişil	Eril	
الْأُولَى	الْأَوَّلُ	Birinci
الثَّانِيَّةُ	الثَّانِي	İkinci ²
الثَّالِثَةُ	الثَّالِثُ	Üçüncü
الرَّابِعَةُ	الرَّابِعُ	Dördüncü
الْخَامِسَةُ	الْخَامِسُ	Beşinci
السَّادِسَةُ	السَّادِسُ	Altıncı
السَّابِعَةُ	السَّابِعُ	Yedinci
الثَّامِنَةُ	الثَّامِنُ	Sekizinci
التَّاسِعَةُ	التَّاسِعُ	Dokuzuncu
الْعَاشِرَةُ	الْعَاشِرُ	Onuncu

2 Sâni “ikinci” ve sâlis “üçüncü” kelimelerini ele alalım. 2. yy.’da yaşayan matematikçi ve astronom Claudius Ptolemy, Almagest adlı eserinde bir daireyi 360 dereceye, 1 dereceyi 60 dakikaya ve 1 dakikayı da 60 saniyeye böldü. Ptolemy, dakika için prota heksêkosta “birinci altmışta birlik kısım” ve saniye için deuthera heksêkosta “ikinci altmışta birlik kısım” tabirini kullandı. Ancak kitabı önce Arapça’ya ve sonra tekrar Latince’ye çevrilince “altmışta birlik” bölümü uçtu, “ilk küçük kısım” ve “ikinci küçük kısım” oldu. Son olarak “minuta (küçük)” ve “sekunda (ikinci)” kelimeleri elde kaldı. Arapçada, dakika “küçük bir şey” ve sâniye “ikinci” anlamına geliyordu. “Sâniye” kelimesinin kökünde “ikiye katladı, çift koştı” anlamındaki “senâ” fiili vardı. “Sâniye”nin İngilizcesi “second” da sâniye gibi hem dakikanın altmışta birini, hem de “ikincil” anlamını ifade ediyor. Yani “dakika”dan sonraki ikincil zaman birimini, “sâlise” de üçüncül zaman birimini belirtiyor.

“Senâ” fiilinden türetilen birçok kelime bulunuyor. “İstisna”nın çok güzel bir etimolojisi var. İstisna “gittiği yönün zıddına dönme, bir yemin veya sözleşmeyi geçersiz kılacak şart ileri sürme, genel kurala aykırı olma” anlamına gelmekte olup, senâ “ikiledi, katladı” fiilinden türemiştir. Örneğin, bir kâğıdı katladığınızda, önceki yönünü tam zıt tarafa çevirmiş olursunuz değil mi? İşte gidilen yön “genel kural” ise, istisna da “zıt yöne dönme”yi belirtiyor. İstisna, bir yönüyle de birincil ana kuralın dışındaki ikincil durumu belirtiyor.

Aynı kökten gelen Mesnevi “kafiyeli ikili mısralar/beyitler” halinde yazılan eser, Esna “iki şeyin aynı anda olması” anlamına geliyor. Senâ aslında “birini iyi veya kötü yönleriyle niteleyip tanıtmak” mânasına geldiği halde, bazı âlimler onun kapsamını, sadece övmeye tahsis etmiştir. Türkçe’de de bu anlamda kullanılmaktadır.

Hadîd Suresi 3. Ayet

هُوَ **الْأَوَّلُ** وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Huve-l-**evvelu** vel-âhiru ve-zzâhiru velbâtin(u)^(s) ve huve bikulli şey-in ‘alîm(un)
O **İlk**'tir, Son'dur. Zâhir'dir, Bâtın'dır. O her şeyi bilendir.

Tevbe Suresi 40. Ayet

...إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا **ثَانِي** **اَثْنَيْنِ**...

...iz ahracehu-ilezîne keferû **şâniye-şneyni**...

...inkar edenler onu **iki** kişinin **ikincisi** olarak (Mekke'den) çıkardıklarında...

Yâsîn Suresi 14. Ayet

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِم **اَثْنَيْنِ** فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ

İz erselnâ ileyhimu-**şneyni** fekezzebûhumâ fe'azzezânâ bi**şâlišin** fekâlû innâ
ileykum murselûn(e)

Hani onlara **iki** (elçi) göndermiştik de o ikisini yalanlamışlardı. Bunun üzerine
bir **üçüncü**yle güçlendirdik. Dediler ki: “Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz”.

Kehf Suresi 22. Ayet

سَيَقُولُونَ **ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ** كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ **خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ** كَلْبُهُمْ رَجْمًا
بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ **سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ** كَلْبُهُمْ قُلْ رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ
إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا

Seyekûlûne **şelâsetun** **râbî'uhum** kelbuhum veyekûlûne **hamsetun** **sâdisuhum**
kelbuhum racmen bilgayb(i)^(s) veyekûlûne **seb'atun** veşâminuhum kelbuhum^(c)
kul rabbî a'lemu bi'iddetihim mâ ya'lemuhum illâ kalil(un)^(k) felâ tumârî fihim
illâ mirâen zâhîran velâ testefti fihim minhum ehadâ(n)

(İnsanların kimi:) «Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir» diyecekler; yine: «Beş kişidir; altıncıları köpekleridir» diyecekler. (Bunlar) bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (Kimileri de:) «Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir» derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Öyle ise Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme.

Tablo-43.4. Kesirli Sayılar

Kesirli Sayılar	
نِصْفٌ	1/2 ³
ثُلُثٌ	1/3
رُبْعٌ	1/4
خُمْسٌ	1/5
سُدُسٌ	1/6
سَبْعٌ	1/7
ثَمَنٌ	1/8
تَسْعٌ	1/9
عُشْرٌ	1/10

3 Nısf “yarı, yarım, yarısı” kelimesini ele alalım. Etimolojisini okuyunca çok hoşunuza gidecek, “insaflı” olmanın çok kolay bir şey olmadığını hissedeceksiniz. İnsaf, nısfıtan gelir. Nısf, bir şeyin iki eşit parçaya bölünmesidir. İnsaflı kişi, “Yâ Rabbenâ! Hep bana, hep bana” demez, nısfını kendisine uygun görse, nısfını da başkasına uygun görür; kendisi için istediğini başkası için de ister; ekmeğini paylaşarak yemeyi tercih eder. Sevgili Peygamberimiz, Cabir bin Abdullah’ı evine götürür ve birlikte yemek yerler. Hz. Cabir olayı şöyle anlatır: “Benim önüme bir parça koydu, kendi önüne de bir parça koydu. Bir parça daha aldı, ikiye böldü, bir yarımı kendi önüne koydu, diğer yarımı benim önüme koydu.”

Yine insaflı kişi, gerçeği olduğu gibi gören ve yansıtan kişidir; yani insaflı kişi yarısı dolu bardağı “tam dolu veya boş olarak” görmez, gerçeği çarpıtmaz, hakikati yontmaz. “Yarısını dolu, yarısını da boş” olarak görüyorsa, bunu çekinmeden ifade eder.

Nisâ Suresi 11-12. Ayet

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ
اِثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثًا مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ
مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ آبَاؤُهُ
فِلَاؤُهُ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ
دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنْ اللَّهُ
كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا وَلَكُمْ نِصْفُ مِمَّا تَرَكَ آزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ
كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِيَنَّ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ
الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا
تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ
امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ
فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةً
مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ

Yûsîkumu(A)llâhu fî evlâdikum(c) lizzekeri mişlu hazzi-lunseyeyn(i)(c) fe-in
kunne nisâen fevka-şneteyni felehunne şuluşâ mâ terak(e)(s) ve-in kânet
vâhideten felehâ-nnisf(u)(c) ve li-ebeveyhi likulli vâhidin minhumâ-ssudusu
mimmâ terake in kâne lehu veled(un)(c) fe-in lem yekun lehu veledun ve verişehu
ebevâhu feli-ummihi-şşuluş(u)(c) fe-in kâne lehu ilvetun feli-ummihi-
ssudus(u)(c) min ba'di vasiyyetin yûsî bihâ ev deyn(in)(k) âbâukum veebnâukum
lâ tetrûne eyyuhum akrabu lekum nefâ(an)(c) ferîdaten mina(A)llâh(i)(k)
inna(A)llâhe kâne 'alîmen hakîmâ(n) Velekum nisfu mâ terake ezvâcukum in lem
yekun lehunne veled(un)(c) fe-in kâne lehunne veledun felekumu-rrubu'u
mimmâ terakn(e)(c) min ba'di vasiyyetin yûsîne bihâ ev deyn(in)(c) velehunne-
rrubu'u mimma teraktum in lem yekun lekum veled(un)(k) fe-in kâne lekum
veledun felehunne-şşumunu mimma teraktum(c) min ba'di vasiyyetin tûsûne
bihâ ev deyn(in)(k) ve-in kâne raculun yûraşu kelâleten evi-mraetun velehu ehun

ev ulitun felikulli vâhidin minhumâ-ssudus(u)(c) fe-in kânû eksera min zâlike fehum şurakâu fi-şşulus(i)(c) min ba'di vasiyyetin yûsâ bihâ ev deynin gayra mudâr(rin)(c) vasiyyeten mina(A)llâh(i)(k) va(A)llâhu 'alîmun halîm(un)

Allah size çocuklarınız hakkında, bir erkeğe iki kızın payını vermenizi tavsiye etmektedir. Eğer ikiden fazla kız iseler ölenin geriye bıraktığı malın **üçte ikisi** onlarındır. Eğer sadece bir kızsâ mirasın **yarısı** onundur. Eğer ölenin geride çocuğu varsa bıraktığı mirastan anne ve babanın her birine **altıda bir** pay verilir. Çocuğu yoksa ve anne babası ona mirasçı oluyorsa o zaman annenin payı **üçte birdir**. Eğer kardeşleri varsa anneye verilecek pay **altıda birdir**. Bu (paylaştırma) ölenin yaptığı vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcunun ödenmesinden sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangilerinin yarar bakımından size daha yakın olduklarını bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından farz olarak konulan hükümlerdir. Allah ilim sahibidir, hakimdir. Hanımlarınızın çocuklarının olmaması durumunda geriye bıraktıkları mirasın **yarısı** sizindir. Eğer çocukları olursa o zaman mirasın **dörtte biri** sizindir. Bu paylaştırma onların yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesinden yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Sizin çocuğunuzun olmaması durumunda onlar geriye bırakacağınız mirasın **dörtte birini** alırlar. Eğer çocuğunuz olursa o zaman geriye bırakacağınız mirasın **sekizde biri** onlarındır. Bu paylaştırma da sizin yapacağınız vasiyetlerin yerine getirilmesinden yahut borcunuzun ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine mirasçı olunan kadın ya da erkek anne babası ve çocukları olmayan biri olur da onun geride erkek ya da kız kardeşi bulunursa o zaman onların her birine mirastan **altıda bir** pay düşer. Eğer bunlar daha fazla olurlarsa o zaman mirasın **üçte birini** eşit şekilde paylaşırlar. Bu paylaştırma da kimse zarara uğratılmaksızın, ölen kişinin yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcunun ödenmesinden sonradır. Bunlar Allah tarafından bir emirdir. Allah ilim sahibidir, yumuşak (halim) olandır.

ج م ع Cim-Mim-Ayn

Anlamı	Arapçası
Topladı	جَمَعَ
İçtima etti, toplandı	اجْتَمَعَ
Câmi': Hesap gününde mahlukatı bir araya getiren (Allah)	جَامِعٌ
Câmia: Topluluk, zümre	جَامِعَةٌ
Cem'î: Bir şeyin tümü	جَمِيعٌ
Cem'îyyet: Bir araya gelen topluluk, toplum, dernek	جَمْعِيَّةٌ
Cemâat: Bir imama uyup namaz kılan kişiler, topluluk	جَمَاعَةٌ
Cimâ': Cinsel birleşme	جِمَاعٌ
Cum'a: Cuma günü, insanların namaz için bir araya toplanmasından adını alır.	جُمُعَةٌ
Ecmaîn: Hepsî, cümlesi	أَجْمَعِينَ
İcmâ': İslam bilginlerinin bir konuda fikir birliği etmeleri	إِجْمَاعٌ
İctimâiyyât: Toplumbilim	اجْتِمَاعِيَّاتٌ
Mecmu': Toplanmış	مَجْمُوعٌ
Mecmûa: Dergi	مَجْمُوعَةٌ
Müctemi': Bir araya toplanmış	مُجْتَمِعٌ

م و ت Mim-Vav-Te

Anlamı	Arapçası
Öldü	مَاتَ
Öldürdü	أَمَاتَ
Lâyemût: Ölümsüz	لَا يَمُوتُ
Memât: Ölüm	مَمَاتٌ
Mevt: Ölüm	مَوْتُ
Meyte: Murdar hayvan	مَيْتَةٌ
Meyyit/Mevtâ/Emvât: Ölü	مَيِّتٌ مَوْتِي أَمْوَاتٌ
Mümît: İmate eden, öldüren	مُمِيتٌ

خ و ف Kh-Vav-Fe

Anlamı	Arapçası
Korktu	خَافَ
Korkuttu	خَوَّفَ
Havf: Korku	خَوْفٌ
Tahvîf: Korkutma	تَخْوِيفٌ
Tahavvüf: Korkma	تَخَوُّفٌ

BÖLÜM 44: GÜNLER, AYLAR VE MEVSİMLER

Bir senede (سَنَةً) 12 ay (شَهْرٌ) vardır.

Tablo-44.1. Kameri Aylar

Ay İsimleri	
Muharrem	مُحَرَّمٌ
Safer	صَفَرٌ
Rebiülevvel	رَبِيعُ الْأَوَّلِ
Rebiülahir	رَبِيعُ الْآخِرِ
Cemaziyelevvel	جُمَادَى الْأُولَى
Cemaziyelahir	جُمَادَى الْآخِرَةِ
Recep	رَجَبٌ
Şaban	شَعْبَانُ
Ramazan	رَمَضَانُ
Şevval	شَوَّالٌ
Zilkade	ذُو الْقَعْدَةِ
Zilhicce	ذُو الْحِجَّةِ

Arapça'da haftanın (أُسْبُوعٌ) günleri Pazar gününden başlar ve şu şekilde devam eder:

Tablo-44.2. Gün İsimleri

Haftanın günleri	
Pazar	يَوْمُ الْأَحَدِ
Pazartesi	يَوْمُ الْاِثْنَيْنِ
Salı	يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ
Çarşamba	يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ
Perşembe	يَوْمُ الْخَمِيسِ
Cuma	يَوْمُ الْجُمُعَةِ
Cumartesi	يَوْمُ السَّبْتِ

Salı ve Cuma günleri Arapçadan bize intikal etmiştir.

Sebt ise, Yahudilerin Şabat gününü, Cumartesi'yi belirtmektedir.

Fusûl-u erbaa, “dört mevsim” demektir. Fusûl, “fasıllar, mevsimler” demektir.

Tablo-44.3. Mevsimler

Mevsim İsimleri	
الرَّبِيعُ	İlkbahar
الصَّيْفُ	Yaz
الخَرِيفُ	Sonbahar
الشَّتَاءُ	Kış

Kureyş Suresi 2. Ayet

إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ

Îlâfihim rihlete-şşitâ-i ve-ssayf(i)

Onları kış ve yaz yolculuğuna alıştırdığı için,

Arapça, sayf “yaz”, şitâ’ “kış” anlamına gelmektedir. Hatta, Osmanlı Türkçesinde sayfiyye “yazlık ev”, şitâiyye “kışlık ev” anlamında kullanılmıştır.

Âl-i İmrân Suresi 103. Ayet

وَاذْكُرُوا اللَّهَ عَالِيكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءَ فَالْفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ...

...vezkurû ni'meta(A)llâhi 'aleykum iz kuntum a'dâen feellefe beyne kulûbikum...

...Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, kalplerinizi kaynaştırmıştı...

Arapçada أَلْفَ fiili “uzlaştırdı, birleştirdi, alıştırdı, kaynaştırdı” anlamına geliyor. Ülfet, “alışıklık, tanışıklık”, itilâf “uyum sağlama, uyuşma, dostluk” anlamına geliyor. Bir de müellif var, te’lif eden anlamında. Biz onu “yazar” gibi anlıyoruz. Halbuki te’lif, “uzlaştırma, alıştırma, birbirine uydurma” gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla, müellif eserinde kullandığı unsurları birbiriyle uyumlu olacak biçimde kaynaştıran kişi demektir. “Allah’ım! Kalplerimizi te’lif et!” diye duâ ederken, işte kalplerimizin birbirine kaynaştırılmasını, ısındırılmasını talep ediyoruz.

ل ق ي Lam-Kaf-Ye

Anlamı	Arapçası
Karşılaştı, buldu	لَقِيَ
Hediye etti, kavuşturdu, indirdi	لَقَّى
Bıraktı, attı, hitap etti, kulak verdi, arz etti	أَلْقَى
Likâ: Kavuşma	لِقَاءٌ
Mülakât: Buluşma, görüşme, röportaj	مُلَاقَاةٌ
Mülâki: Karşılaşan, kavuşan	المُلَاقِي
Mültekâ: Kavuşulacak yer	الْمُتَلَقِّي
Telakkî: Anlayış, kabul etme, mânevî bir şeyi alma, karşılama	تَلَقَّى

د ن و Dal-Nun-Vav

Anlamı	Arapçası
Yaklaştı	دَنَا
1. Yaklaştırdı 2. İndirdi	أَدْنَى
Denâet: Alçaklık	دَنَاءَةٌ
Denî: Hor, zelil	دَنِى
Dünya: Ednâ “daha aşağı” ile aynı anlamdadır. Ahirete göre daha aşağıda bir hayatı belirtir.	دُنْيَا
Ednâ: Daha aşağı, en aşağı	أَدْنَى
Tedennî: Aşağı düşme	تَدَنَّى

ن ص ر Nun-Sad-Ra

Anlamı	Arapçası
Yardım etti	نَصَرَ
Yardımlaştı	تَنَاصَرَ
Mensûr (Mansur)/Mensûre: Yardım edilen	مَنْصُورٌ مَنْصُورَةٌ
Nâsır/Nâsırîn: Yardımcı	نَاصِرٌ
Nasîr/Ensâr: Çok yardım eden	نَصِيرٌ أَنْصَارٌ
Nasr: Yardım	نَصْرٌ
Nasrânî/Nasârâ: Hristiyan	نَصْرَانِيٌّ نَصَارَى
Nusret: Yardım, destek	نُصْرَةٌ

ا ه ل Elif-He-Lam

Anlamı	Arapçası
Evlendi	أَهَلَ
Ahâli: Halk, umum, nas	أَهَالِي
Ehlî: Munis, alışık	أَهْلِي
Ehliyyet: Yeterlilik	أَهْلِيَّةٌ
Teehhül: Evlenme, ehlileşme	تَأَهَّلَ

BÖLÜM 45: RENKLER

Tablo-45.1. Renkler

Türkçesi	Dişil	Eril
Beyaz	بَيْضَاءُ	أَبْيَضُ
Sarı	صَفْرَاءُ	أَصْفَرُ
Kırmızı	حَمْرَاءُ	أَحْمَرُ
Mavi	زَرْقَاءُ	أَزْرَقُ
Yeşil	خَضْرَاءُ	أَخْضَرُ
Kahverengi	سَمْرَاءُ	أَسْمَرُ
Siyah	سَوْدَاءُ	أَسْوَدُ

Rûm Suresi 22. Ayet

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَأْنِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

Vemin âyâtihi halku-ssemâvâti vel-ardi vahtilâfu **elsinetikum** ve **elvânikum**^(e)
inne fîzâlike leâyâtin lil'âlimîn(e)

Göklerin ve yerin yaratılması, **dillerinizin** ve **renklerinizin** farklı olması da O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için ibretler vardır.

Levn “renk” demek olup çoğulu elvândır.

Lisan “dil” demek olup çoğulu elsinedir.

Fâtır Suresi 27. Ayet

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ
الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ

Elem tera enna(A)llâhe enzele mine-ssemâ-i mâen feahracnâ bihi şemerâtin
muhtelifen elvânuhâ^(e) vemine-lcibâli cudedun bîdun vehumrun muhtelifun
elvânuhâ veğarâbîbu sûd(un)

Allah'ın gökten su indirdiğini görmedin mi? Böylece onunla renkleri farklı farklı
meyveler çıkardık. Dağlarda da beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah
yollar var ettik.

Semere “meyve” olarak Türkçede de mevcuttur, çoğulu semarâttır. Semâ,
muhtelif, elvân kullandığımız kelimelerden.

ع ظ م Ayn-Zay-Mim

Anlamı	Arapçası
Kemiği büyük oldu, derece olarak büyük oldu	عَظَّمَ
Ta'zim etti, büyük saydı	عَظَّمَ
Büyüttü	أَعْظَمَ
'Azamet Ululuk, büyüklük	عَظَمَةٌ
'İzâm Kemik Büyüklük	عَظْمٌ عِظَامٌ
A'zamî En yüksek, en çok	أَعْظَمِي
Azîm Büyük, yüce	عَظِيمٌ
Azmî Kararlı, kemikli	عَظْمِي
Muazzam Büyük, iri	مُعْظَمٌ
Ta'zîm Ta'zîmât Ululama	تَعْظِيمٌ تَعْظِيمَاتٌ

ع ز ز Ayn-Za-Za

Anlamı	Arapçası
Kuvvetli oldu	عَزَّ
Üstün ve galip kıldı	عَزَّزَ
Aziz kıldı	أَعَزَّزَ
Azîz: Üstün olan (Allah)	عَزِيزٌ
İzzet: Üstünlük, izzet	عِزَّةٌ
Muazzez: İzzetlendirilmiş	مُعَزَّزٌ

ن ب ا Nun-Be-Elif

Anlamı	Arapçası
Haber verdi	نَبَأَ
Haber verdi, bildirdi	أَنْبَأَ
Nâbî: Haber veren, haberci	نَابِی
Nebe': Haber, hadise	نَبَأٌ أَنْبَاءٌ
Nebevî: Peygambere ilişkin	نَبَوِی
Nebî/Enbiyâ: Peygamber, haber getiren	نَبِیٌّ أَنْبِیَاءٌ
Nübüvvet: Peygamberlik	نُبُوَّةٌ

BÖLÜM 46: ORGANLAR

Mâide Suresi 6. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى
الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ...

Yâ eyyuhâ-llezîne âmenû izâ kumtum ilâ-ssalâti fağsilû vucûhekum veeydiyekum
ilâ-lmerâfiki vemsahû biruûsikum veerculekum ilâ-lka'beyn(i)(e)...

Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize
kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da
(yıkayın).

Re's "baş" demek olup Türkçede şu anda "reis" olarak yer almaktadır.

Vecih "yüz" demek olup Türkçede de kullanılır.

غَسَلَ fiili "yıkadı" demektir. Türkçedeki gasilhane, gusûl ve gassal aynı kökten
gelen kelimelerdir.

مَسَحَ fiili "mesh etti, okşadı, sıvazladı" demektir. Türkçede de kullanılır.

Mâide Suresi 45. Ayet

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ
وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ

Veketebnâ ‘aleyhim fiâ enne-nnefse bi-nnefsi vel’ayne bil’ayni vel-enfe bil-enfi
velużune bilużuni ve-ssinne bi-ssinni velcurûha kisâs(un)^(c)

Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır) ve (bütün) yaralara (karşılık da) kısas vardır.

‘Ayn “göz” demek olup Türkçede de kullanılır: Aynı, aynî, aynen (gözle görüldüğü gibi, tıpkısı), muayene (gözden geçirme, gözle inceleme), tayin.

Enf “burun” demek olup Türkçede burna çekilen “enfiye” buradan gelmektedir.

Uzn “kulak” demektir. أَذِنَ fiili “kulak verdi” anlamına gelir. أَذَّنَ fiili ise, “ilân etti, bildirdi, duyurdu” demektir. Ezân bir “ilân, duyuru, bildiri”dir. Müezzîn, “ilan eden”dir. İzin, “kulak verme, bir isteği kabul etme” demektir. Bir hizmet sunma konusunda izin alan kişinin o hizmeti sunması uygun görülmüş demektir. Eczacılık mezunu (izinli) olan birisi eczacılık yapma konusunda uygun görülmüş, o konuda yetkilendirilmiş demektir.

جَرَحَ fiili “yaraladı” anlamına gelir. Arapçada yaraya curh denir, Türkçede bunun için cerihâ türetilmiştir. Cerh, cerrah, cerahat hep aynı kökten gelmektedir.

ن ظ ر Nun-Zay-Ra

Anlamı	Arapçası
Baktı, görebildi, gördü, döndü, yöneldi	نَظَرَ
Bekledi, gözledi	اِنْتَظَرَ
İntizâr: Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme, gözleme	اِنْتِظَار
Manzara: Bakılan yer	مَنْظَرَة
Muntazır: Bekleyen, gözleyen	مُنْتَظِرٌ
Muntazar: Ümit ile gözlenen, beklenen	مُنْتَظَر
Münâzara: Karşılıklı konuşma	مُنَازَرَة
Nazar: Bakış	نَظْرٌ
Nazarî: Kuramsal	نَظَرِي
Nazariye: Kuram	نَظَرِيَّة
Nâzır/Nâzıra: Bakan, araştıran, bilen	نَازِرٌ نَازِرَة
Nazire: Karşılık olarak, benzetilerek yapılan davranış, söz	نَظَرَة
Nezaret: Bakma, gözden geçirme, denetim	نَظَارَة

ي د ي Ye-Dal-Ye

Anlamı	Arapçası
Birinden bir yarar edindi, güçsüzleşti	يَدَى
Yed: El	يَدٌ
Teyit: Sağlamaştırma, doğrulama	تَأْيِيد

ص د ق Sad-Dal-Kaf

Anlamı	Arapçası
Doğru söyledi, doğru oldu	صَدَقَ
Tasdik etti, doğruladı	صَدَّقَ
Sadaka verdi	تَصَدَّقَ
Musaddık: Tasdik eden, doğrulayan	مُصَدِّقٌ
Mütesaddık/Mütesaddıka Mussaddık/Mussaddıka Sadaka veren	مُتَصَدِّقٌ مُتَصَدِّقَةٌ مُصَدِّقٌ مُصَدِّقَةٌ
Sadaka/Sadâkat: İçten bağlılık	صَدَاقَةٌ صَدَقَةٌ
Sâdık/Sâdıka: Doğru söyleyen, doğru olan	صَادِقٌ
Sadîk: Arkadaş	صَدِيقٌ
Sıddîk/Sıddîka: Çok doğru sözlü	صِدِّيقٌ
Sıdk: Doğruluk	صِدْقٌ
Tasadduk: Sadaka verme	تَصَدَّقَ
Tasdîk: Doğrulama	تَصَدِّقٌ

BÖLÜM 47: EN ÇOK KULLANILAN KELİMELER

Tablo-47.1. Kur'an'da en çok geçen kelimeler

Anlamı	Kelime	Sıra No
قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ (Musa) "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" dedi. (2/67)	مِنْ	1
وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ Allah'tan O'nun fazlını (lütfunu) isteyin. (4/32)	اللَّهُ	2
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ Şüphesiz bunda dinleyecek toplum için bir ibret vardır. (16/65)	فِي	3
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا Gerçekten biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve ona her şeyden bir sebep (bir vasıta/yol) verdik. (18/84)	إِنَّ	4
وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ Peygamberin üzerine (düşen) apaçık tebliğden başkası değildir. (29/18)	عَلَى	5
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. (49/2)	الَّذِي	6
لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ Ateş ehli ile cennet ehli bir olmaz. (59/20)	لَا	7
لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ	لِ	8

Sizden doğru yolda gitmek isteyenler için... (81/28)		
مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ	مَا	9
Yarattıklarının şerrinden (113/2)		
اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ	رَبِّ	10
Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. (42/15)		
إَرْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً	إِلَى	11
Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (89/28)		
مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ	مَا	12
Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet isabet etmez.(64/11)		
إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ مَّنْ يَخْشِيهَا	مَنْ	13
Sen, ancak ondan korkanları uyarıcısın. (79/45)		
قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي	إِنْ	14
(Mûsâ) dedi ki: "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma" (18/76)		
وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنهَيْكُمْ عَنْهُ	أَنْ	15
Sizi menettiğim şeylerde size karşı aykırılıkta bulunmak istemiyorum. (11/88)		
إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ	إِلَّا	16
Allah'ın ihlâslı kulları müstesna. (37/74)		
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ	ذَلِكَ	17
Şüphesiz bunda, düşünen bir toplum için dersler vardır. (45/13)		
فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ	بِ	18

Öyle ise sen onlara elem dolu bir azabı müjdele! (84/24)		
وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ	عَنْ	19
Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir. (2/85)		
اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ	أَرْض	20
Allah, O'dur ki, gökleri ve yeri ve bunların arasındakini altı günde yarattı (32/4)		
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ	قَدْ	21
Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. (95/4)		
وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ	إِذَا	22
Hastalandığım zaman bana O, şifâ verir. (26/80)		
يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ	قَوْمٌ	23
Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine icâbet edin ve ona îmân edin ki (46/31)		
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ	الآية	24
Eğer aklediyor iseniz, şüphesiz size ayetleri açıkladık. (3/118)		
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا	أَنَّ	25
Görmez misin ki , Allah bulutları sürüyor (24/43)		
وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ	كُلِّ	26
Arkadan çekiştiren, kaş göz hareketleri yaparak alay eden her kişinin vay haline! (104/1)		
أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا	لَمْ	27
Peki onu görmüyorlar mıydı? (25/40)		

ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا	ثُمَّ	28
Sonra bu konuda bize karşı kendine bir vekil de bulamazsın (17/86)		
كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا	رَسُولٌ	29
Tıpkı Firavun'a bir elçi gönderdiğimiz gibi (73/15)		
وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ	لَا	30
Ve dedi ki: “Ey oğullarım, tek bir kapıdan girmeyin, (12/67)		
وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ	يَوْمٌ	31
“Eyvah bizlere! İşte bu din (cezâ) günüdür” derler. (37/20)		
إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا	عَذَابٌ	32
Gerçekten Biz sizi yakın bir azab ile uyardık. (78/40)		
فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ	هَذَا	33
İşte bu yeniden dirilme günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz. (30/56)		
وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ	سَمَاءٌ	34
Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (3/191)		
بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ	نَفْسٌ	35
Artık insan, kendi kendinin şahididir. (75/14)		
وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ	شَيْءٌ	36
Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (levh-i mahfuz'da) sayıp yazmışızdır. (36/12)		
وَقِيلَ لَهُمْ آيِنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ	أَوْ	37

Onlara, “Allah'tan başka taptıklarınız nerededir? Size yardım ediyorlar mı veya kendilerine yardımları dokunuyor mu?” denilir. (26/92-93)		
أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ	كِتَابٌ	38
Yoksa size ait bir kitap var da, (bu bâtil inanışları) onda mı okuyorsunuz? (68/37)		
كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ	بَيْنَ	39
Tâ ki, o mal, sizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet olmasın (59/7)		
وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ	حَقٌّ	40
ve haksızlığa uğratılmaksızın aralarında adaletle hüküm verilir. (39/69)		
تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا	نَاسٌ	41
Sen onları simalarından tanırsın, insanlardan yüzüzlük ederek (bir şey) istemezler. (2/273)		
فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ	إِذْ	42
Mademki şahitler getiremediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler. (24/13)		
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ	أُولَئِكَ	43
Bu, iman edip salih amel işleyenleri mükafatlandırması içindir. İşte onlar için mağfiret ve güzel bir rızık vardır (34/4)		
مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ	قَبْلَ	44
Sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenenlerden başkası değildir.(41/43)		
وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا	مُؤْمِنٌ	45

Her kim bir mü'mini kasten öldürürse onun cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. (4/93)		
لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا	لَوْ	46
Eğer her ikisinde (göklerde ve yerde) Allah'tan başka ilâhlar olsaydı , ikisi de kesinlikle fesada uğrardı. (21/22)		
مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ	مَنْ	47
Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâîl'e ve Mîkâîl'e düşman olursa, bilsin ki Allah da inkârcıların düşmanıdır. (2/98)		
وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهْدَاكُمْ أَجْمَعِينَ	سَبِيلٌ	48
Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir. (Yollardan) bazıları da eğrisidir. O, dileyseydi hepinizi doğru yola iletirdi. (16/9)		
وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا	أَمْرٌ	49
Allah'ın emri yerine getirilmiştir. (33/37)		
إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ	عِنْدَ	50
Eğer bilerseniz, şüphesiz Allah katında olan sizin için daha hayırlıdır. (16/95)		
فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ	مَعَ	51
İşte bunlar, müminlerle beraberdür . (4/146)		
وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُم بَعْضًا	بَعْضَ	52
Tecessüs etmeyin (Birbirinizin kusurunu araştırmayın). Bazınız bazınızı arkasından çekiştirmesin (49/12)		
قَالَ مُوسَى أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ	لَمَّا	53
Mûsâ, “ Size hak gelince böyle mi diyorsunuz? (10/77)		

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ	يَا أَيُّهَا	54
De ki: “Ey insanlar! Gerçekten ben, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. (7/152)		
وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ	خَيْرٌ	55
Allah katında olan şeyler iyiler için daha hayırlıdır. (3/198)		
قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ	إِلَهُ	56
De ki: “O, ancak tek bir ilâhtır (6/19)		
إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا	نَارٌ	57
Hani Mûsâ, ailesine şöyle demişti: “Gerçekten ben, bir ateş gördüm. (27/7)		
قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا	إِنَّمَا	58
De ki: Ben ancak Rabbime yalvarırım ve O'na kimseyi ortak koşmam. (72/20)		
وَأَنْ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ	غَيْرِ	59
Doğrusu bir çokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar (6/119)		
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرِيَهُ	أَمْ	60
Yoksa, “onu kendisi uydurdu” mu diyorlar? (11/13)		
رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ	صَالِحٌ	61
“Rabbim! Bana sâlihlerden (olacak bir çocuk) bağışla!” (37/100)		
وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً	مُوسَىٰ	62
Hani Musa ile kırk gece için sözleşmiştik. (2/51)		

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ	دُون	63
Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. (11/113)		
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ	آخِرَةٌ	64
Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. (16/30)		
ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَى قَوْمِهِمْ	بَعَدَ	65
Sonra O'nun (Nûh'un) ardından birçok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. (10/74)		
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا	قَلْبُ	66
Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır. (2/10)		
قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا	عَبْدٌ	67
İman eden kullarıma de ki: (14/31)		
قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ	أَهْلٌ	68
De ki: “Ey ehl-i kitap! Neden Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz? (3/98)		
كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ	لَعَلَّ	69
Allah, düşünesiniz diye size âyetlerini böyle açıklıyor.(2/219)		
قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ	بَلْ	70
“Hayır, yüz sene kaldın...” dedi. (2/259)		
ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ أَيْدِيكُمْ	يَدٌ	71
İşte bu (azab), ellerinizin takdîm ettiği şeyler (daha önce işlediği günahlar)yüzündendir. (8/51)		
وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ	كَافِرُونَ	72
Onlar ahireti de inkâr edenlerdir. (7/45)		

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ	الدُّنْيَا الْآخِرَةِ	73 74
Onlardan bir kısmı da “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!” derler. (2/201)		
يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا	إِنْ	75
Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler: «(Dünyada) sadece on gün kaldınız.» (20/103)		
وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ	رَحْمَةٍ	76
İkisi için merhametten tevazu kanadını indir. (17/24)		
نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ	الرَّحِيمُ	77
Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek merhametli olduğumu haber ver. (15/49)		
إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ	أَجْرٌ	78
Şüphesiz Allah, iyilik yapanların ecirini zayi etmez. (9/120)		
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ	ظَالِمٌ	79
Şüphesiz ki, zalimler kurtuluşa eremez. (6/21)		
أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهَوْ يَرَى	عِلْمٌ	80
Görülmeyenin ilmi yanında da o mu görüyor? (53/35)		
فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ	عَظِيمٌ	81
(Bunlar) Rabbinden bir lütuf olarak (verilmiştir). İşte büyük kurtuluş budur. (44/57)		
قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا	لَنْ	82
(Hızır:) “Ben sana, benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi?” dedi. (18/72)		

مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ	إِلَّا	83
Allah dilemedikçe, yine de inanmazlardı (6/111)		
إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِمْ عَلِيمٌ	عَلِيمٌ	84
Muhakkak ki benim Rabbim, onların hilelerini bilendir.(12/50)		
فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ	جَنَّةٌ	85
Bahçelerin ve pınarların içerisinde.(26/147)		
فَقَوْلَ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ	حَتَّى	86
Onun için bir süreye kadar onlara aldırış etme. (37/174)		
قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا	هَلْ	87
De ki: "Rabbimi tenzîh ederim, Ben (Allahın) elçisi bir beşerden başkası mıyım?" (17/93)		
فَاقِمِ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا	دِينٌ	88
Artık Sen, yüzünü dosdoğru olarak dine yönelt. (30/30)		
فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا	قَوْلٌ	89
Bunun üzerine (Süleymân) onun sözünden dolayı gülercesine tebessüm etti. (27/19)		
فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ	مَا	90
Mutlular ne kadar da mutludurlar! (56/8)		
نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ	غَفُورٌ	91
Çok bağışlayan ve çok merhametli olan Allah'tan bir ağırlama olarak (41/32)		
وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ	ذُو	92
Yahudilere tüm tırnaklı hayvanları haram kıldık.(6/146)		
وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ	مَلَكٌ	93

“Ona bir melek indirilmeli değil miydi?” dediler. (6/8)		
وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا	مَثَلٌ	94
O kâfirlerin misâli (2/171)		
لَتُبْلَوْنَ فِيْ أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ	مَالٌ	95
Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz (3/186)		
مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ	وَلِيٌّ	96
Allah'tan sana ne bir dost vardır, ne de bir koruyucu. (13/37)		
وَفِيْ نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَزْهَبُونَ	هُدًى	97
Onların yazısında Rableri için korku duyanlara bir hidayet ve bir rahmet vardı. (7/154)		
وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ	حَكِيمٌ	98
Allah bu suretle âyetlerini size açıklıyor. Allah, her şeyi bilir; hikmet sahibidir. (24/18)		
فَسَيَدْخُلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَقَضَىٰ	فَضْلٌ	99
Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf (deryası) içine daldıracak (4/175)		
وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا	صَلَاةٌ	100
yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.” (19/31)		
تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ	لَيْلٌ	101
Geceyi gündüzün içine koyarsın, gündüzü de geceye koyarsın (3/27)		
يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ	بَنِي	102
Ey Âdemoğulları! Her mescitte/secde edişinizde ziynetinizi takının (7/31)		

فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ	شَيْطَانٌ	103
Şu halde şeytanın dostlarına karşı savaşın. (4/76)		
وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا	كَيْفَ	104
"İçyüzünü kavrayamadığın şeye nasıl sabredeceksin?" (18/68)		
وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ	نَصْرٌ	105
Yoksa yardım ancak Allah katındandır. (8/10)		
كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ	كَمَا	106
Nitekim , Rabbin seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. (8/5)		
وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ ظَالِمِينَ	أَصْحَابٌ	107
Eyke halkı da gerçekten zâlim idiler. (15/78)		

ط و ع Ta-Vav-Ayn

Anlamı	Arapçası
Birine karşı itaatkar oldu	طَاعَ
Gönülden koparak yaptı	تَطَوَّعَ
Gücü yetti, yapabildi, edebildi	اِسْتَطَاعَ
İtâ'at: Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma	إِطَاعَةٌ
Mutî: Boyun eğen, itaat eden	مُطِيعٌ
Tâ'at: İtaat etme, bağlılık	طَاعَةٌ

ق د ر Kaf-Dal-Ra

Anlamı	Arapçası
Takdir etti, gücü yetti, değerlendirdi	قَدَرَ
İktidâr: Bir işi yapabilme gücü	اِقْتِدَارٌ
Kader	قَدَرٌ
Kadîr: Kudreti sonsuz olan Allah	قَدِيرٌ
Kâdir: Kudret sahibi, güç yetiren, kadir	قَادِرٌ
Kadr: Takdir	قَدْرٌ
Kudret	قُدْرَةٌ
Mikdâr: Belirlenmiş ölçü, miktar	مِقْدَارٌ
Mukadder: Takdir olunmuş, kıymeti belirlenmiş	مُقَدَّرٌ
Muktedir: Güç yetiren, mutlak hüküm sahibi (Allah)	مُقْتَدِرٌ
Takdîr: Miktarını belirleme	تَقْدِيرٌ

رزق Ra-Za-Kaf

Anlamı	Arapçası
Rızık verdi	رَزَقَ
Râzık: Rızık veren	رَازِقٌ
Rezzâk: Çokça rızık veren (Allah)	رَزَّاقٌ

غ ي ر Gayn-Ye-Ra

Anlamı	Arapçası
Halk yarar sağladı, eşini kısılandı	غَارَ
Başkalaştırdı	غَيَّرَ
Başkalaştı	تَغَيَّرَ
Gayr/Ağyâr: Başka, hariç, gayrılar, başkaları	غَيْرٌ أَغْيَارٌ
Gayret: Hamiyet, sebatla çalışma, kıskanma, kutsallara saldırılmasına dayanamama	غَيْرَةٌ
Gayûr: Çok gayretli, kıskanç	غَيُورٌ
Mugâyir: Aykırı	مُغَايِرٌ
Mugayyer: Değiştirilmiş	مُغَيَّرٌ
Mugayyir: Bozan, değiştiren	مُغَيِّرٌ
Muğire: Akın eden at	مُغِيرَةٌ
Tağyîr: Değiştirme	تَغْيِيرٌ
Tegayyür: Başkalaşma	تَغْيُرٌ

BÖLÜM 48: AYET, HADİS VE DUA ÖRNEKLERİ

Sübhaneye Duası

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَ
لَا إِلَهَ غَيْرُكَ

Sübhânekellâhümme ve bi hamdik ve tebârikesmük ve teâlâ ceddük (ve celle senâük)
ve lâ ilâhe ğayruk

Allah'ım! Sen hamdinle her türlü eksiklikten münezzehsin/yücesin (Allah'ım! Seni,
hamdinle tesbih ederim). Senin adın mübarektir. Senin şanın yücedir. (Senin övgün
yücedir). Senden başka ilah yoktur.

Tesbih, terim olarak “Cenâb-ı Hakk'ı ilah oluşuyla bağdaşmayan her türlü
eksiklik ve noksanlıktan tenzih etmeyi (berî/arınmış/uzak olduğunu)” ifade
eder.

“Hamdike-hamdin”, “ismüke-ismîn”, “ceddüke-şanın” ve “ğayruke-senden
başka” anlamına geldiğine dikkat edelim.

Neden “ve celle senâük” kısmı sadece cenaze namazlarında okunuyor?
“Sübhâneke” duası ile ilgili sahih hadislerde “ve celle senâuke” lafzı yer
almadığından namazlarda bu cümle okunmaz. Cenaze namazı ise, vefat edene
dua olduğu için, başka dualar yapılabildiği gibi “celle senâuke” ifadesi de
eklenebilir. Zira namaz dışında yapılan bazı zikir ve dualarla ilgili rivayetlerde
bu ifade yer almaktadır.

Nahl Suresi 98. Ayet

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Fe-izâ kara/te-lkur-âne feste'iz bi(A)llâhi mine-şşeytâni-rracîm(i)

Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!

Türkçede kullandığımız Neûzübillâh ise, “Allah’a sığınırız” anlamına gelmektedir.

Fatihâ Suresi

Fâtiha Suresi 1. Ayet

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm(i)

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Fâtiha, bir konuyu, bir kitabı veya herhangi bir şeyi “açan” demektir, bir nevi önsözdür. Fâtiha, nâzil olan ilk tam sure olup, Peygamberimiz, “Hiçbir namaz Fâtiha’sız tamam olmaz” buyurmuştur.

Baştaki “Bismi”nin “Bi”+”İsmi” olduğuna dikkat edelim.

Allah kelimesinin kökeni ile ilgili iki görüş vardır: 1) Türememiş, gerçek mabudu ifade eden özel isim olduğunu kabul edenler 2) Türemiş kelime olduğunu iddia edenler: Bu görüşün en öne çıkanı ise El-Îlâh kelimesinden geliyor olduğu savıdır.

Rahmân ve Rahîm, ikisi de “rahime-merhamet etti, şefkat gösterdi” filinden gelen isimlerdir. “Rahmân”, “rahmeti büyük/geniş olan” demektir. Zira fa'lân kalıbı, bir şeyin çokluğunu ve büyüklüğünü ifade etmede kullanılan mübalağa kipidir: “+ân” eki sekrân (çok sarhoş), atşân (çok susayan), gadbân (çok kızan) örneklerinde olduğu gibi çokluk, büyüklük belirtir. “Rahîm” ise, “rahmeti devamlı olan” demektir. Çünkü fa’îl kalıbı, süreklilik ifade eden sıfatlarda kullanılır: “+îm” eki de Kerîm de olduğu gibi süreklilik belirtir. Mümin olsun, kâfir olsun; iyi olsun, kötü olsun; herkes “Rahmân”ın ifade ettiği rahmetin kapsamındadır. Ancak Rahîm ismine ahirette “O’na iman edip salih amel işleyen güzel insanlar” mazhar olacaktır. Rahmân adı Allah’a has iken, “Rahîm” insanlar için de kullanılabilir. Nitekim Tevbe suresi 128. ayette, Hz. Peygamber için de kullanılmıştır. “Ana rahmindeki ‘rahim’ ile neden Allah’ın ismi aynı olmuş?” sorusu akla gelebilir. Ana rahmi, bir bebeğin güven ve merhamet içinde büyümesi yönüyle rahm (merhamet) adını almıştır. Ancak, Türkçede söyleme

zorluğu sebebiyle rahim olarak ifade edilince ve Rahîm ismi de uzatılmaksızın Rahim olarak yazılınca bu karışıklık ortaya çıkıyor.

Besmele, Tevbe suresi hariç Kur'an'ın her suresinin başında da bulunmaktadır. Neml suresinde de, sure içinde geçtiğinden toplamda 114 defa geçmektedir. Rahmân ve Rahîm isimlerinin bu kadar sık biçimde Kur'an'da yer alması, "Rahmetim gazabımı geçti" kudsi hadisinin de bir yansımasıdır. Ayrıca bu durum, bize bütün işlerimizde O'na sığınarak O'nun adıyla başlama dersini de vermektedir.

Tevbe suresinin başında neden Besmele bulunmamaktadır? Bu konuda iki ana görüş bulunmaktadır:

- 1) Tevbe suresi, Mekke müşriklerine ultiatom ile başladığı için, rahmet ve emniyeti belirten Besmele yer almamıştır.
- 2) Tevbe suresi içerik olarak Enfâl Sûresi ile alâkalı görüldüğünden, onun devamı gibi değerlendirilerek, Besmele yazılmamıştır.

Fâtiha Suresi 2. Ayet

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Elhamdu li(A)llâhi rabbi-l'âlemîn(e)

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Hamdin "El" takısı ile belirli bir kelime olarak belirtildiğine ve "için, ...'e ait olma" anlamı veren "Li" cer harfinin kullanıldığına dikkat edelim. Sözlükte "iyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme/övme" gibi anlamlara gelen hamd kelimesine yakın manalarda medih ve şükür kelimeleri de bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında birtakım farklar da vardır. Methetme bir iyilik ve güzellik karşısında yapılır; ancak bu iyilik ve güzelliğin sahibinin bu durumda bir katkısı olmayabilir (örneğin birinin diğer insanlardan güzel oluşu gibi). Ancak hamd irade ile hâsıl olan iyilik ve güzellik karşısında yapılır. Diğer yandan, hamd şükürden daha kapsamlıdır. Şükür bir nimetin karşılığı olarak yapılır, ancak hamd için nimetin olması şartı yoktur. Zirâ, Allah'tan başka mutlak anlamda nimet verecek hiçbir varlık bulunmadığı için, hamde lâıyk tek varlık da Allah'tır. Nimetleri veren O'dur, daha büyüğünü vermek için küçüğünü almış olabilir veya

dünyada alıp ahirette daha büyüğünü verebilir. Bu açıdan, Allah'tan başkasına hamd olmaz. Fâtiha'da ilk ayetin hamd ile ilgili olması manidardır. Şirkin temelinde, Allah'ın hakkı olan övgüleri, O'ndan başka varlıklara dağıtmak yatar.

Âlemîn (alemler), maddî ve manevî, görünen ve görünmeyen bütün varlık sınıflarını ifade eder. Âlem, yüce yaratıcının varlığına bir alâmettir. “İlim, alem, âlem, âlemci, bezmiâlem, harciâlem, alim (ulema), alimallah, allame, allem kallem, ilâm, ilmihal, ilmuhaber, ma'lum, ta'lim, muallim, muallime, ulûm, ilmen, ilmî, ilmiyat, ilmiye, malumât, malumâtfüruş, talimat, talimatname” aynı kökten gelmektedir.

Rab kelimesi “R-b-b” kökünden gelmekte olup, O'nun güzel isimlerinden biridir, “sahiplik ve terbiye edicilik” özelliğini ifade eder. Bu kelime “rabbü'd-dâr (ev sahibi)” gibi tamlama şeklinde başkaları için de kullanılır. Türkçede kullandığımız “erbap, Rabbenâ, Rabbî, terbiye, murabbâ, mürebbi, mürebbiye, Rabbani” kelimeleri de aynı kökten gelmektedir. Bu ayet, “Allah, evreni bir kez yarattıktan sonra onu kendi haline bıraktı” inanışına da bir reddiyedir. Rabbimiz evreni kendi haline bırakmaz, onu sürekli tasarrufu altında tutar.

Fâtiha Suresi 3. Ayet

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Errahmâni-rrahîm(i)

(O) Rahmân ve Rahîm'dir.

Fâtiha Suresi 4. Ayet

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

Mâlikî yevmi-ddîn(i)

Din Gününün sahibidir.

“Dîn” kelimesi, birçok anlamı yanında “karşılığını vermek” anlamını da içerir. Bu açıdan, din günü hayır ve şerlere karşılık verilecek gün olarak yorumlanmaktadır. Bir başka yoruma göre de, dinin haber verdiği bütün hakikatler açıkça ortaya çıkacağı için “din günü” olarak isimlendirilmiştir.

Kur'an'da "yevm" kelimesi 24 saatlik tam gün anlamının yanı sıra, süre kaydı olmaksızın zaman dilimi anlamında da kullanılır. Kıyamet ve ahirete dair ayetlerde "kıyamet günü, son gün, hesap günü, ayırım günü, din günü" gibi ifadeler çok sık geçer. Göklerin ve yerin 6 günde yaratılışıyla ilgili ayetlerde yevm kelimesi "çok uzun süreli kozmolojik evreler" olarak yorumlanmaktadır.

Mâlik "malın, mülkün sahibi" demektir. Kıraat âlimlerince "hükümdar, iktidar sahibi" anlamında "melik" şeklinde de okunmuştur. Mal ve mülkün sahibi (mâlik) kişinin başkalarına hükmü geçmeyebilir, başkalarına hükmü geçen hükümdar (melik) ise her malın ve mülkün sahibi değildir. Allah Teâlâ hem mâlik, hem de meliktir; hem âlemlerin sahibidir, hem de herkese ve her şeye hükmü geçer. Bu ayette Allah'a inanıp ceza gününe inanmayanlara, insanın başıboş ve amaçsız bırakılmadığı vurgulanmaktadır.

Fâtiha Suresi 5. Ayet

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyâke na'budu ve-ıyyâke nesta'in(u)

Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.

"İyyâ" cümle başına gelince "yalnız" anlamı veriyordu. İstiâne, "yardım isteme" demektir. Muavin, aynı kökten gelir. "Kulluk ederiz" ve "yardım dileriz" dediğimizde âdetâ önce bedenimizin tüm zerreleriyle, sonra tüm mümin kardeşlerimizle ve en sonunda kâinattaki bütün varlıklarla beraber "biz" demiş oluyoruz.

Fâtiha Suresi 6. Ayet

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

İhdinâ-ssirâta-lmustakîm(e)

Bizi dosdoğru yola ilet,

"Sırat-ı müstakîm", "hiçbir yerinde eğrilik bulunmayan dümdüz ve dosdoğru yol" anlamına gelmektedir.

Hidayet, “ulaşılacak istenen hayırlı şeye lütuf ve güzellikle yol gösterme” demektir. Örneğin, hırsıza yol göstermek hidayet değildir. Hidayetin zıddı dalâlettir. Dalâlette bulunanların hidayet istemesi, hidayetini meydana gelmesini istemek, hidayette bulunanların hidayet istemesi ise hidayette sebat veya içerisinde bulundukları hidayet mertebelerinin artırılmasını istemek demektir. En büyük HeDiYe HiDaYet; en büyük hidayet de, hakkı hak, batılı batıl halde görebilir hale gelmektir.

İstikametli yolda olmak, dengede kalmak demektir. İnsanlar, kendilerine yerleştirilmiş olan üç potansiyel kuvvette -şehvet, gazap ve akıl planında- dengeyi kaybetmekte ve istikametten ayrılmaktadır.

Fâtiha Suresi 7. Ayet

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Sirâta-llezzîne en'amte 'aleyhim ğayri-lmağdûbi 'aleyhim ve-lâ-ddâllîn(e)

Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapmışlarına değil.

Son ayet doğru yolu somutlaştırıp, mümini kendilerine nimet verilmiş nuranî kafilenin peşine yerleştirmektedir. Peki, Allah'ın nimet verdiği kişiler kimlerdir? Bu sorunun cevabı Nisâ suresi 69. ayette verilmektedir. “Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaşlardır!”

Bazı rivayetlerde sapanların “Hristiyanlar”, ilâhî gazaba uğrayanların da “Yahudiler” olarak açıklanmasının yalnızca zaman ve mekân itibarıyla yakın ve tanık olunan birer örnek olmalarından dolayı olduğu yorumları mevcuttur. Yahudiler, dünya sevgisi ile Tevrat'ın hükümlerini tahrif edip, Hz. Zekeriyâ, Yahya ve İsa (as)'a haksızlıklar yaparak Allah'ın gazabını ve halkın nefretini kazanmıştı. Hristiyanlar ise, tevhit inancını terk edip teslis (üçleme/baba, oğul ve kutsal ruh) inancına saplanmışlardı. Biri indirgeyici (Peygamberi kabul etmeme), diğeri yüceltici (Peygamberi ilâh kabul etme) türde sapmaya örnek gösterilebilir. Rabbim her dönemin gazaba uğrayanlarından ve sapmışlarından uzak eylesin.

“Âmin” sözü “Duamızı kabul buyur, böyle olsun, bizi eli boş çevirme” anlamına gelir. Bu kelime ayet değildir, ancak hadislerde Peygamberimizin Fâtiha’dan sonra “âmin” dediği ve böyle denilmesini öğütlediği ifade edilmiştir.

Fil Suresi

Fil Suresi 1. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

Elem tera keyfe fe’ale rabbuke bi-ashâbi-lfil(i)

Rabbinin fil sahiplerine neler/nasıl yaptığını görmedin mi?

Bu sure, Peygamberimizin doğduğu yıl Kâbe’yi yıkmak üzere yola çıkan Ebrehe ve fillerle donanmış ordusunun helâk edilmesinden bahsetmektedir. Sefer esnasında Ebrehe’nin ordusunda yer alan en öndeki fil yerinden kımıldamamış, askerler de üzerlerine taşlaşmış çamur yağdıran sürü sürü kuşlar tarafından imha edilmiştir. Bazı müfessirler ebabil kelimesinin bir kuş türünün adı olduğu kanaatinde olsa da, Arapçada ebabil, “çeşitli yönlerden gelen sürüler” anlamına da geldiğinden ağırlıklı görüş bunun “sürü sürü” anlamına geldiği yönündedir.

“Lem tera” “görmedin” anlamına gelir, baştaki “E” soru cümlesine çevirdiği için “görmedin mi?” anlamına gelir.

“Keyfe” “nasıl” anlamına geliyordu, ancak bazı meallerde “ne/neler” biçiminde meallendirildiğini görüyoruz.

“Rabbuke” “Rabbın”, “bi-ashâbi-lfil” ise “fil sahiplerine” demektir.

Fil Suresi 2. Ayet

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ

Elem yec’al keydehum fi tadrîl(in)

Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?

Fil Suresi 3. Ayet

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ

Ve ersele 'aleyhim tayran ebâbîl(e)

Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi.

Tayr “kuş” demektir. Cafer b. Ebu Talib'in lakabı Tayyar'dır. Cennette uçtuğu haber verildiği için “uçan” anlamında bu lakap verilmiştir. Tayyare, Türkçede “uçak” için türetilmiş bir kelimedir.

Fil Suresi 4. Ayet

تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ

Termîhim bihicâratî min siccîl(in)

Onlara çamurdan sertleşmiş taşlar atıyorlardı.

رمى “attı” fiilinden gelen mermi “atılan”, râmi “atan, atıcı” anlamına gelir.

Fil Suresi 5. Ayet

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

Fece'alehum ke'asfin me/kûl(in)

Nihâyet onları yenmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi!

Kureyş Suresi

Kureyş Suresi 1-2. Ayet

لَا يَلَا فِ قُرَيْشٍ إِلَّا فِيهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ

Li-ilâfi kurayş(in) îlâfihim rihlete-şşitâ-i ve-ssayf(i)

Kureyş'i alıştırdığı; onları kış ve yaz yolculuklarına alıştırdığı için,

Fil olayı, Kâbe'nin dokunulmazlığının ve Kureyş'in itibarının artmasında etkili olmuştur. Kureyşliler kışın sıcak olan güneye ve yazın serin olan kuzeye olmak üzere iki büyük ticaret kervanı göndermeye başladılar. Allah, Fil suresinde onlara fil olayındaki yardım nimetini hatırlattığı gibi bu surede de yaz ve kış mevsimlerinde güven içinde çıkarmaya alıştıkları ticaret kervanları ve açlık ile korkudan kurtarılmaları nimetine dikkatleri çekmektedir. Onlara bunca nimetler hatırlatılıyor ki, Kâbe'nin Rabbine ibadet edecekleri yerde onunla birlikte başka ilahlara tapmaktan hicap etsinler.

Ülfet (alışma), telif (alıştırma, birbiri ile uzlaştırma/uyumlu hale getirme), müellif (alıştıran, birbiri ile uyumlu hale getiren) gibi kelimelerin aynı kökten geldiğini ifade etmiştik.

“Şitâ”nın “kış” “Sayf”ın “yaz” anlamına geldiğinden bahisle sayfiye ve şitâiyeye değinmiştik.

Kureyş Suresi 3-4. Ayet

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ

Felya'budû rabbe hâzâ-lbeyt(i) Ellezî et'amehum min cû'in ve âmenehum min havf(in)

onlar da, açlıktan (kurtarıp) doyuran ve onları korkudan emin kılan bu evin Rabbine kulluk etsinler.

“Felya'budû” ile “dolaylı emir kipinin” kullanıldığını görüyoruz: So let them worship.

Cû “açlık”, havf ise “korku” demektir.

Mâ'ûn Suresi

Mâ'ûn Suresi 1. Ayet

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْدينِ

Era-eyte-llezî yukezzibu bi-ddîn(i)

Dini yalanlayanı gördün mü?

Bu surede, hesap günü bilincinden mahrum olma, yetim ve yoksullara kötü davranma, namaz konusunda ciddiyetsizlik, gösteriş, ufak yardımlardan bile kaçınma gibi manevi rahatsızlıklardan bahsedilmektedir.

Arapça ra'e رَأَى “gördü” fiilinden türeyen birçok kelime bulunmaktadır. Rey “görüş, kanı”, rü'yet “görme”, rü'ya “uykuda görme”, mürâi “riyakâr, ikiyüzlü olan”, riyâ “ikiyüzlülük, (olduğundan farklı) görünme”... Sum'a “işitsinler diye bir şey yapmak” iken riyâ da “görsünler diye bir şey yapmak”tır.

Raeyte “Gördün” anlamına geliyordu. Eraeyte “Gördün mü?” soru cümlesine dönüşür. “Gördün mü?” sorusu, konunun önemine dikkat çekmektedir.

Müfessirlerin çoğunluğu, buradaki “din” kelimesiyle “Allah'ın hükmü”, “uhrevî yargı”, “karşılık, ceza ve mükâfat” gibi anlamların kastedildiğini belirtmiş; bu sebeple 2-3. ayetleri “böyleleri yapıp ettiklerinin ceza veya mükâfat olarak bir karşılığını göreceklerine inanmadıkları için, yetime kötü davranmaktan, yoksullara karşı ilgisiz durmaktan çekinmezler” şeklinde açıklamışlardır. Ancak “din” ifadesiyle genel anlamda İslam'ın kastedildiğini belirtenler de olmuştur.

Mâ'ûn Suresi 2-3. Ayet

فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ

Fezâlike-llezi yedu'u-lyetim(e) Velâ yehuddu 'alâ ta'âmi-lmiskîn(i)

İşte o, yetimi itip kakar. Yoksulu doyurmaya teşvik etmez.

Dini yalanlayan bu kişiler yetimleri tahkir ederler. “Yoksulu doyurmak” şöyle dursun, “yoksulu doyurmaya bile teşvik etmez”.

Mâ'ûn Suresi 4-5. Ayet

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

Feveylun lil-musallîn(e) Ellezîne hum 'an salâtihim sâhûn(e)

Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar.

Sâhûn, “gafiller” anlamına gelir. Ayette “Fî salâtihim sâhûn (onlar namazlarında gafildirler)” değil de “An salâtihim sâhûn (onlar namazlarından gafildirler)” denmiş olması önemlidir. Mümin namazını kılarken gaflete düştüğünde hemen onu telafiye çalışır, sehiv secdesi yapar. Ancak münafık namazı ciddiye almaz. Nisa suresi 142. ayette münafıklar için “Onlar namaz için kalktıklarında, gönülsüzce kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı da nadiren anarlar.” buyrulmaktadır.

Mâ'ûn Suresi 6-7. Ayet

الَّذِينَ هُمْ يُرَآؤْنَ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ

Elleżîne hum yurâûn(e) ve yemne'ûne-lmâ'ûn(e)

Onlar gösteriş yapanlardır; ufacık bir yardıma (bile) engel olurlar.

Ayette kınanan bu insanlar, namazın özünden uzaklaşan, gösteriş yapan ve ufacık bir yardıma bile engel olan insanlardır. Mâ'ûn, “az şey” demektir. Mâ'ûn komşuların (eskiden çokça şimdi nadiren) birbirinden istediği tencere, bardak, tuz, su vb. ufak tefek eşyalardır; zekât, sadaka vb. hayırları kapsadığını belirtenler de olmuştur. Hesap günü bilincinden uzak bir kimsenin böyle küçük yardımları bile yapamayacak kadar gönül inceliğinden mahrum olduğu vurgulanmaktadır.

Kevser Suresi 1-3. Ayetler

إِنَّا آَعَطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

İnnâ a'taynâke-lkevşer(a) Fesalli lirabbike venhar İinne şâni-eke huve-l-ebter(u)

Şüphesiz, biz sana Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

Doğrusu sana kin besleyen, asıl odur soyu kesik olan.

Peygamberimizin çocukları sırasıyla Kasım, Zeyneb, Abdullah, Ümmü Gülsüm, Fatıma ve Rukiyye idi. Bunlardan önce Kasım, sonra Abdullah vefat etti. Bunun üzerine As b. Vail, “Muhammed ebterdir. Yerine geçecek hiçbir erkek çocuğu yoktur. Ölümünden sonra ismi silinecek ve siz de ondan kurtulacaksınız” dedi.

Önde gelen diğer müşrikler de bu söyleme iştirak etti. Peygamberimizin müşrik yakınları âdeta bayram yaptılar. Bunun üzerine Allah, bu sure ile Peygamberimize bir müjde indirdi.

Kevser, kesretin mübalağa kipi olup hayır, iyilik ve nimetlerde “sınırsız bolluk” anlamına gelir. Kevser’in peygamberlik, Kur’an, şefaath makamı, ilim gibi hususları kapsadığı; cennette Peygamberimize verilen bir havuz/nehir olduğu ve ümmetinin oradan su içeceği belirtilmiştir.

Surede, Peygamberimiz namaz kılmaya ve kurban kesmeye çağırılır, esas ebterin/soyu kesik olanın Peygamberimize kin besleyen olduğu belirtilir. “Şânieke-sana kin besleyen” anlamına gelir. Soyları devam eden müşriklerin soyları manen kesilip isimleri hatırlanmazken Peygamberimiz ismiyle, sevgisiyle dillerde ve gönüllerde yaşamakta, maddi soyu da kızı Hz. Fatıma’dan devam etmektedir.

Kâfirûn Suresi 1-6. Ayet

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ وَلَا أَنَا
عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينٌ

Kul yâ eyyuhâ-lkâfirûn(e) Lâ a’budu mâ ta’budûn(e) Velâ entum ‘âbidûne mâ a’bud(u)

Velâ enâ ‘âbidun mâ ‘abedtum Velâ entum ‘âbidûne mâ a’bud(u) Lekum dînukum
veliye dîn(i)

De ki: “Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapanlar değilsiniz. Ben de sizin taptıklarınıza tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.”

Şirke dayalı toplumsal düzenin sarsılmasından endişe eden müşrikler, daha önce yaptıkları başka tekliflerin yanı sıra farklı uzlaşma teklifleri ile de gelmişlerdir. Peygamberimizden bir sene kendi ilâhlarına tapmasını istemişler, bir sene de kendilerinin onun ilâhına tapacaklarını belirtmişler, “...Eğer senin taptığın bizimkinden hayırlı ise, biz ondan nasibimizi almış oluruz ve eğer bizim taptıklarımız seninkinden hayırlı ise, sen de nasibini almış olursun.”

demişlerdir. Bunun üzerine bu sure nazil olmuş ve iman ile küfrün/şirkin bir arada bulunmasının mümkün olmadığı kesin olarak ifade edilmiştir.

Kâfir, Kef-Fe-Ra kökünden gelmektedir. Kâfir, gerçeği örten, nimeti görmezlikten gelendir. Tohumu toprağın altına eken ve böylece onu örtüp gizleyen çiftçiye kâfir denildiği gibi, kılıcı örttüğü için kınına, gündüzü örttüğü için geceye, yıldızları örttüğü için buluta da kâfir denir. Küfrân-ı nimet, nimeti ve nimet sahibini görmezden gelmektir, nankörlüktür. Bazı ibadetler ve tevbe de bir takım günahları örttüğü için bunlara da kefâret denilmiştir. Kefere ve küffar “kâfirler” demektir. Tekfir “bir kimseyi kâfir ilan etme” anlamına gelir.

Bazı müfessirlere göre, 2-3. ayetlerde halihazırda Peygamberimizin müşriklerin taptığına tapmadığı, onların da Peygamberimizin taptığına tapmadığı belirtilmekte, 4-5. ayetlerde ise gelecekte aynı tutumların devam edeceğinin vurgulandığı bildirilmektedir.

Bazı müfessirlere göre ise, 4-5. ayetler 2-3. ayetlerdeki gerçeği pekiştirmekte olup, bu sanata dil kurallarında, Arap şiirinde ve hadislerde de örnekler bulunmaktadır.

Nasr Suresi 1-3. Ayet

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۚ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

İzâ câ-e nasru(A)llâhi vel-feth(u) Ve raeyte-nnâse yedhulûne fî dîni(A)llâhi efvâcâ(n) Fesebbih bihamdi rabbike vestagfirh(u)^(e) innehu kâne tevvâbâ(n)

Allah'ın yardımı ve fetih geldiği ve insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman, hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.

Bu surenin tam bir sure olarak Kur'an'ın en son inen suresi olduğu kabul edilmektedir.

Bazı sahabiler bu ayetlerden Peygamberimizin görevinin tamamlandığı ve artık vefatının yakın olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Zafer gelip, insanlar akın akın İslam'a girdiğinden artık elçilik görevi tamamlanmış oluyordu. Bu ayetlerin inişinden seksen gün sonra Peygamberimiz vefat etmiştir.

“Allah’ın yardımı”ndan maksat, Allah’ın elçisine yardım etmesi ve onu zafere kavuşturmasıdır.

“Fetih”ten maksat ise başta Mekke’nin fethi olmak üzere Peygamberimize nasip olan bütün fetihlerdir.

İnsanların birer ikişer İslam'a girdikleri dönem geçmiş, kabilelerin hiç karşı koymadan topluca İslam'a girdikleri zaman gelmiştir. Özellikle Mekke’nin fethinden sonra kabileler savaşımsızın İslâm’ın hâkimiyetini kabul etmiş ve akın akın İslâm’a girmişlerdir.

Bir kişi ile başlayan yüce dava, büyük zorluklardan sonra zaferle ve insanların gönlünün kazanılması ile tamamlanmıştır. Bu kadar güzel nimetlerden sonra Peygamberimiz ve müminler Allah’ı hamd ile tesbih ve istiğfar etme ile emrediliyor, nimetlerin şükrünün yerine getirilmesi isteniyor.

Peygamberler günah işlemekten korundukları halde neden ayette istiğfar emrediliyor? Peygamberimizin istiğfar etmesi,

- İnsanlara istiğfar etmenin ne kadar gerekli olduğunu ders vermesi,
- Ümmetinin günahları için af dilemesi,
- Devamlı manevi terakki halinde olması itibarıyla, son durumuna göre bir önceki makamını eksik bulması ve
- Nadiren daha evlâ olanı terk etmesi

olarak değerlendirilmiştir.

Tebbet Suresi 1-5. Ayet

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ
لَهَبٍ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ

Tebbet yedâ ebî lehebin vetebb(e) Mâ aġnâ ‘anhu mâluhu vemâ keseb(e) Seyaslâ
nâran zâte leheb(in) Vemraetuhu hammâlete-lhatab(i) Fî cîdihâ hablun min
mesed(in)

Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandı. O, alevli bir ateşe girecektir. Boynunda bükülmüş/hurma lifinden bir ip olduğu halde odun hamalı karısı da (ateşe girecektir).

Bu surede Peygamberimizin amcası olmasına rağmen ona düşman olan Ebu Leheb ve karısı Ümmü Cemîl eleştirilmekte, onlar gibi servetine ve gücüne güvenenlerin acı sonu bildirilmektedir.

Ebu Leheb, önceden Peygamberimizi çok sevdiği, hatta iki oğlunu onun kızlarıyla evlendirdiği halde peygamberliğinden sonra onun azılı düşmanı oldu. Ebu Leheb kibirli ve zengin biri olup fakir ve zayıf insanların kendisine eşit tutulmasını kabullenemiyordu. Kur'an'da, "En yakın akrabayı uyar" mealindeki ayetin (eş-Şuarâ 26/214) inmesi üzerine Peygamberimiz bir sabah vakti Safâ tepesine çıkıp Kureyşlilere şöyle seslenmiştir: "Size şu dağın arkasından bir düşman süvari birliğinin gelmekte olduğunu söylesem bana inanır mısınız?" Onlar da, "Daha önce senin herhangi bir yalanını duymadık" demiştir. Bunun üzerine Peygamberimiz kendisinin şiddetli bir azap öncesinde gönderilmiş uyarıcı bir elçi olduğunu bildirmiştir. Dinleyiciler arasında bulunan amcası Ebu Leheb onu azarlamış, yerden bir çakıl taşı alarak Peygamberimize fırlatmış ve "Kuruyup yok olasıca (Tebben lek)! Bizi bunun için mi buraya çağırdın?" diyerek uzaklaşmıştır. Bu olayın ardından, Ebu Leheb'in kullandığı "tebb" kelimesiyle başlayan bu sure nâzil olmuştur.

Resûlullah panayırda dolaşarak insanları İslâm'a davet ederken Ebu Leheb de arkasından gider ve çevresindekilere onun yalancı olduğunu söylerdi. Mekkeli kadınların önde gelen simalarından olan karısı Ümmü Cemil de bu düşmanlığında kocasına katılır, hatta zaman zaman dikenli çalılar taşıyıp Peygamberimizin geçeceği yollara dökerdi.

Bu sure aynıyla tahakkuk etmiş ve yaklaşık on yıl sonra Ebu Leheb küfür üzere ölmüştür.

Ebu Leheb'in asıl künyesi Ebu Utbe ve adı Abduluzzâ olduğu halde babası ona, yanakları ateş gibi parladığı için veya öfkelenildiği zaman yanakları kızardığı için "alev alev parıldayan" anlamında "Ebu Leheb" demiştir. Ne ilginçtir ki, aynı isim Kur'an'da alevli ateşten bahsedilirken kullanılmış, bir anlamda "Alevin babası" olmuştur. İltihap (L-H-B) da aynı kökten gelmekte olup, "alevlenme, yanma" demektir.

تَبَّ fiili “Kurudu, yok oldu, helak oldu” gibi anlamlara gelmektedir.

Yedân “iki el” demektir. “Yed” kelimesi Kur'an'ın pek çok yerinde “güç/kuvvet” anlamında da kullanılmaktadır. Ayette geçen Ebu Leheb'in iki elinden maksadın “çifte gücü” yani bir sonraki ayette de görüldüğü gibi malı ve kazancı olduğu yorumu da yapılmaktadır.

Kur'an'ın çok katmanlı anlam yapısını burada da görüyoruz. Ümmü Cemîl için kullanılan “odun taşıyan” sıfatını,

- Peygamberimize eziyet için diken, çalı çırpı toplayıp onun geçeceği yollara sermesi,
- İnsanların arasını bozmak amacıyla laf götürüp getirmesi (odun taşıyan mecazi olarak bu anlama da gelmektedir),
- Günahlarını yüklenip taşıması, yani mecazi anlamda “yanacağı cehennem için kendi odununu kendisinin taşıması”

nedeniyle aldığı biçiminde yorumlar yapılmıştır.

Mesed “Hurma lifinden bükülmüş ip, urgan, kalın halat” gibi anlamlara gelmektedir.

Ümmü Cemil, Lât ve Uzzâ isimli putlara yemin ederek mücevherden yapılmış kıymetli gerdanlığını Peygamberimize düşmanlık uğrunda harcayacağını büyük bir gururla söylediğinden dolayı da 5. ayet, “Dünyadaki gerdanlık yerine, ahirette boynuna bükülmüş liflerden bir ip takılacaktır” şeklinde yorumlanmış ve bunun daha derinde boynuna bağlı kölelik halkasını temsil ettiği belirtilmiştir.

İhlâs Suresi 1-4. Ayet

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

Kul huva(A)llâhu ehad(un) (A)llâhu-ssamed(u) Lem yelid velem yûled(u) Velem yekun lehu kufuven ehad(un)

De ki: "O Allah tektir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir kimse O'na denk olmamıştır.

İhlâs, “H-L-S” kökünden türetilmiş olup “bir şeyi, içine karışmış ve değerini düşürmüş olan başka şeylerden temizleyip arındırma” anlamına gelir. İhlâs suresi bize hâlis tevhidi ders vermekte olup, inananları şirkten arındırmaktadır. Amel açısından bakılırsa, ihlâs “ibadet ve iyilikleri arı biçimde sadece Allah için yapmak” demektir.

Aynı kökten gelen, halâs “arınma, kurtulma”, hâlis “arı, saf, temiz”, hülâsa “öz, özet”, hulûs “arılık, temizlik, dürüstlük”, muhlis “ihlâslı, arı, temiz”, tahlisiye “kurtarma” demektir. Divan edebiyatında “şâirlerin manzum eserlerinde kullandıkları takma ad” anlamında kullanılan mahlâs da aynı kökten gelmekte olup, “kurtuluşa erilecek yer, sığınak” anlamına gelir.

Peygamberimiz, müşriklerin, Yahudilerin ve Hristiyanların Allah'ın keyfiyeti, nesebi hakkındaki sorularına cevap olarak İhlâs suresini okumuştur.

Peygamberimiz “Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu sure Kur'an'ın üçte birine denktir” buyurmuştur. Bu hadisi yorumlayan âlimlerden bir kısmı, bu denkliği sureyi okumanın sevabının ifadesi olarak; bir kısmı da konu ve anlamı bakımından değerlendirmişlerdir. İkinci görüşe göre bu sure, Kur'an'ın üç temel konusundan (İmam Gazali'ye göre, üç temel konu Allah hakkında bilgi (mârifetullah), âhiret bilgisi ve doğru yol bilgisidir; bazıları da bu üç esası tevhid, risalet ve ahiret olarak yorumlamışlardır) ilki olan tevhidle alâkalı olduğu için Kur'an'ın üçte birine denk olur.

Bu surede de, seci' (nesir sonunda kafiye) edebî sanatını görüyoruz. Ayetlerin sonları aynı biçimde bitmektedir.

“Tek” olarak çevrilen “Ehad” kelimesi “zatında ve sıfatlarında eşi benzeri olmayan tek varlık” anlamına gelir.

“Samed” Allah'ın güzel isimlerinden olup, “hiçbir şeye/kimseye muhtaç olmayıp, her şey kendisine muhtaç olan” demektir.

O Allah, birinin anne-babası olmadığı gibi, başkasından da doğmamıştır. Allah Teâlâ'nın yaratılmışlara ait noksan sıfatlardan münezzehe olduğunu ifade eden bu ayet, Samed isminin açıklaması olup, “Üzeyir, Allah'ın oğludur” diyen Yahudilerin, “Mesih Allah'ın oğludur” diyen Hristiyanların ve “meleklerin Allah'ın kızları” olduğunu söyleyen müşriklerin bu iddialarını reddeder.

“Onun hiçbir dengi” anlamındaki ayet, hem ilk ayetin açıklaması hem de bütünüyle surenin bir özeti mahiyetinde olup Allah'ın zatında, sıfatlarında ve

fiillerinde denksiz ve benzersiz olduğu şeklindeki anlamıyla ilk ayetteki “Ehad”ın tefsiri gibidir. Kendisinden başka var olan her şeyi O yarattığına göre yarattıklarının O'na denk olması mümkün değildir.

Felâk ve Nâs Sureleri

Felak ile Nâs sûrelerine “Muavvizeteyn (iki koruyucu)” denir. Bazı rivayetlere göre, bir Yahudi Peygamberimize (sav) büyü yapmak için bir ipe üfürerek düğümler bağlayıp bir kuyuya atar. Bunun üzerine Peygamberimiz hastalanır ve akabinde bu sureler iner. Peygamberimiz Hz. Ali, Hz. Ammâr ve Hz. Zübeyr'i yollayıp o kuyunun suyunu boşalttırarak taşın altındaki kılıfı çıkarttırır. Kılıfın içinde tarak ve saçlarla birlikte, bir ip üzerinde düğümler ve mumdan küçük bir put bulunmaktadır. Putun üzerine de iğneler batırılmıştır. Peygamberimiz her ayeti okuyuşunda bir düğüm çözülür ve put üzerindeki iğnelerden bir tanesi çıkarılır. Sonunda Peygamberimiz iyileşir.

Burada iki farklı görüş vardır:

- Birinci görüşe göre, her ne kadar kaynaklarda bazı rivayetler geçiyor olsa da bunlar kabul edilecek kuvvette değildir. Peygamberimiz koruma altında olduğundan böyle bir şey mümkün olamaz. Büyülenmiş olmak, kâfirlerin iftirası olup, Kur'an, Peygamberimizin büyülenmiş olmadığını açıkça belirtmektedir.
- İkinci görüşe göre ise, kaynaklarda bu olaya ilişkin rivayetler vardır. Peygamberimizin Uhud savaşında yaralanması, kendisini akrep sokması gibi örneklerde olduğu gibi beşer olarak olumsuz etkilendiği durumlar olabilir. Peygamberlik görevi koruma altında olduğundan bu açıdan olumsuz etkilenmemiş, şahsi açıdan büyüünün zararını hissetmiştir. Büyülenmiş olmak, bu özel duruma ilişkin değil, Peygamberimizin tüm vazifesi boyunca atılan bir iftira olduğundan Kur'an ile çelişmez.

Peygamberimiz her gece muavvizât (koruyucular) olarak bilinen İhlâs, Felâk ve Nâs surelerini okur, ellerine üfler, yüzüne ve vücuduna mesh ederdi.

Felâk Suresi 1-5. Ayet

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ وَمِنْ شَرِّ
النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ

Kul e'ûzu birabbi-lfelak(i) Min şerri mâ halak(e) Vemin şerri gâsikin izâ vekab(e)

Vemin şerri-nneffâsâti fi-l'ukad(i) Vemin şerri hâsidin izâ hased(e)

De ki: “Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfleyenlerin şerrinden ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım.”

Felâk, “yardı” anlamındaki فَلَقَ fiilinden gelmektedir. İnfilak da “yarılma” anlamına gelir. Yaygın yoruma göre, Allah'ın gece karanlığını yarması neticesinde meydana gelen “sabah aydınlığını” ifade eder. Ancak, bu kelimeyi “yokluğun yarılmasıyla çıkan bütün varlıklar” şeklinde daha genel olarak yorumlayanlar da vardır. Buna göre, yeryüzünde kaynayan pınarlar, bulutlardan boşalan yağmurlar, tohumlardan filiz veren bitkiler, rahimlerden çıkan yavrular gibi Allah'ın kudretiyle bir kaynaktan ayrılıp çıkan bütün varlıklar “felak” kelimesinin kapsamına girer. Bu açıdan, felâkın Rabbi “sabahın Rabbi” veya “bütün varlıkların Rabbi” olarak düşünülebilir. Mecazi olarak da, insanı bunaltan bir sıkıntı, dert, acı ve kederin ardından gelen sevinç ve rahatlık halini veya zihnin ve vicdanın duçar olduğu keşmekeşin ardından doğan manevi aydınlanmayı ifade eder.

“Min şerri mâ halak-Yarattığı şeylerin şerrinden” Yaratılmışlardan gelebilecek şerlerden Allah'a sığınmanın gereği vurgulanmıştır. Bu ifade, maddi-manevi, dünyevi-uhrevi, iç-dış âlemde ortaya çıkan, doğal-iradî her türlü şerri kapsamaktadır.

“Min şerri gâsikin izâ vekab-Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden” Gece eskiden beri gündüze nazaran korkutucu ve ürpertici görülmüştür. Gece (özellikle elektriğin olmadığı eski dönemleri düşünün) görme mesafesi düşer, ortalık tenhalaşır, geceleyin uykudan dolayı gaflet hali mevcuttur, çevreden yardım gelmesi imkânı daha azdır, özellikle kırsal-dağlık bölgelerde vahşi hayvanlardan veya haşerelerden zarar görme ihtimali daha fazladır. Türk Ceza Kanununda da bazı suçların gece vakti işlenmesi halinde suç zaman bakımından

nitelikli hale gelir. Konut dokunulmazlığının ihlali, hırsızlık ve yağma suçlarının gece vakti işlenmesi halinde gündüz vakti işlenmesine göre daha fazla ceza öngörülmüştür. “Çöken karanlık” mecazi anlamda zulüm ve cehalet karanlığı, insanın ruh dünyasını karartan kin, öfke, şehvet ve kıskançlık gibi kötü huylar, karanlık düşünceler veya ölüm, ümitsizlik ve karamsarlık gibi insanı korkutup kaygılandıran haller şeklinde de yorumlanabilmektedir.

“Min şerri-nneffâsâti fi-l’ukad-Düğümlere üfleyenlerin şerrinden”... Ukad, “düğüm” anlamına gelen ukde (‘a-ka-de “bağladı, düğümledi, katılaştırdı, koyulaştırdı” kökünden gelir) kelimesinin çoğulu olup “düğümler” demektir. “Düğümlere üfürenler” ile, büyüyle meşgul olanların şerrinden Allah’a sığınılması emredilmiştir. Aynı kökten gelen akit “düğümleme-bağlama-sözleşme”, itikat “düğüm atmışçasına bağlanma, inanma”, akide “düğüm atmışçasına bağlanan şey”, şeker türü akide “katılaşmış şey” (ağda akide ile aynıdır, Türkçeye yazı dilinde akide, halk dilinde ağda olarak geçmiştir) anlamına gelir.

“Min şerri hâsidin izâ hased-Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden”... Hâsid, kıskançlık ve çekememezlik duygusuna sahip kişiyi ifade eder. Bu duygunun etkisiyle “birinin sahip olduğu nimetin yok olmasını arzulama” anlamına gelen haset, İslâm ahlâk kaynaklarında başlıca kötülük sebepleri arasında gösterilmiştir. Haset, Allah’ın takdirine bir itirazdır. Peygamberimiz hasede karşı bizi uyarmış ve “Ateş odunu yakıp kül ettiği gibi haset de iyilikleri öyle yer bitirir.” demiştir. Haset eden adam, eğer bu duygusunu gemlemez ve ıslah etmezse, kendi kendisini yiyip bitirmekle kalmaz, çevresine sözlü ve fiili zarar verebilir. Tarih haset duygusunun ne denli maddi ve manevi zararlara yol açtığını göstermektedir. Şeytanın ebedî lanete duçar olması, Kabil’in yeryüzünün ilk cinayetini işlemesi, Hz. Yusuf’un (as) kardeşlerinin Hz. Yusuf’u kuyuya atmaları hasetçilerin yol açtığı şerlere misal verilebilir. Haset edilen olarak Hz. Âdem (as) Cennet’ten çıkarılmış, Habil hayatını kaybetmiş ve Hz. Yusuf (as) hapse düşmüştür. Hasetçi hasetlendiğinde, niyeti iyi olmadığından fiili olmasa bile nazar değmesi biçiminde zararı olabilir. O açıdan Rabbimize sığınmamız gerekir.

Nâs Suresi 1-6. Ayet

Nâs, insanlar demektir. Surede sinsice kötülüğe sürükleyen cinlerin ve insanların şerrinden Allah'a sığınılması öğütlenmektedir. “Bir şiirde ya da düzyazıda ahenk oluşturmak amacıyla aynı ses ya da hecenin yinelenmesine” aliterasyon denir. Aliterasyona “sessiz tekrarları” da denebilir. Örneğin, “Sev seni seveni hâk ile yeksân ise/Sevme seni sevmeyeni Mısır’a sultân ise” dizelerinde “s” harfindeki tekrarı görüyoruz. Nâs suresinde sinsice insana sokulup kötü düşünceler fısıldayan cin ve insan şeytanlarından Allah'a sığınılır. Konu, fısıltı/vesvese konusudur. Sureyi lütfen okuyun. “S” harfi üzerinde yoğunlaşan adeta bir fısıltı sesi geliyor, değil mi? Aliterasyonun çok güzel bir örneğini üstelik anlamla da uyumlu biçimde görüyorsunuz.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ
الَّذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

Kul e'ûzu birabbi-nnâs(i) Meliki-nnâs(i) İlâhi-nnâs(i) Min şerri-lvesvâsi-
lhannâs(i) Ellezî yuvesvisu fi sudûri-nnâs(i) Mine-lcinneti ve-nnâs(i)

De ki: “O, cinlerden ve insanlardan olan, insanların sinelerine vesvese veren sinsi vesvesecinin şerrinden, insanların İlâhı, insanların Meliki ve insanların Rabbine sığınırım.”

Allah Teâlâ bütün mahlûkatın Rabbi olduğu halde burada üç ayette de, “insanlar”ın tekrarlanarak vurgulanması, onların mahlûkatın en şerefli olduğu işaretidir. Ayrıca dünyada insanları yöneten hükümdarlar, krallar ve bunları tanrı sayıp tapan kavimler geçmişte görülmüştür, bugün de farklı boyut ve tezahürlerde görülebilmektedir. Bu sebeple surede insanların rablerinin de, hükümdarlarının da, ilâhlarının da sadece Allah olduğuna ve yalnızca O'na sığınmak, O'na tapmak, O'nun hükümranlığını tanımak gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Vesvese, وَسْوَسَ “vesvese verdi” fiilinden gelmekte olup “fısıldama, fiske etme, kötü telkinde bulunma, karışık sözler söyleme, kuşku, kuruntu” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak, “zihinde irade dışı beliren ve kişiyi kötü ya da faydasız bir düşünce ve davranışa sürükleyen fikir, şüphe ve kuruntu” anlamına gelir. Zelzele kelimesindeki hece tekrarında olduğu gibi “vesvese”

kelimesinde yapılan tekrar, fiilin sürekliliğine işaret eder. Vesvesenin süreklilik göstermesi kişiyi manen huzursuz eder. “Ant olsun insanı biz yarattık. Nefsinin ona neler fısıldadığını biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kâf, 50/16) ayeti nefsin vesvesesi hakkında, “Şeytan ona (Âdem’e) vesvese verdi (fısıldadı)...” (Tâhâ, 20/120) ayeti de şeytanın vesvesesi hakkındadır. Vesvâs kelimesi, vesveseden türemiş, aşırılık ifade eden bir sıfat olup “tekrar tekrar çokça vesvese veren” demektir. Vesvâs kelimesi hem insanlara vesvese veren görünmez şeytanı hem de insanları yoldan çıkarmak ve onlara kötülük yaptırmak için gizlice tuzak kuran şeytan karakterli insanları ifade eder. “Sinsi” diye tercüme edilen hannâs kelimesi ise “gizli hareket eden ve geride kalmayı âdet haline getiren” anlamında bir sıfattır. Hannâs, hem “kendisinden Allah’a sığınıldığında sinip geri çekilen”, hem de “sindiği yerde fırsat kollayıp ilk fırsatta insanı ayartmak için pusuda bekleyen” anlamlarını içerir. Kısaca vesvâsî’l-hannâs’ın anlamı, vesvese verip geri çekilen, tekrar vesvese veren ve bu işi defalarca yapandır.

Âyet-ül Kürsî

İçinde Allah’ın kürsüsü zikredildiği için “Âyetü’l-kürsî” adıyla anılan bu âyet, Peygamberimizce “Kur’an’daki en faziletli âyet” olarak değerlendirilmiştir.

Âyetü’l-kürsî 9 cümleden oluşmaktadır. Bu cümleleri ayırarak yazalım.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

Allâhu lâ ilâhe illâ huve-lhayyu-lkayyûm(u)

Allah ki ondan başka ilah yoktur. Hayy'dır (Diridir), Kayyum'dur. (Bütün varlığın idaresini yürütendir, bütün varlık kendisi ile kâim olandır)

Ayet, tevhid prensibinin ifadesi ile başlamaktadır. O’nun Hayy olduğu belirtilerek, cansız putların ilâh olarak görülmesindeki tutarsızlığın altı çizilmiştir. Diğer yandan, müşrikler Allah’a inanmakla birlikte, her birine farklı bir işlev atfedilen sözde tanrılara da inanmaktaydılar. O’nun Kayyum olduğu, yani “bütün varlıkları görüp gözeten, yöneten, bir an bile onları bilgi ve ilgisi dışında tutmayan” olduğu belirtilerek, “küçük, aracı, özel görevli vb. tanrılar” a gerek bulunmadığı vurgulanmıştır.

لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ

Lâ te/huзуhu sinetun velâ nevm(un)

Onu ne bir uyuklama ne de uyku tutar.

Bu ayet, Hayy ve Kayyum isimlerinin anlamını pekiştirmekte ve gözetim, yönetim, koruma gibi işlerin O'nun tarafından kesintisiz olarak yerine getirildiğini belirtmektedir.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

Lehu mâ fi-ssemâvâtî ve mâ fi-l-ard(i)

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur.

Müşrik toplumlar ilahlığı farklı varlıklar arasında taksim etmişler; gök tanrısı, yer tanrısı, güneş tanrısı vb. tanrılardan söz etmişlerdir. Göklerde ve yerde ne varsa, bütün varlıkların Allah'a ait olduğu belirtilerek, şirkin tüm çeşitleri reddedilmiştir.

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ

Men ze-llezi yeşfe'u 'indehu illâ bi-iznî(i)

O'nun izni olmaksızın katında şu şefaet edecek olan kimdir?

Bu ayet, bazı müşriklerin, putların ve sahte tanrıların Allah'ın yanında geri çevrilemez bir aracılık yetkisine sahip bulunduklarına inancına bir reddiyedir. O izin vermedikçe kimsenin böyle bir yetki ve imkâna sahip olamayacağını belirtmektedir.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

Ya'lemu mâ beyne eydîhim ve mâ hâlfehum

Onların önlerinde ve arkalarında olanı bilir.

Allah'tan başka bütün bilgi sahiplerinin bilgileri sınırlıdır, doğru da yanlış da olmaya açıktır. “Önlerinde ve arkalarında olanı” ifadesi “geçmiş ve geleceklerini, yaptıklarını ve yapacaklarını, bildiklerini ve bilmediklerini, açıkladıklarını ve gizlediklerini, dünyalarını ve ahiretlerini, özetle her şeyini” şeklinde tefsir edilmiştir.

وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ

Velâ yuhîtûne **bişey-in** **min 'ilmihi** illâ bimâ şâ(e)

Onlar **O'nun ilminden**, **O'nun dilediğinin** dışında **hiçbir şeyi** kavrayamazlar.

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

Vesi'a **kursiyyuhu**-**ssemâvâtî** vel-ard(a)

O'nun kürsüsü, **gökleri** ve yeri kaplayıp kuşatmıştır.

Kürsî (kürsü), “koltuk, sandalye, taht” anlamlarına gelir. Mecazi olarak saltanat, hükümlerlik, mülk, ilim manalarında da kullanılmaktadır. Bir şeyin Allah'a nispet edilmesi, o şeyin Allah'ın bir parçası veya kullandığı bir şey olmasını gerektirmez. Örneğin, “Beytullah-Allah'ın evi” denmesi bu evin önem ve şerefini belirtir.

وَلَا يُوَدُّهُ حِفْظُهُمَا

Velâ yeûduhu **hifzuhumâ**

Bu ikisini (Gökleri ve yeri) koruyup gözetmek **O'nu yormaz.**

Kulların sonsuz gibi gördükleri kâinatı korumak, gözetmek ve yönetmek elbette Allah'a güç gelmeyecek ve O'nu yormayacaktır.

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Vehuve-**Aliyyu**-**Azîm(u)**

O **Aliyy'dir (çok Yücedir)**, **Azîm'dir (çok Büyüktür)**. /Çünkü O yücelerden yücedir, büyüklerden büyüktür.

Şimdi Nouman Ali Khan'ın <https://www.youtube.com/watch?v=Pu-8CeK-zQQ> bağlantısında çok güzel biçimde aktardığı ayetler arasındaki insicam ve uyumu aşağıda dikkatlerinize sunuyorum.

Yalnız bunları incelerken lütfen Kur'an'ın yazılı olarak inmediğini, Peygamberimiz tarafından üzerinde düzeltme yapılamadığını, Peygamberimize vahyedildikten sonra sözlü olarak sahabeye aktarıldığını ve bir kere aktarıldıktan sonra tekrar değiştirme şansı olmadığını özellikle hatırlayalım. 1-9, 2-8, 3-7 ve 4-6 şeklinde ikili cümleler açık biçimde birbiri ile uyum halindedir.

Tablo-48.1. Ayet-ü'l Kürsi'nin Cümleleri Arasındaki Mucizevi İlişki

Cümleler	Cümleler	Aradaki Bağlantı
1. Allah ki ondan başka ilah yoktur. Hayy'dır, Kayyum'dur.	9. O Aliyy ve Azim'dir.	Ayetin bu ilk ve son cümlelerinde Allah'ın ikişer ismine yer veriliyor.
2. O'nu ne bir uyuklama ne de uyku tutar.	8. Bu ikisini (Gökleri ve yeri) koruyup gözetmek O'nu yormaz.	Bir yeri/şeyi koruyup gözetken kişi yorulunca, önce uyuklamaya, sonra uyumaya başlar. Rabbimiz koruyup gözetmede yorulmadığından, O'nu ne bir uyuklama ne de uyku tutar.
3. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur.	7. O'nun kürsüsü, gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır.	Mâlik, "bir şeyin sahibi" demektir. Melik ise, "bir şeyin üzerinde hâkimiyeti olan" demektir. Bir kişi bir adanın sahibi olabilir, ama yöneticisi olmayabilir ya da tam tersi yöneticisi olabilir, ama sahibi olmayabilir. Mutlak anlamda kudret ve hâkimiyet, hem mâlik, hem de melik olunması durumunda tecelli eder. Rabbimiz hem Mâlik, hem de Melik'tir. 3. cümle Mâlik ismine, 7. cümle Melik ismine vurgu yaparak birbirini tamamlamaktadır.
4. O'nun izni olmaksızın (dışında) katında şefaate edebilecek olan kimdir?	6. Onlar O'nun ilminden, O'nun dilediğinin dışında hiçbir şeyi kavrayamazlar.	Her ikisinde de genel bir hüküm verildikten sonra, istisnası belirtiliyor. 4. cümlede, kimsenin O'nun katında şefaate edemeyeceği vurgulanıyor. Buna karşın "illâ" kaydı ile bir istisna sunuluyor: "illâ bi-iznih(i)" yani, izin verdikleri şefaate edebilecek. 6. cümlede de, kimsenin O'nun ilminden hiçbir şeyi kavrayamayacağı vurgulanıyor. Buna karşın "illâ" kaydı ile bir istisna sunuluyor: "illâ bimâ şâ(e)" yani, O'nun dilediğini kavrayabilecekler.
5. Onların önlerinde ve arkalarında olanı bilir.		Bu cümle, ayetin tam ortasında olan cümledir. Allah ayetin önünde olanları da arkasında olanları da biliyor.

Bakara Suresi 285-286. Ayetler (Âmenerresulü)

Bakara Suresi 285. ayet

أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا
وَالَيْكَ الْمَصِيرُ

Âmene-rrasûlu bimâ unzile ileyhi min rabbihî velmu/minûn(e) küllün âmene bi(A)llâhi ve melâ-iketihî ve kutubihî ve rusulihî lâ nufferriku beyne ehadin min rusulih(i) ve kâlû semi'nâ ve ata'nâ gufrâneke rabbenâ ve-ileyke-lmasîr(u)

Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve “biz, O'nun peygamberlerinden hiçbirisinin arasında ayırım yapmayız” (diyerek) peygamberlerine îman ettiler ve “İşittik ve itaat ettik. Bağışlamayı (dileriz) Rabbimiz. Dönüş ancak Sana'dır” dediler.

Âmenerresulü olarak bilinen ayetlerin fazileti hakkında hadisler bulunmaktadır. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: “Bakara suresinin sonunda iki ayet vardır ki, bir gecede okuyana onlar yeter; onu her türlü kötülüklerden korur.”

“Nufferriku” fiilin kökü Fe-Ra-Kaf harflerine dayanır. Fark “ayırım”, fârîka “ayırt eden”, firâk “ayrılık”, fırka “ayrıışan insan grubu, hizip, parti” (İngilizce “party”nin de “part” ile ilişkili olduğuna dikkat edin), furkân “hakı batıldan ayırma”, fâruk “hakı batıldan ayıran”, müteferrik “birbirinden ayrılmış, dağılmış, çeşitli”, tefrikâ “ayrılmış şey, bölüm” demektir.

Bakara Suresi 286. Âyet

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تَأْخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا

Lâ yukellifu(A)llâhu nefsen illâ vus'ahâ lehâ mâ kesebet ve'aleyhâ me-ktesebet rabbenâ lâ tu-âhiznâ in nesînâ ev alîta/nâ rabbenâ velâ tahmil 'aleynâ isran kemâ hameltehu 'ale-llezîne min kablinâ

Allah hiç kimseyi taşıyabileceği/kapasitesi dışında yükümlü tutmaz. Kazandığı (iyilik) lehine, yaptığı da (kötülük) aleyhinedir. Rabbimiz! Unutursak veya yanlışsak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme.

رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۖ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا ۖ أَنْتَ مَوْلَانَا

فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

Rabbenâ velâ tuhammilnâ mâ lâ tâkate lenâ bih(i) va'fu 'annâ vağfir lenâ
verhamnâ ente mevlânâ fensurnâ 'ale-İkavmi-İkâfirîn(e)

Rabbimiz! Takat getiremeyeceğimiz yükleri bize taşıtma! Bizi affet! Bizi bağışla!
Bize rahmet et! Sen bizim mevlâmızsin. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım
et!

“Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah’ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadir.” (Bakara/284) ayeti nazil olunca, bu ashaba pek ağır geldi, toplanıp Peygamberimizin huzuruna vardılar, diz çöktüler: “Ey Allah'ın Resulü, namaz, oruç, cihad, sadaka gibi gücümüzün yeteceği amellerle mükellef olduk. Şimdi ise bu ayet indirildi. Halbuki bizim buna gücümüz yetmeyecek.” dediler ve “Her birimiz, kendi gönlünde öyle şeyler konuşur ki, dünyaları verseler bunların kalbinde bulunmasını arzu etmez.” diye insanın elinde olmadan içinde bulunan duygu, düşünce ve hayallerden bahsettiler. Peygamberimiz onlara, “Sizden önce Ehl-i Kitab olan Hristiyan ve Yahudiler gibi mi söylemek istiyorsunuz? Onlar ‘işittik, isyan ettik’ demişlerdi. Siz ‘işittik, itaat ettik, ey Rabbimiz gufranını dileriz, dönüş ancak sanadır, deyiniz!’ buyurdu. Bunu hep birlikte okumaya başladılar, okudukça dilleri alıştı ve gönülleri yatıştı. Bunun üzerine âmenerresulü ayetleri nazil oldu ve Allah’ın her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılacağı belirtildi.

Teklif, kellefe “yükledi” fiilinden gelmekte olup, “zahmet veya sorumluluk yükleme” demektir. Öneri anlamında kullanımı yenicedir, vergi mükellefi (yükümlüsü) kullanımında asli anlamı mevcuttur. Külfet, “zahmet, yük, yükümlülük” demektir. Tekellüf, “ağırlama, zahmet üstlenme, sorumluluk üstlenme, zahmete katlanma” demektir.

Rabbimizin adaletinde nimet-külfet dengesi vardır. Allah hiç kimseyi kapasitesi dışında/üstünde yükümlü tutmaz. Ayağı olmayan birinin abdestte ayağını yıkaması imkânı ve yükümlülüğü olmadığı gibi yoksul birinin zekât vermesi, sağlığı elvermeyen birinin oruç tutması yükümlülüğü yoktur. Amazon ormanlarında yaşayan bir yerli ile, kutuplarda yaşayan bir Eskimo ile, Türkiye’de

müslüman bir anne-babadan doğan kişinin yükümlülükleri elbette bir olmayacaktır.

Her insan, lehinde ya da aleyhinde yaptıkları ile Rabbine dönecektir. Orada hiç kimseye haksızlık yapılmayacağı gibi iltimas da yapılmayacaktır. Kesb de, iktisâb da kazanım demektir. Bu ayette, kesb hayır olan kazanımları, iktisâb da şer olan kazanımları ifade etmektedir. “Kesb” kelimesinde “zahmetsiz, emeksiz, miras veya hibe yoluyla bir kimsenin vermesiyle kazanma” anlamı varken iktisâb kelimesinde bizzat kişinin kendi çalışmasıyla elde ettiği kazanma anlamı mevcuttur. Bu anlamda, insanın iyilik veya hayır namına kesbettikleri bir bakıma Allah'ın o kimseye ikramı iken, kişinin günah veya kötülük olarak elde ettikleri bizzat kendi çalışmasıyla gerçekleşmiş olur.

حَمَلَ fiili “taşıdı, yüklendi” anlamına gelir. Hamletmek “(bir sebebe) yüklemek”, hamle “(öne) yüklenme, atılım”, hamûle “yük”, hamal (Arapçası hammâl) “yük taşıyıcı”, hâmil “taşıyan, taşıyıcı” (hâmil-i kart yakınımdır, hâmiline çek), hâmile “taşıyan, taşıyıcı” (taşıyıcı anne ifadesini de hatırlatıyor), tahammül “bir yükü üstüne alma, taşıma” ve ihtimal “Bir şeyi taşıyabilme, ona gücü yetme, tahammül edebilme” anlamına gelir.

“Ey Rabbimiz! Unutursak veya yanılırsak bizi sorumlu tutma.” “Hata ve unutmadan doğan sorumluluk ümmetimden kaldırılmıştır.” hadis-i şerifi bununla ilgilidir. Bu hüküm, bütün hata ve unutmalardan sorguya çekilmeyeceğimiz anlamına gelmez. Gücümüz dahilinde olan hatalardan sorumlu olmaz mıyız? Meselâ düğünde havaya ateş açarak bir çocuğu vuran kişi “hatayla oldu, isteyerek vurmadım” diyebilir mi? Sarhoş olan kişi “yanıldım, kırmızıyı yeşil görüp gaza bastım” diyebilir mi? Hata ve unutkanlık, kişinin gücü dahilinde olmayan beşeri zaafpların sonucu olabilir. Bu durumda hemen Rabbine yönelir, affını ve merhametini talep eder.

“...Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklemiş olduğun gibi bize de ağır yük yükleme...” İsrailoğulları'nda İslam'a göre yeme-içme-temizlenme gibi konularda farklı bazı haramlar mevcuttu, “cumartesi” günü ticaret veya avlanmaları yasaklanmıştı. Böylece müminler, kendilerinden öncekilere Allah'ın yüklediği ağır mükellefiyetleri yüklememesi için Rablerine dua etmektedirler. İslâm kıyamete kadar yaşanabilir yükümlülükleri olan bir dindir ve zaruret hallerini de dikkate alır.

Tarih boyunca içeriden nefis, dışarıdan şeytan insanların imtihan aracı olmuş, insanların hakkıyla şükredenleri, nankörlük içinde olanlardan az bulunmuştur. Bu çokluk karşısında müminler, kendi güç ve gayretleri yanında ve ondan daha çok yüce Allah'ın yardımına sığınmak durumundadırlar: “Sen bizim Mevlâmızsın, inkârcılara karşı bize yardım et!” Mevlâ sözlükte, “Sahip, dost, bir işi gören, idare eden” gibi birçok farklı anlamlara gelir. Allah’a izafe edildiğinde “sevme, koruma, yardım etme, idaresi altında bulundurma” gibi anlamları öne çıkar.

Kadir Suresi

Kadir Suresi 1-5. Ayetler

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ
شَهْرٍ تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى
مَطْلَعِ الْفَجْرِ

İnnâ enzelnâhu fi leyleti-lkadr(i) Vemâ edrâke mâ leyletu-lkadr(i) Leyletu-lkadri
hayrun min elfi şehrin) Tenezzelu-lmelâ-iketu ve-rrûhu fihâ bi-izni rabbihim
min kulli emr(in) Selâmun hiye hattâ matla'i-lfcer(i)

Muhakkak ki Biz onu Kâdir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen
bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. O gece, melekler ve ruh
Rablerinin izniyle her iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar
bir selâmdır/esenliktir.

Kadr/Kadir, “bir şeye gücü yetme, takdir etme, hüküm, şeref, değer, kıymet, azamet, tazyik etme, sıkıştırma” gibi anlamlara gelir.

Kadir gecesinin üç anlamı da içerdiği şeklinde yorum yapılmıştır:

- Hüküm gecesi (Her hikmetli işin, ilâhî takdirde hükmedilmiş işlerin ayırt edildiği gece)
- Kıymet gecesi (Şerefli, azametli, değerli gece, "Bin aydan hayırlı" gece)
- Tazyik gecesi (İnen meleklerle yerin dar geldiği gece)

Bu açıdan; Kadir gecesi, Kur'ân-ı Kerîm'in indirilme şerefine olduğu, bin aydan daha hayırlı olan, Yüce Allah'ın, o seneden bir sonraki seneye kadar takdir ve hükmettiği her türlü iş için melekler ve Cebrail (as)'in yeryüzüne indiği, tan yeri ağarınca kadar esenlik ve selâmetin olduğu özel gecedir.

Kur'an'da birçok surede gördüğümüz cümle sonlarındaki kelimeler arasındaki uyum bu surede de görülmektedir: Kadr, kadr, şehir, emr, fecr...

Cenabı Hak, Cuma gününde icabet saatini, beş vakit namaz içerisinde orta namazı, yüzlerce ismi arasında İsm-i A'zamı, itaat ve ibadetler içerisinde rızasını, haramlar ve isyanlar içerisinde gazabını ve yaşanan bir ömür içerisinde de eceli saklamıştır. Kadir gecesinin kesin olarak bildirilmemesi de, insanların o gecede kazanacakları sevaplara güvenip diğer zamanlarda kulluk görevlerini ihmal etmelerini önlemek gibi bazı hikmetlerle açıklanmıştır. “Her geceyi Kadir, her kişiyi Hızır bil” sözü tam da bunu açıklamaktadır. Aslolan her gün ve geceyi ganimet bilebilmek, bütün insanları değerli görebilmektir. Kişinin kılacağı namazı ömrünün son namazıymış gibi kılmasının tavsiye edilmesi de aynı kapsamda değerlendirilebilir.

Peygamberimiz Ramazanın son on gününe girildiğinde dünyevî işlerden uzaklaşıp mescitte itikâfa çekilir, vaktini daha çok ibadet ve tefekkürle geçirirdi.

Hiz. Âişe validemiz, Kadir gecesini idrak edecek olursam nasıl dua edeyim, diye Rasûlullah Efendimize sorar. Peygamberimiz (sav) de ona kısa ve öz olarak şu duayı çok sık okumasını tavsiye eder: “Allahumme inneke afuvvun tuhibbul-afve fa’fu annî-Allahım, Sen çok affedensin, affetmeyi seversin; beni affeyle!”

Peygamber Efendimiz (sav)'nin “Kim inanarak, karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek Kadir Gecesi'ni ihya ederse, geçmiş günahları bağışlanır.” buyurması, bu rahmet ve bereketi müjdelemeye yöneliktir.

Bu gece, Kur'an-ı Kerim gecesidir. Anlamı ile ve düşünerek Kur'an okumalı, tövbe etmeli, kaza/nafile namaz kılmalı, kendimiz, yakınlarımız, tüm inananlar ve tüm insanlar için dua etmelidir, dua almalıdır.

Âlimlerin çoğu, “peyderpey indirdik” anlamındaki “nezzelnâ” yerine “indirdik” manasındaki “enzelnâ” fiilinin kullanılmasını dikkate alarak, ayette Kur'an'ın Levh-i Mahfûz'dan dünya semasına indirilmesine temas edildiğini belirtmişlerdir. Daha sonra Cebrail (as) onu yirmiüç senede yeryüzüne

indirmiştir. Bazı âlimlere göre ise bu ayetle doğrudan Hz. Peygamber'e ilk ayetlerin gelişi kastedilmektedir.

Bazı bilginler, Kadir gecesinin “bin aydan hayırlı” oluşunu, hakiki manasında anlayarak bu gecede yapılan ibadet ve hayırların, içinde Kadir gecesinin bulunmadığı bin ayda yapılanlardan daha çok sevap getireceğini belirtirler. Ayrıca, bin ay yaklaşık 83 yıla denk gelmektedir. Bu açıdan bir ömürde kazanılabileceklerden daha çok kazanılacak bir gece olarak da değerlendirilebilir. Başka bir yoruma göre ise, buradaki bin sayısı çokluktan kinayedir. Bu ayette Kadir gecesinde yapılan ibadet ve iyiliklerin diğer bütün zamanlarda yapılanlardan daha çok sevap getireceği ifade edilmiş olmaktadır.

Emir **أَمَرَ** fiilinden gelmektedir. Türkçedeki memur, âmir, umur, umursamak da aynı kökten gelir. Meleklerin ve Cibril'in, Rabbimizin izniyle bu gece her emri indirdikleri bildirilmiştir. Ayette, kâinatta gelişi güzel, plânsız, programsız hiçbir hükme ve takdire yer verilmediğine ve her hükmün ve olayın yerine getirilmesinde görevli meleklerin bulunduğu işarette bulunuluyor. Yani ezelde belirlenen, her olayın meydana gelmesinde görev yapacak melekler, görev emirlerini bu gecede alırlar. Melekler ilâhî gufran, rahmet ve inayeti, o geceyi ihya edenlerin üzerine yağmur misali yağdırmak ve o insanların malına, canına, evine ve işine bereket havası estirmek üzere iner.

Asr Suresi 1-3. ayetler

وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ

Vel-'asr(i) inne-l-insâne lefi husr(in) illâ-llezhîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâti ve tevâsav bilhakki ve tevâsav bi-ssabr(i)

Asra and olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.

Ashâb-ı kirâmdan iki kişinin karşılaştıkları zaman, biri diğerine Asr suresini okumadan ve ardından selâm vermeden ayrılmadıkları rivayet edilir.

Asr, “çağ, ikinci vakti, uzun zaman” gibi anlamlara gelir.

Tavsiye, vasiyet, vesayet ve vâsi aynı kökten gelmektedir.

Burada Yüce Allah zamanın önemine dikkat çekmiştir. Ömrünü boşa geçirmiş insanın sonu ahirette hüsrana olacaktır. Surede bu hüsrandan ancak şu dört özelliğe sahip olanların kurtulacağı ifade edilmiştir:

- Samimi bir şekilde iman etmek,
- Dünya ve ahiret için yararlı işler yapmak,
- Hakkı tavsiye etmek,
- Sabrı tavsiye etmek.

Ettahiyyâtu Duası

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Ettahiyyâtu lillâhi ve's-salavâtu ve't-tayyibâtu

Esselâmu 'aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetullâhi ve berakâtuhû

Esselâmu 'aleynâ ve 'alâ 'ibâdillâhi's-salihîn

Eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enne Muhammeden 'abduhû ve rasûluh.

Her türlü hürmet, dua ve iyilik Allah'a mahsustur.

Ey Nebî! Allah'ın selâm, rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun.

Selâm, bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun.

Şahitlik ederim ki, Allah'dan başka ilâh yoktur ve yine şahitlik ederim ki, Hz. Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür.

Miraç, “yukarı çıkma, yükselme” anlamındaki ‘urûc kökünden türemiş olup, “yukarı çıkma vasıtası, merdiven” demektir. Sevgili Peygamberimiz miraç

sırasında Allah'a yakınlığın son noktasını yaşamış, ümmetine de yükselme imkânı veren bir miraç olarak namazı miras bırakmıştır. Peygamberimiz, “Namaz müminin miracıdır.” buyurur.

Namazın içinde okunan Ettahiyyâtü Duası ile Peygamberimizin miraçta yaşadıkları hatırlanır.

Peygamberimizin miraçta, “Her türlü hürmet/selam/tazim, dua ve iyilik Allah'a mahsustur.” şeklinde selâmını arz ettiği, Yüce Rabbimizin “Ey Nebî! Allah'ın selâm, rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun.” buyurduğu, Peygamberimizin tekrar “Selâm, bizim ve Allah'ın salih kullarının üzerine olsun.” şeklinde mukabele ettiği ve bunun üzerine şahit olan Hz. Cebrâil ve meleklerin “Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şahitlik ederim ki, Hz. Muhammed O'nun kulu ve Elçisidir.” dedikleri rivayet edilmiştir.

Tahiyyât, tahiyye kelimesinin çoğuludur. Tahiyye, “esenlik/selam dileme” anlamına gelir. Hayat, Hayy ismi, ihya “canlandırma, diriltme”, hayvan “canlı varlık” aynı kökten gelmektedir.

Salavât, salât kelimesinin çoğulu olup, salât “dua, namaz, yalvarma” gibi anlamlara gelmektedir.

Tayyibât, tayyib kelimesinin çoğulu olup, tayyib “iyi, güzel, hoş” gibi anlamlara gelmektedir. Tûbâ “iyilik, mutluluk”, tıp “iyileştirme”, tabip “iyileştiren” kelimeleri aynı kökten gelmektedir.

Kısaca “her türlü saygı/selam/tazim, dua ve iyilik” olarak tercüme edilmiş bu kelimelere bilginlerce farklı anlamlar atfedilmiş olup, iki yoruma aşağıda yer verilmiştir:

- Tahiyyât “dille yapılan ibadetler”, salavât “bedenle yapılan ibadetler”, tayyibât “mal ile yapılan ibadetler” veya
- Tahiyyât “bütün canlıların tesbihleri”, salavât “bütün ruh sahiplerinin ibadetleri”, tayyibât “melek veya insanlardan tüm seçkin kişilerin ibadetleri”

olarak değerlendirilmiş ve bu duayı okurken söz konusu ibadetlerin Allah'a takdim edilmesinin düşünülmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir.

Allahümme Salli Duası

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ
إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Allâhumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ
İbrahime ve alâ âli İbrahim. İnneke hamîdun mecîd.

Allah'ım! İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve
Muhammed'in ailesine de rahmet eyle. Şüphesiz Sen Hamîdsin, Mecîdsin.

Salât (çoğulu salavât) ve selâm kelimelerinden oluşan “salât-u selâm”, Allah'ın rahmet ve selâmının Peygamberimizin üzerine olması dileğini ifade eden dualara denir. Kur'an'da, “Allah ve melekleri şüphesiz Peygambere salât ediyorlar. (O hâlde) ey iman etmiş olanlar, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.” (Ahzab/56) buyurulmaktadır. Peygamberimize Allah'ın salât etmesi, rahmet etmesi; meleklerin salât etmesi, dua, övgü ve tebrik etmeleri; müminlerin salât etmesi ise, dua etmeleri anlamını ifade eder.

Peygamberimize en kısa biçimde “Allahümme salli alâ Muhammed” veya “Sallallahu aleyhi ve sellem” dendiğinde salât yerine getirilmiş olur.

Mecîd, “şânı büyük, yüksek; lütuf ve ikrâmı bol” demektir.

Hamîd, “övülmeye lâyık olan” demektir.

“Salli” dilek anlamında emir kipinde bir fiil iken, “salleyte” mazi kipinde çekilmiş bir fiildir.

Âl, aile anlamına geliyor.

Allahümme Bârik Duası

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ
إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Allâhumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ bârekte alâ
İbrahime ve alâ âli İbrahim. İnneke hamîdun mecîd.

Allah'ım! İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine bereketler ihsan ettiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de bereketler ihsan eyle. Şüphesiz Sen Hamîdsin, Mecîdsin.

Peygamberimizin ailesinin kimler olduğu konusunda farklı görüşler vardır. En dar yoruma göre, ailesi sadece eşleridir. En geniş yoruma göre ise, ailesi tüm ümmet-i Muhammed'dir. Ancak orta yoruma göre, ailesi hanımları, çocukları, torunları ve damadı Hz. Ali'den meydana gelmektedir.

Salât-ı ümmiyye

Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedini'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve alâ âlihî ve sahbihi ve sellim

Allahım! Efendimiz Ümmi Peygamber Muhammed'e, O'nun âilesine ve ashabına salât ve selam eyle.

Dünya çapında şaheserler meydana getirmiş mûsikî üstadı Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi tarafından iki güzel eser bestelenmiştir. Birisi Kurban bayramlarında okuduğumuz Tekbîr (Allahü Ekber Allahü Ekber Lâilâhe İllallahü Vallahü Ekber Allahü Ekber Velillahi'l-hamd), diğeri de Terâvih namazları arasında okuduğumuz Salât-ı Ümmiye'dir.

Salat-ı Ümmiyye'de “ümmi nebi” övgüsü vardır, çünkü ümmi, Peygamberimizin Kur'an'da belirtilen sıfatlarındanr.

Arapçada “ümm”; “anne, bir şeyin aslı, esası” gibi anlamlara gelmekte olup, mensup olmayı ifade eden ümmî kelimesi, Peygamberimiz için üç farklı anlamda yorumlanmaktadır:

- Ümm, “anne” anlamına geldiğinden, annesinden doğduğu hal üzere kalmış, yaratılışındaki safiyeti ve fitratı hiç bozulmamış, yaratılışı yeni bir şey öğrenmekle değişmemiş kişi,
- Okuma-yazma bilmeyen bir topluluğa -Araplara- mensup olan,
- Şehirlerin anası Mekke'ye (Ümmül-kuraya) mensup olan, Mekkeli

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre, bu üç yorumda da “ümmi”, okuyup yazmaya uğraşmamış anlamında bir sıfattır. Ümmilik sıradan insanlar hakkında kullanıldığında ilim eksikliğini ifade eden bir noksanlık sıfatı iken, bir ümmînin okuyup yazanlardan daha bilgili ve Allah tarafından ilâhî bilgilerle donatılmış

olması yönüyle, Peygamberimiz için kullanıldığında, fitratının yüceliğine ve mükemmelliğine işaret etmektedir. Bu anlamda, okuyup yazanları aciz bırakan Efendimizin ilminin derinliği göz önüne alındığında, O'nun ümmiliği, hakkında her türlü şüpheyi ortadan kaldıran ve onun doğrudan doğruya Allah'tan gönderildiğini ispat eden harikulade bir üstün özellik, başlı başına bir mucize olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mutasavvıflar içinde Resûlullah'ın ümmiliğine farklı anlam yükleyenler vardır. Meselâ İsmâil Hakkı Bursevî, Hz. Peygamber'in ümmi oluşuna “mevcûdatın aslı” (ümmü'l-mevcûdât) şeklinde işârî bir mâna da vermektedir.

Bakara Suresi 201. Âyet

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Veminhum men yekûlu rabbenâ âtinâ fî-ddunyâ haseneten vefi-l-âhirati haseneten vekinâ ‘azâbe-nnâr(i)

Onlardan kimi de, “Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik/iyilik ver, ahirette de güzellik/iyilik ver ve bizi ateş azabından koru!” derler.

Rabbenâ duası, Bakara suresi 201. ayetten alınmıştır. Hasene, güzellik demektir, çoğulu hasenâtır. Râgıb el-İsfahânî, insanın ruhu, bedeni ve halleriyle ilgili olarak elde ettiği, kendini mutlu kılan nimet türünden her şeyin hasene kapsamına girdiğini belirtmiştir. Hz. Ali'nin haseneyi örneklendirme anlamında, dünya hasenesinin salih bir kadın, ahiret hasenesinin huri ve ateş azabının da kötü hanım olduğunu ifade ettiği rivayet edilmiştir. Aynı kökten gelen Hasan “güzel”, Hüseyin “küçük güzel”, Ahsen “çok güzel”, Tahsîn “güzel görme, beğenme”, İhsân “güzellik yapma”, Muhsîn “ihسان edilmiş” ve Hüsnü Türkçe’de isim olarak kullanılmaktadır.

“Tek bir dua hakkınız olsa, hangisini ederdiniz?” sorusuna çoğu insanın cevabı bu dua olurdu diye düşünüyorum. Peygamberimizin de çoğu zaman bu şekilde dua ettiği belirtilmektedir. Dünyada ve ahirette güzellikler bizimle olursa ve ateş azabından da korunmuş olursak, başka ne isteyebiliriz ki?

Resûl-i Ekrem Efendimiz hasta bir sahabisini ziyaret ediyordu. Adam o kadar erimiş, küçülmüştü ki, adeta kuş yavrusuna dönmüştü. Peygamberimiz ona “Allah’a bir şeyle dua ediyor, ondan bir şey istiyor musun?” diye sordu. O sahabi, “Evet, Allahım! Bana ahirette ne ceza vereceksen, onu bana dünyada ver, diye dua ediyorum” dedi. Peygamberimiz, “Allah Allah! Senin buna gücün yetmez” dedikten sonra Rabbenâ âtinâ duasını okumasını tavsiye buyurdu. Daha sonra o sahabinin âfiyete kavuşması için dua etti, çok geçmeden o zât iyileşti.

Dünya ve ahirette güzellik istemek varken, “ahirette ne ceza gelecekse, onu dünyada istemek” doğru olur mu? Anadolu’da çokça kullanılan “gadasını aldığım” deyişini ele alalım. Bazıları bunun “gıdısını okşamak” gibi bir anlama geldiğini düşünse de, gada “kaza” anlamındadır, yani “sana gelecek kaza/bela bana gelsin” anlamında sevgi ifadesi olarak kullanılmaktadır. Yani ille de bir belâ gelmek zorunda mı ki, “sana geleceğine bana gelsin” diyoruz. Peygamberimizin tavsiyesine de aykırı olan bu deyişin temelinde ne var? Prof. Dr. Muharrem Kaya’ya göre, bu deyiş eski Türklerin inanışında yer alan bir tür temas büyüsünden geliyor. İnanışa göre nazar ve kötü talihe hedef şaşırtmak için gada alınır. Hasta birinin içine kötü ruh girdiğine inanılıyorsa, bu ruhun hedefini değiştirmek için koyun gibi bir hayvan hastanın yanına getirilip temas büyüsü yapılır. Bilge ya da şaman önce hastaya sonra koyuna dokunarak hastadaki kötü ruhu koyuna aktarır, yani gadasını alıp başka bir şeye aktarır. Tahtaya vurmak da kötü talihin tahta aracılığıyla ağacın ruhuna geçirilmesi ritüelini yansıtır.

İbrahim Suresi 40-41. Âyetler

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ

Rabbi-**c’al-nî** mukîme-ssalâti vemin zurriyyeti rabbenâ vetekabbel du’â/-(i)

Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle!
Rabbimiz! Duamı kabul et!

Mukîm, “Kaf-Vav-Mim م و ق” kökünden gelmekte olup “devamlı, sürekli” anlamına gelmektedir. İkâme(t), kıyâm, kıyamet, istikamet, makâm, kıvâm, kayyûm, kavim, takvim, kıymet, mukavemet aynı kökten gelen kelimeler...

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Rabbenâ-ğfir **li** velivâlideyye velilmu/minîne yevme yekûmu-lhisâb(u)

Rabbimiz! **Hesabın** görüleceği **gün** **beni**, **anamı**, **babamı** ve tüm müminleri bağışla!

Burada, anne-baba için vâlideyn tamlaması kullanılmıştır. Burada tağlip sanatı da kullanılmıştır. Tağlip sanatı, bir kelimenin diğer kelimeyi de kapsayacak şekilde kullanılması demektir. Örneğin, ebeveyn aslında “iki baba” anlamına gelmesine rağmen, “anne-baba” anlamında kullanılır.

Allâhumme innâ nesteînuke (Kunut Duası 1)

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَغِيْثُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيْكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتُوْبُ اِلَيْكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِيْ عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَ لَا نَكْفُرُكَ وَ نَخْلَعُ وَ نَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ

Allâhumme innâ nesteînuke ve nestagfiruke ve nestehdik. Ve nu'minu bike ve netûbu ileyk. **Ve netevakkelu aleyke ve nusni aleykel-hayra kullehu neşkuruke ve lâ nekfuruke** ve nahleu ve netruku men yefcuruk

Allahım! Muhakkak ki biz Senden yardım, mağfiret ve hidayet dileriz. Sana iman ederiz ve Sana tevbe ederiz. Sana güveniriz. Seni bütün hayırlar ile överiz, Sana şükrederiz ve Sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenden yüz çevirir ve onu terk ederiz.

Allâhumme iyyâke na'budu (Kunut Duası 2)

اَللّٰهُمَّ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ لَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَ اِلَيْكَ نَسْأَلِي وَنَخْشِي عَذَابَكَ اِنَّ عَذَابَكَ بِ الْكَفَّارِ مُلْحِقٌ وَنَخْشِي عَذَابَكَ

Allâhumme iyyâke na'budu ve leke nusalli ve nescudu ve ileyke nes'a ve nahfidu nercû rahmeteke ve nahşâ azâbeke inne azâbeke bilkuffâri mulhık

Allahım! Biz yalnız Sana kulluk eder, Senin için namaz kılar ve Sana secde ederiz. Yalnız sana koşar ve yalnız Senin için çalışırız. Senin rahmetini umar ve azabından korkarız. Şüphesiz Senin azabın kafirlere erişecektir.

İman esaslarını belirten “Âmentü”

“Âmentü billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusûlihî ve'l-yevmi'l-âhiri ve bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî minallâhi teâlâ; ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakk eşhedü en lâ ilâhe illâllâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve resûluhû”

“Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Yüce Allah’tan olduğuna iman ettim. Ölümden sonra diriliş gerçektir. Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim”

İkinci kelimedeki “bi” eki Billâhi “Allah’a” anlamı veriyor ve aynı anlam “meleklerine” vb. şeklinde diğer kelimelere de yansıyor.

“Hi” eki ise bitişik zamir olarak, Melâiketihî “Onun melekleri”, kütübihî “Onun kitapları” ve rusûlihî “Onun peygamberleri” haline dönüştürüyor. Yine “hû” bitişik zamiri “abduhû ve resûluhû” ile “Onun kulu ve elçisi” anlamını ekliyor.

Ahiret günü; içinde yaşadığımız dünya ömrünün sona ermesiyle başlayacak olan, insanların ikinci defa dirileceği ve herkesin hesaba çekileceği, ödül ya da ceza göreceği gün demektir. Bu dünyanın sonu, yani ahiri ile başlayacağı ya da en son zaman olduğu için ona “son gün” anlamında “Ahiret Günü” denmiştir.

Türkçede de kullanılan mevt “ölüm”, meyyit “ölü”, mevta da “ölüler”dir. Satrançta “mat” şahın ölümü, boğa güreşinde matador “öldüren”dir.

Üç Aylar Duası

اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَ شَعْبَانَ وَ بَلِّغْنَا رَمَضَانَ

Allahümme bârik lenâ fi Recebe ve Şabane ve belliğna Ramazan

Allahım! Recep ve Şaban’ı bizim için/bize bereketli kıl ve bizi Ramazan’a erıştır.

Üç ayların başlangıcı olan Receb ayı geldiğinde Peygamber Efendimiz yukarıdaki şekilde dua ederdi.

Bakara Suresi 183. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

Yâ eyyuhe-lleẓîne âmenû kutibe ‘aleykumu-**ssiyâmu** kemâ kutibe ‘ale-lleẓîne min
kablikum **le’allekum** tettekûn(e)

Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı.
Umulur ki korunursunuz/sakinirsiniz.

“Yâ eyyuhe-lleẓîne âmenû-Ey iman edenler” ifadesinin Kur’an’da çokça geçtiğini biliyorsunuz.

“Kutibe”nin kök harflerinin “Kef-Te-Be” olduğunu çıkarmışsınızdır. “Önce ötreli-sonra esreli” oluşu edilgen bir fiil olduğuna işaret ediyor. Kelime anlamı “yazıldı” demek. Ancak Kur’an’da geçen “üzerinize yazıldı” ifadesi –aksine bir karîne bulunmadığında– “farz kılındı” manasına gelmektedir.

“Alâ” cer harfinin “üzerine” anlamı verdiğini biliyorduk. Bu durumda, “‘aleykum-sizin üzerinize/size” ve “‘ale-lleẓîne min kablikum-sizden öncekilere/sizden öncekilerin üzerine” anlamına gelmiş olur.

Sıyâm, “oruç” demektir. Oruç kelimesi de, tıpkı namaz gibi bize Farsçadan intikal etmiştir.

Le’allekum “umulur ki”

“Tettekûn” eril-2. çoğul şahıs kipinde muzari fiil olup, “korunursunuz/sakinirsiniz” demektir.

Bu âyet, hicretin 1. yılında Peygamberimiz tarafından tutulması emredilen aşûrâ orucunun farz olma hükmünü kaldırmış, onun yerine 2. yılın başında ramazan orucunu farz kılmıştır. Takva günahlarla ilgili bir sakınmadır, günahlardan uzak durmak, günaha girmemek için çaba göstermektir. Ayette, orucun günahlardan sakındırma/koruma işlevi olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Oruç, ilk kez İslâmiyet ile gelmiş bir ibadet değildir. Bizden önceki ümmetlere de emredilmiş bir ibadet türüdür.

Bakara Suresi 185. Ayet

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى
وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

Şehru ramadâne-İlezi **unzile fihi-lkur-ânu** **huden linnâsi** vebeyyinâtin **mine-
lhudâ velfurkân(i)(c)** **femen şehide minkumu-şşehra** felyesumh(u)(s)...

Ramazan ayı ki, **insanlara yol gösterici**, **doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın**
açık delilleri olarak Kur'an onda indirilmiştir. **Öyle ise içinizden her kim o aya**
erişirse, artık onda oruç tutsun!

Farsça'dan gelen şehir “il” anlamına gelirken, Arapçadaki “ay” demektir. Aslında
“şehera” “belirdi” anlamına gelmektedir, bunun nedeni yeni ay girdiğinde Ay'ın
“belirmiş” olmasıdır. Şöhret “belirme, öne çıkma, tanınma”, meşhur “belli,
tanınmış”, teşhir “belli kılma, tanıtma” anlamına geliyor.

Hatırlarsanız dolaylı emir kipi (“Gitsin”, “yazsın” gibi) için şu işlemler
yapılıyordu: Önce muzari fiilin üçüncü şahıs çekimi alınır, tekil durumda

kiplerin sonu cezimlenir, başına emir lamı **لِ** getirilir. Burada da **يَصُومُ** muzari

fiili **فَلْيَصُمْ** şekline gelir. Sonundaki “hu” ise onu oruçlu geçirsin/onda oruç
tutsun” anlamı vermiş oluyor.

İftar Duası

Resulullah (sav) iftar ettiği zaman şu duayı okurdu:

Allahümme leke **sumtü** ve alâ rızıkıke **eftartü**.

Ey Allah'ım, Senin (rızan) için **oruç tuttum** ve Senin rızıkıyla **iftar ettim** (Ebû
Dâvud, Savm: 22).

“Eftartü” içinde de “F-T-R”yi farketmişsinizdir. Fatara fiili “yardı, yarattı”
anlamına geliyor. İlk yaratılış, bir bakıma mutlak yokluğun yarılarak içinden
varlığın çıkması şeklinde telakki edildiğinden fitrat kelimesiyle ifade edilmiştir.
Buna göre fitrat, “ilk yaratılış anında varlıkların henüz dış tesirlerden

etkilenmemiş olan ilk durumlarını” belirtir. Fâtır, Allah'ın güzel isimlerinden biridir.

Bu kökten türeyen iftâr ve fitr kelimeleri diğer bazı anlamların yanı sıra “orucu açmak, oruçluya orucu açtırmak” gibi manalara gelir. Türkçede fitre denilen “fitra”, hem “oruç açmak” manasındaki iftarın köküdür, hem de “yaratılış” manasındaki fitrattır. Fitre, oruç ibadeti ile geçirilmiş bir ayın teşekkürü ve insan olarak yaratılmış olmanın minnet borcu olarak ödenir, bayramda yoksulların da sevinmelerini sağlar.

İmsâk, “bir şeyi tutmak, sımsıkı sarılmak, alıkoymak; bir şeyden el çekmek, kendini tutmak” gibi manalara gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nde vükelâ ve devlet ricâlinin saray ve konaklarında her akşam iftar yemeği verilmesi yerleşmiş bir gelenektir. Bu iftarlarda misafirlere ve özellikle fakirlere yemekten sonra “diş kirası” adıyla para ve çeşitli hediyeler dağıtılırdı. Bu adet Ramazan ayına mahsus olmakla beraber başka ziyafetlerde de tatbik edilirdi. Bu tamlamada da “yemek yerken dişlerinizi yordunuz, bu da sizin dişinizin kirası olsun” inceliği mevcuttu.

Doğu Akdeniz kültürlerine özgü ince-yassı ekmeği belirten pide, bize Yunanca pita'dan intikal etmiştir. Onlara da Arâmice'den... Pideye yıllarca Türk Pizzası, pizzaya da İtalyan Pidesi denmiştir. Pizza ile pide aynı kökten gelmektedir.

Sahur, “seherde yenen yemek” demektir.

Teravîh

Teravîh “rahatlatma, dinlendirme” anlamındaki “terviha”nın çoğuludur. Bu namaza dört rekatta bir dinlenme amacıyla biraz oturulduğundan teravîh denmiştir. Zaman içinde, her bir tervihayı oturup dinlenmek yerine, zikir ve salavat gibi nafil ibadetlerle değerlendirme veya ara vermeden namaza devam etme şeklinde uygulamalar ortaya çıkmıştır. Hanefiler her bir tervihada oturup dinlenmeyi teravîhin ruhuna daha uygun bulurlar. Türkiye’de bu namaz aralarında Peygamberimize salavat getirilmekte veya ilahi okunmaktadır.

Ezan

Ezan, “bildirme, duyurma, davette/çağrıda bulunma, ilân etme” anlamına gelir. Müezzin “ezan okuyan kimse, duyuran/bildiren/davet eden kimse”dir.

Ezanda geçen cümlelere bakalım:

الله أكبر الله أكبر

Allahu ekber Allahu ekber (2 defa)

Allah en büyüktür

أشهد أن لا إله إلا الله

Eşhedü en lâ ilâhe illallah (2 defa)

Allah'tan başka tanrı olmadığına şehâdet ederim

أشهد أن محمدا رسول الله

Eşhedü enne Muhammeden resûlullah (2 defa)

Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim

حي على الصلاة

Hayye ale's-salâh (2 defa)

Haydi namaza

حي على الفلاح

Hayye ale'l-felâh (2 defa)

Haydi kurtuluşa

الله أكبر الله أكبر

Allahu ekber Allahu ekber (2 defa)

Allah en büyüktür

لا إله إلا الله

Lâ ilâhe illallah

Allah'tan başka **tanrı yoktur**

Sabah ezanında, “Hayye ale'l-felâh”tan sonra

الصلاة خير من النوم

Es-Salâtü hayrun mine'n-nevm (2 defa)

“**Namaz** uykudan **hayırlıdır**”

sözü tekrarlanır. Ezanı dinleyenler cümleleri aynen tekrar ederler.

Ancak “Hayye ale's-salâh” ve “Hayye ale'l-felâh” denildiğinde, “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ**” denilir. Bunun sebebi, her şey ilâhî

irade ve güce bağlı olarak gerçekleştiğinden namaz da dâhil bütün işlerin ancak Allah'ın verdiği güç sayesinde yerine getirilebileceği gerçeğini hatırlatmak içindir. Bu ifade, genelde “Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur.” biçiminde çevrilse de, daha doğrusu “Her türlü değişim ve kuvvetin kaynağı sadece Allah'tır” şeklindedir.

Kâmet

“Hakkını vererek yapma, yerine getirme, doğrultma, devam ettirme” gibi anlamlara gelen ikâmet (ikâme), terim olarak “farz namaza başlanmak üzere olduğunu duyurmak” demektir. Ezanla namaz vaktinin girdiği, ikâmetle de farz namaza başlanmakta olduğu bildirilir. Türkçe'de ikâmet için “kâmet getirme, kâmetleme ve kâmet okuma” tabirleri kullanılır.

Kâmette, “Hayye ale'l-felâh”tan sonra

قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ

Kad kâmeti's-**salâh** (2 defa)

Namaz başlamıştır/**namaza** durulmuştur

ifadesi söylenir.

Ezan/Vesile Duası

Bir hadiste,

Her kim ezanı işittiğinde ardından “

اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ
وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

Allahumme rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmmeh ve's-salâti'l kâimeh, âti
Muhammeden'il vesîlete ve'l-fadîlete ve'b'ashu mekamen Mahmûden ellezi
veadteh.

Ey bu mükemmel davetin ve kılınmak üzere olan namazın Rabbi olan Allah'ım!
Muhammed'e vesileyi, fazileti ihsan et. Onu kendisine vadettiğin Makam-ı
Mahmûd'a ulaştır.” derse, kıyamet gününde benim şefaati ona vacip olur.”
(Buhârî, Ezan, 8).

Bazı kaynaklarda, duanın sonuna “Muhakkak ki Sen vaadinden dönmezsin.”
ifadesi eklenmiştir. Biz de dualarımıza bunu ilâve ederiz. Ezan bittiğinde onu
duyanlar bu hadiste ifade edildiği şekilde dua ederler. Ayrıca “Ezan ile kamet
arasında dua reddolunmaz.” (Tirmizî, Salât, 46) hadisi gereği, vesile duasının
ardından başka dualar da yapılabilir.

Hadiste geçen “tam/mükemmel davet”ten kasıt ezandır.

Vesile, fazilet ve makam-ı mahmud Peygamberimize verilecek yüce mertebeleri
ifade eden kavramlardır.

Bease fiili “gönderdi, diriltti, yükseltti, kaldırdı” gibi anlamlara gelmektedir. Bu
durumda “O’nu makâm-ı mahmûd’a eriştir” veya “O’nu makam-ı mahmûd üzere
dirilt” şeklinde anlam verilebilmektedir.

Bilginlerin çoğu makâm-ı mahmûdu “şefaati” olarak değerlendirmişlerdir.
Peygamberimizin bizden Ona makam-ı mahmud verilmesi yönünde dua
istemesinin hikmetini, Onun şefaati her daim mutluluğunu istediği ümmeti
için kullanacak olmasında görüyoruz. Ayrıca, O’na makam-ı mahmudun
verilmesini istemek demek, aynı zamanda bize de ebedi mutluluk yurdu olan
cennetin de verilmesini istemek demektir.

Sâffât Suresi 180-182. Ayet

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ

Subhâne rabbike rabbi-l'izzeti 'ammâ yasifûn(e) Ve selâmun 'alâ-lmurselîn(e)
Velhamdu li(A)llâhi rabbi-l'âlemîn(e)

İzzet Rabbi olan senin Rabbin, onların nitelendirdiklerinden uzaktır/yücedir.
Peygamberlere selâm olsun. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a da hamd olsun...

Peygamberimiz, kişinin bulunduğu meclisteki toplantı sona erip de kalkacağı zaman bu üç ayeti okumasını tavsiye etmiştir. Bu ayetler, Allah'ı takdis ve tenzih ederek övgüyle anmanın ve peygamberleri yâd etmenin en güzel ifadeleri olduğu için, özellikle Kur'an'dan bir parça okunduktan ve dua edildikten sonra okunması Müslümanlar arasında gelenek halini almıştır.

Tevbe Suresi 129. Ayet

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ

Fe-in tevellev fekul hasbiya(A)llâhu lâ ilâhe illâ hu(ve)(s) 'aleyhi tevekkeltu vehuve
rabbu-l'arşı-l'azîm(i)

Eğer yüz çevirirlerse de ki: “Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir.”

Mü'minûn Suresi 97-98. Ayetler

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ

Vekul rabbi e'ûzu bike min hemezâti-şşeyâtîn(i) Ve e'ûzu bike rabbi en
yahdurûn(i)

De ki: “Ey Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım, Rabbim!”

Yemek Duası

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

Elhamdülillâhillezî et'amenâ ve sekânâ ve cealenâ mine'l-müslimîn

Bizi yedirip içiren ve bizi Müslümanlardan kılan Allâh'a hamdolsun

Furkân Suresi 74. Ayet

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا
لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

Velleżîne yekûlûne rabbenâ heb lenâ min ezvâcinâ vezurriyyâtinâ kurrate
a'yunin vec'alnâ lilmuttekîne imâmâ(n)

Ve onlar ki: “Ey Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve soylarımızdan göz aydınlığı
olacak kimseler ihsan et ve bizi takva sahiplerine önder kıl!” derler.

Zevc “erkek eş”, zevce “kadın eş”, izdivaç “eşleşme/evlenme”, ezvâc “eşler”
anlamına gelmektedir.

Zürriyet Türkçede de “nesil, soy” anlamında kullanılmaktadır. Zürriyet ile
bağlantılı olarak, Arapçada zerre “tohum”, ziraat “tohum saçma”, mezra “tohum
atılan (ekilen-dikilen) yer” anlamına gelmektedir.

Mü'minûn Suresi 118. Ayet

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

Vekul rabbi-ğfir verham veente hayru-rrâhimîn(e)

De ki: “Rabbim! Bağışla ve merhamet et. Çünkü sen merhamet edenlerin en
hayırlısısın!”

Âl-i İmrân Suresi 53. Ayet

رَبَّنَا أَمَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ

Rabbenâ âmennâ bimâ enzelte vetteba'nâ-rrasûle fektubnâ me'a-şşâhidîn(e)

(Havârîler:) “Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz” (dediler.)

Âl-i İmrân Suresi 169. Ayet

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

Velâ tahsebenne-ilezîne kutilû fi sebîli(A)llâhi emvâtâ(en)^(e) bel ahyâun ‘inde rabbihim yurzekûn(e)

Allah yolunda öldürülenleri **sakin** ölü **sanmayın**. Aksine onlar diri olup Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar.

Fiilin başına ل ve sonuna da ن gelmesi vurguyu artırır.

Hapşırma Duası

Aksıran bir Müslüman الحمد لله demesi, orada bulunanların da hapşıran kişiye, يَرْحَمَكَ اللَّهُ “Allah sana rahmet etsin” diyerek mukabelede bulunması, hapşıran kişinin de tekrar, يَهْدِينَا وَيَهْدِكُمْ اللَّهُ Allah bize ve size hidayet etsin.” demesi, Peygamber Efendimizin sünnetidir.

Hûd Suresi 88. Ayet

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

...vemâ tevfiķî illâ bi(A)llâh(i)^(e) ‘aleyhi tevekkeltu ve-ileyhi unîb(u)

...Başarım ancak Allah'tandır, O'na güvendim ve O'na yöneliyorum.

Mü'min Suresi 44. Ayet

فَسْتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأَفْوضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

Fesetezkurûne mâ ekûlu lekum^(c) ve ufevvidu emrî ila(A)llâh(i)^(c) inna(A)llâhe
basîrun bil'ibâd(i)

“Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah’a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir.”

Dile hafif, mîzanda ağır ve Rahman olan Allah'a sevimli bir zikir

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ

Sübhânallahi ve bihamdihi Sübhânallahi'l Azim

Allah'a hamd ederek O'nu noksanlıklardan tenzih ederim. Yüce Allah'ı tenzih ederim.

Sevgili Peygamberimiz hadis-i şerifte şöyle buyurdu: “İki cümle vardır ki, dile hafif, mizanda ağır, Rahman olan Allah’a ise sevimlidir: ‘Sübhânallahi ve bihamdihi Sübhânallahil’azîm”

Namaz ile bu zikir arasında bir ilişki var mıdır? Alimlerimiz bu konuda çok ilginç ve güzel bağlantılar tespit etmişler. Bu zikirde üç husus gözümüze çarpıyor:

- 1) Allah'ın celâline karşı O'nu tesbih etmek: Sübhânallah ile, Allah'ın yarattığı hiçbir varlığa benzemediği, onlardaki kusur ve eksiklerden tamamen uzak olduğu belirtiliyor. Allah'ın celâl isimlerini kapsıyor.
- 2) Allah'ın cemâline karşı O'na şükretmek: Bihamdihi ile, Allah'ın, rahmetinin gereği olarak bizi muhatap kabul ederek, icraat ve tasarrufuyla bize şahdamarımızdan daha yakın olmasıdır. Allah'ın cemâl isimlerini kapsıyor.
- 3) Allah'ın kemâline karşı O'nu tazim etmek: Allahül'azîm ile, O'nun yüceliğini ifade ediyoruz. Allah'ın kemâl isimlerini kapsıyor.

Bu zikirde yer verilen tesbih, tahmid ve tâzim ifadelerinin benzerleri, hem namazın içinde, hem de namaz sonrasında söylenir. Namazın içindeki ifadelere bakalım:

1) Tesbih ifadeleri: Sübhaneke, Sübhanerabbileyelâ, Sübhanerabbie'lâzim...

2) Tahmid ifadeleri: Elhamdülillahirabbilalemîn, Semiallahülimen hamideh, Rabbenâ lekel hamd...

3) Tâzim ifadeleri: Allahu Ekber, Rabbiyela'lâ, Rabbiye'lâzim...

Yine namazın sonrasında bu anlamları pekiştirmek için Sübhanallah, Elhamdülillah ve Allahu Ekber zikirleri 33'er defa tekrar edilmektedir.

Bakara Suresi 1-5. Ayetler

آلَمْ

Elif-lâm-mim

Sure, kesik harflerle (huruf-u mukattaa) başlamaktadır. "Elif-lâm-mim"ın manasıyla ilgili olarak yirmiden fazla yorum vardır. Arap alfabesi 28 harftir. Cenâb-ı Allâh Kur'an-ı Kerîm'de, bu harflerden 14 tanesini 29 surenin başında huruf-u mukattaa olarak zikretmiş, 14 tanesini ise kullanmamıştır. Alınan bu harflerin toplamı, alınmayanlara nispetle Kur'an'da daha çok kullanılmıştır. Huruf-u mukattaalar, bazı âlimlerce Peygamberimize iletilen birer ilahî şifre olarak görülmüştür. Birçok âlim de sure başlarında bu harflerin zikredilmesinin, insanlarca kullanılan harflerden meydana geldiği halde, insanların Kur'an'ın bir benzerini getirmekten âciz olduklarını gösterdiğini belirtmektedir.

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Žâlîke-lkitâbu lâ raybe fihi huden lilmuttekîn(e)

İşte o Kitap ki; şüphe yoktur onda; müttakiler için yol göstericidir.

Bilgi edinme kaynaklarımız temelde 3'e ayrılır:

- Doğru haber
- Sağlıklı akıl ve
- Sıhhatli işleyen duyular.

Kanada'ya birçoğumuz gitmemiştir. Ancak giden insanların verdiği haberlere itimat ediyor ve yeryüzünde böyle bir ülke olduğuna inanıyoruz/biliyoruz. Doğru haberi günlük yaşamımızda da bir bilgi kaynağı olarak kabul edip, uyguluyoruz.

İşte, vahiy doğru haberin en üst derecesidir. “Şüpheden arî” sıfatını haiz tek kitap Kur'an'dır. El-emin sıfatını haiz bir Elçi vasıtasıyla bize nakledilmiştir. Üstelik bu bilgi, bir kişi tarafından değil, tarih içinde sürekli olarak güvenilir insanların diliyle farklı toplumlara iletilmiştir. Fatiha suresinde yaptığımız “Bizi doğru yola ilet” talebimiz arkasından gelen Bakara suresinde “Kur'an'ın bir yol gösterici/hidayet kaynağı” olduğu vurgusuyla karşılık buluyor. Şüphe olsaydı, hidayet kaynağı da olamazdı. Ancak bu vasfı herkese değil, “müttakiler”e hitap ediyor. Perdesini çekenin evine güneş girmiyorsa, suçlu sizce kimdir? Hidayetin girebilmesi için kalp kapılarının açık olması ve takvanın peşinde olunması gerekiyor. Sonraki ayetlerde müttakilerle/takva sahipleri ile ilgili şu beş özellik belirtiliyor: Gayba iman etmek, namazı doğru ve devamlı kılmak, Allah'ın verdiklerinden bir kısmını O'nun rızası için harcamak, Kur'an'a olduğu gibi diğer peygamberlere gönderilen kitaplara da inanmak ve ahiret konusunda kesin inanç sahibi olmak.

Bir gün Hz. Ömer, Ubeyy b. Kaab'a takvanın ne olduğunu sordu. Ubeyy b. Kaab da kendisine “Sen hiç dikenli bir yolda yürümedin mi?” diye sordu. Hz. Ömer “Evet, yürüdüm dedi. Ubeyy b. Kaab “Peki, o durumda ne yaptın?” diye sordu. Hz. Ömer “Paçalarımı sıvadım ve dikenlere takılmamaya özen gösterdim” deyince Ubeyy b. Kaab “İşte takva budur” dedi.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

Elleżîne yu/minûne bilğaybi veyukîmûne-ssalâte vemimmâ razeknâhum yunfikûn(e)

Onlar ki, gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.

Gayb, duyu organlarının idrakinin dışında kalan şey demektir. Ancak, “gayb”e inananlar hidayetden nasiplenebilir.

Namazın kılınması değil, dosdoğru ve devamlı olarak kılınması esastır. Namaz dinin direği olduğundan, binanın sağlam olması için direğinin de sağlam olması gerekir. Namaz bütün temel ibadetleri içeren bir ibadettir. İçinde kelime-i şehadet getirilir, oruç tutar gibi yenilip içilmez, ömrün bir anlamda zekâtı verilir ve hac mahalli olan Kâ'be'ye yönelerek kılınır.

Müttaki paylaşımcı olmalıdır. Bir cimrinin veya parayı her şeyden çok seven bir servet düşkününün, İslâm uğrunda malî fedakârlıklar yapması beklenemez. İnfak, farz olan zekâtı ve gönüllü olarak yapılan her çeşit hayrı içerir.

İnfak ederken nelere dikkat etmek gerekir? Bakın “vemimmâ razeknâhum yunfikûn” ifadesinde ne prensipler gizli:

“Min” kelimesi: “min (den)” bir bütünden parçayı ifade eder. Bütün malımızı değil, sadakaya muhtaç olmayacak derecede vermeli.

“Mimmâ (min+mâ) razeknâhüm” ifadesi:

- Ayşe'den alıp Fatma'ya vermek bu kapsama girmez. “kendilerine rızık olarak verdiklerimizden” denmesi, infakı kendi malımızdan vermemiz gerektiğini belirtiyor.
- Minnet altına alma, yani yapılan iyiliğin karşısında borçlu hissettirme olmamalı. Zira “rızık olarak verdiklerimizden” ifadesinde “nâ (biz)” lafzı rızıkın Allah tarafından verildiğini belirtiyor, Allah'ın verdiğini başka kula verirken de minnet beklememelidir.
- “Rızık olarak verdiklerimizden” ifadesinde “nâ (biz)” lafzı rızıkın Allah tarafından verildiğini belirtiyor, öyleyse rızık veren Allah olduğundan fakirlikten korkulmamalı.
- “Rızıkın kapsamının genel olarak belirtilmesi, özele indirgenmemesi”: İnfak/sadaka yalnız mala ve paraya münhasır değildir. Rızık en genel anlamda Allah'ın verdiği maddi ve manevi nimetler olduğundan “rızık olarak verdiklerimizden” ifadesinden hareketle, ilim, fikir, kuvvet, amel gibi şeylerde de muhtaç olanlara verilmesi gerektiği anlaşıyor. Bir öğretmen, bütün bilgisini ücret karşılığında vermeyip, durumu müsait olmayanlara ilmini infak edebilir. Güçlü bir genç, komşularının paketlerini taşıyıp gücünden infak edebilir.

“Yunfikûn” ifadesi: Nafaka-infak aynı kökten gelen kelimelerdir. “yunfikûn (nafaka olarak verirler)” lafzı nafakasına (geçimine, zaruri ihtiyaçlarına) sarf edeceklere infak edilmesi gerektiğine işaret ediyor. Haramlara sarf edenlere infak olmaz. Kumar oynayacak adama hayır yapıyorum diye para verirse, bu infak kapsamına girmez.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

Vellezîne yu/minûne bimâ unzile ileyke vemâ unzile minkablîke vebil-âhirati hum yûkinûn(e)

ve onlar ki sana indirilene de, senden önce indirilene de iman ederler ve ahirete de kesin bir bilgiyle inanırlar.

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ulâ-ike ‘alâ huden min rabbihim ve ulâ-ike humu-lmuflihûn(e)

İşte onlar, Rablerinden bir hidayet üzeredirler ve işte onlar, onlardır kurtuluşa erenler...

“Müflih”, “iflah”dan “felâh bulan, kurtulan” demektir. “Felâh” aslında “felaha-yardı” fiilinden gelmektedir. Önündeki engeli yarıp, kendini kurtarmak ve istediğine ermek, yani zafer bulmaktır. Hatta çiftçiler de toprağı sabanla yardıkları için Arapça onlara fellâh denmiştir. İşte müminler de dünyada önlerine çıkan engelleri yarıp, gaybda gizlenen dileklerine eren ve ahirette sonsuz kurtuluşa erenler olacaktır. Ezandaki “haydi felâha” ifadesinin anlamını daha iyi anlamış oluyoruz.

Sıkça Rastlanan Bazı İfadeler

Ona selâm olsun. عَلَيْهِ السَّلَامُ

Hüküm Allah’ındır. الْحُكْمُ لِلَّهِ

Rızık Allah’tandır. الرِّزْقُ عَلَى اللَّهِ

Allah’tan mağfiret dilerim. أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ

Allah’a emanet olun. فِي أَمَانٍ لِلَّهِ

Doğrusunu Allah bilir. اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

İnandık ve tasdik ettik. آمَنَّا وَصَدَّقْنَا

Allah'a sığınırız. نَعُوذُ بِاللَّهِ

Bazen mazi fiiller dua anlamında kullanılır.

Allah senden razı olsun. رَضِيَ اللَّهُ عَنْكَ

Allah ona rahmet etsin. رَحِمَهُ اللَّهُ

Allah seni hayırla mükâfatlandırısın. جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا

Bârekallah/Allah mübarek/bereketli eylesin. بَلَكَ اللَّهُ

Allah onu affetsin. عَفَى اللَّهُ عَنْهُ

Allah bize yeter. حَسْبُنَا اللَّهُ

Allah bizi korusun. حَفَظَنَا اللَّهُ (Türkçede hafazanallah olarak yerleşmiştir)

Hutbede Okunan Bazı Ayet Ve Dualar

1.Hutbe

İç ezan bittikten sonra hatip ayağa kalkarak hutbenin birinci bölümünün Arapça kısmını oluşturan şu metni okur:

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ أَلْحَمْدُ لِلَّهِ أَلْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ
إِلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا
مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ
لَهُ وَنَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

“Hamd Allah’a mahsustur (3 defa). O’na hamd ediyor, O’ndan yardım istiyor, O’ndan mağfiret diliyor ve O’na tövbe ediyoruz. Nefislerimizin şerrinden ve kötü amellerimizden Allah’a sığınıyoruz. Allah kimi hidayete erdirirse onu saptıracak kimse yoktur. Kimi de saptırırsa onu hidayete getirecek kimse yoktur. Bir tek Allah’tan başka hiçbir ilah olmadığına ve O’nun ortağının bulunmadığına şahitlik ederiz. Ve yine şehadet ederiz ki Hz. Muhammed Allah’ın kulu ve resulüdür.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ

Allahım! Efendimiz Hz. Muhammed’e ve onun ailesi ve tüm ashabına salat ve salam eyle.

أَمَّا بَعْدُ فَيَا عِبَادَ اللَّهِ اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوهُ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ
مُخْسِنُونَ

Ey Allah’ın kulları! Allah’a karşı gelmekten sakının, O’na itaat edin. Şüphesiz Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlar ve iyilik yapanlarla beraberdir.

Emmâ ba'd: “Bundan sonra, asıl meseleye gelince” anlamında besmele, hamdele ve duadan sonra sözün başında söylenir.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ

Yüce Allah Kerîm Kitabında şöyle buyuruyor:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman Rahim Allah'ın adı ile

Konu ile ilgili ayet okunur

صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمِ

Yüce Allah doğru söyledi

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Ve Allah'ın Elçisi (Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun) şöyle buyuruyor:

Konu ile ilgili hadis okunur

صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ فِيمَا قَالَ أَوْ كَمَا قَالَ

Allah'ın elçisi bu sözünde ya da benzeri ifadesinde doğru söyledi

Fi mâ kâl ev kemâ kâl denmesinin nedeni, “Bu naklettiğim hadisin metninde yanlışım varsa Peygamberimiz aslında nasıl söylemiş ise aynen onu kastediyorum” demektir.

Hutbenin Türkçe Kısmı Okunur

أَلَا إِنَّ أَحْسَنَ الْكَلَامِ وَأَبْلَغَ النَّظَامِ كَلَامُ اللَّهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَامِ كَمَا
قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْكَلَامِ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Dikkat ediniz ki; şüphesiz sözün en güzeli, nizamın en kapsamlısı, Aziz, Melik ve Her şeyi bilen Allah'ın kelimasıdır. Mübarek ve Yüce Allah'ın Kelam'ında buyurduğu gibi: “Kur'an okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun, umulur ki merhamet edirsiniz.”

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ
اللَّهِ الْإِسْلَامُ صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla:
“Şüphesiz Allah katında din islamdır.” Azim olan Allah doğru söyledi

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ أَسْتَغْفِرُ
اللَّهِ الْعَظِيمَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ وَأَسْأَلُ اللَّهَ لِي وَلَكُمْ التَّوْفِيقَ

ve (Peygamber) Salât ve selâm üzerine olsun: “Günahına(günahından) tövbe eden, hiç günah işlemeyen kimse gibidir” buyurmuştur. Yüce Allah'tan bağışlanmamı diler, O'na tövbe ederim. Kendim ve sizin için Allah'tan başarı dilerim.

Sonra oturarak şu duayı okur

بَارَكَ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ
الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ إِنَّكَ سَمِيعٌ قَرِيبٌ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ

Allah bize, size ve erkek ve kadın diğer bütün mü'min ve müslümanlara, onların hayatta olanlarına ve ölmüşlerine bereket versin. Şüphesiz Sen İşiten, Yakın olan ve Dualara cevap verensin.

Sonra ayağa kalkar ve ikinci hutbeye başlar.

2. Hutbe

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ تَعْظِيمًا لِنَبِيِّهِ وَتَكْرِيمًا لِمُصْطَفَاهِ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَائِلٍ
مُخْبِرًا وَآمِرًا إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتُهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا
عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Kâmil manada Allah'a hamd olsun. Salât ve selâm Peygamberimiz Muhammed'e, bütün aile fertlerinin ve ashabının üzerine olsun. Peygamberini yüceltmek ve seçtiklerine ikram için Aziz ve Celil olan (Allah) haber ve emir vererek şöyle buyuruyor: "Şüphesiz Allah ve melekleri Peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selâm verin."

Salli ve Barik duaları ve ardından aşağıdaki dua okunur

اللَّهُمَّ وَارْضَ عَنِ الْأَرْبَعَةِ الْخُلَفَاءِ سَيِّدِنَا أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ وَعَلِيٍّ ذَوِي
الصِّدْقِ وَالْوَفَاءِ وَبَقِيَّةِ الْعَشْرَةِ الْمُبَشَّرَةِ وَآلِ بَيْتِ الْمُصْطَفَى وَعَنِ الْأَنْصَارِ
وَالْمُهَاجِرِينَ وَالتَّابِعِينَ إِلَى يَوْمِ الْجَزَاءِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ
بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Allahım! Sadakat ve vefa sahibi olan 4 halife efendimiz Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve diğer Cennetle müjdelenen 10 kişiden, Hz. Muhammed Mustafanın Âl-i

beytinden, Muhacirler'den, Ensar'dan ve bunlara tabi olanlardan kıyamet gününe kadar razı ol.

Allahım! Mü'min erkek ve kadınları, Müslüman erkek ve kadınları, onların hayatta olanlarını ve ölmüşlerini rahmetinle bağışla, ey Merhametlilerin en merhametlisi. Selam Peygamberlerin üzerine olsun. Hamd Alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

عِبَادَ اللَّهِ اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوهُ

Allah'ın kulları! Allah'a karşı gelmekten sakının ve O'na itaat edin

denir ve Nahl sûresinin 90. ayeti ve mealî okunur:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ
وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

Şüphesiz Allah; adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlara vermeyi emreder; hâyâsızlık, fenalık ve azgınlığı da yasak eder. O, düşünüp tutasınız diye size böyle öğüt veriyor.

Hatip, hutbeyi bu şekilde tamamladıktan sonra minberden iner, namaz kıldırmak üzere mihraba geçer.

Yûsuf Suresi 2. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

İnnâ enzelnâhu kur-ânen 'arabiyyen le'allekum ta'kilûn(e)

Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

İbrahim Suresi 4. Ayet

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Vemâ erselnâ min rasûlin illâ bilisâni kavmihi liyubeyyine lehum(s)
feyudillu(A)llâhu men yeşâu veyehdî men yeşâ(u)(c) vehuve-l'azîzu-lhakîm(u)

Onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güç ve hikmet sahibidir.

Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde Arapça olarak indirildiğinin vurgulanmasının hikmeti ne olabilir? Bu konuda Diyanet'in Kur'an tefsirinde rastladığım bilginin bunun hikmetini açıkladığını gördüm: "Müşrikler Kur'an'dan önceki kutsal kitapların genellikle İbranice veya Süryanice indirilmiş olduğunu duyuyor ve biliyorlardı. Bu sebeple bu dillerin ilâhî vahyin özel dili olduğunu sanan bazı kimseler Kur'an'ın da Hz. Muhammed'e bu dillerden biriyle indirilmesi gerektiğine inanıyor, Arapça olarak indirilmiş olmasını yadırgıyorlardı (İbn Âşûr, XIII, 185). Bu yanlış anlayışı düzeltmek maksadıyla Yüce Allah, peygamber hangi kavimden ise onlara iyice açıklasın diye mesajı o kavmin diliyle göndermiştir. Kur'an'ı tebliğ etmekle görevli Hz. Peygamber ve kavmi Arap olduğu için Kur'an Arapça olarak gönderilmiştir. Fakat bu durum, onun sadece Araplara indirilmiş olduğunu göstermez. Nitekim onun ilgi alanının evrensel ve bütün insanlığa hitap ettiğini gösteren birçok ayet mevcuttur (Bakara 2/185; Âl-i İmrân 3/138; Sebe' 34/28)."

Bu ayetlerden hareketle, aşağıdaki anlamlara ulaşabileceğimizi düşünüyorum:

Dillerin hepsi Allah'ındır. Doğrudan kutsal bir dil yoktur. Rabbimiz farklı diller üzerinden vahyini göndermiştir. Vahyin, İbranice veya Süryanice indirilmesi beklentisi doğru değildir.

Son vahiy, indiği gece Kadir'i ve indiği ay Ramazan'ı kıymetlendirdiği gibi indiği dili de kıymetlendirmiştir.

Elçiler, geldikleri toplumun dili ile tebliğ yapmak üzere gönderilmiştir.

Herkes bir toplum içinde yaşamak durumunda olduğundan, binlerce dili bilmesi mümkün değildir. Konu diğer ayetlerle birlikte ele alındığında, ahirzaman

peygamberinin Araplar içinde yaşamış olması, mesajının evrensel olmasını engellemez.

Elçilerin varisleri toplumlarının diliyle onlara hitap etmelidir. Yaşadıkları toplum ve çağın diline uygun hareket etmeyenler, tebliği iletmede başarılı olamaz.

Dili daha geniş anlamıyla ele alırsak, tebliğde başarılı olmak istiyorsak, çocuklara, kadınlara, gençlere, sanatçılara, bilim insanlarına velhasılı tüm toplum katmanlarına “onların diliyle” hitap etmek gerekir.

Bakara Suresi 28. Ayet

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Keyfe tekfurûne bi(A)llâhi vekuntum emvâten feahyâkum şumme yumîtukum şumme yuhyîkum şumme ileyhi turce'ûn(e)

Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz ki, siz ölüler idiniz, O sizi diriltti. Sonra sizleri yine öldürecek, sonra sizi yine diriltecek, sonra da O'na döndürüleceksiniz.

Bazıları bu ayeti, insanların defalarca ölüp başka bir bedende yeniden dünyaya geldiklerini savunan reenkarnasyona/tenâsühe delil göstermeye çalışmaktadır. Tenasüh, nesh “suret çıkarmak, başka bir surete koymak” kelimesinden gelir. Nüşa da aynı kökten gelir. Latince carn “et” demektir. Fransızca incarnation “ete bürünme, vücut bulma” anlamına gelir. Reenkarnasyon da, “tekrar ete bürünme, tekrar bedenlenme” anlamına geliyor. Bir bedenden ayrılan bir ruhun insandan hayvana, hayvandan insana, bir bitkiye veya bir cisme geçtiğini kabul eden inanış, ruh göçünü belirtmektedir.

Bu inancı, Kur'an-ı Kerîm ve hadislerden çıkartmak ve delillendirmek mümkün değildir. İslâm ve önceki dönemdeki Peygamberlerin ilahi mesajları, insanın öldükten sonra tekrar dirileceğini, dünyada yapıp ettiklerinin hesabını vereceğini, hesabın sonucuna göre muamele göreceğini haber vermişlerdir.

“Sizi topraktan yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir defa daha sizi oradan çıkaracağız” (Tâ-hâ/55) , “Onlar da şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin. Günahlarımızı kabulleniyoruz. Şimdi (bu ateşten)

bir çıkış yolu var mı? Sizin bu cezanızın sebebi, tek olan Allah'a çağırıldığınızda inkâr etmeniz, O'na şirk koşulduğunda inanmış olmanızdır. Artık hüküm, yüce ve büyük olan Allah'ındır.” (Mü'min 11-12) ve “Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında, ‘Ey Rabbim! Beni geri gönder’ der. ‘Tâ ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş yapayım.’ Hayır! Onun söylediği bu söz, boş laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden diriltilecekleri güne kadar süren bir engel vardır.” (Mü'minûn 99-100) ayetleri de göz önüne alındığında, iki ölüm ve iki dirilme

- Ölü olma hali: Yaratılmadan önceki safha
- Diriltilme: Dünyaya gelme
- Öldürülme: Vefat etme
- Yeniden diriltilme: Ahirette tekrar dirilme

şeklinde gerçekleşmektedir/gerçekleşecektir.

Yusuf Suresi 64. Ayet

قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ ۖ قَالَ لَهُ خَيْرٌ حَافِظًا
وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

Kâle hel âmenukum ‘aleyhi illâ kemâ emintukum ‘alâ ehîhi min kabl(u)(s)
fa(A)llâhu hayrun hâfizâ(an)(e) ve huve erhamu -rrâhimîn(e)

(Ya'kub) dedi ki: “Daha önce kardeşini size emanet ettiğim gibi mi onu size emanet edeyim? Allah en hayırlı koruyucudur. O, merhametlilerin en merhametlisidir.”

A'râf Suresi 23. Ayet

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Kâlâ rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve-in lem tağfir lenâ veterhamnâ lenekûnenne
mine-lhâsirîn(e)

(Âdem ile eşi) dediler ki: Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.

Mutaffifin Suresi 1-3. Ayet

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ

Veylun lil-mutaffifin(e) Ellezîne izâ-ktâlû 'alâ-nnâsi yestevfûn(e) Ve-izâ kâlûhum ev vezenûhum yuhsirûn(e)

Ölçü ve tartıda hile yapanların vay hâline ki, kendileri insanlardan bir şeyi ölçerek aldıklarında tam olmasını isterler, onlara ölçtükleri veya tarttıklarında ise eksik verirler.

“Ölçü ve tartıda hile yapma” anlamındaki tatfif kökünden türeyen mutaffif (çoğulu mutaffifin) “hile yapan” demektir. Mutaffifin diye nitelendirilen kimseler bir şeyi satın alırken ölçü ve tartıyı tam yapmakta, ancak başkalarına satarken eksik vermektedir. Kişileri bu tür davranışlara sevk eden en önemli faktör, huzuru ilâhîde hesabın verileceği o büyük güne inanmaması/düşünmemesidir.

Çeşitli surelerde de geçtiğini gördüğümüz “veyl” (Mâûn suresini hatırlayabilirsiniz), “Yazıklar olsun, vay haline!” anlamında kullanılan bir ünlem olmakla birlikte, bir kısım âlimler bazı hadislerde bunun cehennemdeki bir vadinin adı olarak belirtildiğini, vadiye isim olarak verilmesinin mecaz olduğu, bu ayetin “ölçü ve tartıda hile yapanların cehennem azabına uğrayacağını” belirttiğini ifade etmektedir.

Arapça keyl ölçmek demek olup, “keyle-ölçek”ten kile olarak Türkçeye de geçmiştir. Kile, tahılın türüne, kullanıldığı yere ve zamana göre ağırlığı değişen bir ölçek birimidir. Osmanlı Devleti’nde başta hububat olmak üzere çeşitli kuru gıdaların ölçümünde kullanılan mahallî şinikler, genellikle yerel kilelerin dörtte biri hacmindedir.

Bu ayetlerde, ölçme ve tartma ile ilgili özel bir durumdan bahsedilse de, genel anlamda doğruluk ve dürüstlükten sapmanın çirkinliğine dikkat çekilmekte, bencillik ve başkalarını aldatma gibi ahlâka aykırı duygu ve davranış içinde olanlar kınanıp uyarılmaktadır. Aslında hayatımızdaki her tutum ve davranışımız, zihnimizde yaptığımız bir ölçme ve tartmaya göre şekillenmektedir.

Neml Suresi 19. Ayet

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ
عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ
الصَّالِحِينَ

Fetebesseme dâhiken min kavlihâ vekâle rabbi evzi'nî en eşkura ni'meteke-lletî
en'ame 'aleyye ve'alâ vâlideyye veen a'mele sâlihan terdâhu veedhîlnî
birahmetike fî 'ibâdike-ssâlihîn(e)

Bunun üzerine (Süleyman), onun sözüne gülerek tebessüm etti ve şöyle dedi:
“Rabbim! Bana ve ebeveynime lütfettiğin nimetine şükretmemi ve hoşnut
olacağın salih bir amelde bulunmamı ilham et ve beni rahmetinle salih kulların
arasına kat!”

Mutaffifîn Suresi 4-6. Ayet

أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

Elâ yazunnu ulâ-ike ennehum meb'ûsûn(e) Liyevmin 'azîm(in) Yevme yekûmu-
nnâsu lirabbi-l'âlemîn(e)

Gerçekten onlar, insanların, âlemlerin Rabbi için kıyama geçeceği o büyük gün
için diriltileceklerini düşünmüyorlar mı?

Bakara Suresi 168. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطَوَاتِ الشَّيْطَانِ
إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

Yâ eyyuhâ-nnâsu kulû mimma fi-l-ardi halâlen tayyiben velâ tettebi'û hutuvâtî-
şşeytân(i)(e) innehu lekum 'aduvvun mubîn(un)

Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz/güzel/hoş olanlarından
yeyin, şeytanın adımlarını izlemeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.

Gıdalarımızın helâl ve tayyip olması, Rabbimizin emridir. Helâl ve tayyip olmanın Türkçedeki tam karşılığına “helâlühoş” diyebiliriz. Bir gıdanın sadece helal olması yetmez, aynı zamanda “habis” olmamalıdır, yani yararlı, temiz ve (insan fitratına) hoş gözüken bir nitelikte olmalıdır.

Neml Suresi 15.Ayet

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

Velekad âteynâ dâvûde vesuleymâne ‘ilmâ(en)^(s) vekâlâ-lhamdu li(A)llâhi-llezi faddalenâ ‘alâ keşîrin min ‘ibâdihi-lmu/minîn(e)

Andolsun biz, Dâvûd'a da Süleyman'a da ilim verdik. Onlar şöyle dediler: “Bizi, mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun!”

Bakara Suresi 25. Ayet

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ...

Vebeşşiri-lleziîne âmenû ve’amilû-ssâlihâti enne lehum cennâtin tecrî min tahtihe-l-enhâr(u)^(s)

İman edip salih ameller işleyenlere, kendileri için altlarından nehirler akan cennetler olduğunu müjdele./İman edip salih ameller işleyenleri müjdele ki; onlar için altlarından nehirler akan cennetler vardır.

“Enne” ile yapılan cümleleri yukarıda görüldüğü üzere iki şekilde de meallendirmek mümkündür.

Nisâ Suresi 25. Ayet

...وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ...

...veen tasbirû hayrun lekum(k)...

...Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır...

Lokman Suresi 29. Ayet

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

Elem tera enna(A)llâhe yûlicu-lleyle fi-nnehâri veyûlicu-nnehâra fi-lleyli vesehâra-şşemse velkamera...

Allah'ın, geceyi gündüze ve gündüzü geceye kattığını ve güneşi ve ayı da emri altına aldığını görmedin mi?

Mü'minûn Suresi 27. Ayet

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا فَوْحَيْنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ

Feevhaynâ ileyhi eni-sne'i-lfulke bi-a'yuninâ vevahyinâ fe-izâ câe emrunâ vefâra-ttennûru⁽ⁿ⁾ fesluk fihâ min kullin zevceyni-şneyni veehleke illâ men sebeka 'aleyhi-lkavlu minhum^(s) velâ tulhâtibnî fi-llezhîne zalemû^(s) innehum muğrakûn^(e)

Bunun üzerine ona “Gözlerimizin önünde (muhafazamız altında) ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift ile, daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al. Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır.” diye vahyettik.

Kiyâme Suresi 36. Ayet

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

Eyahsebu-l-insânu en yutrake sudâ(n)

İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?

Kelime-i Şehadet

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Eşhedü **en lâ** ilâhe illallâh ve eşhedü **enne** Muhammeden abduhu ve resûluhu.”

Allah'tan başka ilâh **olmadığına** ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi **olduğuna** şahitlik ederim.

Muzari fiilin başına gelen **أَنَّ** edatı “-mek, -mak; -meyi, -mayı” anlamı verir (mastara çevirir) ve muzari fiili nasbeder.

Bakara suresi 169. Ayet

إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

İnnemâ ye/murukum bi-ssû-i velfahşâ-i **veen tekûlû** ‘ala(A)llâhi mâ lâ ta’lemûn(e)

O, size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah’a karşı bilmediğiniz şeyleri **söylemenizi** emreder.

Rahmân Suresi 58. Ayet

كَانَ هُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ

Ke-ennchunne-lyâkûtu velmercân(u)

Sanki **onlar** yakut ve mercan gibidirler.

Zuhurf Suresi 76. Ayet

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ

Vemâ zalemnâhum **velâkin** **kânû** humu-zzâlimîn(e)

Biz onlara zulmetmedik; **lâkin** kendileri zalim **idiler**.

Kasas Suresi 79. Ayet

...قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ...

...kâle-lleżîne yurîdûne-lhayâte-ddunyâ yâ leyte lenâ mişle mâ ûtiye kârûnu...

...Dünya hayatını isteyenler dediler ki: Âh keşke Karun'a verilenin bir benzeri bizim de olsaydı....

A'râf Suresi 182. Ayet

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ

Velleżîne kezzebû bi-âyâtinâ senestedricuhum min hayşu lâ ya'lemûn(e)

Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden/yönden yavaş yavaş helâke götüreceğiz.

Haysü حَيْثُ “..dığı yere, ..eceği yere, ..dığı yerde” gibi bir anlam verir.

Kasas Suresi 21. Ayet

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Feharace minhâ hâ-ifen yeterakkab(u)(s) kâle rabbi neccinî mine-lkavmi-zzâlimîn€

Bunun üzerine korkuyla (etrafı) gözetleyerek oradan çıktı. “Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar” dedi.

رَقَّبَ “İzledi, gözetledi, kolladı, kontrol etti” ve تَرَقَّبَ fiili “kolladı, gözetledi, gözledi” gibi anlamlara gelir. Güreşte “rakipler” birbirini kollar, “rekabet” ortamında herkes “rakibini” kontrol eder. “Murakıplar”, “murakabe” -kontrol ve denetim- görevini yerine getirirler.

Âl-i İmrân Suresi 123. Ayet

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Velekad nasarakumu(A)llâhu bibedrin veentum ezille(tun)^(s) fettekû(A)llâhe
le'allekum teşkurûn(e)

Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde, Allah size Bedir'de yardım etmişti.
Öyleyse Allah'tan sakının ki, O'na şükretmiş olasınız.

Cum'a Suresi 10. Ayet

...وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

...vežkurû(A)llâhe keşîran le'allekum tuflihûn(e)

...ve Allah'ı çokça zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz.

Kasas Suresi 18. Ayet

فَاصْبِرْ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِحُهُ
قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ

Feasbeha fi-lmedîneti hâ-ifen yeterakkabu fe-izâ-llezi-stensarahu bil-emsi
yestasrihuh(u)^(e) kâle lehu mûsâ inneke leğaviyyun mubîn(un)

Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyordu. Mûsâ da ona, “Belli ki sen azgın bir kimsesin” dedi.

Emsi أَمْسِ “Dün” demektir.

Mâide Suresi 118. Ayet

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

İn tu'azzibhum fe-innehum 'ibâduk(e)^(s) ve-in tağfir lehum fe-inneke ente-l'azîzu-lhakîm(u)

“Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen izzet ve hikmet sahibisin.

Enfâl Suresi 66. Ayet

الْأُنَّ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ...

El-âne haffefa(A)llâhu 'ankum...

Şimdi Allah sizden (yükünüzü) hafifletti...

El-âne **الْأُنَّ** “Şimdi, şu anda” anlamı verir.

A'râf Suresi 53. Ayet

...فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا...

...fehel lenâ min şufe'âe feyeşfe'û lenâ...

...Şimdi bizim için şefaathçılar var mı ki bize şefaath etseler...

Hac Suresi 3. Ayet

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ

Vemine-nnâsi men yucâdilu fi(A)llâhi biğayri 'ilmin veyettebi'u kulle şeytânin merîd(in)

İnsanlardan kimi de Allah hakkında bilgisizce tartışır ve her azgın şeytana uyar.

Meryem Suresi 9. Ayet

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا

Kâle kezâlike kâle rabbuke huve 'aleyye heyyinun vekad halektuke **min kablu**
velem teku şey-â(n)

(Melek) dedi ki: "Öyledir. Rabbin 'Bu bana kolaydır. **Daha önce** **sen hiçbir şey**
değilken seni yarattım' dedi."

Hûd Suresi 123. Ayet

وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

...vemâ rabbuke **bigâfilin** 'ammâ ta'melûn(e)

Rabbin yaptıklarınızdan **asla gafil değildir.**

Lokman Suresi 4. Ayet

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

Elleżîne **yukîmûne**-ssalâte ve**yu/tûne**-zzekâte vehum bil-âhirati hum **yûkinûn(e)**

O kimseler, namazı **dosdoğru kılarlar**, zekâtı **verirler**; onlar ahirete de **kesin**
olarak iman ederler.

En'âm Suresi 141. Ayet

...إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

...innehu lâ yuhibbu-lmusrifîn(e)

...Çünkü O, israf edenleri sevmez.

Ahzâb Suresi 35. Ayet

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ
وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ
وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا
عَظِيمًا

İnne-lmuslimîne velmuslimâtî velmu/minîne velmu/minâtî velkânitîne
velkânitâtî ve-ssâdikîne ve-ssâdikâtî ve-ssâbirîne ve-ssâbirâtî velhâşî'îne
velhâşî'âtî velmutesaddikîne velmutesaddikâtî ve-ssâ-imîne ve-ssâ-imâtî
velhâfizîne furûcehum velhâfizâtî ve-zzâkirîna(A)llâhe keşîran ve-zzâkirâtî
e'adda(A)llâhu lehum mağfiraten veecran 'azîmâ(n)

Şüphe yok ki, Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar; mümin erkekler ve mümin kadınlar; itaat eden erkekler ve itaat eden kadınlar; özü-sözü doğru erkekler ve özü-sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler ve sabreden kadınlar; (gönülden Allah'a) saygı duyan erkekler ve (gönülden Allah'a) saygı duyan kadınlar; sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar; oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça zikreden erkekler ve Allah'ı çokça zikreden kadınlar (var ya); (işte) Allah onlar için bir mağfired ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

Bu âyet, âdeta çoğul kelimelerin uygulaması gibi... Eril kelimelerin “în” ile, dişil kelimelerin “ât” ile bittiğine dikkat ediniz. Âyette geçen kelimelerin çoğuna âşinayız. Bazı kelimelere değinirsek,

Kunut; ‘ka-ne-te’ fiilinin mastarıdır ve “tam bir teslimiyetle itaat etmek” demektir. Kânitîn ve Kânitât ise, “kunut yapanlar” demektir. Kunut nedir? Kunutun anlamı üzerine farklı yorumlar olsa da üç farklı boyutta ele alanlar olmuştur:

- Genel olarak, Allah’a gönülden boyun eğmektir.
- Namazda, Allah’a karşı saygıdan dolayı alçak gönüllü olarak uzun süre ayakta durmak, kıyamda bulunmaktır.

- Namaz içinde yapılan özel duadır. (Vitr namazında olduğu gibi)

Hâşi'in ve Hâşi'ât, "Huşu içinde olanlar" demektir. Huşu, "gönülden Allah'a saygı duyma", "Allah'a saygıdan kalbi ürperme" gibi anlamlarda ele alınmıştır. Bakara suresi 45. ayette "Veste'inû bi-ssabri ve-ssalâ(ti)(c) ve-innehâ lekebîratun illâ 'ale-lhâşi'in(e) /Sabır ve namazla yardım dileyin. Bu, şüphesiz, huşû duyanların dışındakilere ağır gelir." buyurulmuştur.

Bebeklere isim olarak koyduğumuz Sâim ve Sâime "oruç tutan" demektir. Sâimin ve sâimât da "oruç tutanlar" anlamına gelir.

"Anmak, hatırlamak" anlamındaki zikir kelimesi (çoğulu ezkâr), dinî literatürde "Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten kurtuluş" anlamında kullanılır. Zikir dil, kalp ya da her ikisiyle beraber yapılır. Kur'an'da türevleriyle birlikte birçok ayette geçen zikir Allah'ı dille hamd, tesbih ve tekbir şekliyle övmek; nimetlerini anmak, bunları kalple hissetmek ve tefekkür etmek; kulluğun gereklerini akıl, beden ve mal ile yerine getirmek; namaz kılmak, dua ve istiğfarda bulunmak, kevnî âyetler üzerinde düşünmek şeklindeki anlamlarının yanı sıra Kur'an, önceki kutsal kitaplar, levh-i mahfûz, vahiy, ilim, haber, beyan, ikaz, nasihat, şeref, "ayıp ve unutmamanın zıddı" gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Resmi yazışmalarda "mezkûr" olarak çokça geçer.

E'adde (hazırladı) demektir.

Ecr/Ecir, "bir iş karşılığında verilen ücret" ve "mânevî karşılık, sevap" anlamına gelmektedir.

İbadet, iyilik ve erdem sahibi olmak, bunlar sayesinde kulluk imtihanını kazanmak, yüksek manevi dereceler ve ödülleri elde etmek, hâsılı kâmil insan olmak bakımından kadınla erkek arasında fark yoktur; her iki cins, dindarlık ve ahlâkta kemale ermek için fırsat eşitliğine sahiptirler.

Hadîs-i Şerif

... وَمَنْ غَشَّانَا فَلَيْسَ مِنَّا

...Bizi aldatan, bizden değildir. (M283 Müslim, İmân, 164)

“Bir şeyin içine başka bir şey karıştırma, saflığını bozma” gibi anlamlara gelen tağşış, غَشَّ “aldattı” filinden türemiştir. Türkçede tağşış ne yazık ki yaygın biçimde yapılıyor ve ilgili Bakanlık tarafından firma listesi kamuoyuna duyuruluyor.

Tereyağına bitkisel yağın, peynire nişastanın, zeytinyağına diğer yağların, bala glikoz ve fruktoz şurubunun, kıymaya, sucuk, sosise kanatlı hayvan ve hatta domuzun katılması ne yazık ki tağşış örnekleri... Bunları yapanlar, üretim yerlerine bir de “Besmele” asıyorlarsa, Peygamberimizin hadisini onlara hatırlatalım: “...Bizi aldatan, bizden değildir.”

Hadis-i Şerîf

مَنْ عَمِلَ حَسَنَةً فَسَرَّ بِهَا وَعَمِلَ سَيِّئَةً فَسَاءَتْهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ

“Kim bir iyilik yaptığında seviniyor, bir kötülük yaptığında üzülyorsa o mümindir.”

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 399)

Hasene “iyilik”, seyyie “kötülük” demektir. Türkçe’de kullandığımız sürur da “sevinç, neşe” anlamına gelir.

A'râf Suresi 89.Ayet

قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

Kadi-fteraynâ ‘ala(A)llâhi keziben in ‘udnâ fî milletikum ba’de iz neccâna(A)llâhu minhâ(c) vemâ yekûnu lenâ en ne’ûde fihâ illâ en yeşâa(A)llâhu rabbunâ(c) vesi’a rabbunâ kulle şey-in ‘ilmâ(en)(c) ‘ala(A)llâhi tevekkelnâ(c) rabbenâ-fteh beynenâ vebeyne kavminâ bilhakki veente hayru-lfâtihîn(e)

“Allah, bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer tekrar ona dönersek, mutlaka Allah’a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah’ın dilemesi

olmadıkça, sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimiz her şeyi ilmiyle kuşatmıştır. Biz yalnız Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz, bizimle kavmimizin arasındaki işi gerçeğe açığa çıkar. Sen gerçekleri açığa çıkaranların en hayırlısıdır!”

Hadis-i Şerîf

رَبِّ يَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ، رَبِّ تَمِّمْ بِالْخَيْرِ

Rabbi yessir velâ tuassir Rabbi temmim bi'l-hayr.

Rabbim! Kolaylaştır, zorlaştırma... Rabbim! Hayırla sonuçlandır...

Dua

اَللّٰهُمَّ اَعِنِّيْ عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

Allâhümme e'innî 'alâ zikrike ve şükrike ve husni 'ibâdetike.

Allah'ım! Seni zikretmek, Sana şükretmek ve Sana güzelce ibadet etmekte (kulluk etmekte) bana yardım eyle.

Rasûlullah sallâllâhu aleyhi ve sellem Efendimiz, bir gün Muaz bin Cebel'in elinden tutarak ona şöyle buyurmuştur:

“Ey Muâz! Allah'a yemin ederim ki, ben seni gerçekten seviyorum. Ey Muâz! Sana her namazın sonunda,

‘Allahümme einnî ala zikrike ve şükrike ve hüsnî ibadetik. (Allah'ım! Seni zikretmek, Sana şükretmek ve Sana güzelce kulluk etmekte bana yardım et!)

duasını hiç bırakmamamı tavsiye ediyorum.”

Hadîs-i Şerif

اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

“Kişi sevdiği ile beraberdir.” (Buhârî, Müslim)

Hadîs-i Şerif

أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا

Peygamberimiz, işaret parmağıyla orta parmağını, aralarını biraz aralayarak göstermiş ve “Ben ve yetime kefil olan (bakan, kol kanat geren) kimse cennette şöleyiz.” buyurmuştur.

Tâ-Hâ Suresi 114. Ayet

رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

Rabbi zidni 'ilmâ

Rabbim! Beni ilimce artır.

زاد “artırdı” fiilinden Türkçeye de geçmiş birçok kelime var: Ziyâde (çok), zâid (çok olan), tezyid (ziyade etme, artırma), müzâyede (karşılıklı fiyat artırma), müstezât (ziyade edilmiş, artırılmış), mezât (arttırma)...

Âl-i İmrân Suresi 8. Ayet

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Rabbenâ lâ tuzig kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ veheb lenâ min ledunke rahme(ten) inneke ente-lvehhâb(u)

Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma ve bize katından bir rahmet bağışla! Şüphesiz ki, Sen bol ihsan sahibisin.

Râsim ile ressâmın farkını düşünmüş müydük? Râsim, “resim yapan” demek, arada bir yapıyor olabilirsiniz. Ancak ressâm, “sürekli resim yapan, mesleği resim yapmak olan kişi” demektir. Fa”âl kalıbı, mübalağa ifade eder, yapılan işin çok fazla yapıldığını veya daima yapıldığını gösterir. Meselâ seyyâh “çok gezen”, kezzâb “çok yalan söyleyen”, hassâs, fettân, meyyâl... bu kullanıma örnek kelimeler olarak verilebilir. İşte Rabbimiz Vehhâb’tır, yani “karşılık beklemeden

bol bol veren” demektir. Katından bir rahmet istediğimiz Rabbimize Vehhâb ismi ile yalvarmamız ne kadar isabetli değil mi? Rabbimiz, bu ayetle duânın edebini de kullarına göstermiş oluyor.

Vehhâb ismi ve-he-be kökünden geldiği gibi hibe, Vahap, Vehbi, Vehip, Mevhibe de aynı kökten gelmektedir.

Âl-i İmrân Suresi 147. Ayet

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا

Rabbenâ-ğfir lenâ zunûbenâ ve-îsrâfenâ fi emrinâ

Rabbimiz! Bizim için günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla;

وَتُبَّتْ أَقْدَامُنَا وَأَنْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

veşebbit akdâmenâ vensurnâ ‘alâ-lkavmi-lkâfirîn(e)

ayaklarımızı sabit kı; kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

غَفَرَ “bağışladı” filinden istiğfar “bağışlanma dileme”, mağfiret “bağışlama”

kelimeleri türemiştir. Estağfirullah “Allah’tan mağfiret dilerim” demektir.

Zünûb, zenbin (günah) çoğulu olup, “günahlar” demektir.

Emrin bir anlamı da “iş”tir.

İsrâf “haddi aşma, taşkınlık, hata, cehalet, gaflet” gibi anlamlara gelir. Genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkânları meşrû olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade eder.

Akdem “ayaklar” anlamına gelmekte olup, tekili kademdir. Kadem “Öncelik, adım, ayak” anlamına gelir. Sırta kadem basmak “ortalıktan kaybolmak”, kademe “basamak”, kadem “önde olma”, kadîm “önce olan, eski” ve mukaddime “önsöz” anlamına geliyor. Kıdemli olan “bir kademe, bir adım, bir ayak” önde olmuş oluyor.

Bakara Suresi 156. Ayet

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Elleżîne izâ esâbet-hum musîbetun kâlû innâ li(A)llâhi ve-innâ ileyhi râci'ûn(e)

Onlar başlarına bir musibet geldiğinde: "Şüphesiz biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz (döneceğiz)" derler.

Yâsîn Suresi

Yâsîn Suresi 1-4. Ayet

يَسِّ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yâ-Sîn Velkur-âni-lhakîm(i) İnneke lemine-lmurselîn(e) 'Alâ sirâtin mustakîm(in)

Yâ-Sîn Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin.

Bu surede başlıca, insanın ahlâkî sorumlulukları, vahiy, Hz. Peygamber'i yalanlayan Kureyş kabilesi, Antakya halkına gönderilen peygamberler, Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren deliller, öldükten sonra dirilme, hesap ve ceza konu edilmektedir. Peygamberimiz Yâsîn suresini "Kur'anın kalbi" olarak tanımlamıştır. İslâm âlimleri Resûlullah'ın bu sureye özel bir ilgi gösterdiği kanaatini taşımışlar ve Müslümanlar da Kur'an tilâvetinde ona ayrı bir yer vermişlerdir. Ölülere Yâsîn okunmasıyla ilgili hadiste "ölmek üzere olanlar"ın kastedildiği kanaati hâkim olmakla beraber, bunu öldükten sonra veya ölünün kabri başında okunacağı şeklinde anlayanlar da vardır.

"Vâv" yemin içindir. "Müstakim sırat"ı Fâtiha suresinden hatırlıyoruz. "İnne...le" tamlamasının da "elbette" anlamı verdiğini daha önce görmüştük. "Ra-Sin-Lâm" kökünden türeyen birçok kelime bulunmaktadır: Resûl, mürsel, risale, risalet, irsaliye...

Yâsîn Suresi 5-6. Ayet

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۚ لِيُنْذِرَ قَوْمًا مَّا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ

Tenzîle-l'azîzi-rrahîm(i) Litunzîra kavmen mâ unzîra âbâuhum fehûm gâfilûn(e)

(Kur'an), ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için mutlak güç/üstünlük sahibi, çok merhametli olanın indirmesidir (Allah tarafından indirilmiştir.)

Genellikle müfessirler, “ataları uyarılmamış” ifadesiyle, Hz. Muhammed'in ilk muhatap kitlesi olan Kureyş ve çevresindekilere yakın zamanlarda bir peygamber gönderilmemiş olduğuna işaret edildiği kanaatindedirler.

Bu ayetten, Peygamberimizin sadece Kureyş ve çevresindekilere peygamber olarak gönderildiği yorumu yapılabilir mi? Elbette ki hayır. Kur'an'daki diğer ayetleri görmezden mi geleceğiz?

- Şu'ârâ suresi 214. Ayette “En yakın akrabalarımı/aşiretini uyar.”,
- Mâide suresi 19. Ayette “Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arasının kesildiği bir dönemde, kesin olarak elçimiz size geldi, (ayetlerimizi) size açıklıyor ki, ‘Bize uyarıcı ve müjdeleyici gelmedi.’ demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Muhakkak Allah, her şeye gücü yetendir.” ve
- Sebe' suresi 28. Ayette “Biz seni ancak, bütün insanlara bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik...”

buyrulmaktadır. Bu da gösteriyor ki, tebliğ süreci gayet doğal olarak Peygamberimizin en yakınlarından başlayarak tüm insanlığa doğru genişlemiştir. Nitekim İslâm'ın getirdiği tebliğ görevini aşkla kuşanan Müslümanlar Peygamberimizden sadece 79 sene sonra 711 yılında Târik b. Ziyâd'ın (Cebelitarık boğazının isim babası) emrindeki kuvvetlerle İspanya'ya çıkmışlardır.

Şu'arâ Suresi 89. Âyet

إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

İllâ men eta(A)llâhe bikalbin selîm(in)

Ancak Allah'a selîm bir kalp ile varan müstesna...

Müfessirler, “temiz/arınmış bir kalp” olarak çevrilebilecek “kalb-i selîm” tamlamasını şu mânalarda yorumlamışlardır: Şirk ve şüpheden arınmış, iman esaslarına samimiyetle inanmış, mânen sağlıklı, cehalet ve kötülüklerden arınmış, sünnete gönülden bağlı olup bidatlardan uzak duran, mal ve evlât sahibi olduğu için şırmarmayan bir kalp.

Selîm “güvenilir, barışık, sağ, sağlıklı, maddî ve manevî kusuru, noksanı olmayan, sağlam, doğru” gibi anlamlara gelir. Sâlim, İslam, selâm, selâmet, teslim, Süleyman, Selman hep aynı kökten gelen kelimelerdir.

VEDA VAKTİ

Kitabımı okuyan tüm kıymetli kardeşlerime teşekkür ederim. İnşallah vaktiniz dolu dolu geçmiş, size faydalı olmuştur. Sizden ricam; eğer kitabı beğendiyseniz hayır dualarınıza beni de dahil etmeniz ve sevdiklerinizle bu eseri paylaşmanızdır.

Rabbim yaşamınız boyunca yâr ve yardımcınız olsun...

KAYNAKÇA

- Abu-Chacra, Faruk. *Arabic: An Essential Grammar*, Londra: Routledge, 2007.
- Ahmad, Zahoor Brig. (R). *Essentials of Arabic Grammar for Learning Quranic Language*, Rawalpindi, 2008. <https://sautulquran.org/>
- Akdağ, Hasan. *Arap Dilinde Fiiller*. Konya: Tekin Yayınevi, 1984.
- Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri <https://acikders.ankara.edu.tr/>
- Arvasi, Bünyamin. “Sarf İlminde İf’âl Babı ve Taşıdığı Anlamlar”. *Genç Mütefekkirler Dergisi*, Cilt:1, Sayı : 2, s. 31-51 (2020)
- Atalay, Hamide. *Arap Grameri Açısından Len Edatı Ve Kur'an'da Kullanılışı*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2018.
- Bayraktar, Alp - Kaya, Erhan – Reis, Murat. *Kur'an'ı Anlamak İçin Arapça*. Elma Basım, 2020.
- Böyük, Yusuf. “Fe Edatının Arap Dilindeki Fonksiyonu”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2015).
- Çöğenli, M. Sadi. *Kuran ve Hadis Kaynaklı Arapça Dilbilgisi Sarf*. İstanbul: Bakanlar Medya, 2008.
- Demir, İsmail. *Arapça-III*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2017.
- Develi, Hayati. *Osmanlı Türkçesi Grameri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, 2010.
- DİB. *40 Hadis Gelin Gönüller Yapalım*. Ankara: DİB Yayınları, 2016.
- Dr. Abdülaziz Abdurrahim'in çalışmaları. <https://understandquran.com>
- Dündar, Ahmet İhsan. “Arap Morfolojisinde Sıfat-ı müşebbehe ve Mübâlağalı İsm-i fâil Arasındaki Farklar”. *International Social Sciences Studies Journal*, Vol:6, Issue: 55; pp:404-413 (2020).
- El Mevdudi, Ebu'l A'lâ. *Tefhim'ul Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları: 1991.

Elmalı, Hüseyin - Özbalkıç, Reşit - Ege, Ramazan - Eren, Cüneyt - Uzunoğlu, M. Vecih - Sula, Murat - Erboğa, Halit - Tuna, Üzeyir - Erdem, İdris. *Arapça-1*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Yayınları, 2012.

Er, Rahmi ve Üyümez Fatma Betül (Ed.). *Arapça-1,2,3 ve 4*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, 2018-2019.

Eren, Şadi. *Kur'an Arapçası*. İstanbul: Veciz Yayınları, 2023.

Eren, Şadi. *Kur'an Arapçası Video Serisi*.

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLUJuhUbtCMFP8FfoBcBVToGrYAHewqGI->

Er-Râvî, çev. Kâzım Fethî, "Kur'an-ı Kerim'de Te'kid Üslupları". *Âdâbü'l-müstensırıyye Esâlîbü't-Tevkîd fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Sayı: 1, Matbaatü'l-Meârif, Bağdat, 1975-1976.

Es-Sabuni, Muhammed Ali. *Safvetü't Tefasir*. İstanbul: Ensâr Neşriyât, 2024.

Farklı Mealler. <https://kuranmeali.com/index.php>

Gür, Enes. *Yûsuf Sûresi Örneğinde Arap Dilinde Mansûbât*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2018.

Hoyladı, Adnan. *Arapça Dilbilgisi*. E-Kitap, 2015.

Jones, Alan. *Arabic Through The Qur'an*. Cambridge: The Islamic Texts Society, 2005.

Karaman, Hayreddin - Gümüş, Sadrettin - Çağrıçı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kafi. *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınevi, 2020.
<https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/>

Khan, Nouman Ali-Tuncel, Fulya. *Nouman Ali Khan'ın Öğretim Metoduyla Kur'an Arapçası-1*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2024.

Khan, Nouman Ali-Tuncel, Fulya. *Nouman Ali Khan'ın Öğretim Metoduyla Kur'an Arapçası-2*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2025.

Özalp, Mehmet Sıdık. "Arap Dilinde İ'râb Olgusu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1 (2019).

Ranginwala, Masood Ahmed. *Essentials Of Quranic Arabic 1-2*. NY: ILF Islamic Learning Foundation, 2012. <https://www.kalamullah.com/essentials-of-arabic.html>

Şen, Ahmet. “Arap Dilinde Mef’ûller ve Türkçe Cümledeki Karşılıkları”. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/2 s. 1137-1151 (2020).

Uroosa, Izzath. *Learning Arabic Language of the Quran*. Riyad: Maktaba Dar-us-Salam Yayınevi, 2009.

Üstün, Ahmed Sedat. *Kur'an Anahtarı*. E-Kitap, 2016. <https://kurananahtari.com/>

Wightwick, Jane ve Gaatar Mahmoud. *Arabic Verbs&Essentials of Grammar*. The McGraw-Hill, 2008.

Yaman, Özkan. Kırık Meal Çalışmaları. <https://www.youtube.com/watch?v=2-qxZ3lHEAc>

Yasdıman, Necla. *Adım Adım Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım Ürünleri, 2020.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili Elmalı Tefsiri*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021. <https://ekitap.yek.gov.tr/urun/hak-dini-kur-an-dili--takim-6-cilt-743.aspx>

Yeşil, Selman. “Arap Dilinde İ'lâl Kuralları ve Uygulamalı Örnekleri”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 10, Sayı: 22* (2019).

Yıldırım, Tahsin-Kuzucu, Fazilet. “Arap Dilinde Fiillerde Geçişlilik Olgusu”. *Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 17 s. 117-142 (2023).

Yılmaz, Oktay. *Arapça Dilbilgisine Giriş*. Eğitim Yayınları, 2009.

<http://kurankelimeleri.com/>

<http://quranarabiclesson.blogspot.com/>

<http://www.ilimtalibi.com>

<http://www.lugatim.com/>

<https://arapcagramer.com/>

<https://arapcaterceme.blogspot.com/>

<https://arapdili.emsile.com/>

<https://corpus.quran.com/>
<https://enisesemagonca.blogspot.com/>
<https://fasiharapca.com>
<https://imamhatipogretmeni.wordpress.com/>
<https://islamansiklopedisi.org.tr/>
<https://islamilimleriprogrami.wordpress.com/moduller-ve-dosyalar/>
<https://kuranetimoloji.com/>
<https://sorularlaislamiyet.com/>
<https://sozluk.gov.tr/>
<https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/>
<https://www.arapcadeposu.com/category/arapca-dil-bilgisi/>
<https://www.arapcadilbilgisi.com/>
<https://www.arapcakampus.com/arapca-gramer-konulari>
<https://www.arapcaokulu.com>
<https://www.biiznillah.com/arapca>
<https://www.islamveihsan.com/>
<https://www.kamusiturki.com/>
<https://www.kuranarapcasi.com/>
<https://www.kuranseferberligi.com/>
<https://www.luggat.com/>
<https://www.muallimun.net>
<https://www.nisanyansozluk.com/>
<https://www.samil.ihya.org/>
<https://www.sciencefocus.com/space/could-black-holes-be-portals-to-other-universes>

<https://www.siyertv.com>

<https://www.tupbebek.com/blog/embriyo-tutunmasi-implantasyon-2-embriyoya-ait-problemler>

<https://www.turkedebiyati.org>

<https://www.youtube.com/watch?v=Pu-8CeK-zQQ> Nouman Ali Khan

Kur'an'ı anlama ve anlatabilmeye yönelik hayırlı ve güzel iş yapan herkesten Allah razı olsun. Benim yaptığım da bu inşa çabalarına bir tuğla ile katkıda bulunmaktır. Bu kitapta, konuları Türkçe kavramlar ile sade ve anlaşılır bir üslûp kullanarak, kelimeler arasında etimolojik bağlantılar kurarak ve doğrudan ayetler üzerinden örnekler vererek açıklamaya çalıştım.

Erdoğan Tekbaş

